NURULLAH AYDIN

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSTİHBARAT

Paraf

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSTİHBARAT

PARAF YAYINLARI

PARAF YAYINLARI: 76
Yakın Tarih

Eser: Osmanlı İmparatorluğu'nda İstihbarat
Yazar: Nurullah Aydın

Genel Yayın Yönetmeni: Burak Fazıl Çabuk
Editör: M. Murat Sezer
Düzelti: Gül Süpçeler - Bulut Fikret Çöloğlu
Kapak Tasarım: Yunus Bora Ülke
İç Tasarım: ARTalan (542-278 2335)
Baskı-Cilt: Şenyıldız Yay. Hed. Eşya ve Teks. San. Ltd. Şti.
Maltepe Mh. Gümüşsuyu Cd. No: 3
Topkapı-İstanbul 0212-483 4791

ISBN: 978-605-5539-37-5
1. Basım: Kasım 2010

© Nurullah Aydın - Paraf Yayınları

Bu kitabın basım hakları Paraf Yayınları'na aittir... Yazarın ve yayınevinin izni olmadan basılamaz, yayınlanamaz, kopyalanamaz ve çoğaltılamaz. Ancak kaynak gösterilerek kısa alıntı yapılabilir.

Paraf Yayınları
Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cd. Dalgıç İş Merkezi No:3/114-116
Topkapı Zeytinburnu İstanbul
Tel: 0212 483 47 96 Faks: 0212 483 47 97
web: www.parafyayinlari.com
e-posta: info@parafyayinlari.com

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSTİHBARAT

Nurullah AYDIN

Paraf

NURULLAH AYDIN

Erzurum'da doğdu. İlk ve orta öğretimini İzmir/Karşıyaka'da tamamladı. ODTÜ'de mühendislik eğitimi aldı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Birçok il ve ilçede hâkim ve savcı olarak görev yaptı. Tarih öğretmenliği, gazetecilik, teftiş kurulu başkanlığı, kamu ve özel sektörde strateji ve hukuk danışmanlığı, Başbakanlık Avrupa Birliği Siyasi Kriterler Komisyon Üyeliği, Adalet Bakanlığı Kanun Tasarısı Komisyon Üyeliği ve birçok gazete ve dergide köşe yazarlığı, Televizyon program yapımcılığı ve sunuculuğu, yaptı. 1000'den fazla makalesi yayınlandı. 1988 yılında "Yılın Hukukçusu" seçildi. 2004 yılında "Yılın Basın Ödülü" ve 2005'te "Yılın Yazarı Ödülü"nü aldı. Bakü "VECTOR International Scientific Centre" tarafından "Onursal Doktora" ve "Onursal Profesör" unvanına layık görüldü. Halen Gazi Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisidir. Yayınlanmış Eserleri: *Avrupa Birliği Nedir Ne Değildir? (2009); Etkili İletişim Stratejileri (2009); Küresel Terör ve Terörizm (4. basım) (2009); Türk Suç ve Ceza Hukuku (2. basım) (2009); Hukuka Giriş (2. basım) (2009); İşte İstihbarat (2008); Gazi Mustafa Kemal Atatürk Diyor ki (2008); İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya (2008); Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi (2008); Türklerin Küresel Güç Doktrini (2008); Türk Suç ve Ceza Hukuku (2008); Hukuka Giriş/Temel Kavramlar (2007); Küresel Terör ve Türkiye (2006); Küresel Terör ve Terörizm (2005); Yeni Yüzyıl İçin Ulusal Stratejiler (2003); Her Şey Türkiye İçin, Milli Stratejik Konsept (2000);* Podyum (Politika Bilim ve Teknoloji Çağında Yeni Yönelmeler) (1992)

Paraf Yayınları'nda Çıkan Eserleri: *İstihbarat ve İstihbaratçı (2010), Türkiye'nin Yeni Yol Haritası (2010)*

Annem Havva Hanım'ın

ve

Babam Sait Bey'in hatıralarına...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....9

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT NEDİR?.....13

A- İSTİHBARAT VE İSTİHBARAT TEKNİKLERİ.....15

B- PSİKOLOJİK SAVAŞ.....19

C- İSTİHBARAT TARİHİ.....22

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK İSTİHBARAT TARİHİ.....45

A- ESKİ TÜRK DEVLETLERİNDE İSTİHBARAT.....47

B- BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NDE İSTİHBARAT.....55

C- ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NDE İSTİHBARAT.....67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSTİHBARAT.....71

A- GENEL DURUM.....73

B- KURULUŞ DÖNEMİ.....79

C- FATİH SULTAN MEHMET DÖNEMİ.....82

D- OSMANLI DEVLETİ'NDE MİLLİ GÜVENLİK KURULU...92
E- II. MAHMUT DÖNEMİ.....95
F- II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ.....102
G- İTTİHAT TERAKKİ DÖNEMİ.....130

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEŞKİLAT-I MAHSUSA.....131
A- TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN DOĞUŞU.....133
B- TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN İDEOLOJİSİ.....135
C- TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN AMACI.....136
D- TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN PARA KAYNAKLARI.....137
E- TEŞKİLAT-I MAHSISA'NIN KADROSU.....139
F- TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN FAALİYETLERİ.....187
G- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE CİHAT.....206
H- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE TARİKATLAR.....208
I- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE AŞİRETLER.....212
J- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE ERMENİ TEHCİRİ.....216
K- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE KANLI PETROL SAVAŞI.....217
L- İNGİLİZ İSTİHBARAT RAPORLARINDA
TEŞKİLAT-I MAHSUSA.....239

BEŞİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN
YIKILIŞI VE İSTİHBARAT.....245

A- KARAKOL ÖRGÜTÜ.....247
B- MİLLİ MÜDAFAA GRUBU.....258
C- BEŞLER GRUBU VE HAMZA GRUBU.....286
D- MİM MİM GRUBU.....288
E- MUHARİP VE FELAH GRUPLARI.....294
F- P TEŞKİLATI.....296
KAYNAKLAR.....301

ÖNSÖZ

Binlerce yıllık Türk tarihinde kurulan birçok devlet veya imparatorluk, bağımsızlıklarını koruyabilmek için ismi ne olursa olsun sonuçta istihbaratla uğraşan basit veya gelişmiş teşkilatlara sahiptiler. Bütün milletlerde olduğu gibi Türklerde de istihbarat ve istihbaratçılarla ilgili kavramlar vardır.

Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecinde kurulan Teşkilat-ı Mahsusa dünyanın en kapsamlı istihbarat örgütü olarak kabul edilmektedir.

Teşkilat-ı Mahsusa, modern istihbarat örgütlerinin anası sayılmaktadır.

Teşkilat-ı Mahsusa; 1909'lu yıllarda şekillenen ve 1913 yılında Sultan Mehmet Reşat'ın yayımlanmayan ve resmî olmayan bir fermanıyla Harbiye Nezareti bünyesinde İttihat ve Terakki tarafından kurulmuştur. Meşrutiyetin ilanında birinci derecede rol oynayan bir teşkilattır. Başkanlığını Eşref Sencer Kuşçubaşı'nın yaptığı, Mehmet Akif Ersoy'un ve sonra da Mustafa Kemal'in içerisinde bulunduğu ve çalıştığı, çoğunluğunun subaylardan oluştuğu Osmanlı ordusuna bağlı bir kuruluş olarak, Çanakkale muharebesinde bilgi akışıyla savaşın kazanılmasına vesile olmuş, yabancı istihbarat teşkilatlarına, ihtilallere, isyanlara ve dış düşmanlara karşı topyekûn mücadele etmiş bir Osmanlı gizli istihbarat teşkilatıdır.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın köklerinin, Kutluk Kağan'ın 680'lerde "Börü Budun" adıyla yabancı ordular ve milletler

hakkında çeşitli ajanlar kullanarak bilgi toplamak ve sabote etmek gibi işler için kurduğu istihbarat teşkilatının Büyük Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve günümüze kadar devam eden uzantısı olduğuna inanılmaktadır. Teşkilatın birçok kolunun olduğu ve bu kollarının hepsinin de tek bir kola bağlı olduğu bilinmektedir.

Misyonu; Arap ayrımcılığı ve Batı emperyalizmine karşı mücadele etmekti. Örgüt, savaşın sona ermesiyle 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi sonrasında dağılmıştır.

Teşkilat-ı Mahsusa'ya ilişkin tek akademik çalışma, Dr. Philip Stoddard'ın 1963 tarihli doktora tezidir. Amerikalı Dr. Philip H. Stoddard'ın 1955-57 tarihleri arasında Türkiye'de yaptığı araştırmalar sonucunda yazdığı kitapta doğru ve sınırlı bilgiler bulunmaktadır.

Kaynaklardaki bu eksiklik, teşkilatın adını, faaliyetlerini ve personelini gizli tutmakla yükümlü Osmanlı görevlilerin başarısının bir göstergesidir. Teşkilattan bir şekilde haberdar olsalar bile, faaliyetlerinin kapsamını bilebilecek pek az Osmanlı devlet görevlisi vardı.

Çoğu 1908 ile 1918 arasında faal olan politikacı ve askerlerin yazdığı anılardan oluşan yerli kaynaklar, Teşkilat-ı Mahsusa'nın Balkanlar, Kafkasya veya Trablusgarp'taki faaliyetlerinden zaman zaman söz açarlar. Eşref Kuşçubaşı ve Hüsamettin Ertürk'ün anıları yayımlanmıştır. Rauf Orbay'ın anılarında da İran-Afganistan operasyonları hakkında biraz bilgi bulunur

Batılıların yazdığı kitaplarda Teşkilat-ı Mahsusa'dan bahsedilmez. Bahseden çalışmalarda verilen bilgiler de çoğunlukla doğru değildir. Bu değinmelerin birçoğunun birbirine benzemesi, yazarların çoğunun aynı kaynakları kullandığı görülünce şaşırtıcı olmaktan çıkar.

Teşkilat-ı Mahsusa arşivi elde değildir; 1918 yılında İttihat ve Terakki liderleri yurt dışına gitmeden önce arşivin imha ed ldiği ileri sürülür. Mütareke döneminde İstanbul'da yapılan Divan-ı Harb-i Örfi mahkemelerinde teşkilata ilişkin birçok iddia dile getirilmiş ve tanıklar dinlenmiştir. Divan-ı Harp tutanaklarının bir kısmı Taner Akçam tarafından yayımlanmıştır.

Kitap; Eski Türk devletlerinde, Selçuklularda ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş, gelişme ve yıkılış sürecindeki istihbarat örgütlenmesini bir bütün halinde ortaya koyması açısından alanında kapsamlı bir çalışmadır.

Kitabın günümüz gerçekleriyle ilişkilendirilecek birçok yönü bulunmaktadır. Okuyuculara bu açıdan gerçekçi bakış, görüş ve düşünüş kazandıracağına umarım.

Nurullah AYDIN

7 Ekim 2010, Ankara

BİRİNCİ BÖLÜM

İSTİHBARAT NEDİR?

A- İSTİHBARAT VE İSTİHBARAT TEKNİKLERİ

İstihbarat kelimesi, "**haber**" kelimesi gibi, Arapça "**habera**" fiilinden türemiş bir kelimedir; sözlük anlamı olarak yeni bir bilgi vermek ya da yeni bir bilgi almak demektir. İstihbarat, genel olarak kişilerin, grupların veya kurumların herhangi bir konuda bilgi toplaması anlamını taşımasına rağmen, teknik olarak bir devletin kendi güvenlik politikasını yürütmek için yurt içinde ve yurt dışında askerî, siyasi, ekonomik, sosyal, coğrafi, biyografik, ulaştırma, haberleşme gibi konularda bilimsel ve teknik yöntemlerle bilgi toplaması, bunları sınıflandırması, analiz etmesi ve karşı casusluk çalışmaları yapması anlamına gelir.[1]

Ülkelerin birbirlerine yönelik siyasal, sosyal, ekonomik ve askerî plan ve faaliyetlerinin önceden saptanması ihtiyacının zaman içerisinde giderek artması, haber almaya dönük yapılanmaların varlığını zorunlu kılmıştır. İstihbarat, her devlet için ülkenin bölünmez bütünlüğüne, anayasal düzenine, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine ve millî gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan gelecek mevcut ve muhtemel tehditleri önlemek için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır.

İstihbarat, genel olarak beş adımdan oluşan bir süreç sonucu üretilir. Bunlar; planlama, toplama, işleme, çözümleme ve üretim ile dağıtımdır.

Planlama: Tüm istihbarat üretim çabalarının yönetimidir ve yasama, yürütme, servisin kendisi tarafından yapılan belirli bir talebi, ilgili veri ihtiyacının belirlenmesini, konuların öncelik sırasının belirlenmesi ve izlenmesi gereken devlet ve devlet dışı oyuncuların belirlenmesini içerir.

1 N. Aydın: İstihbarat ve İstihbaratçı, İstanbul 2010, Paraf yy.

Toplama: Açık kaynaklardan herkese açık bilginin toplanmasıyla (medya ya da akademik yayınlar); insan kaynaklarıyla (ajanlar, taraf değiştirenler, diplomatlar, karşı casusluk faaliyet raporları, sorgulama ve yabancı personelle yapılan konuşmalar); teknik yöntemlerle dinlemeyle (radyo dalgaları, mikrodalga, radar vs); iletişim, kriptoloji, fotoğraf ve bilgisayar ağlarına sızmayla gerçekleştirilir.

İşleme: Toplanmış bilginin şifre çözme ve çeviri gibi yöntemlerle çözümlemeye uygun bir hale getirilmesidir.

Çözümleme ve Üretim: Elde edilen bilgilerin son haline getirilmiş istihbarat ürünlerine dönüşmesidir. Bu ürünlerin işe yaraması için çözümlemeler yerinde, hızlı ve eksiksiz olmalıdır. Elde edilen sonuçlara nasıl ulaşıldığı, mümkünse kaynaklarıyla açıklanmalıdır. Çözümlemeleri destekleyen başlıca unsurlar ve bu unsurların değişmesi halinde doğabilecek alternatif sonuçlar izah edilmelidir. Etkin istihbarat karanlıkta kalan noktaları da açıklığa kavuşturur.

Dağıtım: Son haline getirilmiş istihbarat ürününün seçilmiş ya da başka şekilde yetkilendirilmiş karar ve siyaset üretim mekanizmalarına dağıtılmasıdır.

İstihbarat Örgütlerinin Temel Görevi

Teknikleri kullanarak, politika üreticilerine karmaşık durum ve konuların kavranmasını sağlayacak uygun ve güvenilir bilgileri vermektir.

Devletin açık ve gizli kaynaklardan toplayıp çözümlediği ve bununla içinde bulunduğu stratejik duruma ilişkin bir bilinç kazandığı istihbaratın ilgi alanına, bu türlü bilgiyi üreten örgütler, bunların faaliyetleri, bu faaliyetlerin süreçleri, sonuçları ve ürünleri de girer.

Bu şekilde istihbarat servisleri, ulusal güvenlikle ilgili alanlarda çözümlemeler sunar, muhtemel krizler hakkında erken uyarı sağlar, mevcut ya da muhtemel rakiplerin niyetlerini ayırt ederek ulusal ve uluslararası kriz yönetimine hizmet eder, ulusal savunma planlaması ve askerî harekatları bilgilendirir, hem kendi kaynaklarına ve faaliyetlerine, hem de diğer devlet kurumlarına dair sırları korur, olayların sonuçlarını ulusal çıkarlar lehine etkilemek için örtülü faaliyetlerde bulunur.

Karşı casusluk, yabancı istihbarat servislerinin ya da yabancıların denetimindeki diğer grupların devlete karşı casusluk, yıkıcı faaliyet ve sabotaj yapmasını engellemek üzerine yoğunlaşır. Bu amaçla önleyici tedbir olarak sorgulama, inceleme ve izleme, saldırı tedbiri olarak da bu örgütlere nüfuz, örgütlerin kandırılması, bölünmesi ve yönlendirilmesi gibi yöntemler kullanılmaktadır.

Bazı ülkeler örtülü faaliyet yöntemine de başvurmaktadır. Örtülü faaliyet, yabancı politik, askerî veya ekonomik şartların, faaliyette bulunan devlete atfedilemeyecek şekilde doğrudan etkilenmesidir. Örtülü faaliyet diplomasi ve diğer politik yöntemlerle ulaşılamayan hedefler için askerî müdahaleden önceki son seçenektir. Bu tarz faaliyetler arasında propaganda, yabancı siyasi veya askerî hizip gruplarına destek, yabancı hükümetlere destek ve yabancı topraklardaki kanunsuz etkinliklere engel olunması sayılabilir.

Birden fazla istihbarat örgütüne sahip çoğu demokraside örtülü faaliyetler sadece haricî istihbarat örgütlerince uygulanır.

İstihbarat Örgüt Çeşitleri

Birden fazla istihbarat servisine sahip ülkelerde çeşitli örgüt türleri vardır.

Görev yeri belirli bir coğrafi alan olan istihbarat servisleri arasında şunlar bulunmaktadır:

• İç ya da yabancı istihbarat servisleri, devletin dış güvenliğiyle ilgili istihbarat toplar, çözümler ve üretir, devleti muhtemel dış tehditlere karşı uyarır.

• Dış ya da iç istihbarat servisleri, genelde güvenlik servisleri olarak anılırlar, devletin iç güvenliği, kamu düzeni ve asayiş ile ilgili istihbarat toplar ve çözümler.

Belirli bir konu ya da alanda çalışan istihbarat servisleri arasında şunlar bulunmaktadır:

• Askerî ya da savunma istihbarat servisleri savunma planlaması ve askerî harekatlara destek amaçlı istihbarat üretir.

• Suçla ilgili istihbarat servisleri emniyet kuvvetlerine yardım amacıyla organize suç, yolsuzluk ve suç faaliyetleri ile ilgili istihbarat üretir.

• ABD Ulusal Antiterör Merkezi (US National Counterterrorism Center-NCTC) gibi uzmanlaşmış ulusal merkezler özel konulara yoğunlaşır.

• Özel alan eşgüdüm birimleri birden fazla istihbarat oyuncusunu ve/veya devlet kurumunu bir araya getirir. Hollanda'da istihbarat servisinin, Ulusal Polis'in, Göçmen Kurumu'nun ve diğer kurumların karşı terör faaliyetlerini koordine eden CT-InfoBox, ABD'de Hazine Bakanlığı'nın Terörizm ve Mali İstihbarat Bürosu (Office of Terrorism and Financial Intelligence-TFI) bunlara örnektir.

Farklı bilgi toplama yöntemleri, özellikle teknolojik yollara başvurulan yöntemler başka uzmanlaşmış istihbarat kurumlarının oluşmasını sağlayabilir. Bunlar arasında görsel, sinyal ve kriptoloji istihbarat kurumları bulunmaktadır. ABD'de NSA,

Rusya'da FAPSI, Britanya'da GCHQ bu tarz kurumların personel ve bütçe açısından en büyükleridir.

Daha küçük devletler için birleşik tek bir istihbarat kurumuna sahip olmak kaynakları korumak ve çifte iş yapılmasını engellemek için tercih edilen bir yoldur. İspanya'da CNI, Hollanda'da AIDV, Türkiye'de MİT ve Bosna-Hersek'te OSA iç ve dış faaliyetler arasındaki geleneksel ayırımı ortadan kaldırma amaçlı oluşumlardır.

B- PSİKOLOJİK SAVAŞ

Psikolojik savaş; bir kişinin veya bir insan grubunun davranış, düşünce ve duygularını kontrol etmek, değiştirmek veya yönlendirmek, onları yılgınlığa ve umutsuzluğa sürüklemek için örtülü bir şekilde hedef kişi veya topluluğa, onların farkına varamayacağı bir şekilde (üstü kapalı olarak) uygulanan tüm yöntemlere verilen addır.

Psikolojik savaşın örtülü olmasının nedeni, insanların bilinçaltını (alt beyin) hedefliyor olmasındandır. Psikolojik harp teknikleri üst bilinci değil, alt bilinci hedeflediklerinden, siz farkında olmadan bilinçaltınız, verilmek istenen asıl örtülü mesajı algılar ve bu örtülü mesajlar uzun vadede davranışlarınızı, fikirlerinizi, duygularınızı etkiler ve yönlendirir. Bu sayede psikolojik savaş tekniğini uygulayanlar da amacına ulaşmış olurlar.

Psikolojik harp; yazılı ve görsel basın, internet, sinema filmleri ve kitaplar gibi araçlarla uygulanır. Psikolojik savaşın ana yöntemlerinden biri propagandadır. Propaganda savaşta çok güçlü bir silahtır. Bu durumda amaç genellikle içerideki veya dışarıdaki düşmanı insanlık dışı olarak göstermek ve ona karşı nefret yaratmaktır. Bazı özel kelimeler kullanarak veya

bazı özel kelimeleri kullanmaktan sakınarak düşman hiç yapmadığı şeyler için suçlanır ve bu sayede zihinlerde hatalı bir imaj oluşturulur. Çoğu propaganda düşmanın gerçek veya hayali bir haksızlığın sebebi olduğu hissini vermek ister. Aynı zamanda halkın kendi milletinin haklı olduğuna da inanması gerekir. Propagandanın etkili olabilmesi için inanılır, basit, ilginç, tutarlı, sık sık tekrar edilmesi, bölgesel veya genel gerçeklerle uyumlu olması gerekir. Propagandacı özellikle mücadelenin sonucunu belirleyecek olan tarafsızlar, fikri olmayanlar ve tereddütlü olanlar üzerinde çalışırlar. Araçları ise söz, yazı ve resim ile ilgili bütün araçlardır.

Psikolojik savaş yöntemlerinden bir tanesi kontrollü gerilim stratejisidir. Egemenlik duygusu evrensel bir duygudur. Güç odakları bu duygunun etkisiyle ellerindeki kontrolü kaybetmemek için gerilimi arttırırlar ve gerilimden çıkar sağlarlar. Potansiyel tehlike olarak algıladıkları tehlikeyi kendi savaş kurallarına çekmeye çalışırlar. Kendi savaş kuralları şiddettir. Şiddetle beslenirler, şiddetten yararlanırlar. Kontrollü gerilim, güçlü tarafın egemenliğini elinde tutmak için geliştirdiği bir yöntemdir, kısa vadede sonuç verir. Uzun vadede silah geri teper. Uluslararası güç odakları, özellikle silah endüstrisinin kontrollü gerilim stratejisini her zaman kullanmıştır.

Psikolojik savaşın saldırı ve savunma silahı; propaganda, eğitim ve provokasyondur. Cephanesi ise; söz, yazı, resim, broşür ve elektronik posta şeklindeki bilgidir. Bu savaş tarzının amacı, insanları ikna etmek ve onları değiştirmektir. Yöntemi de beyin yıkamadır. Yani hedef insan beynidir, insan beynine hükmetmektir.

Propaganda nedir? Bir topluluğun düşüncelerini, duygularını, davranışlarını, tavır ve hareketlerini etki altında tutmak ve onları değiştirmek amacıyla yayınlanan bilgi, belge,

doktrin ve görüşlerdir. Propagandanın amacı, propagandayı yapana doğrudan veya dolaylı fayda sağlamasıdır. Bununla birlikte propaganda ile hasım grubu ekonomik ve politik yalnızlığa itmek amaçlanır. Bir savaşta nihai zafer, düşmanın yenilgiyi kabulüne bağlıdır. Yenilgiyi kabul etmeyen düşman, ileride tekrar sorun oluşturacaktır. Düşmanın moral gücü olan maneviyatının çökmesi, ancak psikolojik savaş yöntemi olan propagandayla mümkündür.

Propagandanın cephanesi söz ve kelimelerdir. Goethe, "En güçlü silah, zamanı gelmiş fikirdir." der. Propaganda yöntemi, gelişigüzel sarf edilen sözler değildir. Üzerinde çok uzun düşünülmüş, zaman ve zemin iyi hesaplanmış, şekil ve ölçüsü doğru belirlenmiş ve hedef kitlesi tayin edilmiş bir faaliyettir.

Psikolojik Savaş ve Psikolojik Harekat

Psikolojik savaş dışarıya karşı yürütülen psikolojik operasyonları ifade eder. Psikolojik harekat ise iç düşmana karşı uygulanan bir savaş yöntemidir. Bugün silahla sonuca varmak çok iyi karşılanmadığı için düşmanı teslim almaya yönelik çalışmalar, yani psikolojik savaş ve harekat büyük önem kazanmıştır. Aklın ve sabrın ön planda olduğu bir savaş türüdür.

Psikolojik savaş, maksadına göre üçe ayrılır. Birincisi taktik psikolojik savaştır. Kısa vadeli sonuçlar almakta, anlık görevlerde kullanılan bu savaşa verilebilecek en iyi örnek "ordu göreve" pankartının açıldığı rektörler yürüyüşüdür. İkincisi stratejik psikolojik savaştır. Burada temel amaç çok iyi belirlenmiştir. Gereken araçlar devreye sokulmuştur ve kesin sonuca yönelik bir eylem planı uygulanmaktadır. Bir toplumun kültürünü değiştirerek, tarihî seyir içinde onu kültüründen uzaklaştırarak, onu kontrol altına almaya yönelik adımların tümü de kültürel psikolojik savaştır. "Biz adam olmayız" cümlesi Tan-

zimat'tan bu yana milletimize karşı uygulanan psikolojik savaşın bir ürünüdür.

C- İSTİHBARAT TARİHİ

Geleceği görebilmek, muhtemel sorunlar hakkında önceden bilgi sahibi olmak, olayların perde arkasına uzanabilmek, ancak sağlıklı istihbarat üretimiyle mümkün olabilir. Tarih boyunca istihbaratın lüzumu üzerinde birçok devlet adamı ve asker kişiler durmuşlardır.[2]

Bilginin, güç ve istenileni elde etmenin anahtarlarından vazgeçilmez bir şey olduğunu keşfeden insanoğlu, tarihi boyunca onu elde edebilmenin, gizliyi öğrenmenin yollarını aramıştır, aramaktadır. Bu nedenle gizlinin bilinmesi işi dünyanın en eski mesleklerinden birisini oluşturmuştur, bu da istihbarat ve haber alma faaliyetidir. Casusluk denen gizliyi öğrenme çalışmaları, önceleri başıboş ve bireyseldir, muhbirliktir. Ancak kapitalizmin gelişmesi ve ulus devletlerinin ortaya çıkması, bireyci istihbarat anlayışını devlete çevirmiştir. Böyle örgütlenmelerin modern anlamda birer gizli servis şeklini almalarının öyküsü çok eskilere dayanmaktadır.

Eski bir casus olan Walter L. Pforzheimer göre ilk casusluk olayı Adem ile Havva arasında gerçekleşmişti. İncil'de bahsedilen ünlü "yılan" ilk casustu ve Havva ilk muhbir, Âdem de ilk kurbandı.

İktidar, egemenlik, sömürme ve güç savaşlarında tarih boyunca haber alma, yalan haber yayıp karşı gücü yanlış yönlendirme yöntemini hep uygulamıştır. Ticaret burjuvazisinin oluşması ve meta dolaşımının ulusal sınırları tanımamasından sonra haber alma hem boyut değiştirmiş, hem de daha profes-

2 N. Aydın, İşte İstihbarat, İstanbul 2009, Kumsaati yy.

yonel ve geniş bir yelpazeye yayılarak bir meslek bir sektör halini almıştır. Artık güç savaşlarında sadece haber alma değil, haber toplamaya karşı koyma, psikolojik harp yapma meslekten öteye; sanat haline dönüşmüştür.

İlk haber alma/istihbarat örgütünün kim tarafından ve ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu mesleğin insanlık hayatında paranın yer almasından sonra ortaya çıktığı bilinmektedir. Para, güç ve iktidarın sembolü olduğundan dolayı, site devletlerinden modern devlet sürecine kadar insanoğlunun geçirdiği süreçte istihbarat, insanlık tarihinin akışını değiştirdi. Para ve dolayısıyla güce sahip olabilmek için rakip şehir, devlet veya imparatorlukları oyun sahnesinden atmak için yapılan bütün cephe savaşlarının öncesinde oldukça çetin ve bazen de keyifli istihbarat savaşları yaşanmıştır. Bu savaşlar tamamen gizli yürütülmekte olup, artık "düşman" ile ilgili gerekli bilgiler alındıktan sonra, legal cephe savaşına girişilmiştir.

İstihbaratçılık, dünyanın en eski mesleklerinden biri olarak biliniyor. İstihbarat mesleğinin önemi, insanlık tarihinin akışını değiştiren semavi dinlerin kutsal metinlerinde de yer almıştır. İstihbaratçılık, bir meslek olmadan önce kervanlar, gezginler, büyücüler ve gezgin din adamları tarafından icra edilirdi. Meta dolaşımının hızlanması, sermaye birikiminin oluşması ile birlikte gelişen ticaret yolları ve artan nüfusla birlikte haber alma, hekimlik, tüccarlık, ziraatçılık gibi bir meslek haline gelmiştir. Özellikle baskıcı despotik yönetimlerde bir geçim kaynağı olmuştur.

Avrupa'da sermayenin yönetimde tek söz sahibi olması ve uluslararası ilişkileri belirlemesinden sonra istihbarat mesleği, dönem dönem en önemli "geçim kaynağı" olmuştur. Profesyonel sermaye oluşmadan önce istihbarat tamamen Kilise'nin

kontrolünde ve çıkması muhtemel muhalefeti tasfiye etme aracı olarak kullanılmıştır. Kilise'nin kendi egemenliğini kaybetmemek için cadı avı ve aforoz mekanizmasını; din adamlarını da aynı zamanda birer muhbir, haber alma elemanı olarak kullandı. Kilise, derebeyler ve büyük toprak sahiplerinde oluşan sermaye birikiminden sonra iktidar gücünü kaybetmemek için yüzyıllar süren savaşlarda yüz binlerce insanı katlettirmekten geri durmamıştır. Bu anlamda semavi dinler arasında sicili en bozuk din maalesef Hıristiyanlığın Katolik yorumudur.

Kilise, "iç iktidar" uğruna akıttığı/akıttırdığı kanın kat be katını "dış iktidar" uğruna akıtmaktan çekinmemiştir. Özellikle Orta Çağ'da Tapınak Şövalyeleri aracılığı ile yaptığı istihbarat ve açık cephe savaşlarında Musevi ve Müslümanlardan yüz binlerce insanın kanını akıtmıştır.

Hititler ve Mısırlılar

Casusluğa ilişkin elimizdeki ilk yazılı kayıt, M. Ö. 1370'te Hitit tabletlerinde görülmektedir. II. Ramses döneminde (M. Ö. 1224/1290) Hititlerle Kadeş Meydan Savaşı'nı yapan, sonra da ünlü barış antlaşmasını imzalayan Mısırlıların tarihlerinde de Hititlerin, casusluk ve haber alma teşkilatlarının mükemmel ve ani baskın taktiklerinde usta oldukları yazılıdır.

Elimizde eski dönemlere ait fazla bilgi bulunmamakla birlikte, eski çağların casusluk oyunlarına sahne olduğu görülüyor. Örneğin yazılı tarihteki bilgilere göre, bundan 5000 yıl önce Mısır Kralı III. Tutmosis, kuşatma altındaki Yafa kentine ajanlarını gizlice göndermişti.

Tutmosis'in ajanları Yafa'ya un çuvalları içinde geçmiş ve kente ilişkin bilgi toplayarak krala bildirmişti. Bu haber alma faaliyetinin savaş stratejilerini ne ölçüde etkilediği bilinmiyor ama bilinen bir şey var ki o da III. Tutmosis'in, daha sonra sis-

tematik bir hale gelecek olan bir mesleğin tohumlarını daha o dönemde attığı.

II. Ramses, babası I. Seti'nin ölümünden sonra M. Ö. 1279 yılında tahta çıkmıştır. Ancak genç yaşı ve deli dolu hareketleriyle tepkiler almıştır. Bu işi yapabilecek, yani Mısır'ı yönetecek bir firavun olarak görülmemiştir. Ayrıca kendisinin firavun olması gerektiğini düşünen ağabeyi Senar'ın da büyük düşmanlığına maruz kalmıştır. Bunlara rağmen Ramses, büyük başarılara imza atmış, çeşitli yerlere tapınaklar yaptırmış ve Memfis'te bulunan ülke merkezini Pi Ramses'e taşımıştır. Böylece çevre ülkelerin oluşturdukları tehlikelere karşı yapılan savunma savaşlarını da daha hâkim bir yerden yönetmeyi amaçlamıştır.

Fakat ağabeyi Senar, vazo ticareti ile uğraşır görünen bir Hitit casusuyla iş birliği yaparak kardeşi Ramses'i Hititliler karşısında yenik duruma düşürüp onun yerine firavun olmayı ve ülkeyi yönetmeyi amaçlamıştır. Kız kardeşi Dolant ve kocası, kendini Libyalı bir büyücü olarak tanıtan Ofir isimli, Hitit casus şebekesinin başı olan birinin yalanlarına uyarak Ramses'e ve karısı Nefartari'ye karşı çeşitli komplolar yapmaya kalkışmışlardır. Ofir, kendini tek tanrılı bir dini yaymaya çalışan biri olarak tanıtmış, Ramses'in ve yandaşlarının inandığı tanrıların sahte olduğuna ve ülkeyi felakete götüreceğine halkı inandırarak taraftar toplamaya başlamıştır. Böylece, çok tanrılı bir din anlayışı olan Mısır'da iç kargaşa yaratmaya çalışmıştır. Aynı zamanda Ramses'e ve karısına karşı büyüler yapmış onları yok etmeye çalışmıştır. Fakat bütün bunların altında yatan asıl amaç, yaptığı casusluğu örtbas etmek, mesajlarını Hititlilere daha rahat bir biçimde iletmektir.

Truva ve Trojan

Ünlü Truva Savaşı'nda da bir casusluk hikâyesi yer alır. Bu savaş, ünlü antik şair Homer'in "İlyada" isimli eserinde son derece renkli ve etkileyici bir tarzda anlatılmıştır. M. Ö. 1200 yıllarında, tahtadan yapılmış, içi oyuk, çok büyük bir at heykeli, Truva şehrinin aşılmaz, yüksek duvarlarının dışında terk edilmişti. At heykelinin içinde, dokuz yıldır Truva şehrini kuşatmış olan Yunan ordusundan silahlı bir grup asker vardı. Duvarların üzerinden, gözetleme kulelerinden bakan Truvalılar, Yunanlıların kuşatmayı kaldırmış olduğunu, gemilere binip açıldıklarını gördüler. Geride sadece o büyük ve tahtadan at heykelini bırakmışlardı. Truvalılar at heykelini bir savaş ganimeti olarak şehrin yüksek duvarlarından içeriye aldılar. Zaferlerini kutlamak için o gece büyük şenlikler yaptılar. Neredeyse herkes sarhoş olup sızdı. Gecenin geç saatinde at heykelinin karnındaki gizli kapak açıldı ve Yunan askerleri dışarıya çıktılar. Kapılardaki, gözetleme kulelerindeki Truvalı nöbetçiler öldürüldü; açıkta bekleyen Yunan donanmasına işaret verildi. Gemilerin karaya yaklaşıp öteki Yunan askerlerinin de gelmesiyle, Truva şehri kolayca Yunan ordusunun eline geçti. Böylece klasik savaşla elde edilemeyen şehir, bir casusluk faaliyeti sonucunda ele geçirildi.

Bugün bu olayın anısı halâ sürmekte, bazı kötü niyetli casus bilgisayar yazılımlarına "Trojan" adı verilmektedir. Trojanlar (Truva atı), iki kısımdan oluşan ve uzaktan sahibi tarafından kontrol edilerek kullanılan casus programlardır. Bu casus programlar sayesinde, bir bilgisayarla başka bilgisayarlara girilebilir, içindeki bilgiler ele geçirilebilir ya da yok edilebilir. Bu türlü programlar bugün internetteki istihbarat işleri için de kullanılmaktadır.

Yahudiler

Casusluk ya da teknik adıyla espiyonaj faaliyetlerinin izlerine Tevrat'ta "Ve Rab Musa'ya söyleyip dedi; İsrailoğullarına vermekte olduğum Kenan diyarına casusluk yapmaları için adam gönder." şeklindeki ifadelerde rastlamak mümkün. Böylece, Eski Ahit'te, Yuşa Peygamber'in Filistin'in fethi sırasında bölgeye iki ajan gönderdiğinden bahsediliyor. Tevrat'ta da Musevilerin casusluk faaliyetini kutsayan birçok ayet var. Onlardan biri şöyle:

"... ve Musa onları Kenan topraklarına, oraların ne olduğunu, orada yaşayan insanların kuvvetli mi zayıf mı, sayıca çok mu az mı olduklarını görmeleri için gizlice yolladı."

İstihbarat tarihi Yahudi casuslarla doludur. Ancak bunlar İsrail devleti kurulana kadar farklı ülkelere hizmet etti. Birinci büyük savaşla birlikte Yahudilerin ulusal hedefleri ortaya çıktı. 1914'te 80.000 Yahudi'nin yaşadığı Filistin'de, İngiltere safında olmaları gerektiğine inanan Museviler, Aaron ailesinin casuslukları sayesinde Kudüs'ün Osmanlıların elinden çıkmasını sağladılar. İkinci savaşta da İngiliz-Yahudi dayanışması sürdü.

Filistin müftüsü, Londra'nın isteğiyle pusuya düşürülüp öldürüldü. Ancak milliyetçi Yahudiler, o noktada İngiltere'nin Filistin konusunda kendilerine oyun oynadığı inancına kapılıp, Kudüs Genel Valisi Lord Moyne'e suikast düzenlediler ve daha ötesi Nazi Almanya'sıyla iş birliği için zemin yokladılar.

Abraham Stern isimli biri, Hitler'in Yahudi aleyhtarlığını kendi ulusu adına değerlendirebileceklerini düşündü. "Siz Yahudileri Avrupa'dan temizlemek istiyorsunuz. Buna evet. Gönderin hepsini Filistin'e, kurtulun... Öldürmek, kamplar kurmak masraflı ve askeri oyalayan bir şey." dedi. Stern, 1942'de Tel Aviv'de İngiliz polisi tarafından sıkıştırıldı ve kaçmaya çalışırken öldürüldü. Mukabil olarak Filistin'e Yahudi göçünü fren-

lemeye çalıştığı için İngiliz hedeflerine karşı Siyonist eylemler arttı. Roma'daki elçilik binası bombalandı. İtalya Yahudi göçünün üssü haline geldi.

1950'lerde MOSSAD yapı olarak ortaya çıkmıştı. Mısır lideri Nasır'ın Kanal macerasının ABD tarafından fazla önemsenmediğini fark edince, Kahire'deki Amerikan varlığına saldırılar düzenleyip bunu Arapların yaptığı izlenimi verecek kadar da profesyonelleşmişti. Beri yanda bir grup Yahudi'nin müttefiklerle iş birliği alabildiğine derinleşti. Amerika'da, "Siyonist Eylemler İçin İlk Yardım Komitesi" adı altında bir casusluk teşkilatı kurulmuştu.

Yahudi İstihbarat Örgütü NİLİ

Yahudiler dünyanın dört bir yanında eziyet gördüklerinde, soykırımlara maruz kaldıklarında ve sürüldüklerinde, daima Türklüğün cihan devleti Osmanlı'ya sığındılar. 1492'de İspanya'dan sürüldüklerinde Osmanlı'nın merhametli kollarını açık buldular. 1880'lerde Ruslar Yahudileri pogromlarda kırdıklarında İstanbul'a kaçtılar. Batı ülkelerinde insanca muamelenin bile çok görüldüğü Yahudiler, Osmanlı'da sarayın bazı önemli kademelerine kadar kontrollü olarak yükseltildiler.

Bir devlet istediklerinde Osmanlı onları dışlamadı ve Makedonya'da bir devlet edinebileceklerini söyledi. Ama onlar Filistin'de ısrar ettiler. Oysa Filistin'in demografik yapısı, daha fazla Yahudi'yi kaldırabilecek durumda değildi. Ancak onlar, kaçak yollardan Filistin'e yerleştiler, Amerikan ve İngiliz vatandaşlıkları alarak Osmanlı'nın hukuk sisteminin dışına çıktılar, rüşvet ve bol para akıtarak Filistin topraklarını el altından satın aldılar.

Yahudilerin küçük bir kısmı, Osmanlı Devleti'yle anlaşarak Filistin topraklarının kendilerine verilmesini sağlamaya çalıştı. Ama büyük kısmı, Filistin'i ele geçirebilmek için Osmanlı'nın

yıkılması gerektiğine inanıyordu. Bu amaçla, Filistin'i kendilerine vaat eden emperyalist devletlerle iş birliği yaptılar. Özellikle, Filistin'de kurdukları casus teşkilatlarıyla Osmanlının en gizli istihbarat bilgilerini İngilizlere sundular.

Osmanlı'yla savaşın sadece bir cephede değil, bütün cephelerde verilmesi gerektiğine inanan Yahudilerden Jabotinsky'nin kurduğu Katır Tugayı, Çanakkale'de verdiğimiz yüz binlerce şehidimizin vücutlarını parçalayan silahlar, bombalar ve kurşunlar ile askerî lojistik ihtiyaçları cephe arkasında düşman kuvvetlerine taşımıştı. Yahudiler, Türk'ün merhametinin, himayesinin ve insancıllığının karşılığını ihanetle ve ihanete teşvik etmekle ödediler.

Bir İngiliz vatandaşı olan Lawrence, Arapların Osmanlı'ya ihanet etmelerini sağladı. Onun yaptığı Osmanlı'ya ihanet değil, bir İngiliz casusu olarak Osmanlı'yı yıkmak için tebaayı ihanete teşvik etmekti. Ama NİLİ casusları, Osmanlı vatandaşlarıydı. Romanya'dan, Rusya'dan, Polonya'dan kovulmuş ve sürülmüşlerdi; oralarda yaşama şansları kalmadığı için Osmanlı'nın acıyarak vatandaşlık hakkı verdiği kimselerdi. İşte, Türklüğün, en zor zamanlarında acıyarak yardım ettiği bu insanların ihanetleri çok acıdır.

NİLİ örgütünü kuran Aaronson Ailesi, Romanya'daki Yahudi soykırımından kaçmış ve 1882 yılında Osmanlı'ya sığınmıştı. Aaronsonlar, daha sonra gizli yollardan Filistin'e geçtiler ve bir Arap'tan yüksek fiyatla satın alarak "Zihron Yaakov" adını verdikleri topraklara yerleştiler. Bu arada sadık vatandaşlar gibi davranarak Osmanlının merhametinden de istifade ettiler. Canlarını Osmanlı askerleri koruyordu ve ne zaman Araplar veya Bedeviler tarafından bir saldırıya uğrasalar Osmanlı zaptiyesine başvuruyorlardı.

Filistin'de Osmanlı'nın koruması altında bir botanik mühendisi olarak çalışan Aharon Aaronson, İsrail devletinin kurulması için Osmanlı'nın yıkılması gerektiğine inananlardandı. Amerikan ve İngiliz makamlarıyla ilişkiye geçmiş ve Filistin'i işgal etmeleri için onlara yardımcı olabileceklerini söylemişti. Aynı dönemde, sonradan Siyonist hareketin önderi olacak Haim Weizmann ise, İngiltere ordusu için patlayıcılar üretiyordu. Aharon Aaronson, Weizmann sayesinde üst düzey İngiliz yöneticilerine ulaştı ve onları meşhur Balfour Deklarasyonu'nu yayınlamaya ikna etti. Bu deklarasyon otuz yıl sonra İsrail devletinin kurulmasının yolunu açmıştır.

Aaronsonlar ve Feinbergler, NİLİ öncesinde, "Gideonim" adında bir haber alma örgütü kurmuşlardı. 1914'ten sonra, Gideonim'in uzantısı niteliğinde faaliyete başlayan NİLİ, Aharon Aaronson'un adamlarından Avshalom Feinberg ve kız kardeşi Sarah Aaronson tarafından, 400 kişilik bir istihbarat örgütü olarak Filistin içinde kuruldu. Bu tarihten sonra Aharon Aaronson ise İngilizlerin Mısır'daki karargâhında istihbarat subayı olarak görev aldı.

Daha sonra İsrail cumhurbaşkanı olan Haim Herzog, Aaronson Ailesi'nin hikâyesini anlatırken, Osmanlı topraklarında gezen Sarah Aaronson'un sözde Ermeni soykırımına şahit olduğunu ve Türklerin bir gün kendilerini de böyle katledeceklerine emin olduğu için ihanet şebekesi NİLİ'yi kurmaya karar verdiğini kaydeder. Atasözümüzde de söylendiği gibi, "Bozacının şahidi şıracıdır." Damarlarındaki Türk düşmanlığı o seviyeye gelmiştir ki tarihî gerçeklerin yalan olduğunu ispat ettiği sözde "Ermeni Soykırımı" iftirasını dahi, kendi emelleri için propaganda malzemesi yapmaya utanmamışlardır.

1915 yılının Mart ayından Ekim ayına kadar Filistin'i bir çekirge baskını vurmuştu. Hasat yapılamıyordu. Osmanlı Dev-

leti, çekirgelerle mücadele için botanik mühendisi Aharon Aaronson'un bilgisine başvurdu. O da bunun karşılığında casusluk suçlamasıyla tutuklanmış olan Avshalom Feinberg'in serbest bırakılmasını ve laboratuarında çalışanların bütün Filistin'de serbest seyahat hakkına sahip olmasını istedi. Elde ettiği ayrıcalıklar vasıtasıyla topladığı bilgiler İngilizlerin Filistin'i işgalinde kullanıldı. Aharon'un Filistin'in Hayfa şehri yakınlarında bulunan Atlit köyünde kurduğu botanik laboratuarı göstermelik olarak Amerikalılara satıldı ve böylece illegal çalışmalar için Amerikan koruması da sağlanmış oldu. Bu laboratuar NİLİ'nin karargâhı olarak kullanılıyordu.

NİLİ casuslarının hiçbiri dindar Yahudi değildi. Onlar bağımsız bir İsrail hayali için her türlü günahı işlemeye hazır insanlardı. Sarah Aaronson'un istihbarat örgütü, Türk ordusundaki bazı karaktersiz askerlerden ve gizli dönmelerden bilgi sızdırmak için çalışan büyük bir fahişe ağına sahipti. Kendisi de üst düzey askerlerle birlikte oluyor ve onlardan bilgi sızdırıyordu. 4. Ordu Kumandanı Cemal Paşa'ya kadar yaklaşan bu kadın, sözde İstanbullu bir Yahudi ile evliydi. Hatta bu göstermelik evlilik bahanesiyle İstanbul'da bir buçuk yıl kalmış, casusluk faaliyetleri için ihtiyaç duyduğu Türkçeyi öğrenmiş ve üst düzey yönetim erkânının zaaflarını araştırmıştı.

NİLİ casusları dindar olmamakla birlikte, ihanet örgütünün ismi Eski Ahit'ten alınmıştı. NİLİ'nin adı, Eski Ahit'teki "İsrail'in Kurtarıcısı Yalan Söylemez" anlamına gelen bir ayetin baş harflerinden oluşuyordu. Fakat NİLİ casusları, bu ayetin aksine, hayatlarını yalan üzerine kurmuşlardı. Sarah Aaronson, Cemal Paşa'nın karargâhına kadar girip çıkarken sadık bir Osmanlı vatandaşı rolü oynuyordu. Avshalom Feinberg, kendisini Arap ve Müslümanların bir dostu gibi gösteriyordu. O kadar ki saf Araplar ona "Şeyh Selim" lakabını takmışlardı. Bir diğer NİLİ casusu Naaman Belkind, Türk ordusunda bir müd-

det teknisyen olarak çalışmıştı ve bazı subaylarla ahbap olabilecek kadar samimi olmuştu.

Osmanlı Devleti için Çanakkale neyi ifade ediyorsa, Gazze de onu ifade ediyordu; bundan dolayı ordumuz var gücüyle direniyordu. İngiliz ordusu, Osmanlı'nın Gazze'de kurduğu savunma hattını geçmeyi iki defa denemiş ve ikisinde de başarısız olmuştu. Aharon Aaronson, "botanik araştırmalar" kılıfı altında Filistin'in su kuyularının haritasını çıkarmıştı. Eğer Aaronson'un sağladığı su kuyuları haritası olmasaydı, İngiliz Generali Allenby, Gazze cephesini atlayarak, çölden doğruca Birüssebi'ye geçmeyi asla göze alamazdı. Allenby, savaşı bu kritik bilgiler sayesinde kazandığını çok iyi biliyordu. Bu sebeple savaş sonrasında yaptığı konuşmasında, NİLİ ve Aaronson Ailesinin katkılarını unutmayacak ve onlar olmasaydı bu kadar cesur bir savaşın verilemeyeceğini anlatacaktı.

Monegan adında küçük bir istihbarat gemisi, İskenderiye ile Atlit sahilleri arasında mekik dokuyor; NİLİ'nin topladığı bilgiler İngilizlere verilirken, İngilizlerin ve diyaspora Yahudilerinin gönderdiği altınlar, NİLİ ajanları aracılığıyla Filistin'deki Yahudilere dağıtılıyordu. Alman denizaltıları devreye girince, İngilizler posta güvercini kullanmaya karar verdiler. Ancak, güvercinlerle kurulan haberleşme sistemi, kısa zamanda hainlerin yer aldığı bu casus şebekesini ele verdi.

Osmanlı'ya ihanet eden Yahudilerin ve Yahudilerin elinde uçkur kuklası olan hainlerin sonları hiç iyi olmadı. 1917 Eylülü'nde NİLİ'nin casusluk faaliyetlerinin farkına varan Osmanlı ordu istihbaratı, bu ihanet şebekesini deşifre etti. Yakalanan Sarah Aaronson sorgulamasında hiçbir bilgi vermedi ve sonunda intihar ederek ihanetinin bedelini ödedi. Yosef Lishansky ve Naaman Belkind, 16 Aralık 1917 günü idam edildiler. Aharon Aaronson, 1919 yılında bir uçak kazasında ha-

yatını kaybetti. Avshalom Feinberg ise, o hep aldatıp durduğu Bedeviler tarafından çölde layık olduğu şekilde öldürüldü. Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra da geride kalan sadık Türk evlatları, Arap dünyasının dört bir yanında iz sürerek bu hainlerin birçoğunu avladılar.

Tarih hainlerden intikamını alsa da ihanetler üzerine kurulmuş İsrail Devleti, kurucu hainlerini hiçbir zaman unutmadı. İsrailli araştırmacılar tarafından, NİLİ casuslarının mezarları birer birer bulundu ve kutsandı. İsrail Gazze'ye 1967 yılında girerken, hedefinde çölde öldüğü bilinen Avshalom Feinberg'in mezarını bulmak da vardı; buldular ve mezarını Kudüs'teki Askerî Hertzl Mezarlığı'na askerî törenle aktardılar. Bugün NİLİ ismi, İsrail'de kız çocuklarına halen verilen kutsal bir isme dönüşmüştür. Gideonim ise, MOSSAD'ın altında bir yapı olarak faaliyetlerine devam etti. Gideonim, Aaronsonlara yakışır şekilde, Arapların da içine sızdı. Kendilerini Müslüman Arap olarak tanıtan Yahudi erkekleri, Arap kızlarıyla evlendiler, çoluk çocuk sahibi oldular ve Filistin'in sırlarını İsrail'e sızdırmaya devam ettiler. İhanet, adeta genetik olarak, nesilden nesile aktarılarak bugüne kadar devam ettirildi.

Çinli Filozof Sun Tzu

Dünyada köklü istihbarat geleneğine sahip iki ulustan biri Yahudilerse, diğeri de Çinlilerdir. Yazılı tarihin ilk zamanlarından itibaren kaydedilen istihbarat olaylarına baktığımızda, Çinlilerin bu konuda uzmanlaştıklarını görüyoruz.

M. Ö. 6. yüzyılda yaşayan Çinli filozof Sun Tzu, savaş sanatıyla ilgili bilinen ilk kitabı yazmıştır. "Harp Sanatı" adlı dünyanın ilk strateji ve istihbarat kitabında Tzu, istihbaratın önemini vurgular. Tzu, "Bilgi, düşmanı yakından tanıyanlardan alınmalı. Düşmanı yakından tanıyanları da beş gruba ayırmalı:

1. Düşman içindeki casuslar,

2. Yerel casuslar,

3. İnanç değiştiren kişiler,

4. Hükümlüler,

5. Savaştan sağ dönenler.

Bir hükümdar için eğer bu beş casus görev başında ise, korkmasın, rahat uyusun. Çünkü o artık çok güçlüdür. Casuslardan iyi yararlanmak için onlara cömert davranmak gerekir. Casuslardan önemli başarılar elde etmek, akıllı bir devlet adamının, ileri görüşlü bir ordu komutanının işidir." der ve ekler: "Başkasını ve kendini bilirsen, yüz kere savaşsan tehlikeye düşmezsin; başkasını bilmeyip kendini bilirsen bir kazanır bir kaybedersin; ne kendini ne de başkasını bilirsen, her savaşta tehlikedesin." "Düşmanını bil, kendini bil, yüz savaş bile yapsan, başın ağrımaz." ve "Bilgi, düşmanı tanıyandan edinilmeli." diyen Sun Tzu, sınır ötesi casusluğa işaret etmiştir.

Çin gezginleri, Türklerle aralarında başlayan ve uzun yıllar devam eden savaşlar sırasında kullandıkları casuslar vasıtasıyla başarılı olmuşlardır. Söz konusu Çin gezginlerinin casusluk faaliyetleri özellikle Hunlara büyük zarar vermiştir.

Türklere karşı uygulanan istihbarat çalışmaları Çinlilerle sınırlı değildir; papaların faaliyetleri de önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin dönemin papası, Atilla'nın büyüden korktuğunu casusları sayesinde öğrenmiştir. Papaların Türklere karşı istihbarat faaliyetleri, daha sonra Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de devam etmiştir.

Haşhaşiler

Bu arada Hasan Sabbah'ın kurduğu Batıni hareketinin fedaileri olan Haşhaşiler, aynı zamanda bir casus olarak, uyuşturucuyla beyni yıkanmış bir şekilde sıra dışı bir motivasyon

türüyle karşımıza çıkmaktadır. Fedailer, Anadolu Selçuklularının saraylarına kadar sızmayı başarmışlardır.

8. yüzyılda İsmaililiğin Nizarî kolundan çıkan bu topluluğun 14. yüzyıla dek faaliyetlerini sürdürdükleri sanılmaktadır. Kapalı bir topluluk olan Haşhaşiler, radikal bir din akımının takipçileri olarak ortaya çıktılar. Suikastı, Eyyubilere, Selçuklulara ve Abbasilere karşı siyasi yaptırım aracı olarak kullandılar. Avrupa dillerine Haçlı Frankları tarafından taşınan "assassin" sözcüğünün kökeni "haşhaşin"dir.

Kendilerine "El Davatül Cedide (Yeni Dava, Yeni Öğreti)" veya "Fedaayiin (Fedailer)" derlerdi.

İran kökenli bu örgüt, bölgeyi hâkimiyetlerinde bulunduran ve İsmailileri baskı altına almaya çalışan Selçuklulara karşı mücadele etmek amacıyla cinayeti sistemli bir saldırı aracı olarak kullanmaya başladılar. Hedef aldıkları kişiyi öldürme konusunda çok titiz ve başarılıydılar. Eylemlerinin başka kayıplara yol açmama, masum olarak gördükleri diğer bireylere zarar vermemesi konusunda çok dikkatli davranırken, etrafa saldıkları korkuyla elde ettikleri etkin nüfuzu koruyabilmek için cinayetleri genelde halka açık mekânlarda, bilhassa camilerde gerçekleştirmeyi tercih ediyorlardı. Hedeflerine kılık değiştirerek yaklaşan Haşhaşiler, kurbanlarına kurtulma olasılığı tanımamak için zehir, ok ve yay gibi araçlardan kaçınıp, hançer kullanmayı tercih ediyorlardı. Kurbanlarını gece vakti boğazını keserek öldürüyorlardı. Hiçbir koşul altında intihara girişmeyip hep yakalandıkları kişiler tarafından öldürülmeyi yeğlediler.

Posta ve İstihbarat Örgütleri

"Berid/Barid", Latincede posta hayvanı anlamına gelen, **"Veredus"**tan gelme bir kelimedir. Sasaniler, Roma, Bizans, Emeviler, Abbasiler posta teşkilatına önem verdiler. Posta teşkilatı o gün için at, deve kullanan postacılarla yapılır ve sultan-

lar en güvenilir adamlarını bu işle görevlendirirlerdi. Tarihsel bulgulardan anlaşıldığı üzere, posta teşkilatlarının çok önemli bir görevleri daha vardı: Casusluk istihbaratı. Esasında mesela Doğu Roma'da, posta teşkilatının en önemli işi, vazifesi casusluktu.

Emevi Devleti, Berid teşkilatına çok önem vermiştir. Esasında, resmî posta ve istihbarat teşkilatı, Ortaçağ'ın büyük Türk ve Moğol devletlerinde mevcut olduğu gibi, daha sonra da devam etmiştir. İslamiyet'ten önce Türk devletlerinde **"Ulak/Ulağ"** adı altında mevcut olan bu teşkilat, Moğol devletlerinde de **"Yam/Ulaa"** ismiyle mevcuttu. Türk devletlerinde kullanılan **"ulak"** kelimesi, Selçuklular devrinden başlayarak, diğer Türk-İslam devletlerinde de **"Berid"** kelimesinin yerini almıştır.

Bu posta teşkilatlarında, **"sai, kasid, peyk"** gibi koşucu habercilere ve casus şebekelerinde de tesadüf edilmektedir. Bu **ulak** yahut **yam** (bazı devletlerde **çapar**) ismi altında teşkilatın, tıpkı Berid teşkilatı gibi, zaman zaman bazı hükümdarlar tarafından düzenli ve mükemmel bir posta sistemi şeklinde tanzim edildiği ve bazı zamanlarda ise, yollar üzerindeki köy ve kasabalar üzerindeki yükletilmiş bir angarya şeklinde devam ederek birçok suiistimallere ve şikâyetlere yol açtığını görüyoruz.

Batı İstihbarat Tarihi ve Kurumsallığa Geçiş

İstihbarat faaliyetleri ilk çağlardan beri devam etmesine rağmen, bu faaliyetler, Ortaçağ ve Rönesans'ta çeşitlenmiş, çoğalmış ve profesyonelleşmiştir. Bu dönem Avrupa'sında diplomasi ve istihbarat kavramları birbirine çok yakındır. Elçiler ile casuslar arasında fazla ayrım yoktur.

Avrupa'daki en eski casus örgütlerinden biri, 1568 yılında I. Elizabeth'in kurduğu, İngiliz Kraliyet Gizli Servisi, bu alanda bilinen ilk kurumsal örgüttür. Kraliçe I. Elizabeth zamanında

casusluk, ulusal güvenlik için gerekli bir uygulamaya dönüşmüştür. Kraliçenin kadrosunun özenle hazırladığı istihbarat sistemi Sir Francis Walsingham (1532-1590) tarafından yürütülür. O dönem İngiltere'sinin Kıta Avrupa'sındaki en büyük düşmanı İspanya'dır. Bu İngiliz ajanlarının İspanya'da faaliyette olması için yeterli bir gerekçeydi.

Bundan daha önce İtalyanlar, sürekli elçilikler oluşturarak istihbarat toplamışlardır. Fransızlar 18. yüzyıl, daha sonra Almanlar ve diğer Batı ülkeleri istihbarat teşkilatlarını kurmuşlardır.

En eski mesleklerden biri olduğu iddia edilen casusluğun ve istihbarat örgütlerinin günümüzdeki anlamıyla modern casusluk faaliyetlerine dönüşerek gerçek birer güç haline gelmeleri ve kurum kimliği kazanmaları, 19. yüzyılda ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Hemen her devletin kendi gizli haber alma örgütünü kurması ile casusluk kurumsallaştırılmıştır. Edebiyatta casus figürünün ve casusluk faaliyetlerinin işlendiği ilk örnekler de haber alma örgütlerinin kurulması ile aynı dönemde, 19. yüzyılın başlarında görülmeye başlar.

19. yüzyıl Fransız Napolyon da Çinli Sun Tzu'yu teyit eder mahiyette istihbarat ve istihbaratçının önemini "Bir casus yerinde ve zamanında, cephedeki binlerce askere denktir." ve "İnanın bana, savaşların sonuçları incelendiğinde topçunun, süvarinin, piyadenin kahramanlıkları, casusların şu göze görünmez, lanetli ordusu yanında hiç kalır!" sözleriyle açıklar

İstihbaratçı Gehlen ise, Adenaur'a vermiş olduğu bir muhtırada istihbarat servisinin önemini "Bağımsız bir ulusun siyasal davranışlarının dayandığı materyallerin en önemli kaynaklarından biri istihbarat servisidir." şeklinde açıklar.

20. yüzyılda I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında istihbarat dünyasında hızlı gelişmeler yaşanmıştır. Fakat gerçek anlamda devlet yönetimini zaafa uğratmaya yönelik yıkıcı faaliyetleri zamanında haber alıp, tedbir geliştirmeye yönelik güvenlik istihbaratı, 1789 Fransız İhtilali'nden sonra fikir akımlarının kitleler içinde ses bulmasına paralel olarak kendisini göstermeye başlamıştır.

Yasadışı sosyalist gruplar 19. yüzyılda Fransız gizli polisini bu grupların içine sızmaya mecbur bırakmıştır. Aynı duruma I. Dünya Savaşı öncesi Almanya'da da rastlanılmıştır. 1917 Rus İhtilali'nden önce Çarlık Gizli Polis Örgütünün Bolşeviklerin faaliyetlerini izlemeye yönelik birçok iç güvenlik istihbarat faaliyetinin olduğu da bir başka gerçektir.

II. Dünya Savaşı sonrası Soğuk Savaş dönemi istihbaratta önemli bir aşamadır. Özellikle Varşova Paktı üyesi Demirperde ülkeleriyle NATO üyesi devletler arasında yoğun istihbarat trafiği ve operasyonlar yaşanmıştır. Son asırda askerî istihbaratın yanında, sivil istihbarat birimlerinin de organize edilmek suretiyle devreye girdiğini görmekteyiz. Bu itibarla modern istihbarat çağının başladığını söylemek doğru olacaktır. Artık yeni istihbarat anlayışında verileri teknoloji ışığında kıymetlendirmek ve istihbarat servisleri arasında iş birliği ile eşgüdüm söz konusu olmaktadır. Yeni teknoloji ve imkanlar da bu modernleşmeyi hızlandırmıştır. Çağımızda devletlerin istihbaratta plüralist (çoğulcu) bir yaklaşım tarzıyla pek çok istihbarat organına sahip olduğu görülmektedir. Bilhassa geride bıraktığımız 20. yüzyıl sonlarına doğru dünyanın muhtelif bölgelerinde kendini gösteren uluslararası terörizm hareketleri, dünyadaki istihbarat servislerinin çoğunun artan bir iş birliği, koordinasyon ve bilgi paylaşımına gitmelerini gerektirmiştir.

Casusluğun ve istihbarat örgütlerinin I. Dünya Savaşı'nda ama özellikle II. Dünya Savaşı'nda casuslar, tarihin akışını belirleyecek önemde işlevler üstlenmişlerdir ama hiç kuşku yok ki casusların altın çağı "Soğuk Savaş" dönemidir. Bu dönemde hem istihbarat örgütleri hem de casuslar neredeyse efsanevi birer kimliğe dönüşmüşlerdir.

W. Nikolay, "Gizli Kuvvetler" kitabında, casusluğu askerliğin doğurduğunu söyler; silahlı mücadele için eskiden beri, her yerde varlığı gerekli olan yardım vasıtası; ta düşman içindeki casuslukla tamamlanan iyi bir araştırmadır. Düşmanın amacını, hedefini ve durumunu bilmemek, tanımamak; bu konuda herhangi bir şekilde yanılmak; genellikle hükümet ve milletin talihini değiştirecek olan harplerde başarısızlığı sağlayacak olan tehlikelerin birdenbire çıkmasına sebep olur.

İstihbarat servisinin ilk basit şekli demek olan bu tür casusluğu yapmak için başlangıçta hilekâr ve güvenilir birkaç cesaretli insan yeterliydi. Bunları harekete geçiren hile ve ihanet ile elde edilmiş olmadığını göstermek için iş olup bittikten sonra bunlar aradan çıkarlar veya yok edilirlerdi. Mesela I. Napolyon Ulm kalesini süratle ve kan dökmeden ele geçirmeyi meşhur casus Kari Schulmeister'in hizmeti sayesinde başarmış. Fakat yeni zamanların bu ilk meşhur casusu da sanatının karşılığını görmemişti. Viyana polis işlerinde Napolyon'a hizmet etmekle meşhur olan, Strazburg civarındaki Naydarf prensine kapılanmış olan Badlı Schmugler de sefalet içinde ölmüş; bir Alman şehri olan Strazburg'u yine ihanet ile XIV. Louis'ye teslim etmiş olan Saint Urya'nın yanına gömülmüştü.

Siyasi olarak zayıf ve genç olan hükümetler, istihbarat servisini yalnız harp durumunda hazır ederler ve bu konuda da sadece askerî istihbaratla yetinirlerdi. İlk olarak XIV. Louis ve Napolyon'un savaşlarında casusluk, siyasetin gizli kısmına da

girmiş ve gizli istihbarat servisleri siyasetin merkezi unsurlarından biri olmaya başlamıştı.

Siyasi ve askerî sürekli istihbarat hizmetini icat eden Fransa idi. Bismark zamanında Prusya'nın yükselişini gören III. Napolyon ilk iş olarak askerî istihbarat servisini sabit bir şekle sokmuştu. 1855 yılında birleşik bir eğitim gören ve bütün Fransa'yı kapsayan bir gizli polis teşkilatı kurmuş ve bu teşkilat Alman-Fransız harbinde askerî casusluğun temel unsuru olmuştu. Harpten sonra Fransa Cumhuriyeti bu teşkilatı Genelkurmaya bağlamış ve bu andan itibaren Almanya'ya karşı istihbarat servisi oluşturulması işini Genelkurmay 2. Şube'ye vermişti. Bugün askerî açıdan zirveye erişmiş olan Fransa bu sahada da mükemmel bir usta ve mutlak hâkim olup, azimli bir siyasi güce sahip bulunmaktadır.

Almanya'da da işbaşına azimli siyasetçiler geçtikçe siyasi casusluk çokça kullanılmıştır. Büyük Frederick ne dışarıda bulundurduğu resmi görevlilerin raporlarıyla ne de kendi yanındaki yabancı görevlilerin teminatlarıyla yetinmemiş, olayların gerçek iç yüzünü güvenini kazanmış olan insanlarla ayrıca araştırmış, siyasi düşmanlarının silahlarını ve askerî güçlerini de aynı araçlarla takip etmiştir.

Bismark da aynı metodu kullanmıştı: I. Dünya Savaşı'nda düşmanı zafere ulaştıran tarzı, yani siyasi ve askerî savaş yönetimi için varlığı gerekli olan askerî ve siyasi istihbarat örgütlerinin birbirleriyle uyum içinde çalışmasını, Bismark kendi zamanında kendisinin siyasi olarak yönettiği harplere tamamen tatbikine muktedir olmuş, böylece zaferi sağlamıştı. Bismark nasıl siyasi durumu uzak görüşlüğüyle görmüş ve buna hâkim olmuşsa, Moltke de askerî tedbirlerini bir plana dayandırarak düşman hakkında elde ettiği ispatlanmış bilgilere istinat ettirmişti; Moltke Salan karargâhındaki Mac Mahon'un bura-

dan hareket ettiğini ve Alman genel kuvvetlerinin sağ kanadını Meç istikametinde kuşatmak istediğini Paris'ten gelen bir casusun haberinden öğrenerek, Paris istikametine yürümekte olan orduları sağa sevk edip Sedan'a yürütmüştü.

Almanya'nın birliğine yönelik harekatlar devrindeki Alman istihbarat servisi; görevinde başarılı olmakla beraber o zamanki hedefin sınırları ve Bismark'ın ustalığı sayesinde bütün kuvveti tek bir düşman üzerinde birleştirdiği için gelişimi bir derece sınırlı kalmıştı.

Bismark Almanyası, her tarafla birden uğraşma ve her tarafa taarruz durumunda bulunmamıştı. İngiltere ile özellikle Rusya ile dostça ilişkiler vardı, bu sebeple gerek Rusya'ya gerekse İngiltere'ye karşı resmî görevlilerin dışında bir askerî istihbarat servisi kurulmasından kaçınılmıştı.

O sırada dışarıdan daha çok içeriden tehlikeye uğrayan Rusya, özellikle dış düşmana karşı sadece siyasi bir istihbarat servisi kurmuş ve bu **"Ohrana"** ismi altında bütün Avrupa'ya yayılmıştı. Bu teşkilatın ilk hedefi askerî casusluk olmamakla beraber, yine de askeri maksatlara hizmet etmeye devamlı hazır bulunmuştur, ancak Rus-Japon Harbi, Rusya'yı belli bir hedefe yönelik askerî istihbarat servisi kuran devletler safına sokmuştu. Fransa ile ittifak Fransa'nın bu konudaki büyük tecrübelerinden Rusya'nın da faydalanmasını sağlamış ve Rus istihbarat servisi Almanya'ya karşı Fransa'nın casusu durumuna gelmişti.

Almanya ise bu konudaki gelişmeleri takip etmemişti. Almanya'nın siyasi istihbarat servisi daha çok sosyal hareketlere dayalı bir kuruluş olarak hareket eden, dosdoğru yürüyerek yalnız yolunun üzerinde tesadüf edeceği şeylerle uğraşan bir siyasetin elinden bir türlü kurtulamamıştı. Mükemmel kabiliyet ve gücü sadece işlerin idaresine yönlendirilmişti. İngilte-

re'ye karşı açılan rekabet mücadelesinde de böyle yapılmıştı. Askerî istihbarat servisi siyasi yönetimden ve bunun sonucu olarak siyasi unsurlarla takviye ve himayeden, ayrıca siyasete vukuftan gittikçe daha çok mahrum kalmıştı. Siyasetle el ele olarak her yerde askerî ataşeler bulundurulması ve görünüşte Genelkurmayınkinden daha çok olarak siyasi maksatla teşkil edilmiş olmasına rağmen hakikatte sadece askerî hedefler için yönlendirilen Deniz Kuvvetlerine bağlı bir istihbarat servisi de Genelkurmayınkinden bağımsız olarak çalışıyor ve bununla çok küçük, yüzeysel bir temas sağlanıyordu, her ikisi birlikte bir siyasi yönetimden mahrum bulunuyordu.

Almanya'nın yabancı milletlerin, özellikle Japonların askerî eğitimini üstlenmesi de Alman menfaatlerine büyük zararlar vermişti. Japonya bu sayede hazır öğreniyor, Almanya'nın kendine kuruverdiği istihbarat servisi kendi ihtiyacına yetiyordu. Alman harp yönetiminin menfaatleri böylece parçalanıp zarara uğratılırken, Fransa bütün kuvvetini intikam almaya ayırmış, Rusya bu konudaki ittifak taahhütlerini kabul etmiş, Alman ekonomik ilerleyişinin tehdit etmekte olduğu İngiltere eski denge prensiplerini kırarak ortaya çıkıp, Fransa'nın siyasi intikamına hareket serbestliği vermişti.

Dünyaya hükmetmeye çalışan İngiltere, eskiden beri geniş çaplı bir istihbarat servisine sahip olmanın gereğini görmüştü; Kral VII. Edward 1904-1910 seneleri içinde İtilaf Devletleriyle dostluğu geliştirirken, aynı zamanda İngiltere Bahriye birinci lordu olan Fischer'in hatıralarında şu satırlar vardır:

"Sadece son harplerde değil, özellikle Boer Harbi'nde de casuslarımızın ve istihbarat makamlarımızın başarısızlığa düşmesi şikayetlere sebep olmuştur. Kızıldeniz sahillerinde yüksek bir ticari mevki kazanmış olan birkaç İngiliz'in vatanseverliğine başvurarak İsviçre'de özel bir gizli istihbarat merkezi

açtım, olayların arka arkaya güzel bir şekilde gelişmesi sonucu çeşitli yabancı elçilerin, temsilcilerin ve konsolosların şifreli haberleşmelerini ve bunların okunmasına yarayan anahtarları ele geçirmeyi başardık."

Bu zamana kadar sadece kara Avrupa'sına tahsis edilmiş olan askerî ve siyasi mahiyetteki Rus-Fransız istihbarat servisi, İngiltere'nin de katılımıyla dünyayı kaplayan bir duruma gelmiş ve İtilaf Devletlerinin diğer konularında olduğu gibi istihbarat servisinin yönetimini de İngiltere üstlenmişti. Fransa ve Rusya özellikle askerî konularla meşgul olurken, İngiltere harbe iktisadi olarak hazırlanmaya başlamış ve müttefikleri hatta Amerika üzerinde bile siyasi propagandası sayesinde devamlı tesirini sürdürmüştü.

I. Dünya Savaşı'ndan önce Amerika, yalnızca Alman Kara Kuvvetleri hakkında tanıtıcı resmî bilgi almakla yetinmiş ve casusluğa gerek görmemişti. Savaştan önce Amerikan istihbarat servisi Almanya'ya karşı herhalde Rusya, Fransa ve İngiltere'yi tahrik ve sevk etmekte olan düşmanca duygulardan uzak bulunuyordu.

Durumun bu şekilde gelişmesi karşısında, sırf askerî imha muharebesini temel kabul etmenin, harbi hazırlamak ve idare etmek için yalnız askerî istihbarata sahip olmanın yeterli olacağını düşünmenin Almanya için de artık vakti geçmişti. Ordu ile siyasetin yanına bilim, sanat ve ekonomi de gelmişti. Devletlerin dahili sosyal hayatlarında her gün yeni bir sosyal olay meydana geliyor, gerek olayları anlamak, keşfetmek ve gerekse tesir icra etmek için istihbarat servisinin bunları da içine alacak şekilde yapılanması gereği meydana çıkıyordu.

I. Dünya Savaşı, milletler arasındaki mücadelenin silahla kesin sonuç alma sınırından dışarı taştığını; savaşın bütün siyasi, iktisadi, askerî ve milli kuvvetlerini kapsayacağını ve mil-

letin manevi birliğinin çok büyük tesirleri olduğunu ispatlamıştır. Komşu ülkelere ve hükümetlere karşı askeri güç yerine öncelikle istihbarat servisi kurulması gereği ortaya çıkmıştır. İstihbarat servisi bir hükümetin diğer bir hükümete karşı uygulamaya çalışacağı iktisadi, askeri, siyasi bütün konuları kapsamalıdır. Artık sadece keşif yapmak gibi bir faaliyetle yetinilemez; ekonomik savaşta, dahili ve harici propaganda sahasında da olumlu faaliyetler üstlenilmelidir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK İSTİHBARAT TARİHİ

A- ESKİ TÜRK DEVLETLERİNDE İSTİHBARAT

Binlerce yıllık Türk tarihinde kurulduğunu bildiğimiz büyük küçük birçok devlet veya imparatorluğun bağımsızlıklarını koruyabilmek için ismi ne olursa olsun sonuçta istihbaratla uğraşan basit veya gelişmiş teşkilatlara sahip oldukları muhakkaktır. Bütün milletlerde olduğu gibi Türklerde de istihbarat ve istihbaratçılarla ilgili kavramlara rastlamaktayız. Türkler devletlerinin temel düzenini yıkmaya, devleti ortadan kaldırmaya, milleti esir etmeye çalışan casuslara "**çaşıt/çaşut**" derlerdi. İhbar işine ise "**çaşutlama**" derlerdi. Göktürk yazıtları ile yazılmış Türkçe yazılarda haberci için "**sabçı**" denilmiştir.[3]

Türkler, devletler arasında gidip gelen kağan elçilerine şimdiki gibi "**elçi**" derlerdi. Oğuzlar, aileler arasındaki elçi ve habercilere "**yazıkçı/salıkçı**" derlerdi. Aynı zamanda bu, kâtip demekti. Yine sıradan haberci ve casuslara ise "**körüg, tıl (dil), tıgrak**" da derlerdi. Türklerde "**çabar/çapar**" sözleri de kurye ve elçi demekti. Diğer taraftan eski Türklerin "**kılağuz/yirçi**" dedikleri kılavuzlar, devlet ve ordu içinde çok önemli rol oynuyorlardı. Bu kişiler, çok gezmiş ve çok görmüş kimselerdi. Ayrıca fevkalade askerlik bilgisi ile idari tecrübeye de sahiptiler. Askerî kılavuzlara "**yiezek**" denirdi.

Türk tarihine bakıldığında gerek dış devletlere karşı dış istihbarat yöntemlerini gerekse ülke içerisinde kendi muhalifleri veya asayişi bozmak amacıyla yapılan eylemlere karşı iç istihbarat yöntemlerine yoğun bir biçimde başvurulduğu görülür.

İstihbarat teşkilatı; insanlığın ilk zamanlarından itibaren var olduğu gibi Türk tarihi içerisinde de ilk dönemlerden bu

3 N. Aydın, İstihbarat ve İstihbaratçı, İstanbul 2010, Parafyy., s. 111.

yana farklı biçim ve yöntemlerle varlığını sürdüren bir örgütlenme biçimidir. Daha ilk dönemlerde Türkler, Orta Asya'da Çin ile olan mücadeleleri sırasında kendi devletlerini yıkmak için görevlendirilmiş olan Çin istihbarat örgütün elemanlarına **çaşıt-çaşut** adını vermişlerdi.[4]

Daha sonraki dönemlerde Kök Türk kitabelerinde çaşıt kelimesi yerini haberci anlamındaki **"Körüg"** kelimesi yer almaktadır.[5] İlk Türk Destanlarından Dedem Korkut'ta yine casus ve casusluk kelimelerinin birçok defa geçtiği görülmektedir.[6]

Bunun dışında Türklerde casusluk, değişik dönem ve coğrafyalarda değişik şekillerde adlandırılmışlardır. Sözgelimi münhi ve münhiyan, dil almak,[7] sahib-i haber veya sahib-i berid gibi isimler casusluk için kullanılan sözcükler arasında yer alır.

İstihbarat faaliyetleri ya dinî ya da politik ve siyası nitelik idi. Dinî nitelikteki istihbarat faaliyetlerini yürüten çaşıtlar, Çinlilerin bağlı bulunduğu dine veya Buda dinine bağlı idiler.

İkinci tür casusluk sınıfına giren siyasi ve politik casusluk ise daha sonraki dönemlerde ortaya çıktı. Devletler arasındaki dini casusluk yanında siyasi ve politik casusluk önem kazandı.

4 Başlangıçtan Günümüze Dünya Casusluk Tarihi, Gen. Yön. E. Arıklı, Red. H. Yavuz, c. I, İstanbul 1974, s. 3.

5 "Körüg sabı antag: 'Tokuz-Oğuz üze kağan olutıtir.' "Bkz. Hüseyin Namık Orkun; Eski Türk Yazıtları, Ankara 1986, TTK yy., s. 110; Sadettin Gömeç; Kök Türk Tarihi, Ankara 1999, Akçağ yy., s. 46. Ancak burada söylemek gerekir ki Türkçenin en eski kaynaklarından biri olan Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lugat-it Türk adlı eserinde çaşıt kelimesine rastlanılamamış diğer kelime olan körüg ise körügse yani görsemek, görmek veya kavuşmak istemek olarak verilmiştir. Bkz. Divan-ı Lugat-it Türk, c. III, Ankara 1986, TTK yy., s. 334.

6 Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkutun Kitabı, İstanbul 1973, MEB yy., s. 14, 17, 32, 40, 57, 61, 118, 119, 122, 125, 129, 134.

7 Dil almak, esir, tutsak, düşman hakkında haber almak, düşmanın durumunu söyletmek için esir alma işine verilen genel ad. Bkz. Dedem Korkutun Kitabı, s. 196.

Türkler, daha ziyade diğer Türk kavimleri ile İran, Hint ve diğer uluslarla olan ilişkilerinde bu tür siyasi casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardı. Özellikle İran-Turan mücadelesinin anlatıldığı destansı İran anlatılarında casusların oynadığı rolün önemi vurgulanır.[8]

Avrupa içlerine kadar giden Türklerin aralarına sızan casuslar da vardı ve papanın emrinde görev yapıyorlardı. Bunlar iyilik seven, bilgisizleri aydınlatmak ve yetiştirmek gibi kutsal işler yapıyormuş edasıyla davranan kişilerdi. 11. yüzyıldan itibaren Bizans'ın en büyük düşman olarak gördüğü İslam'a karşı İran içlerine kadar sızan casusları gezgin ve elçi kılığındaki casuslar idi. Bizans casusları, gezgin ve elçi kisvesiyle Asya içlerine kadar giderek oralardaki Türkler ile konuşarak birtakım bilgiler elde etmeye çalışıyorlardı.[9]

Casusluk yapmadıkları sürece elçilere dokunulmazdı. Şüpheli hareketleri görülen yabancı temsilciler hapse atılır veya ülkenin uzak bir yerinde belirli bir zaman için ikamete memur edilirdi. Bu durum elçilerin casusluk faaliyetlerinde de bulunduklarının bir göstergesidir. Çinlilerin Hun ve Göktürk imparatorlukları içinde ve Bizans'ın Batı Hun İmparatorluğu'nda yoğun casusluk faaliyetleri görülmüştür. Bunlarla çok uğraşılmıştır.

Örneğin, 410 yıllarında ölen Uldız'dan sonra Hun İmparatorluğu'nun başına Karaton, sonra da Rua geçmişti. Rua siyaset olarak Uldız'ın yolundan yürüdü. Bizans, Hun ordusunu isyana teşvik etmek ve Hunlara bağlı kavimleri ayırmak için Hun topraklarında casusluk şebekesi kurmuştu. Rua bu tahrikleri ileri sürerek Bizans üzerine yürüyüp varlık gösteremeyen Bizans'ı yıllık vergiye bağladı (422); Hun topraklarında

8 Başlangıçtan Günümüze Dünya Casusluk Tarihi, Gen. Yön. E. Arıklı, Red. H. Yavuz, c. I, İstanbul 1974, s. 3.

9 Dünya Casusluk Tarihi, c. I, s. 7

tacir, seyyah, oyuncu kisvesi altında, halkı isyana kışkırtan Bizanslıların memlekete girmesini yasakladı ve bunu yaptığı antlaşmada bir madde olarak belirtti.

Çinliler Türk devletlerini çökertmek için bilhassa Türk hükümdar ailesi üyelerinin ve idarecilerin aralarını açarak birbirlerine düşürmeye büyük önem vermişlerdir. Yazılı antlaşmalara bile riayet etmeyen Bizans'ın ikiyüzlülüğü Türkler tarafından elçilerinin yüzlerine vurulmuştu. Sasaniler de hile ile Türk elçilerini öldürüyorlardı. Ruslar da aynı şeyi yapıyorlardı. Çinliler antlaşmalara rağmen Hunları aldatmaya çalışmışlardır. Hunlarda elçilere karşı sıkı tedbirler alındığını ve hakanın yanına girerken iyice arandığını biliyoruz. Bu durum, Hunların Çin'in casusluk faaliyetlerine karşı tedbirli olduklarını göstermektedir.

Eski Türkler dikkatli ol anlamına gelen bir deyimle her an için "**sak**" yani uyanık ve dikkatli olmak zorundaydılar. Bugün de Anadolu'da "**seh** dur" tabiri vardır. Baskın ancak karşı baskınla durdurulabilirdi. İşte bu sebeplerden dolayı boylar ve hatta küçük aileler uyurken bile "**kargu**" yani gözcüler ile yelme denen öncüler çıkarmak zorundaydılar. Türkler ülkelerini emniyette tutmak ve ani baskınları önlemek üzere, etrafa gözcüler dikerler ve uygun yerlere, erken haber almayı sağlayan, içinde daimî nöbetçilerin bulunduğu "**kargu/karguy** (ateş kuleleri)" inşa ederlerdi.

Casusluğun ilk örnekleri sayılabilecek çaşıtlar genellikle din adamlarıydı. Bunlar ya Çin din adamları ya da Hindistan'a doğup büyüyen ve doğuya doğru yayılan Buda dinine mensup din adamlarıydı. Bunların görevi Türk topluluklarına kendi inançlarını benimsetmek, özellikle yöneticileri elde ederek toplumda sarsıntılar yaratmak, sonra onu içinden eritip yutmaktı. Çinli rahipler, Türkler arasına girer, seyyah gibi davra-

nır, bir yandan dinlerini yaymaya çalışırken, diğer yandan da Türk toplumunun genel yaşayışı, gelenekleri, insanların birbirleriyle ilişkileri ve güvenlik konularında bilgi toplarlardı. Daha sonra bunları seyahatname biçiminde düzenleyerek hükümdarlarına sunarlardı. Bu şekilde Çinlilerin Hunlar arasına soktukları bilinen **ilk seyyah ve casus** Çang Çien'dir. Çang Çien, M. Ö. 138 yılında Hunlar arasında geziye çıkmış ve 13 yıl dolaştıktan sonra topladığı bilgileri Çin hükümdarına rapor halinde sunmuştur.

Daha sonraları Türklerin Hindistan, İran ve Hıristiyan dünyası ile komşu olmaları üzerine yeni yeni casuslarla uğraşmak durumunda kaldıklarını görüyoruz. Batı Hunları Avrupa içlerine kadar ilerleyince, Bizans ile Roma'dan elçi ve din adamı gibi özel görevlerle Atilla'ya casuslar gönderilmiştir. Atilla'nın Roma üzerine yürüyüşü sırasında birdenbire savaşa ara vermesini, kesin sonuç alınmadan savaşı bırakmasını, papanın gönderdiği casuslar aracılığıyla başardığını, Atilla'yı savaştan vazgeçirdiğini eski kaynaklar ifade etmektedirler. Yine Atilla'nın çadırında kalan, onun özel hayatını anlatan ve Hunlarla ilgili doğru bilgiler veren Bizans tarihçisi de bu casuslardan birisi olsa gerektir.

Türk tarihinde sürekli casusluk faaliyetlerine maruz kalan ve sonra da ortadan kaldırılan devletlerden biri de **Göktürk**lerdir. Göktürk kitabelerinde, Göktürklerin, diğer Türk kavimlerinden olan Türgişler, Kırgızlar ve Dokuz Oğuzlar arasındaki mücadelelerinde **körüglerin (haberci)** oynadığı rol bilinmektedir.

Nitekim Göktürk Kağanı İlteriş'in Dokuz Oğuzlar ile ilgili haberleri habercileri vasıtasıyla öğrendiği Göktürk kitabelerinde yazılıdır. Aynı şekilde Türgiş kağanının Ötüken'e asker göndereceği, Kırgızlar üzerinden seferden gelen Göktürklerin

habercilerinin kendilerine ilettikleri rapor doğrultusunda öğrenilmişti. Göktürk devletinin önce ikiye ayrılması sonra da yıkılmasında Çin hükümdarının bakanlarından olan bir casusun Göktürk ülkesine soktuğu casusların rolleri bilinmektedir.

Ötüken'de 552-745 yılları arasında yaşayan Göktürk Devleti Çinlilerle komşudur. Göktürklerin gelişmesi ve çevresindeki toprakları ele geçirmeye başlaması Çinlileri ürkütmüştür. Çin hükümdarı iyi bir casus olan bakanlarından Çang Sun Çing aracılığı ile Göktürk ülkesine casuslar sokmuş ve kağan ile yakınları arasına fitne sokarak aralarında kavga çıkartmıştır. Bu kavga sonucu devlet 582 yılında ikiye ayrılmıştır.

Bu arada eski Türk istihbarat teşkilatı "**Börü Budun**"dan da bahsetmek gerekir. Börü Budun, Göktürk Vezir Bilge Tonyukuk tarafından, İlteriş yani Kutluk Kağan'ın emriyle tahmini olarak 680'de kuruldu. Karşı ordular ve milletler hakkında çeşitli ajanlar kullanarak bilgi toplamak ve sabote etmek gibi işler için kullanıldı. Toplamda 50 kişiye yakın oldukları söylenmektedir. Henüz hükümdarlığını ilan etmemiş olan ve devlet kurma hazırlığında olan İlteriş Kağan, Başta Vezir Bilge Tonyukuk olmak üzere 17 arkadaşıyla bir birlik oluşturmaya karar verdiğinde, ortaya ilk teşkilat olarak "**Börü Budun**" çıktı. Daha sonra ise 2. Göktürk devleti zamanı başladı.

Aşına soyunun bir dişi kurttan türediğine dair o çağda pek yaygın olduğu anlaşılan rivayetler, Göktürklerin erken tarihini efsanelerle karıştırmaktadır. Ancak kurttan türeme geleneğinin, Asya Hunları arasında da mevcut olması ve "**Kurt Ata**"nın Türkleri dar, geçilmez yollardan selamete ulaştırdığı (Bozkurt Destanı'nın aslı) rivayetinin Hunlarda görülmesi, Göktürklerin Hunlara nispetini ortaya koymaktadır. Aşına ailesinin, yalnız bir erkek çocuk hayatta kalmak üzere, katliama uğramış olduğu rivayetini, "**Tsü Kü**" (aslında Asya Hun dev-

letinde bir unvan) adlı Hun ailesine mensup Meng Sün tarafından kurulan Kuzey Liyang Hun Devleti'nin, 439'da Tabgaçlar tarafından yıkılması hadisesine bağlamak mümkündür. Sui Şu'ya (Çin yıllığı, 581-618) göre, bu Hun devletinde idareyi elinde tutan Tsü Kü (Çü Çü)ler imha edildiği zaman, A Şih Na (Aşına) kolu, 500 ailelik bir kütle halinde, Kan Su bölgesinden göçerek, Juan Juanlara sığınmışlardı. Göktürklerin nüvesini teşkil ettiği belirtilen ve Meng Sün'ün oğlu An Çu ve sonra torunu Şu'nun öldürülmesi üzerine önce Hsi Hay'dayken sonra Altaylara nüfuz eden bu kütle, Çü Çüler yolu ile de Asya Hunlarına bağlanmaktadır ve hatta bu kısa göç hareketini idare eden Aşına soyunun, Güney Hun Tanhuları yoluyla Mo Tun'un mensup olduğu ünlü Tu Ko (Tu Ku) ailesinden gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Kurt ata inancı dolayısıyla Göktürk hakanlık işareti, altından kurt başlı sancak (tuğ) olmuştur.

Kurt başlı sancak, bu kurulmuş olan Börü Budun için bir gelenek ve simge halini de almıştır. Belki de dünyanın en eski istihbarat ve haber alma teşkilatı olmuştur.

Uygurların içine de sızmış olan Çinli, Moğol, Kırgız ve İranlı casuslar da vardı ve bunlar da hem dinî açıdan hem siyası açıdan Uygur devletini yıkmak için büyük çaba harcamışlardı. Göktürkler gibi, Uygurlar da yabancı istihbarat teşkilatlarının yıkıcı faaliyetlerine maruz kalmışlardı. Uygurlar içine giren bu casuslar dini ve siyasi yönden toplumu sarsarak parçalamaya çalışıyorlardı. Hint ve İslam dünyasından gelen misyonerler dini amaçlı, Kırgızlar ise tamamen siyasi amaçları için faaliyette bulunuyorlardı.

Uygurlardan başka batıya göç etmiş Türk kavimlerinden Avar, Bulgar ve Macarlar da daha çok Hıristiyan casusların propagandalarına maruz kalmışlardır. Papanın emrindeki bu casuslara daha sonra Bizans casusları da katılmıştır. Bizans

casusları gezgin ve elçi görüntüsü altında görevlerini yapıyorlar, Asya içlerine kadar giderek oralardaki Türklerle konuşarak birtakım bilgiler elde etmeye çalışıyorlardı.

Yabancıların Türklere karşı yürüttükleri casusluk faaliyetleriyle ilgili daha birçok örnek bulunmaktadır. Dikkat edilirse verilen misallerde daha çok yıkıcı-bölücü istihbarat faaliyetlerine Türklerin maruz kaldığını görüyoruz. Kaynaklarda geçen çaşıt ve çaşıtlama ve daha bazı casusluk ve istihbarata ait kavramlardan, Türklerin de bu konularda bilgi sahibi olduğunu çıkarıyoruz. Ancak eski Türklerin kendilerine karşı yapılan casusluk faaliyetlerine nasıl bir karşılık verdiklerine ilişkin pek bilgi bulunamamıştır. Ortaçağ'da Karahanlı ve Gaznelilerle birlikte Türklerde istihbarat ve istihbarat teşkilatları ile ilgili bilgilerimiz daha da netleşmeye başlamaktadır. Özellikle Ortaçağın büyük bir bölümüne damgasını vuran Büyük Selçuklu Devleti'nde ise istihbarat teşkilatı ve istihbaratçılık ile ilgili kaynaklarda birçok bilgi bulunmaktadır.

Bu dönem istihbarat faaliyetlerine ilişkin bir örnek verecek olursak, Selçuk Bey ile Sultan Mesud arasında gerçekleştirilen savaş sırasında ve öncesinde yapılan istihbarat çalışmalarını zikredebiliriz. Büyük Sultan Gazneli Mahmud'un oğlu olan Sultan Mesud yüksek bir kumandan, eşsiz bir kahraman, fakat kararsız, zalim ve sarhoş bir devlet başkanıydı. Ana davalarda sık sık ve lüzumsuz karar değiştirmeleri yüzünden kumandanlarının güvenini kaybetmiş, bu kumandanlardan bazıları, sarhoşluk sırasında hakaretine uğradıkları sultana gücenerek Selçuklulara katılmış, bu da sultanı bütün komutanlarından şüphelenir hale getirmişti. Horasan'da Selçuklular lehine propaganda yapılıyor, din bilginleri kendi sarhoş sultanları yerine içki içmeyen Selçuk prenslerinin gelmesini istiyor, bundan başka tüccar ve esnaf sınıfı da daha az vergi alan Selçukluları tercih ediyordu. Her iki tarafın da birbiri arasındaki casus

şebekesi iyi işliyor, tarafların hareketleri ve hazırlıkları birbirine malum oluyordu.

Sultan Mesud bu işi kökünden halletmek için büyük hazırlıklar yapmış ve o zamana kadar görülmemiş bir ordu kurmuştu. 17 Mart 1040'ta Gazneli ordusu Nişabur'dan Serhas'a doğru hareket etti. Serhas'ta toplanmış bulunan Selçuklular da kıpırdadılar. Gazne ordusunun uğrağındaki yerlerde yiyecek bir şey bırakmadan, kuyuları doldurarak çekilmeye başladılar. 16 Mayıs 1040'ta Gazneli ordusu, Selçukluların yeni karargâhı olan Merv'e yürümeye başladı. Susuzluktan büyük sıkıntı çekiliyor, hastalık da başlamış bulunuyordu. 21 Mayıs'ta Börü Tegin buyruğundaki 1500 Selçuklu ile ilk çarpışma yapıldı. Bunlar yağmur gibi ok yağdırarak yıldırım gibi bir hücum yaptılar. Gaznelilerin ağır süvarisi kendilerine taarruz edince çekildilerse de ağırlıklardan bir kısmını alıp götürmeyi başardılar.

Selçuklular da büyük Gazneli ordusunun taarruzu karşısında ne yapmak gerektiğini konuşuyorlar, bir karara varamıyorlardı. Nihayet kararı Tuğrul Bey'e bıraktılar. Tuğrul Bey, görülmemiş büyüklükteki Gazneli ordusunun gelmesi dolayısıyla büyük göçe, Dihistan yoluyla İran içerisine yürümeye taraftardı. Selçukluların bu kararı, aralarında bulunan Gazneli casuslar tarafından Sultan Mesud'a bildirildi. O gece süvarinin getirdiği mektupları okuyan Sultan Mesud bu rapor üzerine kendi adamlarıyla konuştu; Merv'e ihtiyatla yürümek kararı verildi.

B- BÜYÜK SELÇUKLU DEVLETİ'NDE İSTİHBARAT

9. yüzyıldan itibaren İslam coğrafyası sınırları içerisine giren Türkler, burada da istihbarat faaliyetlerine önem vermeye ve casuslar kullanmaya devam ettiler. Özellikle Selçuklular dö-

neminde geniş bir haber alma ağına sahip olunduğu kaynaklarda belirtilmektedir.

Büyük Selçuklu Devleti'nin en ileri devlet adamlarından olan Vezir Nizamülmülk devlet yönetimiyle ilgili kaleme aldığı eseri Siyasetname'de bu konu hakkında etraflıca bilgi vermektedir. O, cahiliye ve İslami dönemde padişahların bütün şehirlerde olup bitenden haberleri olması için sahib-i berid'i olduğunu örnek göstererek, Selçuklu hükümdarının da uzakta ve yakında, ordu ve raiyyetin ahvalini arayıp sormak, olup biteni az çok bilmek görevi olduğunu belirterek şöyle devam eder; "O böyle yapmazsa ayıp olur gaflet, tembellik ve zulme hamlederler ve memlekette olup biten fesadı ve zulmü biliyor veya bilmiyor. Eğer biliyor da meselenin çaresine bakmıyorsa tıpkı onlar gibi zalimdir ve zulme rıza göstermiştir ve eğer bilmiyorsa gaflete düşürülmüştür. Tembel ve cahildir. Bu her iki husus da iyi değildir. Mutlaka haberciye (**sahib-i berid**) ihtiyacı vardır."[10]

Nizamülmülk'e göre haberci, hakkında kötü şüphe bulunmayan kişiler olmalıdır. Çünkü memleketin salaha kavuşması ve karışıklığın önlenmesi onlara bağlıdır. Bu haberciler doğrudan doğruya hükümdara bağlı olmalı ve hükümdar tarafından tayin edilmelidir. Haberlerin doğru ulaştırılması için aylıkları da hazineden ödenmelidir. Bahsedilen bu habercilerin sahip oldukları bilgiler sadece hükümdar tarafından bilinmelidir.

Böylece hükümdar gerekli durumlarda yapılması gerekeni hemen yapabilmelidir. Yine ona göre, böyle olunca devlet teşkilatındaki görevliler kendilerinin hakkında hükümdara kötü haber gitmesinden korkarlar ve itaatkâr olurlar. Bu durum hükümdarın adalet, uyanıklılık ve basiretinden kaynaklanmakta-

10 Nizamülmülk, Siyasetname, Haz. M. Altay Köymen, Ankara 1990, Kültür Bak. yy., s. 80-81.

dır. Siyasetname'de yapılan bu açıklamalardan sonra habercilerin ülkenin her tarafına tüccar, seyyah, suff ve ayak satıcıları kılığında gitmeleri ve her haberi ulaştırmaları öğütlenmektedir ki böylelikle örgütün işleyişi hakkında da bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır. Ayrıca, bu uygulama ile hedeflenen amaçlar da açıklanmıştır. Buna göre; ikta sahipleri ve memurlardan isyan etmeye teşebbüs edenler önceden haber alınarak yapmak istedikleri eylemlere engel olunmalı ve haklarından gelinmelidir. Aynı şekilde ülkeler arası ilişkilerde de bu durumun geçerli olduğu belirtilmekte ve topraklarına saldırmayı düşünen düşman hükümdarın eylemlerinden önceden haber alınarak gerekli önlemlerin alınması gerekliliği vurgulanmaktadır.

Büyük Selçuklu Hükümdarı Alparslan'ın bu tür casusluk örgütlerine ve elemanlarına toptan karşı çıktığı yine Siyasetname'de anlatılmaktadır.

Taşra yönetiminin sultana karşı tutumları ve isyanlarına karşı istihbaratçı görevlendirilmesi zorunludur. Nizamülmülk bu düşüncesini pekiştirmek için de "Cahiliyette ve İslam'da padişahların bütün şehirlerde hayır veya şer olup bitenden haberdar olan sahib-i beridi olmuştur." diyerek tarihi, düşüncelerine şahit göstermiştir. Hatta bu hadiseye o kadar önem vermektedir ki iyi bir hükümdar olmanın olmazsa olmaz şartı gibi değerlendirmektedir. Çünkü sahib-i haber ve münhi tayin etmek, padişahın adalet, uyanıklık ve basiretindendir. Selçuklu döneminde (11-13. yüzyıllarda) Nizamülmülk'ün dışında da devlet idaresine dair eserler yazan en dindar, hatta tasavvuf akidelerine bağlı müelliflerin bile memlekette olup biten her şeyi hükümdara bildirmekle yükümlü bir istihbarat teşkilatının gerekliliği üzerinde görüş birliğinde olduklarını görüyoruz.

Selçuklu merkez teşkilatında yürütme organı olan Büyük Divan en önemli devlet organıdır. Veziriazamın başkanlığında

devlet işleri bu organ tarafından hükümdar adına yürütülürdü. Bu divan, bugünkü bakanlıklara karşılık gelen divanlardan meydana gelirdi. Her divanın başında "Sahib-i Divan" adını taşıyan bir bakan vardır. Bütün bu divan üyeleri bir araya geldikleri zaman Büyük Divanı oluşturmaktadırlar. Selçuklular idare teşkilatını büyük ölçüde Samani ve Gaznelilerden almıştır. Ancak daha önceki devletlerde merkez teşkilatında önemli bir yere sahip olan bazı divanların Selçuklularda Büyük Divana dahil olmadığı görülmektedir.

Bunlar arasında en önemlilerinden biri de Posta Divanı olup, nazır veya reisine "Sahib-i Berid" denilmektedir. Büyük Divan üyesi olmamakla beraber bu divana çok önem verildiğini görüyoruz. Zira Sahib-i Berid'in ataması bizzat hükümdar tarafından yapılmaktadır. Yine bu makama atanan kişilerin ekonomik ihtiyaçlarının azami ölçüde karşılandığı ve yeterli derecede maaş verildiği bilinmektedir. Ancak Selçuklu sultanları arasında sadece Sultan Alparslan'ın devletin posta ve istihbarat işlerine bakan Divan-ı Berid'e çok önem vermemesi, özellikle istihbarat kısmını tamamen kaldırması o dönem devlet adamlarınca tenkit edilir. Bununla birlikte Selçuklu devlet teşkilatının da bazı birimlerinin dışında daha önceki geleneği devam ettirdiği görülmektedir.

Samaniler devrine ait olduğu tahmin edilen bir eserde (Zafername) istihbarat teşkilatı başkanı Sahib-i Berid'in vasıfları şöyle sıralanmaktadır:

- Davaları dinleyip, hükmetmekle yükümlü olduğu için bütün şerri konularda bilgi sahibi, zahid, müttaki, âlim ve salih olması,
- Her işi yeterince araştırması,
- Doğru sözlü olması,

• İyi huylu olması,

• Herkesin iyiliğini isteyen bir yapıda olması,

• Olayları arz ederken etraflı düşünmesi, yani ani karar vermemesi gereklidir.

Sultan Alparslan zamanında Nizamülmülk'ün bütün ısrar ve telkinlerine rağmen istihbarat teşkilatına önem verilmediği, hatta kaldırıldığı görülmektedir. Tarihî kaynakların ortak ifadelerine göre casusluk ve casuslardan nefret eden Sultan Alparslan bu divanın istihbarat kısmını kaldırmıştır. Bir kaynakta bu konuda şunlar yazılıdır: "Alparslan Muhammed bin Davut tahta çıktı, Nizamülmülk haberciler görevlendirmek konusunu Alparslan'a arz etti. Alparslan'ın cevabı, 'Habercinin bize lüzumu yoktur; dünyanın her kıtasında (şehrinde) dostlarımızda, düşmanlarımızda bulunur. Haberci bize bir haber getirdiği zaman kendinin bir garezi varsa, dostu düşman, düşmanı dost suretinde gösterebilir.' oldu."

İstihbarat teşkilatı hakkındaki kanaatini bu şekilde ifade eden sultan teşkilatı kaldırmıştır. Aslında sultan günümüzde de üzerinde durulan çok önemli bir meseleye parmak basmıştır. İstihbaratın sınırı, yani istihbarat hukukunu işaret etmiştir. O günün şartlarında bugünkü manada bir istihbarat hukuku kavramı ve belirlenmiş uluslararası normlara dair belgeler elimizde bulunmamaktadır. Ancak Sultan Alparslan'ın vezirine söylediği sözlerden; nereye kadar, nasıl, ne şekilde istihbarat yapılacak ve bilgiler ne amaçla, niçin, ne şekilde kullanılacaktır meselesine önem verdiğini anlamaktayız. Çünkü 1071'de Bizans ordusunun doğuya hareketini haber alan Alparslan, Mısır seferinden vazgeçmiş, Suriye'den geri dönüp doğuya yönelerek gerekli savaş hazırlıklarını yapmıştır. Bu arada karakulakları (casus) vasıtalarıyla da Bizanslılara, Türklerin Rey'e çekildiği haberlerini yaymıştır.

Alparslan, istihbarat elemanlarının yetkilerini istismar edeceği noktasından konuya yaklaşmaktadır. Aslında bu endişesinde haksız da değildir. Selçuklu öncesi devletlerde de örneğine çok rastlanan bu istismar konusunda titizlenmesinde bir devlet başkanı olarak haklıdır. Ancak ortaya koyduğu çözüm şeklini doğru kabul etmek mümkün değildir. Yetkili bir devlet başkanı olarak istihbaratçıların görevlerini kötüye kullanmalarını önleyecek tedbirler alabilecek durumdadır. Daha çok konuya ahlaki açıdan yanaşmakta ve tecrübeli vezir Nizamülmülk'ün tekliflerini reddetmektedir. Halbuki istihbarat teşkilatı, teşkilat içi kontrolü yapmakta ve elemanları başka istihbaratçılarla takibe almaktadır. Dolayısıyla sultanın endişeleri teşkilat tarafından da dikkate alınmaktadır.

Selçuklu Devleti'nde istihbarat teşkilatının en zayıf olduğu dönem hemen hemen Sultan Alparslan zamanıdır denilebilir. Büyük bir devlet adamı olduğunda şüphe olamayan sultanın, istihbarat teşkilatı konusunda gösterdiği bu zafiyet kısa zamanda çeşitli olumsuzluklarla kendini gösterecektir. Mesela Bâtıniler Selçuklu İmparatorluğu içinde gizli faaliyetlerde bulunurlarken, birden bire kuvvetli bir şekilde ortaya çıkacaklardır. Daha sonra Nizamülmülk'ü yapmak istedikleri faaliyetlerine engel olduğu için de öldüreceklerdir. Teşkilatın kaldırılmasının aslında bir hata olduğu kısa süre sonra görülecektir. O devrin tarihçileri bu durumun ortaya çıkmasını Berid (istihbarat) teşkilatının kaldırılmasına bağlamaktadırlar.

Alparslan; kendi menfaatleri için kullanılması düşünülen bir casusun aleyhte olabileceği düşüncesiyle kullanılmaması gerektiğini belirtir. Onun zamanında Selçuklu devletinde casus kullanılmamıştır. Ancak bunun yanı sıra yine Siyasetname'deki bilgilere göre Alparslan'ın oğlu Melikşah döneminde yse devletin çok güçlü bir istihbarat ağına sahiptir. Melikşah zamanında sadece iç istihbarat değil dış istihbarata da önem

verildiği bilinmektedir. Hükümdar Melikşah tarafından her tarafa gönderilen gizli haberciler sayesinde dünyada olup bitenlerden haberdar olunduğu kayıtlıdır.[11]

Günümüzde o dönem ile ilgili çalışan araştırmacılar arasında Sultan Alparslan'dan sonra teşkilatın yeniden canlandırılıp canlandırılmadığı konusunda görüş ayrılıkları vardır. İbrahim Kafesoğlu, "Sultan Alparslan tarafından kaldırılan Berid teşkilatının Nizamülmülk'ün bütün ısrarlarına rağmen Melikşah devrinde yeniden kurulduğuna ilişkin kesin deliller yoktur." diye yazmaktadır.

Ancak Fuat Köprülü bu kanaatte değildir. Köprülü, "Bu kadar kuvvetli ve geniş bir imparatorluk idaresinde, merkezî idare ile vilayetler ve büyük sultan arasında süratle haberleşmeyi temin edecek resmî posta teşkilatının ve her türlü istihbarat vasıtalarının bulunmamasına asla ihtimal verilemez." demekte ve Melikşah, Sultan Sancar zamanından bazı örneklerle düşüncesini pekiştirmektedir. Mehmet Altay Köymen de Kafesoğlu'nun aksi kanaattedir. Köymen, "Mamafih, Melikşah zamanında istihbarat ve devlet posta teşkilatının tekrar faaliyete geçtiği anlaşılıyor." diyerek bazı örnekler de vermektedir. O da Köprülü gibi düşünmektedir. Gerçekten de her ne kadar Sultan Alparslan casusluk ve casuslardan hoşlanmadığı için teşkilatı kaldırmışsa da bu durum daha sonraki dönemlerde hiçbir suretle resmî posta teşkilatının ve menzil tertibatının bozulduğunu göstermez.

Teşkilatın Yöntem ve Elemanları

Eskiden beri kervancılar vasıtasıyla elde edilen haberlerin Selçuklular zamanında bizzat devlet eliyle yürütüldüğü görülmektedir. Divan-ı Berid'in vilayetlerde "**Sahib-i Haber**" denilen memurları vardı. Memleketin her tarafından haber ge-

11 Siyasetname, s. 80, 81, 89, 94, 100.

tirmek üzere "Peykler" yani piyade "**Sai**"ler görevlendirilirdi. Peyklerin "**Nakip**" adı verilen tımar sahibi amirleri vardı.

Raporlar derviş veya satıcı kılığındaki sailerle gönderilirdi. Gizliliğe son derece riayet edilirdi. İstihbarat elemanının yakalanması halinde raporların düşman eline geçmesini önlemek için birtakım usullere başvurulmaktadır. Bilgiler bazen bir mum içine veya bir asa arasına yerleştirilmek suretiyle gizlenmektedir.

Haberler değişik usullerle gerekli yerlere ulaştırılırdı. Bu iş için at, güvercin, bilhassa Suriye ve Irak taraflarında deve gibi hayvanlar kullanılırdı.

İstihbarat teşkilatında görevli kişilere "**Münhi**" de denilirdi. İstihbaratın en önemli unsurlarından olan güvenilir haberleşmenin düzenli ve hızlı yapılabilmesi için yollar üzerinde karakollar ve daimî kontrolü gerektiren yerlerde kontroller için ribatlar kurulurdu. Nizamülmülk'e göre büyük yolların önemli noktalarında ribatlar yapmak hükümdarların başlıca vazifelerindendir. Stratejik mevkilerde kurulan ve haberleşmede önemli rol oynayacak olan bu ribatlar aynı zamanda askerî amaçlı olarak da kullanılmaktadır.

Ordunun herhangi bir seferde yiyecek sıkıntısı çekmemesi ve ihtiyaçlarından dolayı halka eziyet etmemesi için menziller çevresindeki arazinin devletleştirilmesi uygun görülmektedir. Böylece elde edilen mahsul, ribatlarda ve çevresindeki köylerdeki ambarlarda saklanmalıdır. Düşmanın durumuyla alakalı bilgi toplamada başka unsurlardan da yararlanılmaktadır. Ateş kuleleri ve davul çalmak bunlar arasındadır. Düşman hücumu karşısında ateş kuleleri ile uzaklara haber verildiği gibi, civardaki ahaliye de davullarla tehlike işareti veriliyordu. Bundan sonra herkes ribatlarda toplanıyor, müdafaa için hazırlıklar yapılıyordu.

İşlek yollar üzerinde kurulan bu merkezlere 50 fersah mesafedeki yerlerden haber toplamak üzere belli ücret karşılığında peykler atanırdı. Böylece günlük olarak ülkenin her tarafından haber sağlanmış olurdu. Teşkilat gizli ve açık istihbarat ile bilhassa meşgul olmaktadır.

Nizamülmülk devlet için istihbaratın yapılmasını ve bu amaçla eleman görevlendirilmesini istemektedir. Ona göre bu iş çok nazik ve çok üstün bir iştir. İstihbarat haklarında şüphe bulunmayan kimselerin eline, diline ve kalemine bırakılmalıdır. Zira memleketin salaha kavuşması ve fesada uğraması onlara bağlıdır.

İstihbarat işlerini yapacak elemanların gelişigüzel seçilmeyip, birtakım ahlaki faziletlere sahip olmaları gerektiği o devrin eserlerinde belirtilmektedir. Ancak teşkilat elemanlarının suiistimallerine karşı tedbirler alınmasını da tavsiye etmektedirler. Bunun önüne geçmek için istihbarat elemanlarının da başka elemanlar aracılığı ile kontrollerinin gerekliliği şarttır. Bütün bu tedbirlere rağmen bazı istihbarat elemanlarının kendi maddi menfaatlerini temin etmekten başka bir şey düşünmedikleri anlaşılmaktadır. Başka yollardan gönderilen hususi mektuplarla herhangi bir olayın çarpıtılması, saklanması mümkün olmadığı halde, bu tip memurların zaman zaman merkezi yalan haberlerle oyalamaya çalıştıkları görülmektedir.

İstihbarat elemanlarının görevlerini yaparken şüphe çekmemek için hangi iş, sanat, meslek erbabı olarak hareket ederek gizliliği sağlayacakları da belirtilmektedir. İstihbaratçılar tüccar, seyyah, sufi, derviş, satıcı, eczacı, elçi vs. kılığında ülkenin çeşitli yerlerine giderek olan biteni hükümdara bildireceklerdir.

İstihbarat teşkilatı ve elemanlarının oldukça geniş görevleri vardır. İç istihbarat görevi, kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla

bu teşkilata yüklenmiş durumdadır. Ülkenin her tarafındaki kumandanların, valilerin, kadıların ve maliye memurlarının hal ve hareketlerini takip etmektedirler. Yine bu görevlilerin hükümdara karşı besledikleri niyetlerini tetkik ederek en kısa zamanda merkeze bildirmektedirler. Resmî teftiş vazifelerinden başka sultanın hususi casusluğu görevini de yerine getirmektedirler.

Melikşah ve Nizamülmülk'ün hususi casuslar kullandıkları bilinmektedir. Mesela Sultan Melikşah'a oğlu Davud'un ölümü esnasında içki ve eğlence tertipleyen İbni Behmenyar'ı, Sahib-i Berid bildirmiştir. Yine Sultan Sancar'ın Edib Sabir'i casusluk amacıyla Harezm'e yolladığı ve onun gönderdiği bir resim sayesinde aleyhinde hazırlanan bir suikasttan kurtulduğu bilinmektedir.

Sultanın istihbarat teşkilatı mensuplarını resmî görevleri dışında hususi maksatları için kullandığını yukarıda belirtmiştik. Ayrıca özel istihbarat için başkalarını da görevlendirdiğini görüyoruz. Özellikle saray çevresindeki devlet adamlarını, bilhassa vezirin hal ve harekatını kontrol için birtakım insanları kullandığı bilinmektedir. Saray hizmetkârları, gözdeler ve şarkıcıların da istihbarat toplamak gayesiyle görevlendirildiklerinden hiç şüphe yoktur.

İdari, mali büyük yolsuzluklar yapanlarla, kötü niyet besleyen askerî ve idari amirler, istihbarat memurlarının durumlarını merkeze bildirmelerini önlemek istemektedirler. Çeşitli usullerle istihbaratçıları kandırmaya çalışmaktadırlar. Bir kısım valilerin istihbarat elemanlarının raporlarını kontrol etmek istedikleri, hatta raporları kendi istekleri doğrultusunda yazdırmak istedikleri görülmektedir.

İstihbarat teşkilatı bu tarz olaylarla karşılaşıldığında ne yapacağını gayet iyi tespit etmiştir. Mahalli idarecilerle arayı aç-

mamak için onların istekleri doğrultusunda raporlarını göndermektedirler. Ancak hemen aynı hadiseyle ilgili asıl gizli raporlarını yine emirlerindeki gizli adamları aracılığıyla merkeze gönderirlerdi. Onun için böyle durumlarda merkezî idare veya hükümdar ile memur arasında evvelce kararlaştırılmış özel bir işaret yoksa gelen rapora itimat edilmezdi. Hatta gelen rapor istihbarat elemanının el yazısıyla yazılmış ve mührüyle mühürlenmiş olsa bile buna güvenilmezdi.

Seyyar satıcı veya serseri bir derviş kılığında merkeze ulaşan asıl elemanın getirdiği rapora göre hareket edilirdi. Bağımsızlık sevdasına düşen ve isyan etmek isteyen valiler, derhal istihbarat elemanının vazifesine son verir ve merkezle olan resmî irtibatı kesme yoluna giderdi. Ortaçağ Türk-İslam devletlerinde görülen bu uygulamaların ve görülen noksanlıkların aynı devlet teşkilatını hemen, hemen devam ettiren Büyük Selçuklularda da görüldüğünü söyleyebiliriz.

Askerî ve Stratejik İstihbarat Faaliyeti

Nizamülmülk dış istihbarat ile askerî ve stratejik istihbarat görevini elçilere yüklemektedir. O hükümdarların birbirlerine elçi göndermelerinden maksadın, sadece haber ulaştırmak veya mektup göndermekten ibaret olmadığını belirtmektedir. Elçiler görünen resmî görevlerinin dışında birçok gizli vazifeleri yerine getirmekle yükümlüdürler. Onlar ülke için önemli olan stratejik ve askerî istihbarat yapmak durumundadırlar. Bunun için yolların, boğazların, suların, otlakların durumunun nasıl olduğunu tespit edeceklerdir. Yani ordunun herhangi bir sefer esnasında yollar ve boğazlardan kolaylıkla geçip geçemeyeceği; o günün şartlarında ordu için stratejik bir madde olan otun nerelerde bulunup, bulunmadığı gibi hususlarda istihbarat yapacaklardır.

Yine asker sayısının belirlenmesi, alet ve teçhizatın miktar ve mükemmelliğini de istihbar edeceklerdir. Hedef ülkenin yönetimi ve yöneticileri ile memurları hakkında bilgi toplayacaklardır. Günümüzde de istihbaratçıların çok önem verdikleri biyografik istihbarat yapılarak, kim oldukları, karakterleri, şahsiyetleri hakkında sağlam bilgiler elde edeceklerdir. Ortaçağ'da ülke yönetiminde ve komşular arası ilişkilerde hemen hemen tek ve mutlak belirleyici olan hükümdarın her bakımdan tahlili yapılacaktır. Kişilik tahlili bunların başında gelmektedir. Hükümdarın sofrasının, meclisinin, sarayının, oturuş ve kalkışının nasıl olduğu dikkatle gözlenecektir. Huy ve tabiatı, bahşiş verişi, çalışması, çehresi ve işi hakkında bilgi toplanacaktır. Halkı ve ülkesi ile ilişkileri incelenecektir. Bu meyanda, zalim mi adil mi; ülkesi mamur mu, harap mı; ordusu kendisinden hoşnut mu değil mi; halk zengin mi fakir mi araştırılacaktır. Yine hasis mi cömert mi; devlet işlerinde uyanık mı gafil mi; dindar ve dürüst mü yoksa aksi mi; sevdiği sevmediği şeyler nelerdir öğrenilecektir.

Hükümdarın ve yanındaki devlet adamlarının tahlili de önem arz etmektedir. Bu bakımdan elçiler, hükümdarın kabiliyetli bir veziri, iş bilir, tecrübeli komutanları; zarif ve liyakatli nedimleri var mı yok mu araştıracaklardır. Hükümdarın kişiliğinin önemli bir göstergesi sayılan himmet ve şefkati, ciddiyeti, açık, saçık boş sözlere, gulamlara veya kadınlara rağbet edip, etmediği de elçilerin öğrenmeye çalıştıkları hususlardır. Nizamülmülk elçilerin tespit ettiği bu bilgilerin ne maksatla kullanılacağını da açıklamaktadır. Hedef ülke ve hükümdarı hakkında elde edilen bu bilgiler, o hükümdarın ele geçirilmesi veya ona karşı alınacak tavırlarda belirleyici rol oynayacaktır. Yani karakteri, açık ve noksan tarafları, ülkesinin ve yöneticilerinin durumu bilindiği için ona karşı gerekli tedbirleri almakta güçlük çekilmeyecektir. Bu yüzden Selçuklu döneminde el-

çilere karşı çok dikkatli davranılmakta ve açık verilmemeye azami gayret gösterilmektedir.

Semerkant hükümdarı elçisi, satranç oynadıktan sonra kazandığı bir yüzüğü sağ elinin parmaklarına taktığı için Nizamülmülk'ün Rafızi olduğu kanaatine varmıştır. Bu kanaatini de hükümdarı Şemsülmülk'e Selçukluların bir zafiyeti olarak anlatmıştır. Nizamülmülk hem Semerkantlıların Selçuklular hakkındaki düşüncelerini öğrenmek; hem de Sultan Alparslan'ın karşı tarafa gönderdiği elçisini takip etmek için özel olarak gönderdiği elçisi (ajanı) Danişmend Eşter'den bu bilgileri alınca çok korkmuştur. Çünkü elçinin anlattıklarını Sultan Alparslan duyarsa kendisini öldürteceğinden endişe etmiştir. Bu haberin sultan tarafından duyulmaması için çok paralar harcamıştır. Bu amaçla 30.000 dinar kadar bir parayı ihsan olarak, hilat ve hatta maaş olarak karşı tarafa vermiştir. Bu olayda dikkati çeken bir başka nokta, vezirin, sultanın elçisini dolayısıyla sultanı kontrol altında tutmak istemesidir. Vezirin sultana getirilecek bilgilerin tamamından haberdar olmak ve sultan karşısında karşı taraf hakkında eksik bilgi sahibi olarak zor duruma düşmemek istediği açıktır.

C- ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NDE İSTİHBARAT

Selçuklular da daha önceki Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi istihbarat teşkilatına sahiptir. O dönemin devlet adamları da millî menfaatlerin ve ülke çıkarlarının korunabilmesi için istihbarat teşkilatına sahip olmanın zaruretine inanmaktadırlar.

Büyük Selçuk İmparatorluğu'nun kurulması Börü Budun üyesi olan Subaşı Dukak'a verilen emir ile oğlu zeki ve etkile-

yici konuşmaları ile tanınan Selçuk Bey'in budun emrine alınması sonucunda, Türk kavimlerinin gerekli desteği sağlanarak baş olması gerçekleştirilmişti. Sık sık devletler ile iç içe olmasına rağmen, devletlerden bağımsız olarak Göktürk örf, âdet ve geleneklerine bağlı olduğu bilinen Börü Budun, Büyük Selçuklu'ya kadar İslamlaşmış olmasına rağmen derin "Gök Tanrı" ve Şaman inancının etkilerini, büyülerini, ayinlerini ve geleneklerini sürdürmüştü. Anadolu Selçuklu ve Büyük Selçuklunun ayrılması kararında en büyük etkiyi, Sultan Alparslan sağlamıştır.

O dönemde, Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'yu Anadolu içlerini fetihle görevlendirmiş, Anadolu'ya giriş için burada Börü Budun tarafından istihbarat ağı oluşturulmuş ve Bizans ordusunda moral bozucu etkenler oluşturularak bölgeyi almak hazır hale getirilmişti. Alaattin Keykubat zamanında devlet işlerinde etkili olduğu söylenen Börü Budun teşkilatı birçok dergâh şeyhi, yönetici ve padişahın da üye bulunduğu gizli tarikatlar kurarak genişlemeye devam etmiştir.

Alaattin Keykubat, 1 Haziran 1237 tarihinde Kayseri'de vefat etti. Yerine İzzettin Kılıç Arslan'ı veliaht tayin etmesine rağmen, teşkilatın isteğinin dışında büyük oğlu Gıyasettin Keyhüsrev tahta geçti. Böylece Börü Budun, Anadolu Selçuklulardaki gücünü kaybetmeye başladığını anlayınca teşkilat gizlendi.

Eskişehir, Kütahya, Afyon ve Denizli, Selçuklu-İslam kültürünün yerleştiği uç merkezleri olarak yükselip Gazi Türkmenlerin faaliyette bulunduğu en ileri uç bölgesiyle Selçuklu uç bölgesi arasında bir ara bölge haline geldiler. Uç bölgelerinde ortaya çıkan Türkmen beylikleri arasında Konya'ya hâkim olan Karamanoğulları en kuvvetlisi görünüyor ve Selçukluların varisi olduğunu iddia ediyordu.

Batı Anadolu'da Aydınoğulları, devrin şartlarına göre mükemmel bir donanma gücüne sahip bulunuyordu. Göçebe bir kavmin süratle denizci olması ve Adalar (Ege) Denizi'ni altüst eden gazalarıyla hayranlık uyandırması, şaşılacak bir gelişmeydi. Bu dönemde Anadolu'da yine önemli sayılabilecek bir güce sahip bulunan Germiyanoğulları, Karesioğuları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları, Hamidoğulları ve Candaroğulları beyliklerinden her biri, kendi hesabına yayılma mücadelesine girişti. Bunlar arasında Söğüt'te kurulan Osmanlı Beyliği en mütevazı bir durumda bulunuyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSTİHBARAT

A- GENEL DURUM

Osmanlı Devleti de kendinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi bu tür istihbarat faaliyetlerinde bulunmuşlardır.[12]

İstihbarat faaliyetleri hemen her milletin başlangıçtan günümüze kadar başvurduğu bir yöntemdir. İktidardaki kişi veya hanedanın, gerek kendisi gerekse ülkesi adına yapacağı faaliyetler ve alacağı önlemler, sahip oldukları iç ve dış istihbarat bilgileriyle şekillenmekteydi. Bu faaliyetlere her millet ve devlet önem vermiştir. 19. yüzyılda, devlet teşkilatları arasında istihbarat faaliyetleri de kurumsallaşmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti içinde geçerli olan bu durum, hükümdar ve devlet adamlarının iç ve dış istihbarat faaliyetlerine son derece önem vermelerine sebep oldu. İç istihbarat, özellikle şehzadelerin tahta geçmek üzere isyan etmeleri ve ülke içinde asayişsizliklerin ortaya çıktığı dönemlerde önem kazanırken, dış istihbarat faaliyetleri başta Balkanlar olmak üzere, Ortadoğu'da yoğunlaştı.

Osmanlı Devleti bu amaçla farklı istihbarat yöntemleri kullandı. Kullanılan bu yöntemler sayesinde elde edilen bilgilerle devletin iç ve dış siyaseti belirlendi. İlk zamanlardan itibaren bu tür faaliyetlere büyük önem verildi.

Osmanlı istihbaratı, sadece farklı isim ve şekillerde devletin dış ülkelere karşı girişecekleri mücadelelere yön vermek ve içeride baş gösterecek asayişsizliklere karşı önlem almak amacıyla kullanılan sistematik olmayan bir yöntemdi.

12 H. Eroğlu; Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri, www.ankara.edu.tr/kutuphane/TarihArastirmalari_2003

İstihbarat Yöntemleri

Gönüllü Casusluk: Devletin, İstihbarat faaliyetlerinden biri olan gönüllü casusluk uygulamasının özellikle kuruluş döneminde yoğun bir şekilde kullanıldığı görülür. Gönüllü casuslar, devletin kuruluşu sırasında henüz devlet kurumlarının tam olarak oluşmadığı ve kurumsallaşmanın tamamlanmadığı dönemde, özellikle dış istihbarat alanında, beyliğin mensupları arasından yeni fethedilecek yerlerdeki düşmanlar hakkında bilgi toplamak ve bu bilgileri hızlı bir şekilde merkeze ulaştırmakta önemli işlevler yürütmekteydiler. Gönüllü olarak yapılan bu görev karşılığında şüphesiz hükümdar tarafından çeşitli hediyelerle ödüllendiriliyorlardı. Daha ilk olarak Orhan Bey'in oğlu Şehzade Süleyman, Rumeli'ye geçmek için alınan dil'e, verdiği bilgiler karşılığında, bol ihsanlarda bulunduğunu biliyoruz.[13] Osmanlı kaynaklarında casuslarla ilgili bilgilerin bulunması istihbarat mantığını gösterir. 1.Süleyman dönemi Pasin Sancağı Kanunnamesi'nde bazı kimselere fethedilen yerleri şenlendirmek amacıyla tımar tevcihinde bulunulduğu ve bu tımarların casusluk şartıyla verildiği kayıtlıdır.[14]

Rumeli'de fethedilen bölgelerde gayrimüslim halktan oluşturulan Voynuk Teşkilatı'nın görevleri arasında casusluğun bulunduğu ve bunların görevleri karşılığında vergilerden bağışlandıkları H. 952/M.1545 tarihli Kanun-ı Öşür ve Haraç ve Sair Rusum ve Bac-ı Reaya-ı Liva-ı Pojega Kanunnamesinde açıkça belirtilir.[15] Martolos teşkilatı elemanları da casus olarak kullanılmıştı.[16] Bugün Voynukların ve Martolosların aslında

13 Aşıkpaşazade; Tevarih-i Al-i Osman, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332, s. 47-48, Mehmet Solakzade, Solakzade Tarihi, İstanbul 1298, s. 23.

14 A. Akgündüz; Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 5. Kitap, Kanuni Devri Kanunnameleri, II. Kısım, İstanbul 1990, s. 586.

15 Y. Ercan; Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar, TTK yay., Ankara 1989, s. 4, 11, 75 ve 96

16 Dünya Casusluk Tarihi, c. I, s. 12. vd., E. İlter, "Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XIX.

bir casusluk teşkilatı olduğu yönünde fikirler vardır. Özellikle Martolosların, Osmanlı Devleti'ne karşı istihbarat faaliyetlerini arttıran Papalık ve Venediklilere karşılık Avrupa'da özellikle İtalya ve Avusturya'da, görev yapan bir casusluk teşkilatı olduğu yönündeki görüş[17] vardır.

Her iki teşkilat da Osmanlının Rumeli'ye geçişiyle birlikte burada yeterli Türk nüfusunun bulunmamasından dolayı gerekli askerî gücü sağlamak amacıyla gayrimüslimlerden oluşturulan askerî birliklerdi. Bu askerî birlikler Balkanlardaki sınır ve kale muhafızlığının yanında bölgenin inzibatından sorumlu idiler. Ancak gayrimüslim olmaları, birden fazla yabancı dil bilmeleri, diğer gayrimüslim topluluklar arasında rahatça hareket edebilmelerini ve coğrafyayı çok iyi tanımalarından dolayı sınır bölgelerinde haber toplama işlerini de üstlenmişlerdir.

2- Ulufeli (Ücretli) Casusluk: Devlet tarafından kendilerine maaş ödenerek görev yapan resmî casuslardır. Bu uygulama özellikle XVI. yüzyılda devlet sistematiğinin yerleştiği süreçte uygulanan bir yöntemdi. İlk defa ücretli casuslardan bahseden Osmanlı kaynağı Tarih-i Selanik'tir. Bu kaynakta, H.973 Şaban/M.1565 Mart tarihinde ikinci Vezir Pertev Paşa'nın, Göle kalesini fethe gittiğinde kale kâfiri askerinin beş bin kişilik olduğunu ve Hırvat asıllı Karaçi'nin bu kaleye zahire, barut ve asker yardımında bulunduğunu ulufeli casus vasıtasıyla öğrendiği kayıtlıdır.[18]

16. yüzyılda artık Osmanlı Devleti maaş karşılığı casuslardan faydalanmakta ve istihbarat teşkilatının sistematiğini ortaya koymaya başlamaktadır. Böylece Osmanlı istihbarat tarihinde bir dönüm gerçekleşmiş olmakta, devlet sadece gö-

Yüzyıllar)", Avrasya Dosyası, Cilt 8, sayı: 2, 2002.

17 Dünya Casusluk Tarihi, c. I, s. 12 vd.

18 Selaniki Mustafa Efendi, Tarih-i Selaniki, (971-1003/1563-1595), Haz. M. İpşirli, c. I, Ankara 1999, s. 13.

nüllülerden değil aynı zamanda mesleği ve görevi haber toplamak ve ulaştırmak olan ama henüz kurumsallaşmasını tamamlamamış bulunan bir teşkilatlanmanın adımlarını atmış bulunmaktadır.

Dil Alma Yöntemi: Dil alma yöntemi, daha önceki dönem ve devletlerde de uygulanan, düşman hakkında bilgi almak açısından yapılan akınlarda düşman tarafından alınan esirler ve bunlardan elde edilen bilgilere verilen addır. Osmanlı Arşivindeki Mühimme Defterlerinde bu konuda pek çok kayıt bulunmaktadır. Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre, Osmanlı akıncıları için savaşlarda dil almak ekonomik ve hiyerarşik açıdan önemli bir fırsattı.

Dil almak bir devlet görevi sayılmış, bunun karşılığında hem ekonomik açıdan hem de itibar bakımından saygınlık kazanılmış olunmaktaydı. Koçi Bey 17. yüzyılda kaleme aldığı eserinde bu işe verilen öneme atıfta bulunarak "Ve erbiib-ı tımardan yararlığı ziihir olmayana ve sefer-i hatmayunda baş ve dil getirmeyene terakki olunmazdı" hükmünü vermektedir.[19]

Dil almak için görevlendirilenlerin sayıları bakımından arşiv kayıtlarındaki bilgiler farklılık göstermektedir. 10 Ramazan 961/9 Ağustos 1554 Perşembe tarihli iki ayrı hükümde 13 ve 43 kişi, 19 Ramazan 961/17 Ağustos 1554 Perşembe tarihli iki ayrı hükümde 211 ve 52 kişi, 25 Şevval 961/23 Eylül 1554 Pazar tarihli bir hükümde de 26 kişinin dil almakta yararlılık gösterdikleri için ödüllendirilmiş oldukları kayıtlıdır. Ancak Macaristan sınırında dil almakla görevlendirilenlerin 10 ya da 12 kişilik guruplardan oluşan birlikler olduğu Macar kaynaklarında kayıtlıdır.[20]

19 Koçi Bey Risalesi, Haz. Y. Kurt, Ankara 1998, Akçağ yy. s. 24, metin s. 16.

20 S. Takats; Macaristan Türk Aleminden Çizgiler, Çev. S. Karatay, İstanbul 1970, MEB yy., s. 296.

Osmanlılardan haber almak üzere gelen ve dil almak isteyen yabancılar da vardı ki bunlara engel olanlar da ayrıca tımar ve terakkilerle ödüllendiriliyorlardı. Tata ve Yanık kalelerinden dil almak amacıyla gelen düşman ile savaşan ve dil alınmasına engel Budun Beylerbeyi Buygun Paşa bu savaşta kendisiyle birlikte hareket eden kişilerin isimlerini deftere yazarak divana göndermiş, bunun üzerine bu kişilere tımarlar tevcih edilerek ve terakkiler verilerek ödüllendirildiği bildirilmişti.

Tüccar ve Gezginler: Gerek Osmanlı vatandaşı gerekse yabancı ülkenin vatandaşları olup da Osmanlı lehine casusluk yapanlar da vardı. Bu tüccar ve gezginlerin hemen her ülkeye gitmelerinde bir sakınca bulunmuyor, istenilen ülkelerde sahip oldukları statükoları gereği her yere gidebiliyorlar ve gerekli bilgileri alabiliyorlardı. Bu durumlarından dolayı sahip oldukları bu bilgiler; devlet adamlarını cezp ediyor, öğrenebilmek amacıyla her yolu deniyorlardı.

Osmanlı Devleti'nin dış istihbarat alanında daha ilk dönemden itibaren yoğun bir bilgi akışı sağlanmasını hedeflemişti. Rumeli'ye geçiş ve Balkanlarda ilerleyiş sırasında düşmanla ilgili istihbarat faaliyetleri çok önem kazandı. Bu açıdan Osmanlı hemen her fırsatta dış istihbarat elde etmek için her türlü yolu denedi. Bu amaçla serhattaki beylerine özel emirler göndererek bu konuda özel çaba harcamalarını emrediyordu. Tarih-i Selaniki'de bu bilgi açık bir şekilde yer almaktadır. "Her canibi sedd idüp Memalik-i Mahruse-i Osmaniyi a'da-i din ü devletten hıfz u hırasette dakika fevt itmeyüb ale't-teali Asıtane-i saadet tarafında ahbardan hali olmayasuz" diyerek uyarmış hatta bunun ne kadar uygulandığını kontrol etmek için casuslar bile görevlendirilmişti. Hatta Hüsrev Paşa özellikle bu işle görevlendirilmişti.[21] Nitekim Osmanlı'nın sınır bölgele-

21 Tarih-i Selaniki, c.I, s.116.

rinde, özellikle Eflak ve Erdel bölgesindeki hareketlerin hemen tamamı casuslar vasıtasıyla öğrenilen bilgiler doğrultusunda yönetiliyor ve gerekli tedbirler alınıyordu.[22]

17. yüzyılda, Hazerfan Hüseyin Efendi kaleme aldığı eserinde bu durumu hükümdarın kanunları arasında göstererek "muttasıl serhadler ahvali tecessüs olunup, yoklamak ve doğru casuslar kullanıp, düşman in fikrinden agâh olmaktır" demektedir.[23] Osmanlı Devletiyle ilgili kaynaklardan olan Hırzu'l-Mülük'de ise hükümdarın tayin ettiği beylerini huzuruna çağırıp haksızlık yapmamasını, adaletli olmasını, aksi takdirde casuslarından kendisine haber gelebileceğini tehditvari bir şekilde uyardığı kayıtlıdır.[24] Bu amaç doğrultusunda hareket etmek zorunda olan Osmanlı beyleri ve beylerbeylerinden ikisinin bu konuyla ilgili iki mektubu Topkapı Sarayı arşivinde mevcuttur. Budin Beylerbeyi elde edilen dil'in verdiği haberleri merkeze ulaştırmıştı. Diğer mektup ise Soltu (Szolnoki) Sancağı Beyi Hasan Bey'in gönderdiği mektuptur. Bu mektupta da Hasan Bey'in casusunun getirdiği haberler İstanbul'a gönderilmiştir.

Elde edilen bilgilerin merkeze ulaştırılması için de Osmanlı ulaşım sisteminden faydalanılmaktaydı. Osmanlı ulaşım sistemi, düşmanın durumunu öğrenmek için ele geçirilen dilden elde edilen bilgileri ulaştıran ulaklar için her zaman beygirlerinin ücretsiz olarak kullanılmasına fırsat vermekteydi. Sadece dillerden elde edilen bilgileri değil diğer casusların getirdiği bilgilerin ulaşmasında da Osmanlı ulaşım sisteminden yararlanılıyordu.[25]

22 Tarih-i Selaniki, c. I, s. 453 ve 496.

23 Hezarfen Hüseyin Efendi; Telhisü'l Beyan Fi Kavanin-i Al-i Osman, (Haz. Sevim İlgürel), TTK yay. Ankara 1988, s. 185.

24 Hırzu'l-Mülük, Yay. Y. Yücel, Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar, Ankara 1988, TTK yy., s. 188.

25 Y. Halaçoğlu; Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme, Menziller, Ankara 2002, PTT Gen. Müd. yy., s. 42, 45.

B- KURULUŞ DÖNEMİ

Osmanlı Devleti'nde casusların ilk defa Osman Bey zamanında kullanıldığının kaynaklarda kayıtlı olduğu görülür. Osman Bey Bilecik'in fethinde Bilecik tekfurunun düğününü kale dışında yapmasını isteyen Osman Bey, tekfurun bu isteği kabul etmesiyle mallarını emanete bırakmak bahanesiyle adamlarını keçelere sararak kaleye sokmuş ve Bilecik kalesini fethetmişti.[26] Osman Bey'in İnegöl'ü ateşe vermek için hareket ettiğinde, düşman içerisindeki Araton adlı casusu düşmanın Ermeni Beli denilen yerde pusu kurduğunu haber vermiş bunun üzerine Osman Bey bunun üzerine pusuya karşı tedbirli hareket etmişti. Osman Bey, İznik'i fethetmek için yaptığı akınlar sırasında da casuslar kullanmıştı. Tekfurun hareketi Osman Bey'in casusu tarafından haber alınıp Osman Bey'e bildirilince düşmanın çıkacağı noktada gerekli tedbirler alınarak pusu kuruldu.[27]

İbn Kemal, Orhan Bey'in bu konuda çok hassas davrandığını, düşmanlarının arasında devamlı bir casusunun bulunduğunu, dolayısıyla düşmanın yaptığı her hareketten haberinin olduğunu, savaş yapmak istediklerinde bu haber önceden Orhan Bey'e ulaştığı için düşman henüz harekete geçmeden üzerlerine yürüdüğünü uzun uzun anlatır.[28] Orhan Beyin İz-

26 Aşıkpaşazade; s. 15, vd., Mehmet Neşri; Tarih-i Cihannuma, Haz. Mehmet Altay Köymen-Faik Reşit Unat), Ankara 1995, TIK yy., Ankara, c. I, s. 107.; İbn Kemal; Tevarih-i Al-i Osman, Yay. Şerafettin Turan, i. Defter, Ankara 1970, ATIK yy., s. 84.; Gibbons, bunu Doğu ve Batı uygarlıklarının XVII. yüzyıl kaynaklarına yansıyan çok eski ve yaygın bir masal olduğunu kabul eder. Bkz. Herbert Adams Gibbons, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, 21. Yüzyıl yy, Çev. Bülent Arı, Ankara 1998, s. 290-291.

27 Anonim Osmanlı Kroniği, Haz. N. Öztürk, İstanbul 2000, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. yy., s. 13.

28 İbn Kemal; Tevarih-i Al-i Osman, (Yay. Şerafettin Turan), II. Defter, Ankara 1991, ATIK yy., s.144.

nik'i fethetmek için harekete geçtiğinde haberi casusu vasıtasıyla öğrenir.[29]

Osmanlı'nın Rumeli'ye geçmesi sırasında da yine casusun kullanıldığı kaynaklarda ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.[30]. Birkaç şala binen Şehzade Süleyman ile yetmiş seksen askeri Rumeli'ye geçti. Çimpi kalesini bu kâfirin verdiği bilgiler doğrultusunda kalenin arka tarafında bulunan dökecek yerinden kimse duymadan girdiler. Böylece kale fethedilerek Osmanlının Rumeli'ye geçişinin ilk adımı atılmış oldu.[31]

Murat'ın zamanında da casuslardan faydalanıldığı kaynaklarda sabittir. Balkanlarda yapılan fetihlerin hemen hepsinde kullanılan casuslar sayesinde haberler alınıyor ve bu haberler doğrultusunda hareket edilerek fetihler gerçekleştiriliyordu. Edirne'nin alınışı sırasında Hacı İlbey casusuna Dimetoka kalesini gözetlemesini ve orada olup biteni haber vermesini istemiş, Dimetoka tekfurunun kaleden çıktığını gören casus bu haberi hemen Hacı İlbeyi'ne getirerek Dimetoka kalesinin alınmasına yardımcı olmuştu.[32]

Osmanlı Devleti içerisinde de diğer devletlerin casusları bulunuyordu ki bunlarda Osmanlı'nın ne yaptığını haber alarak bu haberi hemen kendi tarafında ulaştırmakla görevliydi. I. Bayezit'in Gelibolu'dan Edirne'ye geçerek oradan da Macaristan üzerine sefer yapacağını öğrenen bir Bizans casusu, Osmanlılar tarafından yakalanmış ve Hükümdar Bayezit'in huzuruna çıkarılmıştı. Casusun elinde bulunan kâğıtta Osmanlıların Ma-

29 Solakzade Tarihi, s. 20.

30 H. Eroğlu; Osmanlı İmparatorluğunda Şehzadelik Kurumu (Klasik Dönem), Ankara 2002, s. 120-152.

31 Aşıkpaşazade; s. 47-48, İbn Kemal, II. Defter, s. 115-116, Solakzade Tarihi, s. 23 vd.

32 Anonim Osmanlı Kroniği, s. 27, Hadidi, Tevarih-i Al-i Osman, (1299-1523), Haz. Necdet Öztürk, Marmara Üniversitesi, İstanbul 1991, Edebiyat Fakültesi yy., s. 86.

caristan'a sefer düzenleyeceği ve tedbirli olmaları gerektiği yazılıydı. Casusun söylediğine göre daha önce de bu tür haberleri öğrenip Macaristan'a bildirilmişti.[33] Yani sadece Osmanlı tarafından casuslar kullanılmıyor Osmanlı Devleti sınırları içerisinde de yabancı devletlerin casusları bulunuyordu.

I. Mehmet döneminde de Bursa'ya saldırı düzenleyen Karamanoğlu'nun durumunu öğrenmek üzere Bursa Beyi Hacı İvaz Bey Karamanoğlu askerinin içine casusunu sokmuş ve casustan gelen haberler sonucunda Karamanoğlu ordusuna saldırarak onları yenmişti.[34]

Osmanlı hükümdarlarından II. Murat da istihbarat işine önem vermiş ve yapacağı bütün seferlerde casuslardan yararlanarak onların getirdikleri bilgiler doğrultusunda hareket etmişti. Hükümdar Murat, Karamanoğlu hakkında bilgi toplamak ve neler yaptıklarını haber almak üzere bir bölük casusu görevlendirmişti. II. Murat getirilen bu dillerden Karamanoğlu hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olurken, Osmanlı casus bölüğüne de bol bol ihsanlarda bulundu.[35]

Osmanlı beyleri de casuslar kullanarak haber sahibi oluyorlardı. II. Murat tarafından Sırp despotu Yanko üzerine sefer düzenlemek üzerine Turahan Bey ve diğer Rumeli beylerini görevlendirilmişlerdi. Bunun üzerine Turahan Bey, Yanko üzerine hareket etti. Fakat görevlendirdiği casustan gelen haberlere göre düşman askerinin sayısının çok olduğunu öğrendi ve geri döndü.[36] Yine II. Murat, Kosova Savaşı öncesinde düşman kuvvetleri hakkında bilgiyi yine casusları vasıtasıyla öğ-

33 Aşıkpaşazade, s. 65, Neşri, c. I, s. 325.

34 Solakzade, s. 125.

35 Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehemmed Han İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerine Anonim Gazavatname (Yay. Halil İnalcık-Mevlud Oğuz), Ankara 1989, TİK yy., s. 5.

36 Gazavatname, s. 8-9.

renmişti. II. Murat, Arnavutluk'taki Akçahisar'ı fethettikten sonra Macar ordusunun üzerine geldiğini öğrenmiş, bunun üzerine bu orduda bulunan beylerin kimler olduğunu öğrenmekle Martalos olan Doğan adlı bir casusunu görevlendirmişti. Casus yaptığı araştırmalar sonuncunda bu beylerin Leh, Çek ve Löh beyinin oğlu beyler olduğunu öğrendi ve bu haberi II. Murat'a iletti.[37] Bu haberler arasında düşmanın, Rumeli'nin kendilerine ait olduğunu, II. Murat'ı Kosova'ya davet ettiklerini söyledikleri vardı.[38] II. Murat, Kosova Savaşı'na casus vasıtasıyla davet ediliyordu.

II. Murat döneminde de Osmanlılar hakkında bilgi toplamakla görevli yabancı casuslar vardı. İstanbul tekfuru, II. Murat'ın neler yaptığını öğrenebilmek için dört bir tarafa mektuplar yazıp casuslar gönderiyordu.[39]

II. Murat'ın beylerinden Evrenos Bey'in yanında bulunan Yanko adlı casus firar ederek Engürüs kralının yanına gitti. Türkler hakkında çok bilgiye sahip olan casus gittiği yerde beylerbeyi oldu bunun üzerine Mirend Bey düşman üzerine sefer düzenlemek istedi, fakat yenilerek hayatını kaybetti.[40]

C- FATİH SULTAN MEHMET DÖNEMİ

Osmanlı Devleti'nde istihbarat faaliyetleri, II. Mehmet döneminde çok yoğunluk kazanmıştı. Bir beylikten geniş coğrafyalar ve topluluklar üzerinde hüküm süren bir imparatorluğa geçiş süreci II. Mehmet ile birlikte tamamlandı. II. Mehmet'in, İstanbul'u ele geçirmesiyle birlikte dünyanın her yerinden ge-

37 Aşıkpaşazade, s. 134 vd., Dünya Casusluk Tarihi, c. I, s. 12.
38 Hadidi, s. 215.
39 Gazavatname, s. 4.
40 Yusuf bin Abdullah; Bizans Söylenceleriyle Osmanlı Tarihi, Tevarih-i Ali Osman, Haz. E. Sevinçli, İzmir 1997, s. 127.

len gayrimüslim unsurlarla dolan İstanbul, Osmanlı'nın başkenti oldu. Böylece hemen her türlü ekonomik faaliyetleri elinde bulunduran gayrimüslim unsur

Osmanlı istihbarat teşkilatının da en önemli elemanları durumuna gelmiş oldular.

15. yüzyılın ortalarından itibaren Zimmîler gerek hayat tarzlarının ortak olması gerekse bir veya daha fazla yabancı dil bilmeleri ve yabancı bir millet arasında tanınmadan daha iyi yaşayabilmeleri sebebiyle, Osmanlının istihbarat faaliyetlerinin, özellikle dış istihbarat alanında baş aktörleri oldular.[41] Bunların yanı sıra, II. Mehmet'in özellikle davet ettiği İtalyan sanatkârlardan zaman zaman ülkeleri hakkında bilgiler aldığı bilinmektedir. Mateo di Pasti, II. Mehmet'e bir mektup getirmek üzere yola çıktığında yakalanarak casuslukla suçlanmıştı. İstanbul'a yerleşen tüccarlar da II. Mehmet'in yeterince bilgi alabildiği kişilerdendi. Bu bakımdan II. Mehmet İtalya devletinin en üst derecelerine kadar nüfuz edebilmekte ve haberler alabilmekteydi.[42]

15. yüzyılda devletlerarası ilişkilerde kendini iyiden iyiye hissettiren istihbarat faaliyetleri Osmanlı-Bizans mücadelesinde de kendini gösterdi. Özellikle Bizans'tan Osmanlı'ya, Osmanlı'dan Bizans'a kaçan birtakım soylu kişilerin karşılıklı casusluk yaptıkları bilinmektedir. Ayrıca XV. yüzyılın en önemli deniz gücünü oluşturan Venedikli denizcilerin de Osmanlı aleyhine Bizans'a casusluk yaptıkları kabul edilmektedir. Ayrıca İstanbul'un alınması sırasında kendisinin daha sonra tahta çıkacağını sanan Bizans prensinin Osmanlı'ya casusluk yaptığı bilinirken, İstanbul'un alınmasını geciktirmek için ve-

41 Y. Ercan; Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler, Kuruluştan Tanzimat'a kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları, Ankara 2001, s. 203.

42 E. İlter; Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, Ankara 2002, s. 234.

zir Çandarlı Halil Paşa'ya rüşvet olarak balık içerisinde altın veren Bizanslı bir casustan da bahsedilmektedir.[43]

Yine II. Mehmet döneminde Germe kalesini almak için görevlendirilen Mahmut Paşa'nın geleceğini casusları vasıtasıyla haber alan kale sakinleri kaleden kaçmışlardı. Fakat Mahmut Paşa kaleyi kuşattıktan sonra kaçmak için gemilere binen kâfirleri yakalayarak öldürttü.[44] Diğer taraftan Kefe kalesinin fethi sırasında da II. Mehmet'in kaleyle ilgili bilgileri görevlendirdiği casusu vasıtasıyla öğrendiği kaynaklarda kayıtlıdır.[45]

Hazerfan Hüseyin Efendi 17. yüzyılda kaleme aldığı eserinde II. Mehmet'in ve Mahmut Paşa'nın bu konuda çok dikkatli olduklarını hem hükümdarın hem de paşanın özel casusları olduğunu dikkatle vurgu yapar. Hatta o kadar ki hükümdarın özel casusundan öğrendiği bir bilgi olursa ve veziriazam bu bilgiyi hükümdardan duyarsa bu durumun veziriazam için büyük bir suç olarak algılandığını, eserini kaleme aldığı dönem için(H. 1086/ M. 1675) de bunun böyle olması gerektiğini önemle belirtir.[46]

II. Bayezit Dönemi

Osmanlı tarihinde istihbarat örgütlerinin çok yoğun olarak faaliyet gösterdiği dönemlerden birisi de II. Bayezit'in tahta çıkmasından sonraki süreçtir. Hükümdarlığı elde eden ağabeyine karşı sonuçsuz kalacak bir saltanat mücadelesine girişen Şehzade Cem'in İtalya'da papanın eline düşüşü Roma-Osmanlı-Venedik arasında istihbarat örgütlerinin hareketlerini yoğunlaştırdı.

43 Dünya Casusluk Tarihi, c. I, s. 10.
44 Neşri, c. II, s. 735, Hadidi, s.248.
45 Hadidi, s. 299.
46 Telhisü'l- Beyan, s. 179.

O dönemde Osmanlı'nın Avrupa'da önemli bir güç haline gelmesi sonucu Osmanlı karşıtı iki tür istihbarat faaliyeti ortaya çıktı. Bunlardan ilki Papalık eliyle yürütülen ve Osmanlı'ya karşı bütün Avrupalı devletleri birleşmeye çağıran Haçlı zihniyeti ve bunun sonucunda casuslar vasıtasıyla Hıristiyanlığı korumak için kiliseleri harekete geçime çabasıdır ki bu amaçla İstanbul'daki kiliseleri bile kışkırtıyorlardı. İkincisi ise Avrupalı devletlerin yöneticisi durumundaki kralların ayrı ayrı yürüttükleri istihbarat faaliyetleridir.

Osmanlı'nın Avrupa devletlerini ele geçireceği ve kendi krallıklarının ortadan kalkması korkusu amacından hareketle Osmanlı ortak düşman kabul edilmiş ve Osmanlı'ya karşı bir birlik oluşturulması çabasıyla bu tür bir istihbarat örgütü kurulmuştu.[47] Bu sıralarda Osmanlı şehzadesi Cem, ağabeyi II. Bayezit'e karşı tahta geçme uğruna isyana girişmiş ve kaybedince İtalya'ya gitmek zorunda kalarak Hıristiyan Batı dünyasının arayıp bulamadığı fırsatı ellerine vermiş oldu. Batılı casuslar, yıllarca Şehzade Cem'in bir gün İstanbul'a gelerek tahta geçeceği söylentilerini yayarak II. Bayezit'i rahatsız etmişlerdi.

Ancak buna karşı Osmanlı hükümdarı boş durmamış Şehzade Cem'in Avrupa'ya gittiği andan itibaren her hareketinden haberdar olmak için casuslar görevlendirmişti. Bu çabalar sonucu İtalya'ya gönderilen Osmanlı casusunun bir mektubu bugün Osmanlı arşivindedir. Şehzade Cem'in durumunu araştırmak için görevlendirilen Osmanlı casusu İstanbul'a gönderdiği takririnde, Şehzade Cem'in Fransa'dan Roma'ya gittiğini ve Roma'ya bir günlük mesafedeki çutya ve Gavatlı'da Şehzade Cem'i papanın oğlu ve Roma halkının karşıladığını, papanın sarayına giden Cem'e muhafızların eşlik ettiğini hatta on iki bin flori tahsis edildiğini bildiriyor.

47 Dünya Casusluk Tarihi, c. I, s. 11.

II. Bayezit'in, büyük oğlu ve Amasya sancakbeyi Şehzade Ahmet'i veliaht tayin etmesi ve sonrasında Trabzon sancakbeyi Şehzade Selim'in buna itiraz ederek Rumeli'ye geçmesini takip eden olaylar zincirinde, gerek şehzadelerin birbirlerinin hareketlerini, gerekse II. Bayezit'in Rumeli'deki hareketlerini öğrenme çabasında olan II. Bayezit'in iç istihbarat faaliyetlerine büyük önem verdiği görülür. II. Bayezit'in Şehzade Selim'den haber getirmek için görevlendirdiği casuslardan gelen arzlar bugün arşiv belgeleri arasındadır. Belgelerden anlaşıldığına göre II. Bayezit oğlu Şehzade Selim'in her adımını takip etmek amacıyla casuslar kullanmıştı. Şehzade Selim, Trabzon'dan hareketinden itibaren takip edilmişti.

II. Bayezit'in, sancaklara gönderdiği oğullarından da dış istihbarat açısından çevre devletlerle ilgili haberler gelmekteydi. Amasya'da sancakbeyi olan Şehzade Ahmet'in lalasının divana gönderdiği bir arzda bu durum ortaya çıkmaktadır. II. Bayezit tarafından kendisine Bosna sancağı ihsan edilen Yakup Bey, Derencil Beyadlı bir Bosnalının kendisine karşı harekete geçeceğini etraftan haber getirmek üzere görevlendirdiği casusu sayesinde öğrenmiş ve kendisi daha önce hareket ederek Derencil Bey yakalanmıştı.[48]

Yavuz Sultan Selim Dönemi

Osmanlı tarihinde bir ilki gerçekleştirerek babası hayatta iken ve ona karşı savaşarak tahtı ele geçiren I. Selim tahta çıkar çıkmaz, yeniçerilerinde iznine başvurarak, kardeşi Şehzade Ahmet'e casusluk yapan bir yeniçeriyi astırırken bir ulufecinin de başını vurdurdu.[49] I. Selim, kendisine karşı isyanı sürdüren Şehzade Ahmet'i ortadan kaldırmak için Bursa'ya geldiği zaman Şehzade Ahmet'den haber almak üzere gönderdiği Tur

48 Hadidi, s. 334-335.
49 Anonim Osmanlı Kroniği, s. 143.

Ali adlı casusundan gelen haberlere göre halkın kendisinin tarafında olduğunu öğrenmişti. Dış istihbarat açısından da I. Selim döneminde Sicilyalı Mehmet Ağa, Fransa'da, Titus Moldariensis Clericus adı ile 40 yıla yakın bir süre Osmanlı adına casusluk yapmıştı.[50]

16. Yüzyıla gelindiğinde Akdeniz'deki denizlerde üstünlük Venediklilerden, Cenovalılara geçmişti. Ayrıca 15. yüzyılın en önemli istihbarat ağına sahip olan Venedikliler 16. yüzyılda bu özelliğini de Cenovalılara kaptırmışlardı. 16. yüzyılın Doğu Akdeniz'de en önemli istihbarat ağı Cenova'nındı.[51]

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi

I. Süleyman'ın son yıllarında da oğulları arasında baş gösteren mücadelelerde casuslara önemli görevler düşüyordu. Hükümdar oğulları hakkında ve şehzadelerde kendi aralarında olup bitenleri istihbarat yöntemi ile öğreniyorlardı.[52] I. Süleyman kendisine karşı isyan eden oğlu Şehzade Bayezit'in durumunu öğrenmek için gönderdiği casusundan askerlere ulufelerinin ödenememesi yüzünden huzursuzluk çıktığını öğrenmişti. Aynı şekilde Şehzade Bayezit de babasından haber alabilmek üzere İzmit'e kadar casus göndermişti. Ancak Şehzade Bayezit, babası I. Süleyman ve kardeşi Şehzade Selim'e karşı başlattığı mücadeleyi kaybedince İran Şahı'na sığınmıştı.

Şehzadenin buradaki faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmak için Erciş Bey'i Hacı Hüsrev Paşa, İran'a gönderdiği casustan şehzadenin Şurun denilen yerde konaklamakta olduğunu, yanında 3700 kişilik bir kuvvet bulunduğunu ve İran şahının, şehzadenin kaçmasına engel olmak için gerekli tedbiri aldığını

50 E. İlter; Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, Ankara 2002, s. 239.

51 F. Braudel; Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul 1990, Eren yy., s. 259.

52 Ş. Turan; Kanuni Süleyman Dönemi Taht Kavgaları, Ankara 1997, Bilgi yy., s. 54, 100, 113, 123.

haber almıştı. İran şahı, zaten daha önce şehzadenin İran'a kaçacağından casusları vasıtasıyla haberi olmuştu. I. Süleyman dönemi dış istihbarat faaliyetlerine bakıldığında da Osmanlı'nın bu dönemde çok güçlü ve sağlam bir istihbarat ağına sahip olduğu görülür. 1522 yılında Rodos adasının Osmanlılar tarafından kuşatılmasında Don Andrea d'Amaral ile Yahudi bir hekim Osmanlı casusu Rodos Şövalyeleri arasında bulunuyor ve Osmanlı'ya haberleri günü gününe bildiriyordu.[53]

Macaristan'ın fethi ve sonrasında gerek Osmanlı'nın gerekse Macarların yapmış oldukları istihbarat faaliyetleri Macar arşivlerindeki belgelerden anlaşılmaktadır. Türk casuslarının ustalıkları bu belgelerde anlatılmakta ve Macar tabyaları ile Beç sarayı çevresini gözetleyen casusların kimseye sezdirmemek için kurnazlık ve desiseleri ortaya konmaktadır.

Osmanlı adına Macaristan'da çalışan en önemli kişilerin Sırp ve Yunanlı tacirlerdi. Sırplar casusluklarını asla belli etmezler kime hizmet ediyorlarsa o adı alırlardı. Sık sık din değiştirirler ve çok para verene hizmet ederlerdi. Ayrıca Sırp casuslar çok iyi Türkçe konuşurlardı. Bunlar arasında önemli bir Sırp papazının casus olarak Türklere çalıştığı bilinmektedir. Ayrıca Türkler, ileri gelen beyleri de casus olarak kullanmışlardı.

Macar sarayında Türk casusları vardı. Belgrat Beyi Hamza Bey kendisine Macar ordusunun geldiğini haber veren Macar'a verdiği cevap bu bakımdan ilginçtir. "Hiçbir yerde askeriniz yok. Olsa benim bilmem lazım. Çünkü benim casusum altı yıldır Beç'te oturur. Orada karısı, çocuğu vardır. Bu adam isterse kilisede ayin idare eder, isterse Nemçeli, isterse Macar olur isterse mükemmel çapacıdır, isterse asker, isterse topaldır,

53 E. İlter; Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, Ankara 2002, s. 237.

isterse senin gibi sağlam bacakla gezer ve üstelik her dili bilir. Onun için kralınıza selam, Beç'te bulsun onu."

İlginç bir istihbarat faaliyeti de Osmanlıların Macar savaşçılarının moral durumlarıyla ilgili aldıkları haberlerdir. 1582 yılında Macarların aralarındaki anlaşmazlık ve Macar kralının yerine Leh kralını kendi kralları yapmak istedikleri, Macar askerlerinin ücretlerinin ödenmediği, bunun yerine sadece kokmuş şarap ve çürük kumaş verildiği haberleri İstanbul'a ulaştırılmıştı.[54]

H. Şaban 973/Şubat-Mart 1566 yılında ikinci vezir Pertev Paşa, Göle kalesini fethe gittiğinde kale kâfiri askerinin beş bin kişilik olduğunu ve Hırvat asıllı Karaçi'nin bu kaleye zahire, barut ve asker yardımında bulunduğunu casus vasıtasıyla öğrenmişti ki bu casus ulufeli yani ücretli casus idi.

Zigetvar Seferi sırasında da Budin Beylerbeyi Arslan Paşa, Polata kalesini almak için saldırdığı sırada, dört bin kişilik bir düşman ordusunun atlı, yaya ve tüfekli olarak geldiğini casuslardan öğrenmiş ve kaçarak muhtemel bir yenilginin önüne geçmişti[55]

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin içerisinde de yabancı casuslar bulunuyordu. Genelde bu casuslar, Osmanlı ordusunun ne zaman ve nereye hareket edeceğini öğrenmeye çalışırlar ve kendi ülkelerine bu haberleri ulaştırarak tedbirli davranmalarını sağlarlardı. 29 Nisan 1563'te Osmanlı ordusunun hareket etmeyeceğini öğrenen İtalyan casuslar bu haberi hemen ülkelerine ulaştırmışlardı.[56] Hatta casusların öğrendikleri arasında ordunun eksik yanları bile bulunuyordu. I.Süleyman'ın Ma-

54 S. Takats; Macaristan Türk Aleminden Çizgiler, Çev. S. Karatay, İstanbul 1970, MEB yy., s. 268-309.

55 Tarih-i Selaniki

56 F. Braudel; Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul 1990, Eren yy., s. 232.

caristan seferi hazırlıkları sırasında, 10 Ocak tarihinde İstanbul'da bulunan İspanyol casusun raporunda alınan tedbirlerin abartıldığı, çünkü donanmanın Malta'ya giden donanmadan daha güçsüz olduğu hatta kürekçi ve mühimmat eksikliğinin bulunduğu yazılıdır.

9 Şubat 1566 yılında ise bu sefer Osmanlı donanmasının Venedik körfezine girip, Fiume'ye saldıracağı, önemli miktarda ganimet elde ettikten sonra Macaristan'da bulunan Osmanlı ordusuna katılacağı ve yardım edeceği haberi de casuslar tarafından haber alınmıştı. Hatta Femard Braudel, Sokullu Mehmet Paşa'yı, sarayda kendisine rakip olarak gördüğü, Lala Mustafa Paşa, Kaptan-ı Derya (Donanma Komutanı) Piyale Paşa ve Yahudi casus Mikos'a karşı kendisini desteklemeleri karşılığında Venediklilerle işbirliği yapıp "efendisinin amaçlarına ihanet etme veya en azından onlara karşı çalışma" suçlamasıyla itham etmekte, hatta bundan dolayı Venediklilerin bu zamanlar Osmanlı sarayında kendi adamlarından birinin bulunmasına bile gerek duymadıklarını yazmaktadır.[57]

Bu yüzyılda Osmanlıların, Macaristan ile ilgili istihbarat faaliyetlerinin karşılığında Macarların da Osmanlılar ilgili yaptığı istihbarat faaliyetleri vardı. S. Takats, dil alma yöntemini de kullanan Macarların, casuslarının üstün yetenekli olduklarını, en zor şartlara katlanabilen, birçok dil bilen, milletlerin adet ve geleneklerinden haberdar olan, ikiyüzlü olarak gerektiği zaman insanları kandırmasını bilen kişiler olduklarını anlatmaktadır.

Macarların, Osmanlı içinden elde ettiği casuslar arasında Türk yeniçerileri, solaklar, çavuşlar ve sofracılar vardı. Hatta Osmanlı hükümdarının gece uykuda başını bekleyenlerden ve

57 Yahudi Mikos; "Temizden başka her şey olan Osmanlı casusu" olarak adlandırılmaktadır.

yürürken yanında bulunan iki kişinin Macar casusu olduğu bilinmektedir. Adı geçen Macar casuslarından hepsi birbirinden habersizdi, sarayda konuşulan her şeyi Macarlara ulaştırıyorlardı. Hatta I. Süleyman'ın şehzadesi Selim Manisa'da sancakbeyi iken, şehzade sarayında da Macar casusları görev yapmaktaydı.

Macar casusları arasında Türklüğü kabul etmiş görünen Hıristiyan Macarlar da bulunmaktaydı. Asıl adı Gergoly Diokc olan fakat Hüseyin Bey takma adı ile İslamiyet'i kabul etmiş görünen Macar casusunun asıl amacı Osmanlı'ya esir düşen Macarları kurtarmaktı. 1605 yılında ise tacir olan Sagdy Janos ve Kun Istvan adlı Macar casusları Türk karargâhlarına kadar girerek topladıkları bilgileri ulaştırmışlardı. S. Takats, ele geçirilen yerlerde Türklerden kaçan dönmelerle, Türk ileri gelenlerle evlenen Macar kadınlarının da elde ettikleri bilgileri ulaştırarak casusluk yaptıklarını aktarmaktadır. Pespirin kalesi beyinin Macar karısı, talan edileceği için Macar köylülerinin çayırlara gönderilmemesi haberini gizlice Macarlara ulaştırmıştı. Casusların haberleri sonucu, 1551 sonundaki Belgrat beyinin harekatını haber vermeleri ve 1565'te Türklerin Belgrat'ta 300 kişi kaldığı haberi Macarlara ulaşmıştı.[58] 16. yüzyılın ikinci yarısında Avrupalı devletlerin Osmanlı ülkesinde açtıkları daimi elçilik kurumları da casusluk faaliyetlerinde bulunmuşlardı.

Almanlar bunun için Avusturyalı ve İtalyan gençleri Türkçe öğrenmeleri için gönderirken, Alman elçisi Von Kregwitz de rüşvet karşılığı yüksek rütbeli Osmanlı devlet adamlarından bilgi sızdırmaktaydı. Hatta III. Mehmet'in annesi Safiye Sultan da ordunun gücü, savaş planları, ilk hedefler gibi bilgileri

58 S. Takats; Macaristan Türk Aleminden Çizgiler, Çev. S. Karatay, İstanbul 1970, MEB yy., s. 265-374.

sızdıranlar arasındaydı ve Sadrazam Sinan Paşa bunları bilmesine rağmen görmezlikten gelmekteydi.

İkinci Selim Dönemi

II. Selim döneminin en önemli Osmanlı casusu ise aslen Portekizli Yahudi olan fakat baskılar sonucu Hıristiyanlığı kabul etmiş bulunan Yasef Nasi'dir. Zengin bir kişi olan Yasef, Avrupa'da sözü geçen bir kişiydi. Bu casus, Avrupa'nın mali, ekonomik yönleri ile savaş yöntemleri, yöneticilerinin kişilik özelliklerini öğreniyordu. Avrupa'nın hemen her sarayında olup biteni kendisine haber veren adamları vardı. Hatta bu çalışmalarından dolayı Avrupa'ya, Venedik elçisi tarafından, çok tehlikeli olduğu yönünde rapor edilmişti.[59]

Osmanlı Devleti'nin casusları, özellikle 16. yüzyılda, Balkanlar dışında da istihbarat faaliyetlerinde bulunmaktaydı. 18. yüzyılda Orta Amerika'da tutuklanan ve mesleğinin hekimlik olduğunu söyleyen, Federico Saul adındaki Osmanlı vatandaşının da bir casus olması kuvvetle muhtemel olmasından hareketle[60] Osmanlı Devleti'nin sadece 18. yüzyılda değil daha 16. yüzyıldan itibaren Balkanlar dışında Akdeniz'in Afrika sahillerinden İspanya'ya, hatta Orta Amerika'ya kadar olan bölgede istihbarat faaliyetlerinde bulunduğu anlaşılmaktadır.

D- OSMANLI DEVLETİ'NDE MİLLİ GÜVENLİK KURULU

1792'de Avusturya ve Rusya ile savaşan Osmanlı İmparatorluğu, artan savaş masraflarını halkın sırtına yükler. Zaten

59 E. İlter; Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, Ankara 2002, s. 238, 239.

60 Bu hekim ve esrarengiz kişiliği hakkında bkz. M. N. Kutlu, 1795 Yılında Orta Amerika'da Tutuklanan Bir Türk Hekim ve Kullandığı Tedavi Yöntemleri, XXXVII. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi, (1-6 Eylül 2002).

tarım ekonomisine bağlı olan halk, bu vergilerin altında gittikçe ezilmektedir. Rus elçiliğindeki diplomat kisveli ajanların kışkırtmaları sonucunda ulema, III. Selim, Sultanahmet Camii'nde Cuma Namazı kılarken isyana teşebbüs eder. Kızgın olan halk kitleleri ulemanın önderliğinde camiye baskın yapar. Yeniçerin yardımı ile şeyhülislam (Yargıtay Başkanı) ve sadrazam hayatını zor kurtarır ancak sultan camide esir kalır.

Padişah, halkın isteklerine boyun eğdikten sonra saraya dönmesine izin verilir. III. Selim Han, saraya gelir gelmez gelen istihbaratları değerlendirerek isyanın öncüsü olan birçok âlimi öldürtür, kimilerini zindana atarken kimilerini de sürgüne mahkûm eder. Sadrazamın bu olaydaki basiretsizliği karşısında devletin çekirdek kadrosunu oluşturmaya başlar.

Diğer yandan Osmanlı orduları Tuna boyları ve Karadeniz'de ağır bir yenilgiye uğrar. Bu gizli komitenin tavsiyesiyle sultan, savaş hakkında konuşulmasını yasaklar. Yasak bununla da kalmaz. İstanbul'daki bütün kahvehaneler kapatılır; sokaklarda toplu yürünmesi yasaklanır.

Temmuz 1792'de padişah, kurduğu bu komiteyi sadrazamın (başbakan) yetkilerine ortak eder. Hatta bazı konularda yetkileri sadrazamın üzerindedir. Bu komite, bir nevi Osmanlının Milli Güvenlik Kurulu'dur. Osmanlı Devleti'ne yapılan dış müdahalelerden dolayı sadrazamın çaresiz kaldığı yerlerde bu komite devreye girmiş ve hayati kararları eyleme dökmeyi başarmıştır.

Ancak, gelişen sanayi ve kapitalist sermaye, bütün imparatorlukları kemirmeye başlamıştır. 1793 yılında İstanbul ve devletin en önemli gelir kaynaklarından olan Mısır'da açlık baş gösterir. Öyle bir kıtlık yaşanır ki İstanbul ve Kahire sokakları açlıktan ölen insanlarla doludur. Osmanlı MGK'sı olan bu komite, çözüm üreteceğine, padişahı sürekli yasaklar çıkarmaya

yönlendirirler. Bu gizli komitenin (MGK'nın) padişahı, yanlış yönlendirdiğini söyleyen devlet adamları ise tasfiye edilir.

Kuruluşundan beri Osmanlı MGK'sına karşı çıkan Sadrazam Yusuf Paşa, öldürülerek malları kamulaştırılır. Rumeli beylerbeyinin kafası kesilerek saray duvarından günlerce halka teşhir edilir. Reis Efendi ise, kahvesine zehir katılarak öldürülür. Artık İstanbul'da devlet yönetiminde olan insanların arasında ölüm kol gezmektedir. MGK, devleti tamamen ele almıştır ve istediği her ferman ya da beratı padişaha çıkartır.

1793 yılında bilinmeyen sebeplerle İstanbul'da birbiri ardına yangınlar çıkar. Yangınlar öyle bir hale gelir ki padişahın yaşadığı Topkapı Sarayı bile tehdit altındadır. Osmanlı MGK'sı, kendisine karşı en büyük güç olarak gördüğü yeniçeri ağasını bu yangınların sorumlusu olarak gösterip, padişah tarafından idam edilmesi için ferman çıkartır. Yeniçerinin başına MGK'ya bağlı bir ağa getirilir ama yine de ordunun bel kemiği olan bu kanada güvenilmez.

Zaten ekonomisi (kaybedilen savaşlar ve kıtlıklardan dolayı) çökmekte olan Osmanlı Devleti'ne "Nizam-ı Cedit" adı altında yeni bir ordu kurdurulur. Bu orduyla amaç, yeniçeriye karşı bir güç dengesi oluşturmaktır. Ancak cephelerde savaşlarla boğuşmakta olan yeniçerinin bunu düşünecek hali yoktur.

Fransa'dan ve İtalya'dan getirilen subaylar, Nizam-ı Cedit askerlerini eğitirlerken, bir yandan da ülke genelinde geniş istihbarat faaliyetleri yürütürler. Osmanlı ordusunun gücünü, mukavemetini ve savaş kabiliyetini raporlar halinde kendi ülkelerine bildirirler. Çekirdek kadro MGK, orduyu tamamen Fransız subayların kontrolüne bırakmış, İstanbul ve Anadolu'da yönetimden hoşnut olmayan Türklerin peşine düşmüştür.

İç Muhalefetin Tasfiyesi

III. Selim tarafından kurulan ve daha sonra Encümen-i Daniş olarak yeniden dizayn edilen ve artık gün yüzüne çıkacak olan Osmanlı MGK'sının en büyük çalışmalarından biri, iç muhalefeti sindirmek ve susturmaktır. Yapılanmasını İran istihbarat servisinden (III. Selim'den yüzyıllar önce yaşayan Sasani Hükümdarı Ardeşir'in örgütü) devşirerek alan Osmanlı MGK'sı, yöneticiler arasındaki kavgalarda taraf tutmuş ve birçok değerli devlet adamının harcanmasına sebep olmuştur.

E- II. MAHMUT DÖNEMİ

III. Selim, tahttan indirilerek yerine II. Mahmut getirilir. Sultan II. Mahmut tahta oturur oturmaz Mehmet Sait Halet Efendi'yi Sadaret (Başbakanlık) makamına oturtacağını söyleyince, III. Selim'den kalan Osmanlı MGK'sı, adı geçen şahsın hem İngiliz hem de Fransızlara casusluk yaptığını söyler. Ancak II. Mahmut, saltanat tahtı için bir yerde borçlu olduğu ve sürekli kendisine akıl hocalığı yapan Halet Efendi'de ısrar eder. Bunun üzerine "çekirdek devlet" MGK, Halet Efendi'nin İngiliz ve Fransızlarla olan ilişkilerini hafiyelerin verdiği raporlarla padişahın önüne serer. Padişah bütün bunlara aldırış etmez ve Halet Efendi'yi başbakanlık görevine getirir.

III. Selim'in MGK'sının kendisine engel olma çabalarından saraydaki muhbirlerden öğrenen Halet Efendi, başbakanlık görevine gelir gelmez, "çekirdek devlet"in yapısını değiştirmeye başlar. Bazı üyeleri görevden alır, onların yerine yeni üyeler atar. Bir süre sonra da bazılarını çeşitli yollarla öldürtür.

Halet Efendi'nin, yeri gelince padişahın bile önüne geçen bu "derin devlet"in yapısını değiştirme gücü, Yeniçeri Ocağı'ndan gelmektedir. Ordunun en güçlü kesimini oluşturan

yeniçeri ağaları (generaller), Halet Efendi'nin has adamlarıdır. Sarayda darbe ve entrikalar yapan Halet Çelebi'nin III. Selim'in kurduğu "çekirdek devlet" kadrosunu katlettirmesi, ileride Osmanlı'nın geleceğini etkileyen en önemli olay olacaktı.

Sultan II. Mahmut dönemi de III. Selim dönemi gibi karmaşık olaylarla geçti. Tahta çıktığı 1808 yılından Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı 1826 yılına kadar İstanbul ve taşrada baş gösteren karışıklıklar ve ayaklanmaların hepsinin temelinde, bürokrasiye olan isyan, artan vergiler ve yönetimin kokuşması vardı. Mevcut düzenden rant sağlayan ve varlığını o ortamda yürütebilen Yeniçeri Ocağı, sarayı ve padişahı istediği gibi yönlendiriyor ve istediği kararları aldırabiliyordu.

Yeniçeriyi yedeğine alan Sadrazam Mehmet Sait Halet Efendi, kendi oluşturduğu "çekirdek devlet" kadrosunun da gücünü kullanarak istediği kararları padişaha aldırıyor, devletin gidişatını düzenlemek ve yeniden yapılanma için çalışan vezir, paşa ve diğer bürokratları tek tek ya sürgüne göndertiyor ya da padişah fermanıyla öldürtüyordu.

Ortalığın böyle karışık olduğu bir dönemde, Sultan Mahmut'un etrafında kimlerin oluştuğunu Tarih-i Cevdet'te Cevdet Paşa şöyle anlatıyor: "II. Sultan Mahmut Hazretleri, şehzadeliğinde Sultan III. Selim Hazretleri ile birlikte kafes içinde söyleşirken, ondan aldığı dersleri çok iyi hıfzetmiş ve şahin gibi kafesten çıkıp da saltanat tahtına oturduğunda zorbaların, özellikle yeniçeri haydutlarının ortadan kaldırılmasını kararlaştırmıştı. 1812 yılında bu sırrını Halet Efendi'ye açtı. Ondan içtenlikli hizmet bekliyordu. Halet Efendi ikiyüzlü ve hileli yol tutmuştu. Her gün bir mazeret ve bahane bularak ve türlü dolaplarla padişahı aldatıp oyalayarak yeniçeri işini geciktiriyordu. Kendi mevkiini korumak için de taşra görevlilerini so-

yup elde ettiği gelirleri Yeniçeri Ocağı ileri gelenlerine ve gerekli gördüğü başkalarına dağıtıyordu."

Halet Efendi'yi anlatmaya devam eden Ahmet Cevdet Paşa, yeni üyelerden oluşan Osmanlı MGK'sının hemen hemen bütün üyelerinin sadrazamın adamı olduğunu satır aralarında vurgular.

Saray ve ülke bürokrasisine bu kadar hâkim olan Halet Efendi, özellikle İngiliz Elçiliğinin kendi etrafında kurduğu ajanlar ordusunun yönlendirmesi ile ülke genelinde terör estiriyordu. Osmanlı'ya bağlı ve çok güçlü olan, hatta Napolyon'un yaptığı "tam bağımsızlık" teklifini elinin tersiyle iten Tepedelenli Ali Paşa gibi bir devlet adamı ile padişahın arasını bozmuş ve çevirdiği entrikalarla Tepedelenli'nin isyan etmesine sebep olmuştu. Bu isyanla birlikte Osmanlının Balkanlardaki egemenliği kâğıt üstünde kalmıştı.

Viyana Kongresi

Bugünkü Avrupa Birliği'nin tarihsel temeli olan Viyana Kongresi, yine Halet Efendi'nin marifetleri sayesinde Türkiyesiz yapıldı. Napolyon döneminin sona ermesiyle devletlerarası dengeyi kurmak için toplanan Viyana Kongresi'nde Osmanlı Devleti dengelerinin bulunamayışını bazı yerli tarihçiler şöyle açıklıyorlar: "Osmanlı Devleti'nin de kongreye delege göndermeye yetkisi vardı. Fakat içeride pek çok güçlükleri olup gözlerini dış meselelere çeviremiyordu. Üstelik III. Selim'in tahttan indirilmesi olayında ölen yetenekli kişilerin yerleri boş kalıp gerçekten devlet adamı denecek kişiler yetişmemişti."

Halet Çelebi, İngiliz ajanlarının yönlendirmelerine kanmayıp Viyana Kongresi'ne Türk delegeleri gönderseydi, bugün Avrupa ve Türk tarihi çok başka bir mecrada akıyor olacaktı. Halet Efendi'nin bürokraside yaptığı katliam ve tasfiyeler yüzünden Osmanlı Devleti'nde siyasi müzakerelere katılabilecek

ve başka ülkelere çalışmayan ileri düzeyde Batı dillerini bilen üst düzey bürokrat yoktu. Dışarıda gelişen olayları ise Fenerli Rum tüccarlardan bilgi alabiliyorlardı.

Osmanlı Devleti'nin Viyana Kongresi'ne katılmayışını Cevdet Paşa şöyle değerlendiriyor: Viyana Kongresi'ne katılmaktan çekinmenin başlıca nedenlerinden biri de Sırbistan'ın ayrıcalıklarının gündeme getirilmesi konusuydu. Oysa Osmanlı Devleti korktuklarının hepsine daha sonra, yani Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından Akkerman Antlaşması'nda uğradı."

Osmanlı Devleti, sanayisi güçlü olan Avrupa'dan bir ajan başbakanın marifetiyle kendisini çıkarmış ve onların desteğinden yoksun bırakarak yalnızlığa mahkûm olmuştur. Bir Avrupa devleti iken, kendisini kendi elleriyle Avrupa hukuku alanı dışına attı.

İç Karışıklıklar

Osmanlı Devleti, dışarıda kendi (aslında Halet Efendi'nin) elleri ile izole ettirirken, diğer taraftan da içeride karışıklıklar birbirini kovalıyordu. Yeniçerilerin "Semer Kaldırma (Bir ortadan -bölükten- diğer ortaya geçme)" olaylarından dolayı karada ve denizde tam üç gün üç gece çarpışıyorlardı. Bu esnada yeniçerinin medrese öğrencilerine yaptığı zulüm, Kürt hamallardan birinin karısına sarkıntılık etmesi, öğrenci ve Kürt hamalların isyanı, Ermenilerin isyan girişimleri gibi olaylar devleti bir açmazın içine sokuyordu.

Yine Halet Efendi'nin maharetiyle meydana gelen Tepedelenli Ali Paşa İsyanı, Mora, Sisam ve Girit'te karışıklıklar, Rumlar arasında başkaldırmalar, üstelik bu başkaldırıların İstanbul'u merkez alması, Eflak ve Boğdan (Romanya)'daki karışıklıklar devletin her yönden güçsüzlüğünü ortaya koyuyordu.

Rum Ortodoks Patriği Gregoryus, Mora'da isyan eden Rumları yönlendirdiği ortaya çıkınca, Hıristiyanların kutsal günü olan Paskalya'da azledildi, Fener Patrikhanesi'nin orta kapısında asıldı. Mora İsyanı'nı yönlendiren üç Metropolit de İstanbul'un Balıkpazarı, Kaşıkçılar Hanı ve Parmakkapı gibi yerlerde asıldılar.

Tarih-i Cevdet'te Salih Paşa döneminden şöyle söz ediliyor:

"Salih Paşa'nın sadrazam olduğunun ertesi salı günü İstanbul'un birçok yerinde 12 Rum öldürttü. Bunlardan biri Arnavutköy başpapazıydı." Görüldüğü gibi Halet Efendi'nin maşası Salih Paşa yönetimi, var olan kaosu daha da arttırıyordu. Durumun vahametini anlayan bir süre sonra kendisinin oluşturduğu gizli MGK'nın da yardım ve desteği ile Yeniçeri Ocağı'nı tamamen ortadan kaldırmayı başarır.

Haber Alma ve Karşı Casusluk

Bağımsız bir Yunan devletinin kurulması amacını taşıyan örgütlerden biri de "Sinomosiya" idi. Başını Şair Rigas'ın çektiği Viyana'ya daha sonra da Trieste'ye giden örgüt, orada paravan bir şirket kurdu. Para Mavroyeni'den, ihtilal beyannameleri Rigas'tan olmak üzere, örgüt hem Viyana'da, hem İtalya'da çalışmalara girişti.

Habsburg, Avusturya'da bir ihtilalden son derece ürkmekteydi. 1796 tarihinde Rigas ve arkadaşlarının kurmayı istedikleri Yunan devletinin topraklarını Tepedelenli Ali Paşa yönetmekteydi. Yanya'da örgütün bazı üyelerini ele geçirip hepsini konuşturdu.

Trieste'den haber getiren casus Demetrius Okonomas'tı. Okonomas'ın randevu yeri ve saatini Trieste Polis Müdürü Baron Potoni'ye haber vermesi üzerine, saray, Avusturya elçisini

çağırarak Rigas ve grubunun teslimini ister. Ama Rigas kaçar. Çareyi, Fransız elçiliğine sığınmakta bulur. Ama Fransa da tedirgindir. Elçiliğin izni ile bir bölük Avusturya polisi, Rigas'ı alarak, İstanbul'a teslim eder. Osmanlı Murahhası İbrahim Efendi, Rigas'ı teslim alır. Aslen Velestinli bir Hıristiyan Arnavut aileye mensup olan Rigas, daha sonra Tuna yoluyla Belgrat'a götürülür ve Belgrat kalesinde öldürülür.

II. Sultan Mahmut'un yönetimindeki (1821 yılı) imparatorluk, giderek artan ayrılıkçı politikalar, kin ve nifak ateşi içinde savrulup durmaktadır. Mora yarımadasında, devlet otoritesinin kalmayışı, hele Tepedelenli'nin öldürülüşü, keşiş Teologos'tan Heteriyacılara kadar isyankarlara büyük fırsatlar vermişti.

Casuslar Ailesi

1800'lerde İstanbul casusların cirit attığı bir şehirdi. Pizani Rusya'nın Petrograd ilinden İstanbul'a gelmiş bir kuryesiydi. Hariciye Nazırı Adam Czarthoryski'ye (1776-1861) verdiği rapora göre;

"Gerekli parayı bulursanız dilediğiniz işi gördüreceğiniz adamı Beyoğlu'nda bulabilirsiniz. Hem Osmanlı İmparatorluğu'nun her tarafında ajanlar bulundurabilmek, hem de başka elçiliklerde dönen dolapları öğrenmek için paraya ihtiyaç vardır. Bol para karşılığında Osmanlı İmparatorluğu'nda sır diye bir şey kalmaz. Fakat her şeyi zamanında haber almak istiyorsanız, kullandığınız adamlara işiniz olmadığı zamanlarda da hatta size yararlı olmasalar bile yine bol para vermeye devam edeceksiniz. Aksi takdirde hiç ummadığınız bir zamanda, size büyük zararları dokunabilir. Yoksa sizi hemen düşmanlarınıza satabilirler.

Beyoğlu'nda yaşayanların cinsine dünyanın hiçbir yerinde rastlanmaz. Bu semtte casusluk babadan oğula, anadan kıza ge-

çen bir illettir. Beyoğlu'nda yerliler ve yabancılar olmak üzere iki çeşit halk vardır. Yerliler Türklerin Bizans'ı zapt etmesinden sonra surlar içinde barınan Müslüman kalabalıktan çekinip Galata'ya kapağı atmış olan varlıklı Hıristiyanlardır.

Yabancılar ise, ticaretle uğraşan Fransızlar, İtalyanlar ve İngilizlerdir. Burada çalışacak bir elçi, bu iki bölüm insandan da istifade etmelidir. Rusya hariciyesinde öteden beri yanlış bir inanış vardır. İstanbul'daki kibar Rum ailelerinin Petrograd'a hep dostu olduğu sanılır. Bundan ötürü İstanbul'a giden elçiler önce saray, Babıâli ve Tersane Eminliği tercümanlarının mensup olduğu bu kibar Rum aileleriyle tanışmaya kalkarlar. Elçiler bu ailelerle temas etmeye devam etmeli, fakat dostluklara fazla güvenmemelidir."

Osmanlı Dışişlerindeki Yabancılar

Pizanilerin Rusya, Fransa ve İngiltere'ye çeşitli nedenlerle hizmet ettiği bilinmektedir. Osmanlı toprakları dışında gizli örgütler kurulurken ve özellikle Heteriya ruhunun alevlendirilmesi için çalışılırken, Osmanlı yöneticileri yanlış bir politikanın içindeydiler. Dışişlerinde sayılan hayli kabarık yabancılar görevlendirilmişti. Bunların içinde Rumlar geniş yer tutuyordu. İlerde de göreceğimiz gibi, ekonomik ve askerî alanda da bu yabancılaşma geniş boyutlara ulaşacak, özetle parlamentoya kadar ayrılıkçı düşünceler girecekti.

1900'lere doğru dış alana açılan ve Avrupa'da elçi ve temsilci bulunduran Osmanlıların görevli kişilerinin yarıdan fazlası Hıristiyan'dı. Örneğin 1866 yılında 12 ülkede sürekli temsilci bulunduruluyordu. Bunların 7'si Hıristiyan ve Rum kökenliydi. Kâtiplerin tümü ise, yine Rum'du. Konsolosların büyük bölümü için de aynı sözü söylemek mümkündür.

F- II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ

1896 yılında çeşitli imtiyazların dağıtıldığı dönemdir. Uluslararası para spekülatörlerden Kont Kapnist, Samsun-Sivas demiryolunun imtiyazı peşindeydi. Abdülhamit ile Ruslar arasında henüz bir anlaşmanın imzalanmamasından dolayı kont, İstanbul'a bir adamını göndermişti.

Kont Kapnist, seçtiği Bernar Maimon, İngilizce, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Arapça ve İbranice bilen kültürlü bir kişidir.

Abdülhamit taleplere hemen evet demez. Maimon'u sonra, İngiliz Retnicer firmasının temsilcisi olarak Osmanlı hükümetine başvurarak, Yumurtalık veya İskenderun-Bağdat demiryolunun imtiyazını ister. Bernar Maimon, 2 metre boyunda 60 cm eninde olan ve kıymetli taşlarla süslenmiş çok değerli bir harita hazırlar ve 10.000 İngiliz lirasına mal olan haritayı Abdülhamid'e sunar.

Bundan sonra Maimon, Yıldız Sarayı'nın devamlı konuklarından olur. Bir yandan hükümeti ve güvenlik örgütünü yalan haberlerle yanıltan Maimon, öbür yandan, saraydan aldığı bilgi ve belgeleri yabancı ülkelere aktarıyordu. İki taraftan da para kazanan bir casustu Maimon.

Dışişleri bakanlıklarından siyasi evrak belge ve bilgiler çalmak konusunda işinin ehli olan casus, bu arada 1910 yılında, Fransa'da tutuklanır. Olaya yer veren gazeteler, Osmanlı nezaretlerinden çok sayıda belge ve bilginin kaybolduğunu imalı bir şekilde yazarlar.

Aslen bir Filistin Yahudi'si olan Maimon, daha sonra dinini değiştirmiş ve Protestan etkisi altında kalarak Hıristiyan olmuştu. Asıl adı Memun olan casus, daha sonra adını Bernar Maimon olarak kullanmaya başlamıştı.

Osmanlı Gizli Polis Teşkilatının Kuruluşu

İstanbul, tarihi boyunca ajanların gizli kapılar ardında kapıştığı, dünyanın sayılı şehirlerinden biri oldu. Elbette, Türkler, bu gizli çatışmaları, entrikaları hep seyirci olarak izlemedi. Fiilen her faaliyette vardı.[61]

Başına bir Rum'u getirdiği bu gizli polis teşkilatı, öncelikle üst düzey yöneticilerin özel hayatlarını ve sosyal ilişkilerini araştırmışlardır. Haremden sokağa, her yerde özel hayata ilişkin bilgiler toplanmış ve bunlar siyasi amaçlarla kişilere karşı kullanılmıştır. Osmanlı devlet adamları başlarına geleni geç de olsa anlamıştır ve örgüt kapatılmıştır.

Camideki Hıristiyan ve Ajan İmam

Osmanlı'da sona yaklaşmanın belirginleştiği dönemde istihbaratın ağırlıklı olarak içeriye yöneldiğini görüyoruz. Avrupa devletlerinin iç siyasete müdahale etmesi, hatta bazı sadrazamların padişahtan çok Rus, İngiliz veya Fransız elçilerinin sözleriyle hareket etmesiyle istihbarat bir ara tamamen basit muhbirliğe dönüşecek kadar düzeysizleşir. Hekimbaşı Mavroyani Paşa, Osmanlı gizli polisini düzene sokmakla görevlendirilir. (Osmanlı'da padişah hekimlerinin hemen hemen tümü gayrimüslim olup büyük çoğunluğunun çift taraflı ajan olduğu artık bilinmektedir.)

Mavroyani Paşa, Osmanlı gizli polis teşkilatının İngiltere Elçisi Stratfort Canning'in telkiniyle kurulduğunu anlatıyor.[62] Sarayın İngilizlerden gelen bu teklifi kabul etmemesine rağmen, hürriyet kahramanı olarak gösterilen Tanzimat'ın pat-

61 www.depoturk.com.tr, huseyinsaglam.

62 Spiridon Mavrogenis, nam-ı diğer Mavroyani Paşa, Basım Tarihi: 1891. Fransa Ulusal Kütüphanesi'nin (Bibliotheque National) değerli/nadir eserlerin bulunduğu bölümünde, Osmanlı istihbarat örgütünün nasıl kurulduğunu anlatan bir kitap.

ronu Mustafa Reşit Paşa tarafından polis istihbarat teşkilatı hayatiyet kazanır.

Osmanlı gizli polis teşkilatını kuranların arasında bir isim de Ahmet Rasim Paşa'dır. Yeniçeri katliamında kadın elbisesi giyerek kurtulan Ahmet Rasim'in, babası de kendisi gibi yeniçeri, annesi ise Rum'dur. Atina'da Hıristiyan inançlarına göre yetiştirilen Ahmet Rasim, İstanbul'da dragoman (ajan) olarak çalışır. Dragomanlıktan paşalığa kadar yükselmeyi başaran ender insanlardan biri de Ahmet Rasim'dir. Evlilik yoluyla akrabalık bağı kurduğu Mithat Paşa'nın gizli polis örgütünde de çalışır. İkisi de gayrimüslim olan bu gizli polis şefleri, Osmanlı'daki muhalefeti en sert şekilde susturmaya çalışan şahıslar olarak teşkilatın tarihinde yerlerini almışlardır.

Aslen Giritli olan Mavroyani Paşa'nın kaleme aldığı tahmin edilen ve var olan iki nüshası da Fransız Ulusal Kütüphanesi'nde "çok özel" bölümde korunan kitapta ilginç bilgiler vardır. "Önce, Batı ülkelerindeki istihbarat örgütleri incelenmeye başlanır. Paris'te Vidoc'un tecrübesi üzerinde durulur. Vidoc, sahtekarlıktan yıllarca hapis yatmış, sonra da Napolyon Bonapart zamanında itibar kazanmış ve müthiş bir gizli emniyet teşkilatı kurmuştur. Napoleon döneminden sonra da yıllarca gizli polis olarak çalışmış, emekli olduktan sonra da hizmetlerine karşılık olarak bir gizli polis bürosu açmasına izin verilmiştir. Osmanlı Devleti bu alanda hazırlık içinde iken Paris elçiliğimizdeki Sefels Soldenhof Efendi'ye Vidoc'un tecrübelerinden yararlanması önerilmiştir. Bu nedenle geniş bir rapor hazırlanmış ve bu rapor Elçi Canning'in Osmanlı polis şefi olarak uygun gördüğü ve Mustafa Reşit Paşa'nın da kabul ettiği Civinis Efendi'ye takdim edilmiştir.

Korfu veya Kefelonyalı bir Rum olan Civinis Efendi yıllarca St. Petersburg'da kalmış ve çariçenin hizmetine girmiş-

tir. Adı bir hırsızlık olayına karışınca, Anadolu'ya kaçarak, burada uzun süre imam kıyafetiyle dolaşmış ve camilerde hocalık yapmıştır. Daha sonra Comde de Qivereso adı altında zengin bir İtalyan turisti kimliğiyle yatla dolaşan bir maceracı olarak Ege adalarında ortaya çıkmıştır. İstanbul'a yerleşmiş ve zengin Rum aileleri ile iyi ilişkiler kurmuştur.

Civinis, Mustafa Reşit Paşa'yı da etkilemiş ve Caning'in önerisi ile albay rütbesi alarak gizli polis şefi olmuş, böylece ilginç bir gelenek başlatılmıştır. Yıllarca Rus sarayında çalışmış Civinis gibi bir kişinin İngiliz elçisinin isteğiyle Osmanlı gizli polisinin başına getirilmiştir. Civinis Efendi görev yaptığı sürece özel hayatla ilgili bilgileri öne çıkaran bir muhbir ağı kurmuş, örgütü Pera konaklarını, sarrafları, tanınmış paşaları izlettirmiştir. Elde edilen bilgilerin siyasi amaçlarla kullanılması, ince dengeleri sarsmış olmalı ki örgüt sonradan kapatılmıştır.

1863 yılında, gizli polis örgütünün yeniden açıldığını belirten Mavroyani Paşa, bu tarihte Osmanlı gizli polisinin başına büyük sayıda bir Katolik Ermeni grubunun girişimi ve başka nedenlerle, Dniyester kıyılarında doğmuş olan bir baronun getirildiğini bildiriyor. Osmanlı gizli polis teşkilatının başına getirilen bu şahıs, kendinden sonra gelen istihbaratçılara oldukça köklü bir geleneği miras bırakıyor.

Osmanlı gizli polisinin başında bulunan ve Mavroyani Paşa'nın anlatımıyla **"Baron C"** olarak anılan bu şahıs; yabancı bir elçiye, elde ettiği bir anlaşma taslağının kopyasını satıyor. Bu taslağa göre; Osmanlı Devleti, o elçinin devletine karşı, savunma ve saldırı amaçları ile başka devletle anlaşmaya varmış. Taslağı elde eden büyükelçi, Sadrazam Ali Paşa'nın yanına çıkar. Ali Paşa taslağı gördükten sonra, çekmecesinden başka bir taslak çıkarıyor. Viyana'daki Osmanlı elçisinin büyük bir para ödeyerek elde ettiği bu taslağa göre ise; bu yabancı elçinin dev-

leti, Osmanlı Devleti aleyhine bir taksim anlaşması imzalamış. Durum inceleniyor ve taslaklar karşılaştırılıyor. Sonunda anlaşılıyor ki her iki taslak da Baron C.'nin kaleminden çıkmış. Ali Paşa, bu durum karşısında küplere biniyor. Ancak, yabancı elçi bu sefer gizli polis şefini savunuyor. Hatta terfisini bile istiyor. Baron C ise, başka bir olay sebebiyle görevden alınıyor. Böylece büyük bir servet sahibi olarak Osmanlı topraklarını terk ediyor."

Doktor Mavroyani Paşa, Osmanlı tarihinin önemli tanıklarındandır. Zengin bir Rum ailesinin damadı olmasının yanı sıra, tıp alanında da önemli bir isimdir. Sultan V. Murat'ın doktoru olan Desjardin, bu ünlü casus hekimi şöyle anlatır: "Doğu'da Abdülhamit'in doktorunun parmağı olmayan hiçbir siyasi olay, hatta hiçbir özel nitelikte olay yoktur. Kendisi kısa süren V. Murat dönemi ile Abdülhamid idaresinin gizli tarihi hakkında çok özel şeyler bilmektedir. Eğer hatıralarını yazabilseydi, tarihçilerimize ve diplomatlarımıza çok şey öğretecekti."

Mavroyani Paşa'nın öldüğü 1902 yılında Desjardin, Osmanlı Devleti hakkında bir kitap yazar. Kitabın adı oldukça ilginçtir: "Casuslar Ülkesinde" yazar, kitabında Mavroyani Paşa'yı tanık göstererek Sultan Abdülaziz'in intihar etmediğini, öldürüldüğünü anlatıyor. Hatta Mavroyani, bir kayık gezintisinde katillerin Çırağan Sarayı'na girdiği pencereyi kendisine gösterdiğini iddia ediyor.

Kontra Örgüt: Yeni Osmanlılar

Devletin sürekli toprak kaybı, ekonominin hızla çökmesi ile birlikte meydana gelen buhran, en çok istihbarat servisinin işlerini yoğunlaştırır. Osmanlı aydınları arasında kurulan Talebe-i Ulum ve Fedailer Cemiyeti gibi sivil muhalefet, Osmanlı gizli polisini harekete geçirir. Bu iki örgüt mensuplarına yönelik yürüten operasyonlar, işkenceler umulan sonucu ver-

mez. Hatta Türk işkencecilerinin dünya işkence literatürüne sokmayı başardığı **"Tabutluk"** kavramı, Osmanlı gizli polisinin ürünüdür.

Muhalefeti sindiremeyen Osmanlı gizli polisi, kontra bir örgüt kurar. Bu örgütün adı, **Yeni Osmanlılar Cemiyeti**'dir. Örgütün kurucuları ve yöneticilerinin tümü ajandır. Örgütün bir diğer özelliği de üyelerinin tümünün devlet memuru olmalarıdır. Bu kontra örgütün işi, muhalefeti bölmek ve yönetime sadık muhalefeti oluşturmaktır. Devletin üstün çıkarlarıyla barışık olan bu "memur-aydın" grubu, kendilerine verilen görevi yerine getirirler. Ancak örgüte üye olup da onun üstlendiği kontra misyonun farkında olmayan bazı şahıslar, 1867 yılında gözaltına alınırlar. Mahmudiye zırhlısında sorgulanan örgüt üyelerinden Veliyüttin Efendi, ifade verenden çok, sorgulayan gibi davranır. Sorulara oldukça sert cevaplar verir. Bakanlar Kurulu üyelerine ağır hakaretlerde bulunur. Onun bu tavrından dolayı uyarmak isteyen sorgu hâkimine kelimenin tam anlamıyla bir 'Osmanlı tokadı' yapıştırır.

Yeni Osmanlılardan sonra kurulan **Jön Türk** hareketi büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen "efendisini sarsmayan bir muhalefet" gibidir. Osmanlı MGK'sının uygun gördüğü "terbiye edilmiş muhalefet" formülüne uygundur.

II. Abdülhamid'in Kurduğu Ajanlık Birimleri ve Paramiliter Örgütler

19. yüzyılın sonlarına doğru devlet istihbaratı geliştirilmiştir ve hafiye ağı devletin merkezini güçlendirmede en önemli araç haline getirilir. Enver Ziya Karal ve bazı tarihçilere göre II. Abdülhamid devrinde sadece İstanbul'da bulunan **Yıldız Hafiye Örgütü**'nün ajan sayısı 4000 civarındadır. Yıldız Teşkilatı ile birlikte devlet merkezinde "iç düşman" artık kurumsallaş-

mış ve yönetim biçimi ne olursa olsun sürekli ve kesintisiz varlığını sürdürmüştür.

Yıldız Hafiye Teşkilatı, Alman İmparatoru Wilhelm'in İstanbul'u ziyareti sırasında padişaha bir Alman polis şefini tavsiye etmesi üzerine şekillenir. Wilhelm'in teklifini kabul eden II. Abdülhamid, istihbarat örgütünü bu Alman polis şefine kurdurur ve uzun yıllar başkanlığını da ona emanet eder. Hatta ilerleyen zamanlarda teşkilatın büyümesi ve daha da aktif hale getirilmesi için Alman makamlarından yeni uzman ajanlar istenir. Almanya; Weiss, Schirmen ve Tresckou isimli üç istihbarat polisini İstanbul'a, sultanın emrine gönderir. Bu üç casus, o gün için çok büyük bir rakam olan yıllık 12.000 mark karşılığında hizmetlerini padişaha sunacaklardı.

Profesyonel Alman istihbaratçılarının yanı sıra Sultan II. Abdülhamit, tekke ve tarikatlardan da olabildiğince faydalanmıştır. İstanbul veya Anadolu'nun en ücra köyündeki en ufak kıpırdama, tarikat ve tekke mensupları vasıtasıyla doğrudan sultana bildirilirdi. Sultan, tarikatları kendisine bağlamak için yaklaşık 8 dergâhın da bendegânı (müridi) olmuştur.

Yıldız hafiyeleri İstanbul'da adeta terör estirir. Hüseyin Cahit Yalçın, o günlerde yaşadıkları psikolojiyi şöyle anlatıyor: "Orta yerde sanki kimliği bilinmez bir umacı hepimizi yutmaya hazır bir ifrit vardı."

En basit memurdan sadrazama kadar herkes jurnalci olabiliyor. Jurnalcilik öyle bir hal alıyor ki Beşiktaş Muhafızı Vasıf Paşa bile, "Bizim gözetleme memurlarımıza iş kalmadı. Sadrazam, bu görevi kusursuz yerine getiriyor; durmadan saraya jurnal verip duruyor." demekten kendini alamaz. Jurnallerden dolayı İstanbul hapishaneleri tamamen dolmuştur. Öyle ki II. Meşrutiyet'ten sonra tutuklular arasında yapılan soruşturmada, birçoğunun neden tutuklandığını bilmedikleri anlaşılır.

19. yüzyılda yaşanan iç ve dış olaylar, Abdülhamid'i Yıldız İstihbarat Teşkilatını kurmaya itmiştir. Padişah, hatıratında, "Yabancı devletler kendi emellerine hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar çıkarabilmişlerse, devlet emniyet içinde olamazdı. Doğrudan doğruya şahsıma bağlı bir istihbarat teşkilatı kurmaya bu düşünceyle karar verdim. İşte düşmanlarımın jurnalcilik dedikleri teşkilat budur." ifadeleriyle bu teşkilata neden ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir.

II. Abdülhamit'in teşkilat kadrosundan beklediği diğer bir husus, kendi tahtına yönelik komploları ortaya çıkarmaktı. Onun bu yolda yürüttüğü operasyonlar, sadece imparatorluğun içinde yapılmamış, Avrupa'da kendisine karşı gruplaşan Jön Türklerin bulunduğu Paris, Londra, Brüksel, Cenevre ve Kahire gibi şehirleri de kapsamıştır.

Almanlarca kurulan polis örgütü, hafiyelik (muhbirlik) benzeri bir yapılanmayı genel güvenlik prensibi haline getirir.

1896 yılında yayımlanan polis nizamnamesinin verdiği yetkilere göre hafiye ve polis mahkeme izni olmadan neredeyse insanın yatak odasına kadar müdahale edebilir bir konuma getirilir: "Polis, derunu hanelerin ahvaline (evlerin içlerine, en gizli yerlerine) ve mahallata gelip giden eşahsa (mahallelere gelip giden kişiler) dair mahalle bekçileri ile muhtarlardan vesair herhangi bir kimseden devamlı bir şekilde malumat (bilgi) isteyecektir. (...) Polisten mütemadiyen, han ev ve dükkânların gizli ve açık şekilde tasarrut edeceklerdir."

Yasada da açık bir dille belirtildiği gibi polis istediği zaman Müslüman veya gayrimüslim ahalinin yatak odasına bile girip istediği kadar gözetleyebilir. Ev ve iş mahremiyetinin hiçbir önemi yoktur bu kanun karşısında. Bu nizamnamede ayrıca mahkeme izni olmadan gözaltı, arama ve tutuklama yetkisi de polise devredilir.

Şehir ve kasabalardan düzenli olarak haber alan sultanı en çok rahatsız eden kırsal kesimden haber alamamasıdır. Kırsal kesimde neler olup bittiğine dair gelen bilgiler ya çok az ya da çok güvenilir değildir. Padişah, bu sorunu da giderir. Derhal güçlü bir jandarma teşkilatı kurar ve başına da İngiliz Baker Paşa'yı getirir. Böylece endişe duyduğu kırsal kesimden de artık düzenli olarak haber alabilmektedir.

Yıldız Jurnal Teşkilatı basit muhbirlik işleri ile uğraşmıştır. Basit muhbirlikler, kıskançlık ve hasetten kaynaklanan jurnaller vardır. III. Selim zamanında kurulan "çekirdek devlet", Yıldız Jurnal Teşkilatı'nın merkezindedir. Adına "Şura-i Devlet" denen bu yapılanma, bugünkü MGK gibi hiçbir sorumluluğu olmayan ama devletin rotasını belirleyen bir örgüttü. Ve bu örgüt, zaman içerisinde "Encümen-i Daniş" ismini alsa da icra ettiği fonksiyon aynıdır ve sürekli olarak devletin politikasını belirleyen kadife eldiven içindeki demir yumruk olmuştur.

Ancak II. Abdülhamid'in bütün ipleri eline almasından (saltanatının ilk 12 yılı) sonra eski gücünü yitirmiştir ama İttihat ve Terakki iktidarında eski gücüne kavuşmuştur. Özetle, III. Selim'den itibaren devletin başındaki organ haline gelen bu kurum, Yıldız Jurnal Teşkilatı döneminde de sürekli olarak padişahın danışma kurulu olarak varlığını sürdürmüştür. Hem Abdülhamid'in dış gelişmelere göre iç politik düzenlemelere gitmesi hem de bu kurumdan dolayı Yıldız Jurnal Teşkilatı'nın jurnalleri de bu kalitededir.

"Jurnaller basit bir ihbar raporu değildir."

1903 yılında Paris büyükelçiliği ile birlikte Brüksel ve Bern elçiliklerini de yapan Salih Münir Paşa, diğer birçok elçimiz gibi Yıldız Jurnal Teşkilatı'nın bir ajanıdır. Salih Münir Paşa, o sırada Osmanlı İmparatorluğu için büyük zararlar doğuraca-

ğına inandığı İngiltere'nin siyasi tutum ve davranışı hakkında jurnaller gönderir.

"Osmanlı Devleti Büyükelçiliği

Paris 113

Mabeyn Başkâtipliği Yüksek Makamına,

Devletlü Efendim Hazretleri,

İngiltere'nin genel politikası ile Osmanlı Devleti hakkındaki davranış, tutum ve niyetlerine dair âcizane tanzim ettiğim mufassal siyasi raporu, Ulu Hakanımızın yüce huzurlarına sunulmak üzere, ilişikte tarafınıza gönderiyorum.

Bu hususta emir ve ferman sizlerindir.

8 Cemaziyülevvel 321, 22 Temmuz 319 (1903)

Paris, Bern ve Brüksel Büyükelçisi

Salih Münir

Osmanlı Devleti Büyükelçiliği

Paris 7

İngilizlerin politikasında insaf, yücelik, samimiyet ve mertlik yoktur. Diğer devletlere karşı davranış ve muameleleri, İngiltere'nin jeopolitik mevkisinin gereklerine ve ticari menfaatlerine göre tamamen çıkarcı niteliktedir.

Şöyle ki; İngiltere adası her ne kadar geniş ise de barındırdığı nüfusa yetecek kadar mahsul vermediğinden, eksiğinin tamamlanması için dışarıdan çok miktarda yiyecek getirtilerek halkının geçimini sağlama zorunluluğu vardır.

Diğer taraftan da sanayinin gelişip genişlemesi sebebiyle fabrikaları, kendi iç tüketiminden kat kat fazla üretim yapmaktadır. Böylece bir yandan halkının yiyecek noksanını tamamlamak, di-

ğer yandan milli sanayiye lüzumlu olup da yurt içinde yetiştiremediği ham maddeleri ucuza sağlamak, öte yandan sanayi ürünlerinin fazlasını yüksek kârlarla satıp faydalanmak için sömürgelere ve dış pazarlara şiddetle ihtiyacı vardır. Kısacası İngiltere'yi yaşatan sömürgelerle dış pazarlardır. İngiltere halkının refahı, saadet ve serveti, hükümetinin de kudretle var olabilmesi ancak bunlarla mümkündür.

Hindistan gibi dünyanın en zengin ve en büyük kıtası ellerinde bulunduğu, diğer yerlerde de daha büyük sömürgeleri olduğu halde, bilinen çeşitli sebeplerden dolayı, İngiltere adasının nüfusu günden güne arttığından, ticaretinin ilerlemesi sebebiyle yeni fabrikalar yapılıp, sanayi ürünleri de çoğaldığından, eski sömürgeleri bile bu ihtiyaçları karşılayamaz hale gelmişlerdir.

Kendisi için hayati bir mesele olduğundan, İngiltere'nin sömürgelere ve ticaretin serbestliği mevzuuna büyük önem vermesi ve kıtalararası ulaşımın de güvenlik altında bulunmasına fevkalade özenmesi tabiidir.

Bir taraftan ticaret serbestliğiyle kıtalararası ulaşım güvenliğini sağlamak, diğer taraftan da her yanı denizle çevrilmiş İngiltere sahilleri ile servet kaynağı olan sömürgelerini ve bunlar arasında ulaşıma hizmet eden binlerce gemisini herhangi bir dış saldırıdan korumak için "günün birinde kendisiyle savaşa girmesi muhtemel olan devletlerin deniz kuvvetine denk" bir donanma vücuda getirmiş ise de bu donanmanın görevini tamamıyla ve istenen biçimde yerine getirebilmesi, başlıca geçit ve boğazların, yani dünya ticaret yollarına hâkim önemli noktaların da elinde bulunmasına bağlı olduğundan, İngilizler, öteden beri bu hususa itina ederek Cebelitarık, Malta, Aden ve sair gibi birçok önemli noktaları birbiri ardı sıra ele geçirmişlerdir.

Gerçekten, İngiltere'nin sömürgeleri ve dış pazarlarıyla bağlantıları kesilip ticaretleri durulursa, milyonlarca İngiliz'in aç kalıp telef olma tehlikesi muhakkaktır.

İngiltere, bu kritik durumunun gereği olarak, geçen yirmi yıl içinde, aşağıda açıklanacak iki sebepten dolayı, telaş ve endişeye düşmüş ve dış politika faaliyetini eskisine nispetle daha da arttırmıştır.

Bu sebeplerden birincisi: Almanya, Fransa, İtalya ve Rusya millî sanayilerini korumak maksadıyla gümrük nizamlarını değiştirmiş, ithal mallarına yüksek gümrük tarifeleri koyarak İngiliz mallarının yurtlarına girmesini zorlaştırmışlar; kendi ürünlerinin sürümü arttırmışlardır. Böylece İngiliz ticari çıkarlarının bu ülkelerde azalması, İngiliz sermaye sahipleri ile ticaret ve sanayi erbabını zararlara uğratmış, dolayısıyla İngiltere hükümetini de sarsmıştır.

Bu sebeplerden ikincisi: Almanya ve Fransa öteden beri meşru ve devletler arası antlaşmalarla tasdik edilmiş sahibi olmayan veya sahipleri olduğu halde İngiltere'nin hiçbir engele uğramadan mallarını gönderip sattığı, halkının yiyecek, sanayinin de ham madde olarak ihtiyaç duyduğu malları ucuza sağladığı bazı bölgeleri ele geçirerek sömürge haline koymuşlar, buralarını kendi sanayi ürünlerinin sürümüne tahsis edip, himaye usulüne uygun tarifeler de koyarak İngiliz ticaretine kapamışlardır. Bu suretle öteden beri İngiliz mallarının pazarı olan yerlerden birçoğu Alman ve Fransız tacirlerinin eline geçmiştir.

Ruslar da Asya'dan ta Çin'e kadar ilerleyip elde ettikleri veya nüfuzları altına aldıkları yerleri Rus mallarıyla doldurup buralardan İngilizlerin ellerini kesmişlerdir.

İngilizler, işte bu mahrumiyet ve zararlar karşısında elden gidenlerin telafisi için Mısır'dan başlayarak geriye doğru, ta Ümit Burnu'na kadar Afrika'nın iç ticaretini ellerine geçirmenin yolla-

rını hazırlamaya koyulmuşlardır. Bu teşebbüslerine karşı gelen olursa, çarpışmayı ve harbe tutuşmayı da kesin olarak göze almışlardır. Hatta bundan dört yıl önce Fransızların Faşo'ya gelişleri İngiliz planını bozduğundan, yani önlerini kesip o taraflarda da rekabet manası taşıdığından, bilindiği gibi, adeta Fransa'ya ültimatom verip az kaldı ki harbe girişiyorlardı.

Hâsılı İngiliz ticaretine ve mallarının sürümüne halel verdikleri ve sanayi hususunda şiddetle rekabet ettikleri için İngiltere; Almanya, Fransa ve Rusya'nın aleyhindedir.

Almanya ve Fransa ile Rusya devletleri, ticaret ve sanayilerinin ilerlemesi nispetinde savaş güçlerini arttırmamış olsalardı, İngiltere birer vesile bulup şimdiye kadar onlara savaş ilan eder, sömürgelerini çoğaltıp genişletmelerine ve İngiliz ticaretini sarsmalarına müsaade etmezdi. Yani İngiltere'nin bunlara karşı susması, savaşa tutuşmanın pek kolay işlerden olmamasından ötürüdür. Hatta bundan birkaç yıl evvel, Amerika-İspanya Savaşı başladığında İngiliz Devleti, Amerika Cumhuriyeti'ni kuvvetçe kendinden aşağı gördüğünden, Filipin ve Küba adalarında istiladan sonra ticaret serbestliği usulünü koyacağını taahhüt etmeyecek olursa fiilen müdahale ederek adı geçen yerlerin istilasına göz yummayacağını Amerika hükümetine anlatmıştı. Amerikalılar da bu yolda garantiyi esirgemediklerinden İngiltere müdahale etmedi; sonunda da bu iki önemli ada itirazsız Amerikalıların eline geçti.

İngiltere ile diğer devletlerden herhangi biri arasında ne zaman bir mesele ortaya çıkarsa, bunun önemini kestirmek için meselenin İngiltere sömürgelerinin en büyüğü olan Hindistan'ın yolu Ümit Burnu veya Transaval yolu ile ilgisi olup olmadığına bakmalıdır. Şayet Hindistan yoluyla veya İngiliz ticaretiyle bir ilişkisi varsa, İngiltere Devleti'nce bu durum ölüm kalım demek olacağından, mesele pek önemlidir. Ve o işte İngiltere'nin geri dönmek ihtimali yoktur. Savaşı ve her fedakarlığı göze alması kuvvetle muhte-

meldir. Fakat mesele, Hindistan ve Afrika'nın bahsi geçen yerlerine ait değilse, İngiltere hükümeti müsamahalı bir tutum takınır ki (Madagaskar) ve (Ternov) meseleleri bu görüşe birer misaldir.

Gerçekten İngiliz Devleti, bunlardan ilk ikisi için Hint yoluyla ilgileri olmadığından uzlaşmıştır, üçüncüsünün de er geç çözüm yoluna gireceği şüphesizdir. Lakin Siyam, Hindistan'a bağlı ve Birmanya'ya bitişik olduğundan; Mısır bölgesi ise, hem Hindistan'ın, hem de bir müddettir Hindistan gibi önem kazanmaya başlayan Ümit Burnu ve Transaval karayolunun başlangıcı olduğundan, İngiltere bu iki işte uzlaşıcı davranmıyor.

İngiltere'nin öteden beri Osmanlı Devleti'ne karşı uyguladığı politikaya gelince; yakın zamanlara kadar İngilizler Osmanlı Devleti'ne, Türklere ve Müslümanlara olan sevgilerinden değil, fakat Rusların o sırada Orta Asya yolunu bırakıp Anadolu üzerinden ve bir de Süveyş tarafından Hindistan'a doğru sarkacaklarını tahmin ettiklerinden, dostluk gösterirlerdi. Yani mevkii itibariyle Rusya'nın bu hareketini önlemesi tabii olan Osmanlı Devleti'ni korumak, dolayısıyla Hindistan'ın da emniyetini sağlamak demek olacağından, yine İngiliz çıkarlarına hizmet sayılırdı.

Bir de İran'a giden İngiliz malları, en yakın yer olan Trabzon, Erzurum ve Doğubayazıt yolundan gönderilirdi. Bu yoldan başka İran'a transit için Volga, Ejderhan, Hazar Denizi'nden geçerek giden Anzeli, Veşt yolu ile Poti, Kutais ve Tiflis'ten geçen ve bir kolu Bakü'den Tebriz'e, diğer kolu da Hazar Denizi'nden İran sahiline ulaşan iki yol daha varsa da bu yollar hem dolaşık, hem de Rusya'nın elinde bulunduğundan, Rus hükümetince fazla transit vergisi ve himaye usulüne göre birtakım engeller çıkarılarak İngiliz ticaretine kapanabilirdi.

Osmanlı hükümeti ise, bilinen muahede gereğince, öyle gümrük muamelelerinde hareket hürriyetine malik değildi. Üstelik Trabzon yolu, Erzurum ve Doğubayazıt'tan Tebriz'e; oradan da

Tahran'a ve Tahran'dan da Meşhed'e, Meşhed'den Herat ve Merv'e ulaştığından, Merv ise Peşaver'in anahtarı mesabesinde, askerlik bakımından fevkalade ehemmiyetli bir yer sayıldığından, Rusya ile bir savaş çıktığında İngilizler, Trabzon yolundan asker sevki imkanını da görüyorlardı. Ayrıca Osmanlı saltanatı, aynı zamanda kutsal İslam Halifeliği'ni de temsil etmekteydi. İngiltere'nin Hindistan'da milyonlarca Müslüman tebaası bulunduğundan, Osmanlı Devleti ile dost olarak, Hilafet'in yüce nüfuzundan oralarda istifade etmeyi de çıkarına uygun buluyordu.

Rusya o zamanki politikası gereğince, Şark tarafına gerçekten pek göz atmış, İstanbul'a doğru ilerleyip bu şehri ve Boğazları ele geçirmek emeline düşmüş olmasıyla İngilizler, Osmanlı Devleti'ni takviye ederek Ruslara karşı kuvvetli bir engel çekmeyecek olurlarsa, bunların emperyalist saldırılarına karşı durulamayıp Hindistan'ın elden gideceğini de düşünüyorlardı. Ancak, Rusya, sonraları Hindistan'a yaklaşmak için Anadolu yolundan vazgeçerek Orta Asya'daki hanlıkları birer birer istila ile Herat yolunu seçip hayli ilerleyince, İngilizlerin Anadolu'ya verdikleri ehemmiyet de azaldı. Ayrıca İstanbul'un Rusya tarafından zaptına veya bir Hıristiyan devletin eline geçmesine, Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının kapanması hakkındaki usulün değiştirilmesine teşebbüs edilmeyeceğine ve İngiliz ticari menfaatlerinin cari olduğu Basra Körfezi tarafına tecavüze kalkışılmayacağına dair Rus Devleti'nce 1877 tarihinde İngiliz Devleti'ne garanti verildiğinden, Eleşkirt ve Doğubayazıt'tan geçerek İran'a giden ticaret yolunu da Berlin Kongresi'nde Doğubayazıt ve Eleşkirt'i arazi ile beraber, Ruslara verdirip burasını da emniyet altına aldıklarından ve nihayet Mısır'ı bazı fevkalade hal ve vukuat neticesinde işgal edip Kanal yolunu da ellerine geçirdiklerinden, Osmanlı Devleti'ne karşı politikalarını başkalaştırdılar.

İngilizler, Mısır'dan geriye doğru, Ümit Burnu'na kadar Afrika'nın içerisini ticari menfaatlerin sevkiyle ele geçirmeye kalkışınca,

önemli bir harekat üssü olan Mısır kıtasında devamlı surette kalabilmenin de çarelerini aramaları icap etmiştir. Şayet Osmanlı Devleti kuvvetli bir halde bulunursa, günün birinde, İngilizleri Mısır'da görmek istemeyen diğer bir devletle birleşerek, elinden zorla alınmış malını istemeye kalkışması ihtimal dahilinde olduğundan, öyle tehlikeli bir halin meydana çıkmasına imkan vermemek için Osmanlı Devleti'nin kuvvet ve kudretinin azalması, Osmanlı ülkesinin de "İstanbul'a, Boğazlara ve Anadolu'dan geçen Hindistan yolunun selametiyle ilgili hususlara dokunulmamak şartıyla küçülmesini kendi çıkar politikalarına uygun görmeye başlamışlardır.

Bu politikanın gereği olarak Arabistan ile Necid taraflarının ve Hicaz kıtasının tedricen Osmanlı hükümetinin elinden çıkması ve Kutsal İslam Hilafeti'nin, İngilizlerin uzaktan nüfuzuna tabi olacak şeriflerin eline geçmesi ve sonra Arabistan, Necid ve Irak taraflarının İngiliz himayesi altında, Aden vesair yerler gibi sömürge haline girmesi için mahirane entrikalar çevirmekte oldukları, durumun mütalaası ve yapılan ihbarlarla anlaşılmaktadır.

İngiltere'nin, bahsi geçen bölgeleri Osmanlı Devleti'nden ayırmak istemesinin mali ve ticari önemli bir sebebi daha vardır.

Şöyle ki: Necid, Arabistan ve Irak tarafları bugün için pek verimli değildir. Ancak İngilizler oralarını hüküm ve nüfuzlarına alınca "zan ve iddialarına göre" yeni ve fenni usullerle bölgenin tabii servet kaynaklarını, yani birçok madenleri, zift ve petrol kuyularını işletecekler, kanallar ve burgularla sular getirip, araziyi sulayarak ziraatı geliştirecekler; vapur ve demiryolları ile de ticari muameleleri ve ulaşımı kolaylaştıracaklar; memleketin asayiş ve inzibatını da teminat altına alacaklardır. Bu suretle bahsi geçen yerlerin tabii servetlerinden İngiliz sermaye sahipleri teknisyen ve işçilerini faydalandırmakla beraber yerli halkın da yurtlarının gelişip kalkınmasından dolayı kazanç ve gelirleri artmakla ihtiyaçları da o nispette çeşitlenip çoğalacağını, kazandıkları faz-

laca para ile de yine İngiltere'de yapılan birçok mal ve eşyayı satın alabileceklerini, hâsılı İngiliz milletinin iki suretle, yani hem yeni sömürgeleri o biçim işletmekle, hem de İngiliz mallarını satmakla yararlanacaklarını hesap ediyorlar.

İngiltere'nin, Ermenilerin emel ve isteklerini alkışlar ve onları destekler bir politika gütmesinin sebebine gelince: Ortaya bir Ermenistan meselesi çıkarıp Avrupa'nın kararı ile Rusya hududu yakınlarında bir Ermeni beyliği veya yarı bağımsız bir Ermeni vilayeti teşekkül edecek olursa Rusya Ermenilerinin milli duyguları galeyana gelerek bu beyliğe veya yarı bağımsız vilayete katılmak isteyecekleri; bunu başaramasalar bile Rus hükümetini az çok rahatsız edip uğraştıracakları ve bir gün gelip Hindistan, Uzakdoğu veya başka tarafa ait bir işten dolayı Rusya ile İngiltere arasında savaş çıktığı takdirde, zaten İngilizlerin uydusu ve minnettarı durumunda olacak olan bu Ermeni beyliği veya yarı bağımsız vilayeti, Rusya Ermenileri ile beraber ayaklanarak, Rus ordularından bir ikisini olsun oralarda tutmakla, savaş yükünü hafifletmek suretinde İngilizlere hizmet edecekleri; hâsılı Ermenilerin bu suretle Rusya'nın böğründe müziç ve daimî bir çıban olacakları düşüncesidir. Fakat bu maksatların hâsıl olması uğrunda birçok kan dökülecekmiş, birçok Ermeni telef olacakmış, buralarını düşünmek İngiliz diplomatlarının işi, vazifesi ve âdeti değildir. İngiltere çıkarları uğruna, caiz ve mubah olmayan şey yoktur. Bütün hallerde emir ve ferman, kimseye minneti olmayan velinimetimiz, padişahımız, şevketli efendimiz hazretlerinindir.

8 Cemaziyülevvel 321, 22 Temmuz 319 (4 Ağustos 1903)

Kulunuz ve Köleniz

Paris, Bern ve Brüksel Büyükelçisi

Salih Münir"

Salih Münir Paşa'nın jurnali sadece haber bildirme değildir. Jurnal; önce haber toplama, sonra analiz ve sonra da tez ileri sürme tekniğine göre yazılmıştır. Yani olayların içinde bir gözlemci olarak analizini de yazıyor. İttihat Terakki Partisi'nin darbesinden sonra yakılan bütün yıldız evraklarının arasından kurtarılabilen birkaç evrak, Yıldız Sarayı Evrak Arşivi ile Başbakanlık arşivlerinde bulunmaktadır. Jurnallere göre, Yıldız Jurnal Teşkilatı'nın sadece bir polis muhbirliği örgütü değil aynı zamanda, profesyonel istihbarat örgütü olduğu anlaşılır.

Abdülhamid'e Ermeni Suikast Girişimi

Balkanlardan Arap yarımadasına kadar Osmanlı topraklarında cirit atan İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya ajanları, iktidarı etkilemez. Bu arada Filistin'i Osmanlı'nın tüm borçlarına karşılık satın alamayan Siyonist Kongre'de, II. Abdülhamid'i yok edilmesi gereken birinci hedef olarak seçilmişti. Abdülhamid'in jurnal teşkilatı karşı istihbarat faaliyetleri yürütür.

Osmanlı Devleti'nin bütün büyük şehirleri, casuslar için bir savaş alanına dönüşmüştü. Bu kargaşa ortamında, Rusya ve Fransa'nın büyük desteklerini alan Ermeni komitacıların hedefi, Cuma selamlığından çıkan padişahı öldürmekti.

İstanbul Ermenileri, Kumkapı'daki Büyük Ermeni Kilisesi'nde toplanarak Babıâli'yi basar. Diğer bir grup da Galata'da Osmanlı Bankası'nı işgal eder. Sadrazam Sait Paşa aynı gün sert tedbirler alır, Ermeni isyancıları tutuklatır. Direnenleri olay yerinde öldürtür. Sorgulamalarda Ermeniler arasında onlarca OHRANA ajanı olan Rus Ermenisi çıkar. Sorgulamalar devam ederken, Rus büyükelçisi isyana katılan ajanlarının hayatını kurtarmaya çalışır.

Rus elçinin ısrarlı çabaları sonucu OHRANA ajanı Rus Ermenileri şartlı serbest bırakılır. Babıâli'nin şartı, ajanların serbest bırakılması halinde, Rus Elçiliğine götürülerek ilk gemi

ile Rusya'ya gönderilmesidir. Elçinin de aslında istediği budur. Çünkü bütün ajanları deşifre olmuş, artık İstanbul'da çalışmaları imkansız hale gelmişti. Rus elçisi, polisten teslim aldığı ajanlarını arabayla elçiliğe, sonra da ilk gemiyle Rusya'ya gönderiyordu.

Bu isyanda başarılı olamayan Ermeniler, doğrudan sultana saldırmayı planlar. Osmanlı aleyhinde her türlü faaliyetin içinde bulunan ve toprak koparmaya çalışan ve finanse eden Siyonist Kongre'nin İstanbul'daki ajanların, Ermenilerin planından haberleri olur, Ermeni komitacılarla irtibata girerler. Siyonist ajanların Ermenilerle vardıkları anlaşmaya göre, tetikçi yurt dışından getirilecekti. Öldürme planları İsviçre'de yapılır.

Planı yapan üç kişiden ikisi Yahudi'dir. Biri, Rusya'da ihtilalci olarak yetişmiş bir Rus Yahudi, diğeri, suikast eylemleri üzerine yetiştirilmiş bir Macar Yahudi'si ile Fransız Edward Jores. Yapılan plan Ermeni komitacılara sunulur ve suikast girişimine başlanılır. Plan gereği II. Abdülhamid Han Cuma selamlığından çıkarken bir faytonun altına yerleştirilen bomba patlatılıp padişah öldürülecekti. Böylece Ermeni ve Yahudi emellerine engel olan adam ortadan kaldırılıp, yerine kendilerine hizmet edecek, en azından onların planlarını engelleyebilecek siyasete sahip olmayan biri gelecekti.

Ancak Yahudi-Ermeni ittifakının planı tutmaz. Namaz sonrasında Abdülhamid bahçeye inerek Şeyhülislam Cemalettin Efendi'yle sohbetini uzatır. O sırada zaman ayarlı bomba patlar. Olayın şahitleri patlama anını şöyle anlatırlar: "Gökleri titreten bir bomba patladı. Atlar, insan bedenleri havada uçuşuyor, asker ve sivil erkân camiye sığınmak için koşuşuyordu. Ortada korku alameti göstermeyen yalnızca hükümdardı."

Abdülhamid, yaverlerinden Miralay Sadık Bey'in, korku ve telaştan kılıcını yere düşürdüğünü, Miralay Şefik Bey'in apole-

tini kaybettiğini fark eder. Sonra yaveri için "Kılıcını düşüren yaveri mahiyetimde görmek istemem. Trablus'a sürgün edilecek" diye emir verir.

Abdülhamid'in Ajanları Rodop'ta

Osmanlı Devleti, 1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Rus ve Romen kuvvetlerine yenilir. Ruslar Edirne'yi işgal eder. Ruslarla, 3 Mart 1878'de Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması imzalanır.

Yeşilköy Antlaşması'nın Bulgaristan'a bıraktığı yerlerde nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Türklerdi ve II. Abdülhamid, buradaki Türk ve Müslüman halkları Rusların Osmanlı toprakları üzerinde uyguladıkları taktikle, çarlık ordusuna karşı kışkırtacaktı.

Abdülhamid'e bağlı ajanlar, bölgede Türk ve Müslümanları kışkırtarak çete savaşlarını başlatır Türkler, Ayastefanos Antlaşması'nı tanımadıklarını belirten bildirileri her yerde dağıtmaya başladılar. Bu bildiriler İstanbul'dan basılıp gönderildiği gibi, Selanik ve Yanya'daki matbaalarda da çoğaltılıyordu.

İngilizler tarafından İstanbul'a görevli olarak gönderilen bu casus, kısa zamanda saraya sızmayı ve Abdülhamid'e yakın olmayı başarır. Devrinin bütün casusluk romanlarını okumakla ünlenen padişah, bu şahsın casus olduğunu anlar ve bir gece kendisiyle gizlice görüşerek Yıldız Jurnal Teşkilatında çalışmasını teklif eder.

İngiliz istihbarat servisinin ajanı padişahın bu önerisini kabul eder ve o günden sonra Yıldız'a çalışır. Aynı ajan, yine padişahın "özel emri" ile bir grup teşkilatlı arkadaşıyla beraber Rodop dağlarına gelerek buradaki Türkleri Rus ve Bulgar işgal kuvvetlerine karşı kışkırtır. Örgütler, çeteler kurdurur ve kendisi de elde tüfek, bu çetelerin başında savaşmaya girer. Bu aja-

nın adı, Yıldız Jurnal Teşkilatı kayıtlarında Hidayet Paşa olarak geçer. Oysa gerçek ismi Sinclair'dir.

Yıldız casuslarının Rodop ve Doğu Rumeli'deki çalışmaları netice verir. Her ajan neredeyse bir çetenin başındadır ve Rus-larla Bulgar işgal kuvvetlerini yıpratmaya başlarlar.

Rodop Türkleri ise mücadeleyi düzenli bir şekle dönüş-türmeye başlarlar. Rodop Türk Mukavemet Hükümeti'ni kur-duklarını ilan ederler. Yıldız Jurnal Teşkilatı ajanlarının bu ça-lışması 35 yıl sonraki Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilham kaynağı olacak ve bu istihbarat servisi de birkaç devlet kuracaktır.

Bazı kaynaklara göre bu hükümet, 16 Mayıs 1878, başka kaynaklara göre ise 4 Mart 1878 tarihinde, Sultanyeri kazası-nın Karatarla köyünde kurulmuştur. Hükümetin dört kişilik bir kurucular heyeti vardır. Ayrıca otuz kişilik bir Temsilciler Meclisi kurulur. Yaklaşık dört milyon Türk'ün yaşadığı bir böl-genin hükümeti her türlü hükümet icraatlarına başlar. Vergi toplama, askere alma, adalet eğitim ve sağlık hizmetleri ver-meye başlar.

Balkanlarda Ajanlar Savaşı

Osmanlı'dan ayrılmak isteyen gayrimüslim unsurların yanı sıra, Müslüman unsurlar da ayrılmak istiyordu. Tepedelenli ile Halet Efendi arasındaki kavga, Arnavut ayrılıkçılığının ilk to-humları olmuştur. Arnavut ayrılıkçılar, Ermeni ayrılıkçılar gibi ilk önce Jön Türklerin içerisinde filizlenmişlerdir.

Arnavut ayrılıkçılığın başı İsmail Kemal, Hasan Piriştine, Esat Toptani, Müfit ve Süreyya Flora Jön Türklerle irtibat ku-rarlar. İsmail Kemal'in arandığı sırada, İstanbul'dan İngiliz Bü-yükelçisi Nicolas O'Conor tarafından bir İngiliz gemisine bin-dirilerek İstanbul'dan kaçırılır. İsmail Kemal yine İngilizlerin yanı sıra Yunan ajanlığı da yapar.

Stavro Skendi, "The Albania National Awakening 1878-1912" isimli kitabında İsmail Kemal hakkında şunları söylemektedir: "Kendi halkını da paraya satan komitacı: İsmail Kemal."

"İsmail Kemal, 1908 Meşrutiyeti'nden önce, Jön Türklerle ikiyüzlü, hileli bir iş birliği yapmış ve ilk Meclisi Mebusan'a milletvekili olarak girmiştir. Yine Yunanlılardan para alır ve kendisini mevkilere getiren Osmanlı hükümetine karşı hıyanet etmiştir."

Mithat Paşa'nın oğlu Ali Haydar Bey de "Hatırat"ında İsmail Kemal'le ilgili bilgi verir:

"İsmail Kemal Bey'in büyük kusur vardı ki o da paraya karşı olan zaafıydı. Avusturya ve İtalya devletlerinden tahsisat aldığı gibi, Yunan kralının bilgi ve onayı ile İstanbul'da bulunan Sefir Prens Mavrokordato'dan 10.000 drahmi maaş almıştı. Buna mukabil, İsmail Kemal'in taahhüdü ise, gerek İtalya, gerek Yunanistan'a Arnavutluk'ta birer nüfuz mıntıkası ayrılmasına delâlet etmekten ibaretti. Zekâ ve kurnazlığı üzerinde bu zıt menfaatleri senelerce idare etmeye ve kendi menfaatini hepsinden yüksek tutmaya imkan bulmuştu."

Tepedelenli Ali Paşa'nın torunu olan Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu ise İsmail Kemal'i şöyle anlatır: "Bu İsmail Kemal'in para almadığı yer kalmamıştır. İtalyanlardan almıştır, İngilizlerden, Fransızlardan, Mısır Hidivi'nden almıştır. Hatta memleket dışındaki teşkilatları devamlı surette Yıldız'a jurnal ederek bizzat Abdülhamid'den de para almıştır. Fakat sefih hayatın en iğrenç macerası, hiç şüphesiz Yunan Kralı I. Yorgi'nin gizli servisinden para almasıdır."

İsmail Kemal, yurtdışına kaçtıktan sonra firardaki diğer Arnavut komitacıları etrafına toplayarak Jön Türklerle anlaşır. Ya-

pılan anlaşma gereği, ihtilal gerçekleşirse, 'Özel Statü' verilecekti. Bu da bağımsız Arnavutluk demekti.

1902'deki I. Jön Türk Kongresi'nde kendisini "İcra Komitesi" üyesi seçtiren İsmail Kemal, yıkıcılık faaliyetlerine hız verir. O sırada Trablusgarp valisi olan Arnavut Recep Paşa ile irtibata geçen Kemal, Malta adasında yanında Prens Sabahattin olduğu halde bu görüşmeyi gerçekleştirir ve tarihe "Malta Projesi" olarak geçen bir plan yaparlar.

Plana göre, Recep Paşa'nın emrindeki askerler Sert mevkisinde bir tatbikat yapacak ve o mevkide gemilere bindirilip yabancı bayraklı gemilerle Çanakkale Boğazı'ndan geçirdikten sonra İstanbul'da evvelce Erkan-ı Harp (kurmay) subayları aracılığıyla tespit edilen bir noktaya çıkarılacak ve bu kuvvete katılacak diğer birliklerle hükümet ve padişah devrilecek, Kanunu Esasi ilan edilecekti.

Karardan sonra Prens Sabahattin, kuracakları hükümet için Paris'te hayli yüksek miktarda borç ararken, İsmail Kemal de Londra'ya gider. I. kongrenin diğer bir "İcra Komitesi" üyesi Arnavut Fazlı Bey ise Yunanistan'a geçer. Yunanistan kendilerine tam destek ve savaş gemisi sözü verir.

İsmail Kemal ise, İngiliz hükümetinden, ihtilalin yapılacağı gün, Akdeniz donanmasını ziyaret maksadıyla Beşike (İzmir) civarında bulundurulacağı sözünü alır. İngiliz hükümeti Akdeniz'deki donanmasını ihtilalcilerin hizmetine sunmaktan öte, ihtilal başlangıcından yabancı devletlerin haberdar olmaması için Eastern (Doğu) Telgraf kablosunun Odessa ve Köstence'ye bağlı kısımlarının kesilmesini tavsiye ediyordu. İngiliz hükümetinin bunda esas amacı, darbenin tamamen kendi kontrolünde olması ve Abdülhamid'e yakın olan Almanlarla Rusya'nın olaydan haber alıp karşı harekete geçmesini engellemekti.

Yapılacak darbenin askerî ve siyasi yardımı sağlanmıştı, sıra finans kaynaklarına gelmişti.

E. E. Ramsaur, darbe için finans temini olayını İsmail Kemal'in hatıralarına dayanarak şöyle anlatır: "İsmail Kemal, planı Paris'teki İngiliz Elçisi Sir Edmond Monson'a anlatmıştır. Sir Edmond, biraz düşündükten sonra, İsmail Kemal'e İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na referans mektuplar yazar ve Kemal de derhal Londra'ya hareket etmişti. Dışişleri Bakanı Lord Landadowne, Alman imparatorunu ağırlamakta olan İngiliz kralı ile birlikte Sandringam'da bulunuyordu. İsmail Kemal, 'Dışişleri bakanının orada bulunmasına rağmen, beni Sir Monson'ın gösterdiği aynı iş anlayışı ile karşıladılar ve derhal harekete geçtiler."

İsmail Kemal, İngiltere'de finans kaynağı bulmaya çalışırken, diğer ihtilalciler de boş durmuyordu. Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri Cromer ile irtibata geçer geçmez, Kemal Mısır'a gitti. İngiliz komiserinin de hükümeti ile aynı paralelde hareket ettiğine emin olduktan sonra, ihtilalin finansmanı için bir İngiliz bankerini buldular.

İhtilalcilerden Ali Haydar, olayı hatıratında şöyle anlatır: "Yapılacak ihtilal için asker sevkiyatı ve diğer masraflar için 10.000 altın lazımdı. İngiliz banker bize bu parayı verdi. Ancak benim kafama takılan, İngiliz bir banker Osmanlı memleketinde yapılacak bir darbe için neden bu kadar para versin? Banker Cesel, bize bu parayı vermekle ihtilal sırasında doğacak spekülasyonlardan doğacak kârı bu paranın onlarca katı olacağı için bize bu yardımı yaptı."

İngiliz banker Cesel'in verdiği 10.000 altın yetmemişti. Bu sefer ihtilalciler Mısır Hidivi Abbas Paşa'ya müracaat ettiler. Hidiv de ihtilalcilere 4000 altın veriyordu. Ardından Yunanistan'dan istenilen 10.000 drahmi ve gemi de Napoli limanında

darbecileri bekliyordu. İsmail Kemal İle Prens Sabahattin Napoli'ye gittiler. Napoli'de İsmail Kemal, Prens Sabahattin'e bir oyun oynayarak askerleri Arnavutluk'a götürüp isyanı başlatmaya çalıştı. Ancak Arnavut Recep Paşa, askerî açıdan böyle bir isyanın sonuçsuz kalacağını anladığı için bu plandan vazgeçince, ihtilal de tabii olarak gerçekleşmez.

"Gayri nizamî harp ilk kez

II. Abdülhamid devrinde uygulanıyor"

İmparatorluk sınırları içerisindeki ulusların başlattığı milliyetçilik hareketlerinden dolayı Anadolu dahil, Balkanlardan Hicaz'a kadar hemen her eyalette ulusçuluk hareketi başlamış ve imparatorluktan kopmalar birbirini takip ediyordu.

Yıldız Jurnal Teşkilatı, Alman uzmanların yönetimindeki hafiye polis örgütü ve jandarma teşkilatından gelen jurnallerin tümü Yıldız'da toplanıyor ve III. Selim zamanında oluşturan devletin çelik kadrosu tarafından değerlendirilerek padişaha sunuluyordu. Bu raporlardan elde edilen bilgilere göre, doğuda baş gösteren Ermeni ayrılıkçı hareketini zaptiye ve kolluk kuvvetleri gücüyle ektisiz hale getirmenin imkansızlığı görülüyordu. Çözüm, Ermenilerle iç içe yaşayan Kürt aşiretlerinden oluşan gayrinizamî savaş yöntemi uygulayacak olan milis alaylarını oluşturmaktı. Alayların kuruluş çalışmaları, hem resmî paşalar hem de hafiye örgütüne mensup görevliler tarafından belirlenecekti.

Kürt ayrılıkçı hareketinden önce "Şark Vilayetleri"ne sıçrayan Ermeni bağımsızlık hareketi, özellikle Rusya ile Fransa'nın ekonomik ve politik yardımlarından dolayı devlet için büyük bir tehdit haline gelmişti. Doğu Anadolu'da bulunan Ermeni gençler, alenen kafileler halinde Bayezit ve Iğdır üzerinden Erivan'a geçerek askerî ve gerillacı eğitimi alıp geri dön-

dükten sonra bölgede terör, tedhiş ve Müslüman unsurlara yönelik katliamlara girişiyorlardı.

13 Haziran 1878'de Berlin Konferansı'na "Ermenistan'a İlişkin Proje" sunumu ve bu projenin kabulünden sonra Osmanlı topraklarında Ermenilerin terör ve katliam eylemleri hızlandı.

Hınçak ve Taşnak örgütlerin düzenli ordu haline dönüşmesi ile Rusya'nın "Şark Vilayetleri"ne yönelik emellerini açıkça getirerek işgale hazırlanıyordu. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, bölgede asayişin temini ve Rus işgaline karşı Müslüman ahaliden silahlı güçler oluşturmayı kararlaştırdı. Oluşturulan bu paramiliter gücün adı "Hamidiye Alayları" oldu. Alaylar, aşiret yapıları esas alınarak örgütlendirildi. Her alayın başına aşiret reisleri belli bir maaş, rütbe ve nişan verilerek tayin ediliyordu. Alay haline getirilen aşiretler, vergiden muaf tutulur ve işledikleri suçlarla ilgili kovuşturma ve soruşturma mahalli mahkemelerden alınıp orduya veriliyordu.

Hamidiye Alayları

I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde Hamidiye Alaylarının çok az bir fire ile devletin yanında yer aldıklarını görüyoruz. Osmanlı Devleti saflarında savaşa katılan aşiret birliklerinin toplamı 30 alaydan oluşan 4 tümen ve 1 yedek tugayıdır. Aşiretler; her iki Balkan Savaşı'na katılır. Başarıları ödüllendirilir. Uzunköprü'den İstanbul'a kadar halk tarafından sevgi gösterileri ve törenlerle uğurlanırlar.

Kazım Karabekir Paşa'nın yönlendirmeleriyle Hamidiye Alayları, Rus ordusunu Kafkaslara kadar kovalar. Hamidiye Alayları, Ankara'nın başlattığı Kuvayi Milliye Hareketi'ne katılır ve Kurtuluş Savaşı'nda bölgelerinde önemli fonksiyonlar icra eder.

Yayımlanan kanunla birlikte görev, sorumluluk ve yetki alanı belirlenen alaylar, örnek alınan Kazak süvarileri ile ilk karşılaşmalarında onlara ağır darbeler indirerek yeneceklerdi. 1893 Osmanlı-Rus Harbi'nde bu alaylar yalnız Kazak süvarileri değil, güçlü çarlık ordusunun karşısında da inanılmazı başarır ve gerilla taktikleri ile çarlık ordusunu perişan eder.

Bu alayların Hınıs, Karayazı, Göksu ve Tekman yöresinde Hasanan Aşireti Reisi Kolağası Kerem Bey, gayrinizamî harp taktikleri ile Rus ordularının bölgede tutunmasına engel olacak ve Ermeni katliamlarını tamamen önleyecekti. Rus orduları Diyarbakır'a doğru ilerlemesine rağmen Kerem Bey'in alay bölgesine girememesi ve her denemesinde ağır darbeler alarak geri çekilmesi bu gayrinizamî harbin öneminin örneklerinden sadece bir tanesidir.

Gerek 93 Harbi ve gerekse I. Dünya Savaşı sonrasında yaptığı başarılı çatışmalardan dolayı "Kaymakam Binbaşı" rütbesi ile taltif edilen Sipkan Aşireti Reisi Abdülmecit Bey'in Tutak kazasında, yanında 6 süvarisi ile birlikte bir Rus topçu birliğini dağıtıp toplarını alması olayı, Hamidiye Alaylarının yaptığı çalışmalarının bir diğer örneğidir.

İsveç, Rusya, Belçika, İngiltere'nin baskısı üzerine 1908'in sonunda toplanan Osmanlı Mebusan Meclisi, beklenilenin aksine Hamidiye Alaylarının dağıtılmasına karar vermedi. Meclisin alaylar konusunda toplandığını öğrenen aşiret liderleri, bunu kendilerine yapılmış bir saldırı olarak gördüklerini açıkladılar. Bu yüzden alaylar ile düzenli ordu arasında ilişkiler kopma noktasına geldi. İttihat Terakki'nin alayların ordu saflarına kaydedilmesi kararı ortalığı gerginleştirir. Haydaranlı Aşireti Reisi Kör Hüseyin Paşa bu duruma karşı şiddetle çıkar.

Haydaranlı Aşireti Reisi Kör Hüseyin Paşa'nın tutuklanması alaylarla İttihat ve Terakki'yi karşı karşıya getirir. Hüse-

yin Paşa, cezaevinden çıktıktan sonra askerlerini alıp İran'a göç eder. Akabinde 1913 yılında Musul bölgesinde aşiret alaylarının başını çektiği Kürt İsyanı başlar. 1914'te de Bitlis'te Mela (Molla) Selim'in önderlik ettiği bir isyan meydana gelir.

Mela Selim'in diğer aşiret reisleriyle yaptığı gizli mektuplaşmalarda "Bunlar (İttihat Terakki yönetimi) memleketi ecnebilere satıyorlar." Düşüncesi yer alır. Bölgedeki isyanların esas hedefi devlet değil İttihat ve Terakki rejimidir. Zaten, velinimetleri olan Sultan II. Abdülhamid'in İttihatçılarca devrilmesi, aşiret alayları için yeterli bir savaş sebebidir.

Hamidiye Alaylarının çoğunluğu silahsızlandırılır. Yetkili olanlara emeklilik maaşı verilir.

Şeyh Sait İsyanı'na katılan akraba Hasenan ve Zirkan Aşiretlerinin (en çok alayı bulunan aşiretler) İran'a sığınması ile birlikte fiili olarak Hamidiye Alayları dönemi biter. Kürt isyanlarına katılmayan diğer aşiretlerin subay ve paşalarının emeklilik maaşları eşleri tarafından alınır. Eşlerin ölümüyle birlikte Hamidiye Alayları ile devleti resmî ilişkileri tamamen kopar.

Abdülhamid'in 33 yıllık yönetimine, İttihat ve Terakki Cemiyetinin Makedonya'da başlattığı hareket sonunda, 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilanıyla son verilecektir. İttihat ve Terakki yönetimi, ihtilalden hemen sonra Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nı ortadan kaldırmak için harekete geçer. Meclisi Vükela (Bakanlar Kurulu)'nın, teşkilatın kaldırılmasına dair 29 Temmuz 1908 tarihli kararnamesi ile Yıldız İstihbarat Teşkilatı'nın faaliyetlerine son verilir. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesinden sonra teşkilata ait olan yüz binlerce rapor (jurnal) saraydan alınarak yakılır.

G- İTTİHAT TERAKKİ DÖNEMİ

Sultan II. Abdülhamid Han'ı tahttan deviren İttihat ve Terakki Fırkası (Partisi), yönetimi ele alırken, çekirdek devlet yapısında bir değişikliğe gitmemiş ama yeni üyeler atamıştır.

Yeni üyelerle yetinmeyen İttihat ve Terakkiciler, "kutsal devlet" geleneğini en şiddetli hale getirenler olarak tarihe geçmişlerdir. Aynı zamanda bir İttihatçı olan Hüseyin Cahit Yalçın, "Cemiyetin (partinin) ruhunun kuvvet teşkil etmesi ise bir nevi din ve mezhep, adeta bir tarikat mahiyetini almasından ileri geliyordu." diyerek varılan mistik ve şizofrenik boyutu gözler önüne seriyor.

İttihatçılar, bu mistik düşünceden hareketle kendilerine ilahî bir imtiyaz tanımakta bir beis görmemişlerdir. Ancak bu imtiyaz tanıma, toplumdaki içten içe kaynamaya bir çare olmamıştır. Ülkenin her yerinde olan isyanları, hafiye teşkilatı da engelleyememiştir.

İttihatçılar; siyasi iç ve dış faaliyetlerini Teşkilat-ı Mahsusa ile yürütür. Örgüt; bazen milis kuvvet, bazen düzenli ordu halinde görülür. Her yerde vardır ama hiçbir yerde açık değildir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TEŞKİLAT-I MAHSUSA

A- TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN DOĞUŞU

Teşkilat-ı Mahsusa'nın doğuşu, Enver Paşa'nın "Harbiye Nazırı ve Osmanlı Ordusu Başkumandan Vekili" olmadan önce kurduğu resmî olmayan bir örgüte dayanmaktadır. Söz konusu örgütün amacı, imparatorluk içindeki ihanet, imparatorluk dışındaki saldırı gibi birtakım dikenli sorunlarla uğraşmaktı. Enver Paşa, bu örgütü, bilinçli olarak, devletin bilinen politik, askerî ve mali organlarının dışında kurmuş, kendisine ve politikaların kayıtsız şartsız bağlı ajanlarla kadrosunu oluşturmuştur. Dolayısıyla, Enver Paşa'nın bakış açısından, örgütün faaliyetleri, normal hükümet denetiminin bunaltıcı kısıtlamaları ve kamuoyu önünde hesap verme zorunluluğu altında değildi.

Ancak, yönetim mekanizmasında partisinin kontrolü göz önüne alınırsa, niye böyle çapraşık yollara başvurma gereği duyduğu hemen anlaşılmaz. 1913'te fiili eylemleriyle ortaya çıkan Teşkilat-ı Mahsusa, resmî belgelere 5 Ağustos 1914'te geçer. Bu belgeye göre Sultan V. Mehmet Reşat, İttihatçı subaylardan Veteriner Albay Rasim Bey'i teşkilatın başkanı olarak tayin eder. Ve teşkilat tümüyle Harbiye Nazırı'na, yani Enver Paşa'ya bağlıdır.

Avrupa devletleri savaş zamanında sık sık düzensiz yardımcı kuvvetler kullanmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu, bu dönem boyunca sürekli savaşta olduğu ve aynı zamanda yaşanan iç isyanlardan dolayı, Enver Paşa, gizli bir yarı askerî örgütün, Osmanlı Devleti'nin birliğini ve toprak bütünlüğünü koruyacağına inandığı politikaları uygulamasında yardımcı olacağı görüşündeydi.

Enver Paşa, bu örgütü kullanırken, anlaşılan, politikasının başarısızlığa uğramasındaki sorumluluğun bir kısmından kurtulacağını düşünmüştü. Tatsız veya başarısız faaliyetlere Harbiye Nezareti'nin açık denetiminden çok uzakta bulunan eşkıya çetelerinin işi denebilirdi. Üstelik İttihat ve Terakki Cemiyetinin tepesindekiler, pek çok devlet kurumunun, özellikle Meclisi Mebusan'ı, bu kurumlarda temsil edilen belirli etnik gruplar Osmanlı Devleti'nin kimliğini korumaya yönelik en iyi yola ilişkin cemiyetin görüşüne katılmadıkları için fesat yuvası sayılıyorlardı. Aslında, kimi mebuslar, sonunda Teşkilat-ı Mahsusa'nın çalışma sahası içine girecek adem-i merkeziyetçi ve ayrılıkçı hareketler içinde yer alıyorlardı.

Bu teşkilat neydi nasıl oluştu, amaçları neydi, personeli kimdi ve para kaynakları nelerdi? Özellikle, teşkilatın cihat uğruna sarfettiği gayret nelerdi, bu konuda neler yaptılar? Bütün bu soruların cevaplarını arayalım şimdi.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın Kuruluşu

Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş tarihini tam olarak saptamak güçtür. Bir kaynağa göre Enver Paşa'nın teşkilatın kurulmasına ilişkin gizli bir emir yayınladığı 5 Ağustos 1914'e kadar Teşkilat-ı Mahsusa kendi adıyla resmî bir kimlik kazanmamıştı. Ne var ki Cemal Paşa hatıralarında Teşkilat-ı Mahsusa'nın 1913'te Batı Trakya'yı işgalinden bahseder. Cemal Paşa'nın bu ifadesi, Enver Paşa'nın kendisine kıyasla Batı Trakya'daki olaylara daha yakın olmasına bağlanmıştır.

Ne olursa olsun, çoğu kaynak, şu konuda görüş birliği içindedir: Teşkilat-ı Mahsusa, Enver Paşa ile yakın arkadaşı Süleyman Askerî'nin idare ettiği ve İttihat ve Terakki Cemiyetinin Batı Trakya'ya ilişkin kararlarını uygulamakla görevli bir örgütün büyüyüp gelişmesiyle meydana gelmişti. Söz konusu ör-

gütte, Eşref ve Selim Sami Kuşçubaşı, Çerkez Reşit ve Hüsrev Sami de bulunuyordu.

Eşref Kuşçubaşı'ya göre örgüt, 1911 ile 1913 arası bir tarihte gayriresmi olarak Teşkilat-ı Mahsusa diye adlandırılmaya başlandı. Kuşçubaşı ayrıca şu noktaya dikkat çeker: Teşkilat, ister Batı Trakya geçici hükümeti, Fedai-yi Zabıtan, Umur-u Şarkiye veya Teşkilat-ı Mahsusa ismini taşısın, Enver Paşa'nın yönetiminde aynı tür faaliyette bulunan ve aynı insanlardan oluştuktan sonra, bunun bir önemi yoktu. Dolayısıyla, çalışmamızda Teşkilat-ı Mahsusa terimi, 1911-1918 dönemi boyunca faal olan bu grubu ifade etmek için kullanılmıştır.

Aslında, Teşkilat-ı Mahsusa diye bilinen örgüt 1903 ile 1907 arasında oluşmuştur. O dönemde Eşref Kuşçubaşı ile birkaç sürgün ve kaçak, Arabistan'da II. Abdülhamid'e karşı ihtilalci bir komite kurmuşlardı. 1908'de meşrutiyetin ilanından sonra; Enver Bey ve muzaffer İttihat ve Terakki Cemiyetinin diğer liderleri, halâ serüven arayan İttihatçı gruplara katılmak üzere İstanbul'a gelen bu gayriresmî gruba çeşitli görevler verirler. Gruba verilen görevlerin birçoğu, iktidar mücadelesiyle, öncelikle Abdülhamid taraftarlarına, sonra da diğer ittihatçı aleyhtarı çevreler, özellikle Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na karşı yürütülen mücadeleyle ilişkiliydi. 1911 yılının sonunda, Trablusgarp'taki İtalyan işgaline karşı direniş harekete esas ilgi odakları olmuştu.

B- TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN İDEOLOJİSİ

Teşkilat-ı Mahsusa'nın dayandığı ideolojik temel ve uygulaması gereken politikalar açık olarak tanımlanmamıştır. Teşkilatın ajanları, sorumlu oldukları devlet otoriteleri gibi, geleneksel Osmanlıcılık fikrine bağlılıklarını gösterseler de İslam Birliği ve Pantürkizm fikirlerine dayanıyordu.

İttihatçı karşıtı kişiler, bu üç politikanın uzlaştırılmasının imkansız olduğuna sık sık işaret etmişlerdir. Galip Vardar'ın belirttiği gibi, "Bir arabanın önüne üç at koşmak kolay bir şey değildi." Aslında, Enver Paşa, Teşkilat-ı Mahsusa için tutarlı bir ideoloji oluşturmaya çalışmamıştır. Eğer Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetlerinin arkasında herhangi bir "büyük fikir" uygulamasında teşkilatın başlıca mekanizma olduğu tek bir politika varsa, bu Panislamizm ve Pantürkizm'in bir karışımıdır.

C- TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN AMACI

Hüsamettin (Ertürk) Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluş amacını şöyle tanımlar: "Bu teşkilatın gayesi, bir taraftan bütün İslamları bir bayrak altında toplamak, bu suretle Panislamizm'e ulaşmaktır. Diğer taraftan da Türk ırkını siyasi bir birlik içinde bulundurmak, bu bakımdan da Pantürkizm'i hakikat sahasına sokmaktır.

Kazım Karabekir Paşa, İttihat ve Terakki'nin kuruluşunu anlattığı "İttihat ve Terakki Cemiyeti" isimli kitabında, Enver Paşa'nın kendisini partiye davet edişini ve cemiyetin sembolü olan "hilal"i anlatırken, kendisinin ilk tepkisi "yoksa işin içinde İslamlık da mı var?" diye sorduğunu, Enver Paşa'nın da "hayır" cevabını verdiğini anlatır.

Teşkilat-ı Mahsusa, Panislâmcılık ve Pantürkizm 1914'te yeniden örgütlenip genişlediği zaman çokça kullanılır. Özellikle, İngiltere'nin sömürgeleri olan Müslüman ülkelerde Panislâmcılık Teşkilat-ı Mahsusa'nın yegâne siyaseti olacaktır. Diğer taraftan da Türkistan ve Orta Asya'da da Pantürkizm siyaseti yürütülür.

Enver Paşa'nın Almanya destekli Panislâmcılığı, İngilizleri oldukça uğraştıracak ve bazı emellerinin gerçekleşmesine engel

olacaktı. Fransız sömürgelerinde bulunan İslam memleketlerinde de aynı politikayı güdecek olan Teşkilat-ı Mahsusa, cephe sayısını arttırdıkça gücünü de böldüğünün farkında değildi.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın amacını Galip Vardar hatıratında anlatır.

1- Yıkıcı faaliyetlere karşı mücadele etmek ve imparatorluk içindeki ayrılıkçı ve milliyetçi grupların düşmanla olası iş birliğine, başka bir deyişle Enver Paşa'nın "vatana ihanet" diye tarif ettiği faaliyetlere engel olmak,

2- Eğitilmiş ve tecrübeli ajan kadroları kurulacak hücrelerin temelini oluşturmak üzere İngiliz ve Fransız sömürgelerine ve Osmanlı İmparatorluğu'nun bir düşman işgaline uğrayabilecek bölgelerine yerleştirmek. Düşmanı sömürgelerinde meşgul tutma stratejik fikrini, Almanlardan çıktığı anlaşılmaktadır. Ama bunu gerçekleştirme konusundaki özgül taktikler esas olarak Teşkilat-ı Mahsusa'nın omuzlarında bulunuyordu.

3- Rus Orta Asya'sında Müslüman Türklerin ayaklanmasına yol açacak adımlar atmak. Bu, Osmanlı topraklarından bağımsız bir Ermenistan çıkarmaya yönelik Rus-Ermeni planlarını suya düşürecekti.

4- Çeşitli türlerde askerî harekatlar: Teşkilat-ı Mahsusa ajanlarının silah altına aldığı ve eğittiği feda edilebilir çetelerle baskınlar, sabotaj, şaşırtma hareketleri ve düşmanın haberleşme hatlarını tahribi, casusluk, takviye gereken yerlere gönderilecek hareketli birliklerin ayrılması.

D- TEŞKİLAT'I MAHSUSA'NIN PARA KAYNAKLARI

Yapılan araştırmalar ve anılara göre, Teşkilat-ı Mahsusa'nın iki para kaynağı olduğu görülüyor. Bunlardan biri Harbiye Ne-

zareti bütçesinden yapılan tahsisat-ı mesture (gizli ödenek), diğeri ise Almanya'dan aktarılan altınlar. Ancak Almanya'dan aktarılan altın miktarının çok az olduğunu hemen belirtmekte fayda var. Teşkilatın para kaynaklarından biri de örgüt adına yapılan ticaretten elde edilen gelir ve bağışlardır. Ajanlarının büyük çoğunluğunun bir özelliği ise aldıkları maaşı yine teşkilatın işinde kullanmalarıdır.

Alman Askerî Misyonu'nun gönderdiği toplam altın miktarı 4.000.000 civarında olduğu belirtiliyor. Ve bu da 1918 yılı rakamları ile yaklaşık 8 milyon Osmanlı lirası ediyordu. Almanların gönderdiği bu altın paralardan askerî propaganda için de harcama yapılıyordu. Dolayısıyla gelen tüm paralar Teşkilat-ı Mahsusa'nın harcamalarına aktarılmıyordu.

Bu yüzden Eşref Kuşçubaşı, Arabistan yarımadasındaki operasyonlar için daha önce taahhüt edilen para gönderilmediği için 1914-17 yılları arasında iki defa Almanya'ya gidip para konusunu halletmek için epey çaba sarfedecekti. Bunun yanı sıra Almanlar da teşkilatı kendi çıkarlarına alet etmeye; mevzi operasyonlarda kullanma gayretini sarf ediyordu. Bu da ajanları oldukça rahatsız ediyordu. Ancak Enver Paşa'dan gelen emirden dolayı ajanlar isteneni yapıyorlardı.

Eşref Kuşçubaşı bu durumu şöyle açıklıyor: "Koordinasyon, mali kaynak ve ideoloji meseleleri bizi ilgilendirmiyordu. Biz hareket adamıydık, filozof veya idareci değil."

Kuşçubaşı'nın bu sözleri de konunun başındaki iddialarımızı doğrular mahiyette. Çünkü ajanlar idealist değildiler ve bir ideolojileri yoktu. Taban tabana zıt olan Panislamizm ve Ziya Gökalp'in tamamen İslam'dan uzaklaştırma ve panteist bir temele oturtma çabasındaki Pantürkizm'i bir anda savunabiliyorlar ve bunda bir çelişki görmüyorlardı.

Philip Stoddard'a göre; teşkilatın iki para kaynağı vardı. Harbiye Nezareti'nin gizli bütçesinden verilen ödenekler ve Almanya'dan yapılan altın aktarımı. Alman altınları, Alman Askerî Misyonu tarafından düzenli olarak İstanbul'a getiriliyordu. Kaynakların tümünden teşkilatın eline geçen toplam miktar 4 milyon altın civarındaydı. Stoddard'a göre I. Dünya Savaşı sırasında teşkilatın kadrosu 30.000 kişiye ulaşmıştı.

E- TEŞKİLAT-I MAHSISA'NIN KADROSU

Teşkilat-ı Mahsusa'da görev yapmış ünlü kişilerden bazıları şunlardır:

Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa, Binbaşı Süleyman Askerî, Mehmet Akif Ersoy, Eşref Kuşçubaşı, Teğmen Yakup Cemil, Dr. Bahattin Şakir, Mithat Şükrü Bleda, Ohrili Eyüp Sabri, Fuat Balkan, Teğmen Hilmi Musallimi, Sait Nursi, İsmail Canbulat, Piyade Subayı Rasuhi Bey, Filibeli Hilmi Bey, Şerif Burgiba, Arabistan'da İbni Reşid, Nuri ve Halil Paşalar, Ali Fethi Okyar, Hacı Selim Sami, "Kel Ali" lakaplı Ali Çetinkaya, ilk tayyareci şehitlerden Sadık Bey, Çerkez Reşit Bey, Ahmet Fuat Bulca, Nuri Conker, Rauf Orbay.[63]

Arap Ajanları

Kuşçubaşı'nın gizlemesine rağmen, birçok teşkilat mensubu, Arap âleminde devlet başkanlığı koltuğuna çıkmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır:

Cezayir: Muhammed Abdülkerim El Kattabi, Emir Ali (Emir Kadir El Cezairî'nin oğlu),

63 14 Kasım-23 Kasım 2005 tarihleri arasında Yeni Şafak gazetesinde Abdullah Muradoğlu tarafından Teşkilat-ı Mahsusa hakkında 10 bölümlük bir yazı dizisi yayınlanmıştır. Bu yazı dizisine göre Teşkilat-ı Mahsusada görev yapmış ünlü kişilerden bazıları bunlardır.

Tunus: Şerif Burgiba (Fas'ın ünlü eli kanlı faşist diktatörü Habib Burgiba'nın babası),

Fas: Hoca Abbas (Fas'taki Teşkilat-ı Mahsusa Ticari Hücresinin Şefi),

Trablusgarp (Libya): Ali Başamba, Şeyh Salih El Tunusi, Şeyh Ahmed El Şerif El Sunusi,

Mısır: Abdülaziz Şaviş, Ferit Bey, Doktor Fuad, Doktor Nasır, Doktor Tabit Mahcab (Ayrıca 600 civarında fedai),

Suudi Arabistan: İbnürraşid.

"Otuz bin elemanı vardı"

Teşkilat-ı Mahsusa üzerine çok önemli bir çalışma yapan Amerikalı araştırmacı Dr. Philip Stoddard'ın elde ettiği bilgilere göre, teşkilatın "Hilal" olarak adlandırılan İslam dünyasının her yerinde faaliyet gösteren 30.000'i aşan mensubu vardı. Resmî yazışmalarda "Hafi Teşkilat" olarak da zikredilen Teşkilat-ı Mahsusa'nın en dikkat çekici yanlarından biri de ideolojik söylemleriydi. İttihat ve Terakki, Trablusgarp Harbi'nden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasını önleyecek tek çare olarak İslam birliği projesini devreye soktu. Bu proje kapsamında, başta İngiltere olmak üzere Fransız, Hollanda, Rus ve İtalyan sömürgesi altında yaşayan Müslüman ülkelerde İslam İhtilal Komiteleri kuruluyordu. Teşkilat-ı Mahsusa içinde çeşitli etnik kökenlere sahip idealist subayların yanı sıra yüzlerce aydın, şeyh ve din adamı yer alıyordu. Bediüzzaman Sait Nursi'den Mehmet Akif'e, Dürzi Prens Emir Şekip Arslan'dan Mısırlı Şeyh Abdulaziz Şaviş'e, Tunuslu Şeyh Salih Şerif El Tunusi'den Libyalı Şeyh Ahmet Essunusi'ye, Hintli Muhammed Bereketullah Efendi'den Ebulkelam Azad'a, Pakistan'ın ilk devlet başkanı Muhammed Ali'den kardeşi Şevket Ali'ye, İb-

nürreşid'den Şeyh Mehdi'ye pek çok ünlü isim teşkilatla bir şekilde ilişkiliydi.

Kuşçubaşı Eşref (Sencer)

Sultan Abdülaziz'in kuşçubaşısı Çerkez Mustafa Nuri Bey'in oğludur. Harp okulunun son sınıfında iken Jön Türklerle ilişkisi yüzünden II. Abdülhamid tarafından Hicaz'a sürgün gönderilmiştir. Sürgünde bulunduğu zindandan kaçıp, II. Abdülhamid'in başyaverinin oğlunu üç tabur korumanın arasından kaçırmayı başarmıştır. Arabistan'da II. Abdülhamid'e karşı giriştiği isyan hareketi sırasında tüm Arabistan'ı dolaşmış, yerel şeyhlerle dostluk kurmuştur. Her an her yerde ortaya çıkabildiği için kendisine "şeyhit tuyyur (uçan şeyh)" denilmiştir.

II. Abdülhamid meşrutiyeti ilan etmek zorunda bırakılıp, aralarında Kuşçubaşı'nın da bulunduğu pek çok kişiye af çıkarmasıyla birlikte isyanına son vermiştir. İsyan sırasında etrafına topladığı kendisine bağlı silah arkadaşlarıyla beraber, kurulan Teşkilat-ı Mahsusa adlı istihbarat örgütüne katılmışlardır.

1911 yılında Trablusgarp'ta Enver Bey ile birlikte direniş hareketlerini örgütlemiş, 1912 yılında II. Balkan Savaşı sırasında Enver Bey, kardeşi Sami Kuşçubaşı, Cihangiroğlu İbrahim ve Süleyman Askerî ile birlikte Çorlu, Tekirdağ, Malkara, Hayrabolu ve Edirne'nin kurtarılmasında yer almıştır. Aynı yıl Süleyman Askerî ve yörenin ileri gelenleri ile beraber Batı Trakya'da ilk Türk cumhuriyetinin kurulmasına katkıda bulunmuştur.

I. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte 1914-1915 yılları arasında Teşkilat-ı Mahsusa'nın Arap yarımadasından sorumlu başkanı olarak görev yapmış, Süleyman Askerî Bey'in ölümünü takiben Teşkilat-ı Mahsusa başkanı olmuştur (1915-1918). Yine I. Dünya Savaşı sırasında İngilizlere karşı girişilen

Süveyş Kanal Harekatı'nda (1916) öncü birliklere komutanlık etmiş, Hayber'de Faysal'ın (sonradan Irak Kralı olacaktır) 20.000 kişilik birliğine karşı 40 kişilik Teşkilat-ı Mahsusa birliğiyle beş saatten fazla savaştıktan sonra yaralı olarak ele geçirilmiştir (1918).

Yakalandıktan sonra Lawrence'a şöyle dediği iddia edilmektedir: "Lawrence, kazandığını sanıyorsun. Fakat henüz hiçbir şey bitmedi. Hükümetinin başına öyle musibetler salacağım ki iki asır uğraşsanız bitiremeyeceksiniz." Kuşçubaşı'nın bu sözünün arkasında Teşkilat-ı Mahsusa'nın IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu) yapılanmasını örgütlemiş ve desteklemiş olmasına inanılmaktadır.

Bir savaş gemisi ve bir denizaltı eşliğinde Malta'ya sürgüne gönderilmiş, sürgünlüğü sırasında Arabistan'daki macerasını, yakalanışının ve sürgün hayatının ayrıntılarını anlatan bir eser yazmıştır.

İngilizlerle imzalanan esir değiş tokuş anlaşması gereği serbest bırakılmış, deniz yoluyla Anadolu'ya dönmüştür. Malta dönüşü hemen Milli Mücadele'ye katılmış, kendi yetiştirdiği Çerkez Ethem'in kuvvetlerinde yer almıştır (1920). Çerkez Ethem'in isyanı üzerine kendisi de 150'likler listesinde yer almış ve vatana girişi 1936 yılına kadar yasaklanmıştır.

1955'te yurda dönene kadar birçok Arap ülkesinde ikamet etmiş olup bu zaman içerisinde herhangi bir istihbarat faaliyetine katılmamış olduğu tahmin edilmektedir. 1955-1964 yılları arasında Türkiye'de bulunmuş ve beraber savaştığı silah arkadaşlarının mezarlarını dolaşmıştır.

Süleyman Askerî Bey

Süleyman Askerî Bey (1884-14 Nisan 1915, Basra) Türk asker, Teşkilat-ı Mahsusa'nın önde gelen isimlerindendir.

1909'da Bağdat jandarma alayını yeniden düzenledi. Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'na katıldı, daha sonra Bağdat valiliğine atandı. Ardından gönüllülerden oluşan "Osmancık" adlı bir tabur oluşturarak Basra'yı savunmayı çalışırken başarısız olunca intihar etti.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın önde gelen isimlerinden biri olan Süleyman Askerî Bey, Vehbi Paşa'nın oğluydu. Askerî Harbiye'den Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olmuş ve 1908 Hareketi'nde yer almıştı. "Merkez Taburu Talim Muallimi" sıfatını taşımış ve askerlik hayatının bu en hareketli devresini "İlan-ı Meşrutiyet" ile sessizliğe terk etmişti. Süleyman Askerî, Irak cephesine kumandan tayin edildiğinde, bu birliğin başlıca kuvvetleri Erzurum cephesine tayin edilmişti. Süleyman Bey vaktiyle beraber çalıştığı arkadaşları ile ülkenin muhtelif yerlerinden gelen gönüllülerden teşkil edilen "Osmancık" isimli fedai taburu ile Basra'yı korumak vazifesini almıştı. Bağdat'tan itibaren yol boyunca askerlerin ve halkın tezahüratı ile desteklenmiş ve emir komutayı alarak savaşın mukadderatında rol oynamaya başlamıştı. Askerî Bey ile fedailerinin verdiği savaşı anlatmak mümkün değildi. Yaralı olmasına rağmen Şuayyibe'de savaşı sedye içinde ön safhalarda idare etmişti. Mağlubiyeti ve askerlerinin bir bir can vermesini hazmedememişti. Hayatına son vermesi, Arap cephesinin değil, dünya askerlik tarihinin de en trajik misallerinden biri olacaktı (14 Nisan 1915).

Yakup Cemil

Yakup Cemil (1883-1916), İttihat ve Terakki'nin Çerkez kökenli ünlü fedailerindendir.

İstanbul'da doğdu. Babası Ahmet Bey, annesi Nazik Hanım'dır. Babası tütün ticareti ile uğraşan bir tacir ve aynı zamanda kaçakçıydı.

1903'te Teğmen rütbesiyle Harp Okulu'ndan mezun oldu. İlk görev yeri Manastır'da konuşlanan 6. Nizamiye Piyade Tümeni idi. Burada Enver Paşa'nın emrinde bulunmuş ve hayatı boyunca da Enver Paşa'nın en yakınındaki adamlarından biri olmuştur. II. Meşrutiyet dönemine kadar bu bölgede görev yaptı. Bulgar, Sırp, Yunan, Arnavut çetelerine karşı mücadele etti. Gayrinizami harp tecrübesini bu dönemde kazandı. İttihat ve Terakki'ye katılması da yakın arkadaşlarının etkisiyle aynı dönemdedir.

1914'te Teşkilat-ı Mahsusa'nın resmen kurulmasıyla bu kuruma alındı ve ilk görev yeri olarak da Doğu Anadolu belirlendi. 2000 kişilik mahkûm ordusuyla yola çıktı. Çorum'da konakladıkları esnada yerel halktan birini yargılamadan idam ettirmesi tepkilere sebep oldu. Bölgedeki diğer ordu birlikleriyle çeşitli zaferler kazandı ancak Ardahan'da ciddi bir yenilgiye uğradı ve geri çekilmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Ermeni çetelere karşı mücadele etmekle görevlendirildi. 1915'te alınan kararla Erzurum ve çevresindeki Ermenilerin tehcir edilmesini organize etti. Tehcir süresinde emrini verdiği bazı komitacıların yargısız infazları nedeniyle bu görevinden de alındı. Yeni görev yeri olan Bitlis'te, emirleri ihlal edip çıkan isyanlara karşı aşırı sert davrandığından dolayı, bu seferde Bağdat'a gönderildi. Bağdat cephesinde de emirleri ihlal etti ve fevri olarak emrettiği bir taarruzda bölüğünün büyük kısmını kaybetti. Bu olay cephe günlerinin de sonu oldu ve acilen İstanbul'a çağrıldı.

Kuşçubaşı Eşref diyor ki;

"Siz bana imkan verin, ben seçkin kıtalarımla yine akınlar yapayım. Düşmanı tepeleyelim; Edirne'yi kurtarmak ümidi ciddi olarak bir belirirse, bütün memleket ayağa kalkar, mucizeler birbirini kovalar. Eğer ben muvaffak olamazsam, gay-

rimesul bir adamım; çeteler umumi kumandanıyım. Hükümet ilzam etmem. Beni kovar, hapseder hatta asarsınız. Zaten böyle aciz yaşamak yerine..."

"Durmadan çalıştım... Bu işe gönül vermiştim, mantık ne derse desin, hiçbir zaman filozof yahut siyasetçi olmadım ve bu işten iyi dostlar, yara izleri, kalça çıkığı, birkaç madalyon ve memleket için çok iyi dövüştüğümü bilmenin verdiği tatmin dışında, hiçbir şey elde etmedim. Ben bir Osmanlıydım. Türkçe konuşan bir Osmanlı. Dağıstan hayali kuran bir Çerkez milliyetçisi veya bir Arap yahut Rum değildim. İçimizde kimsenin kaybedecek bir şeyi yoktu. Davamızın haklı olduğuna ve çalışmalarımızın mühim olduğuna inanmıştık. Sonunda kazanamayacak oluşumuzu gözardı etmeye meyyaldik. Hiç değilse harbin sonunda, etrafımızdaki dünya çökmeden ufak tefek birkaç zafer daha kazanabilirdik..."

Kuşçubaşı Eşref ve Lawrence

Bugünkü Suudi Arabistan sınırları içinde başlayan Şerif Hüseyin İsyanı'nı hazırlayan İngiliz casusu Edward Thomas Lawrence idi. Lawrence Teşkilat-ı Mahsusa'nın dikkatini ilk defa ne zaman çekmişti? Kuşçubaşı Eşref, bu sorunun cevabını Cemal Kutay'ın neşrettiği anılarında veriyordu. Şerif Hüseyin İsyanı'nı hazırlayan İngiliz casusu Lawrence, Osmanlı'nın dikkatini 1914 yılı başlarında çekti. Yemen'de görevli bir Teşkilat-ı Mahsusa ajanı, Bedevi kılığında dolaşan Lawrence'i tespit etti.

Lawrence'i ilk ifşa eden Yemen'de görevli bir nüfus memuru olan Ahmet Hamdi Bey'di. Hamdi Bey Teşkilat-ı Mahsusa ajanıydı. Teşkilat, Yemen'de Müslüman kisvesine bürünmüş İngiliz mühtedisi iki ajanı tespit etmişti. Ahmet Bey'in görevi bu iki ajanın ilişki kurduğu kişileri belirlemekti. Ahmet Hamdi, Hacı Ali ve Abdullah Mansur adındaki iki ajanın ziyaretçileri arasında ilginç bir kişiyi tespit etti. Şeyh kılığı içinde,

Arapça konuşan, çelimsiz biri olan bu İngiliz, civardaki bazı aşiret reislerini ziyaret etmişti. Eşref Bey, Ahmet Hamdi'den bu kişiyi takibe almasını istedi. Şam'da görevli teşkilat ajanı Eczacı Nejat Bey de İngiliz'le bizzat temas edecekti. Çok iyi İngilizce ve Fransızca konuşan Nejat Bey, İngiliz'in adını tespit etti. Arkeolog kisvesinde dolaşan bu adam Lawrence idi.

Lawrence Oltaya Düştü

Lawrence'in Balebek'te olduğunu öğrenen Nejat Bey, Balebek harabelerinde araştırma yapan Müze-i Hümayun görevlisi kimliğine girdi. Lawrence'in dikkatini çekmek için annesi Türk Yahudisi olan Alman ajanı Hans Gürzoch'la dostluk kurdu. Gürzoch'tan bilgi sızdırmak için Lawrence, Nejat Bey'e yanaştı. Nejat Bey, Lawrence'e zararsız bilgiler verdi. Lawrence'in birlikte çalışma teklifini geri çevirmeyerek onunla birlikte bazı gezilere katıldı. Bu arada Lawrence'in resminin de içinde olduğu dosyayı İstanbul'a göndermişti. Lawrence'in Nejat Bey'den öğrenmek istediği en önemli konu, hilafetin Türk milleti üzerindeki tesiriydi. Nejat Bey İstanbul'a geldiğinde Lawrence'in şeceresini bile çıkarmıştı. 1914 başlarıydı; Lawrence adı henüz duyulmamıştı.

Atina'da Bile İzlediler

Eşref Bey, Lawrence'in ileride oynayacağı rolü yeterince anlayamadığını itiraf edecekti. Kahire'deki Hizbül Vatani örgütüne mensup bir Teşkilat-ı Mahsusa elemanından Lawrence'in Mareşal Lord Kitchener ile görüştüğünü ve Atina'ya hareket edeceğini öğrenmişti. Lawrence, İskenderiye'de bir gemiye bindi. Yandaki kamaraya bir teşkilat ajanı yerleşmişti. Lawrence'in ilk durağı, Atina'daki İngiliz Elçiliği idi. Elçi, Lawrence'in şerefine bir akşam yemeği verdi. Eşref Bey, silik bir İngiliz'in, elçiden gördüğü ilgiyi merak etti. Atina'daki bir gayrimüslim dostunu devreye soktu. Gelen bilgilere göre Lawrence, Arabis-

tan bölgesindeki Rum-Yunan şirketleriyle yakın mesaiye girmek istiyordu. Bu yüzden İngiliz sefirini devreye sokmuştu.

Lawrence'in Peşine Düştü

Lawrence'in Balebek'te olduğunu öğrenen Eşref Bey, bir Bedevi şeyhi kılığına girdi. Önce Balebek harabeleri çevresindeki Yahudiler dikkatini çekti. Eşref Bey, anılarında şöyle anlatıyordu: "Balebek 7 sene öncesine göre tanınmaz haldeydi. Harabelerin etrafında birçok Yahudiler peyda olmuştu. Bunlar, çoğu casus olan topluluğun sadece parasını mı almak için gelmişlerdi? Biz, Teşkilat-ı Mahsusa olarak, Rum, Ermeni, Arap ayrılıkçı hareketleri içinde Yahudiliğin de nasıl gizli çalışmalar yaptığını biliyorduk. Nitekim Filistin cephesinin sükûtu ile bu gizli hazırlık, diğerleri gibi arkamızdan vurdu."

Harabelerde Buldu

Eşref Bey, Balebek'te Musa El Atraş adında çok taraflı bir muhbiri sıkıştırdı. Atraş'ı Merzifon Amerikan Kolejinden bir muallimle görüşürken yakalamıştı. Atraş, Eşref Bey'e çeşitli fotoğraflar gösterdi. Resimlerden birine gözü takıldı, "Bu kimdir?" dedi. Atraş, "Aradığınız adamın bu olduğunu bilmiyor muyum? Ya bey, itimadınız yoksa neden istihza ediyorsunuz?" dedi. Eşref Bey, dikkatlice baktı, Nejat Bey'in gönderdiği resimdeki adamdı. Atraş, Lawrence'in Araplar arasında dostça karşılandığını ve Çereş'e geleceğini söyledi. Eşref Bey ve ajanları Çereş'teki casus kaynayan Britanya Şark Enstitüsü'nün Müsteşrikler Toplantısı'na katıldı. Atraş, Lawrence'in yanına gidecek, böylece Eşref Bey de onu tanıyacaktı.

Şeyh Kılığında Sohbet Etti

Çereş harabeleri civarında Atraş, kıyafeti Yukarı Hicazlı bedevilerinkine benzeyen, çelimsiz, soluk renkli, zayıf birisine doğru ilerledi. Lawrence idi. Eşref Bey bu anı anlatırken,

"Lawrence karşımda idi. Nejat Bey'in ilettiği fotoğrafa tıpatıp benziyordu. İlk uyandırdığı intiba, hasta, mariz, dertli, renksiz, şahsiyetsiz, gelişmemiş bir kişi ile karşı karşıya oturduğumuz duygusu idi." diyor. Lawrence ile tanışan Eşref Bey onu bir Bedevi şeyhi olduğuna inandırdı. Lawrence'i öldürmeye gerek duymamıştı. Lawrence tehlikeli bir casus olarak anılmaya başladığında bile bunu düşünmedi. Niyeti, Lawrence'i tuzağa düşürüp, savaş sonuna kadar Anadolu'da hapsetmekti. Nejat Bey'in yakalanması planı akamete uğrattı.

Pişman Değilim

Eşref Bey, Lawrence'i öldürmediği için pişman mıydı? Şöyle diyordu: "Öldürmeyi düşünmüyordum. Daima en sona bıraktığım bu tedibi, Lawrence için o anda düşünmeye sebep de yoktu. Hadiseler, benim hata ettiğimi gösterdi ama o gün kolaylıkla yapabileceğim bu işi, kanlı bir şekilde bitirmediğime pişman değilim. Bu, yarı şarlatan bir adamı kahraman yapmak olurdu. Eşref Bey, 1917'de Hayber'deki cenkte esir düştüğünde Lawrence onu ziyaret etti. Bedeviler arasında adı efsane gibi dolaşan Eşref Bey'i merak etmişti. Karşısındaki kişi, yıllar önce Çereş'te sohbet ettiği Bedevi idi.

İngiliz Casusları Sudan ve Libya'ya Nüfuz Edemedi

Lawrence'in nüfuz edemediği iki bölge, Trablusgarp ve Sudan'dı. Lawrence anılarında şöyle diyordu: "Türklerin buralardaki nüfuz ve itibarının asıl sebeplerini anlayabilmek için bir ömrün bu çöller içinde gömülmüş olması kâfi gelmez. Şeyh Sunusi'nin dinî nüfuz mıntıkası içinde olan bu yerlerde Osmanlı Türklerine ait anlatılan hikâyeler hakikatle ilgisi olmasa bile, asırlardır nesillerin birbirlerine söylediklerini hafızalardan silebilmek mümkün değildir. Tarihin kendilerine 'Sizin sonunuz geldi!' diye haykırmasına rağmen direnen bu bir avuç mecnun Trablusgarp'ı elde etmek isteyen İtalyanları nasıl dur-

durmuşlar ve ancak, Balkan Hıristiyanlığının el birliği ile üzerlerine atılarak onları Konstantinopol kapılarına kadar kovalamasından sonra buralardan ayrılmışlarsa, ilk fırsatta gizlice ve çoğu Alman denizaltılarıyla sahillere çıktılar, harbin sonuna kadar da hiçbir yabancı kuvveti sokmadılar."

Lawrence: "Kuşçubaşı Eşref, çöllerin eşine rastlamadığı müthiş bir haydut vaktiyle Hicaz Valisi ve Sultan Hamid'in en sevgili paşasının oğlunu, iki tabur asker arasından alıp dağa kaldıran bu haydudun en cüretkâr hareketi, Hicaz kuvvetlerinin içinden sıyrılıp çölün en zor yerinden aşıp Yemen'e gitmek teşebbüsü idi. Eşref Bey, kendisi için aksi bir tesadüfle ve bizim haberimiz üzerine Şerif Abdullah'la çarpıştı. Türkler, teslim olmayı âdetleri üzerine reddettiler ve bir sıcak su gölüne atılmış şeker parçaları gibi eridiler. Eşref'in planı Hicaz'da, Filistin zaferimize imkan veren bu isyanı bastıracak son Osmanlı teşebbüsü idi. Bu çok cesur ve Bedeviler arasında 'Uçan Şeyh' unvanıyla tanınan korkunç adam, İbni Reşid'in ve İmam Yahya'nın dostu idi. O sırada İbnüssuud bize düşmanca vaziyet aldığında, Eşref'in telkinleriyle Mekke ve Medine'yi isyancı Hicaz kuvvetlerine bırakmamak isteyebilir, bu, neticede Türk planının zaferi olurdu. Bu tehlikeli adamın yaralı olarak Hayber'de ele geçmesi, neticelere doğrudan doğruya tesir etti."

Kuşçubaşı Eşref: "Lawrence kurnaz riyakâr, aşağılık biriydi. Lawrence cesur muydu? Hayır, pervasızdı. Zeki miydi? Hayır, kurnazdı. Atak, utanmaz, sırasına göre riyakâr ve iki büklüm, fakat başarılarının ana sebebi olarak sabit fikri olan, çalışkan bir insandı. Bazen kendisini, mücadeleye layık olmayan ve karşılaşmaya değmeyen biçare, zavallı, manyak bir hüviyete bürünürdü. Ne için kimin için çalışıyordu? Buna sarih olarak cevap vermek güçtür. (...) Peygamberimizden 1285 sene sonra, yine onun yolundan, ondan oldukları iddiası içinde, ondan ayrılmış olanların da katıldığı düşman bir dünya safına karşı yapı-

lan Hayber şahlanışını takip eden devrede Lawrence, en kesif faaliyetini gösterdi. Türk esirlerine zulme vesile olması, Hayber cenginden sonradır. (...) Eline geçen fırsatta Lawrence, ne kadar gaddar olduğunu ispat etti. Sadece Türklere karşı değil, bütün insanlara karşı nefret beslerdi. Kendisinin bir piç ve cinsi sapık olmasında zulüm duygusunun büyük tesiri olduğunu söyleyebilirim."

Kuşçubaşı Eşref Anlatıyor

Teşkilat-ı Mahsusa ile ismi özdeşleşen Eşref Kuşçubaşı, bu örgütle ilgili en doyurucu bilgi veren ajanlardandır. Almanya'dan Afganistan'a kadar her cephede çatışmış, günün en güçlü istihbarat servisleriyle ölümüne boğuşmuş ama her seferinde sağ çıkmayı başarmış bir ajan olması dolayısıyla, bugün Türk istihbarat servislerinde Süleyman Askerî Bey'den sonra en çok öykünen ajandır.

Eşref Kuşçubaşı, hatıralarını Malta adasında İngilizlerin elinde esir iken kamp arkadaşı Tanin Gazetesi Başyazarı Muhittin Birgen'e dikte ettirmiş. Ancak daha sonra bu notlar için "mütalaa olunacak vaziyette bile değil" diyerek bunların önemsizliğini belirtmek istemişti. Ancak Birgen, bu notları Cemal Kutay'a verir. Kutay da Birgen'in bu uyarısını dikkate almadan 1962 yılında "Hayber'de Türk Genci" ismiyle yayımlar.

Şimdi Osmanlı İmparatorluğu'nun son Harbiye Nazırı Enver Paşa ile doğrudan Enver Paşa'ya bağlı olarak çalışan Osmanlı istihbarat örgütü Teşkilat-ı Mahsusa'nın Arabistan, Sina ve Kuzey Afrika Müdürü Eşref Sencer Kuşçubaşı arasında geçen bir diyaloğu Kuşçubaşı'nın Arba Yayınları'ndan çıkan hatıratından öğreniyoruz.

"1332 (1916) senesinin beşinci günü Harbiye Nazırı Enver Paşa hazretleri tarafından vuku bulan davet emri üzerine Ortaköy'deki sahilhanelerinin üstündeki tepede bulunan köşkle-

rine gitmiş ve paşa tarafından kabul buyurularak beynimizde şu surette bir muhavere vaki olmuştur:

Enver Paşa: "Hicaz Şerifinin isyan etmesi sebebiyle her taraftan mahsur kalan Yemen'deki ordumuzun ihtiyaç içinde bulunduğu haber veriliyor ve oraya muavenet-i lazımenin ifası ise kabil olamıyor. Bunun için her ne surette olursa olsun ibraz-i fedakarı edilerek oradaki ordumuza para ve emir yetiştirmek üzere senin gitmekliğini münasip görüyorum, ne dersin?"

Ben: "Başımla beraber, Paşam! diyerek bila tereddüt ve fahr ile kabul ettim."

Bunun üzerine Enver Paşa: "Simdi nasıl hareket edeceksin ve mahall-i maksuda ne vechile gitmeği düşünüyorsun?"

Ben: "Evvel emirde buradan kendime ait olan bir motorbotun yalnız makine kısmıyla Bahr-i Ahmer (Kızıl Deniz)'i iyi tanıyan bir kaptan ve bir çarkçıyı ve hükümetin vereceği emanetlerle maan efrat bir makinalı tüfengi ve on kişiden mürekkep müsellah arkadaşlarımı alarak doğruca Şam'a varacağım. Oradan Medine'ye ve Medine'den de henüz asiler eline geçmeyen Yanbu veya El Vech'e gideceğim. Buradan tedarik edeceğim zambug denilen bir yelkenli kayığına işbu motorun makinesini yerleştireceğim. Bir iki gün kadar sürebilecek işbu ameliyatın hitamında bütün arkadaşlarımla maan bu kayığa binerek açılacağım ve saplarıyla meşhur Bahr-i Ahmer'in vapurların geçemeyeceği kısımlarını takip edeceğim.

Ve gündüzleri sahile yanaşıp hali olan arazide ahz-i mevki eylemek ve geceleri ise kat-i mesafe etmek suretiyle yola devam eyleyeceğim. Hava rüzgârlı olduğu zaman makineyi kullanmayarak yelkenden istifade edeceğimden bu makineyi yalnız rakit havalarla takip olunduğumuz vakitlerde istimal ederek onun vereceği sürat hasebiyle seri bir surette ilerlemeye muvaffak olacağım.

Geçeceğim yollardaki sapların İngiliz donanmasına tesadüf ihtimalini men edeceğinden, yalnız korsan kayıklarına rast geldiğim vakit ellerinde tüfenkten başka bir silah bulunmayan bu gibi eşkıyaya açacağım mitralyöz ateşiyle tefevvuk ederek ve işte şu tertibatla ümit ederim ki mahall-i maksuda varabileceğim.

Eğer şayet ben Medine'ye gitmeden evvel sevahil düşman eline geçecek olursa tabiyetiyle zambug tedariki benim için kabil olmayacağından o zaman Medine'de kafile tedarik etmek üzere Şam ve Halep'teki eski mücahidin arkadaşlarımı dahi celp edecek ve bu suretle tanzim edeceğim bir veya iki kafile ile Medine'den çöle çıkarak geceleri yürüyüp gündüzleri oturmak şartıyla evvelen Hayber'den bir hafta kadar İbnürreşid arazisine doğru yürüyeceğim ve sonra İbnüssuud ile şerifin daire-i nüfuzunun hududu olan vadilerden geçerek Gah-i Şerif hududunda ve Gah-i İbnüssuud arazisinden zigzaglar yaparak icap ederse kabail ile de dövüşerek yoluma devam etmek üzere bir ay kadar yürüdükten sonra Yemen hududu üzerinde bulunan ve şerife tabi olan Kalatül Bise'yi garpte bırakarak İbnüssuud'a tabi Essuleyl nam mahallin civarından mürür ederek Vadi Nigrana ve oradan dahi Yemen üzerine yürüyerek Sada'ye İmam Yahya'nın nezdine hududu dahilindedir. Buradan ötede imamın muavenetiyle ordu merkezine kadar gidebileceğimi zannediyorum."

James Bond filmlerinden daha hareket ve heyecan dolu bir maceralı hayatın kahramanı olan Eşref Kuşçubaşı, bu hatıratında "mukaddes vazife" olarak gördüğü Yemen'deki Osmanlı ordusuna İstanbul'dan para, silah ve gizli emirler götürmek maksadıyla yola çıkışından başlayarak, 114 kişilik müfrezesi ile Arabistan çölünü geçme teşebbüsü sırasında Hayber Kalesi önünde girdiği çatışmayı, Emir Abdullah'ın kuvvetlerine esir

düşmesini, Kahire'de İngilizlerce sorgulanmasını ve 1917 Nisanında Malta'daki esir kamplarına sevk edilmesini anlatıyor.

"20.000 kişilik orduya karşı

79 ajanımız 9 saat savaşıyor"

Eşref Sencer Kuşçubaşı'nın hatıratı, bir ajanın, bir insanın anı notlarından çok bir imparatorluğun parçalanarak tarihe gömülmesinin hazin hikâyesidir sanki. Ve birbirinden acı, birbirinden buruk anektodlarla dolu.

Eşref Bey, Enver Paşa ile yukarıda anlattığı görüşmeyi yaptıktan sonra söz konusu harekat ve Yemen'deki birlikler için resmî emirleri almak üzere ertesi gün Harbiye Nezareti'ne gider. Oradan Maliye Nezareti'ne geçerek Yemen'e gönderilecek hazineyi alır. Yemen hazinesi 30.000 Osmanlı altınıdır.

Kızıldeniz'i geçmek için kullanacağı motoru satın alan Eşref Bey harekat için gerekli silah vs. için Levazımat-ı Umumiye Reisi İsmail Hakkı Paşa'nın yanına gider. Sevkiyat Dairesi'nde hazır bulunan makineli tüfeklerden birini eğitim verecek beş asker ile beraber alıp adamlarını yetiştirmeleri için eğitime başlamalarını sağlar. Yemen hazinesi de bomba sandıklarına yerleştirilip aralarına talaş doldurulur. Üzerlerine "Mevadd-i müsteila" yazdırılarak paralara bomba süsü verilir. İstanbul'da bütün hazırlıklarını tamamlayan Eşref Bey, 8 kişiden müteşekkil ilk müfrezesini Pozantı'ya Hicaz Demiryolları'ndan alınan toplu biletle gönderir. Kendisi de İzmir'deki çiftliğine gider ve eski emektar ekibini toplar. Çölden Yemen'e ulaşmak için yapılan hazırlıklar tüm teferruatıyla gözden geçirilir.

İzmir'deki 13 teşkilat üyesi ile birlikte Karahisar, Halep üzerinden Şam'a ulaşırlar. Şam'da Cemal Paşa ile görüşen Eşref Bey Medine'ye geçerek Medine'nin kahraman müdafii Fahrettin Paşa ile temasa geçer. Fahrettin Paşa, sağladığı imkanlar ile

Teşkilat-ı Mahsusa'nın bu özel müfrezesinin talimlerine Medine'de de devam eder. İstanbul'dan yola çıkartılan motorun gecikmesi üzerine deniz yolundan Yemen'e ulaşma planını iptal etmek zorunda kalırlar. Geriye çölü aşmak kalır.

Medine'den Yemen'e İki Müfreze

Eşref Bey, ekibini iki kafileye ayırır. Yemenli Şeyh Mehmet Mezigir'in komutasındaki birinci kafile Teşkilat-ı Mahsusa subayı ve kafilenin komutan muavini Sakallı Mücahid (ajan) Ahmet Efendi, Teğmen Rıfat Efendi, Eşref Bey'in maiyyet çavuşu Arap Musa, 30.000 altınlık hazinenin muhafızı Teğmen Yusuf Efendi ve hazineyi koruyan birlik görevlisi Hacı Ali Mağribi'nin emrindeki Arap Musa'nın diğer 11 adamından oluşmaktaydı.

Teğmen Rıfat, kafilenin emniyetinden sorumluydu ve çarpışma anında her iki mangaya komuta edecekti. On beş deve süvarisi de Rıfat Efendi'nin emrinde hareket edecekti. Diğer 6'sı ise Teğmen Yusuf Efendi ile birlikte hazinenin yanından ayrılmayacaktı. Kafiledeki 23 kişide son model dokuz atımlı mavzer tüfeği, dokuz kişide 1871 model mavzer vardı. Kafilede 3 Bedevi rehber, 4 deveci ve saka, 2 aşçı ile toplam 36 kişi bulunuyordu.

Eşref Bey'in bizzat başında bulunduğu kafile, tam bir imparatorluk karması idi. Üsküp'ten Afganistan'a, Ürdün'den İstanbul Kadıköy'e, Sinop'tan Şam'a, Kahire'den Bağdat'a, Taif'ten Girit'e kadar Osmanlı coğrafyasından bir amaç için bir araya gelmiş 78 inanmış ve bir o kadar da profesyonel adam vardı. Bu kafilenin imamı Habeşli idi. Çadırcısı, aşçısı, sakası Medineli ve bu hizmetlere bakanların sayısı 29 kişiydi. Silah olarak 49 Mavzer, 1 Enfield (İngiliz piyade tüfeği), 29 adet 1871 modeli tek atımlı mavzer bulunmaktaydı.

Hayber'de Cenk

Eşref Bey'in komutasındaki ikinci kafile Hayber'de ilerlerken, Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Abdullah'ın 20.000 kişilik ordusuyla karşılaşır. Eşref Bey'in hatıratında bu olay 12 Kanunusani 1917 tarihini taşır. Hatıratını dinlemeye devam edelim:

Sabah kuşluk vaktinden akşamın on bir buçuğuna kadar devam eden tam bir cengâverlik dolu muharebede Eşref Bey ve 78 arkadaşı inanılmaz bir savaş gerçekleştirirler. "20.000 kişilik kuvvete karşı hiçbir şanslarının olmadığını bilmelerine rağmen teşkilatın verdiği emri yerine getirmeyi mukaddes vazife telakki eden seçkin 78 insan Emir Abdullah'ın ordusuna karşı amansız savaşırlar. 9 saat durmadan, beklemeden, yemeden, içmeden devam eden muharebede insanın kanını durduran tablolar yaşanıyordu.

Eşref Kuşçubaşı bu dram ve kahramanlık tablosunun detaylarını anlatmaya devam ediyor hatıratında:

"Yaralı Sinoplu Mustafa'ya 'Geçmiş olsun arkadaş, bu erkek meydanıdır, ziyanı yok.' dedim. Cevaben ve gülerek dedi ki; 'Efendim, millet sağ olsun, burası Hayber Kalesi.'

Giritli Yüzbaşı İsmail Ağa'nın ceketi al kanlara boyanmış, sağ böğründen yediği kurşunun tesiriyle beli bükülmüş. Buna rağmen düşmanlara ateş ettiğini görüyorum. Bana 'Beyim bin şu İngiliz'e (İngiliz atına), sür aramızdan, kendini selamete at. Bize ne oldu ise oldu. Kurtul, evlatlarımıza babalık edersin. Biz seni ateşimizle koruruz.' Diğer taraftan Arnavut Celal bir eliyle karnını tutuyor o haliyle, 'Aman beyim bin şu atına bari sen kurtul, kendini kurtar, şu heriflere yedirme kendini.' diyordu.

Tam bu esnada 'Hazinenin yerini buldular!' çığlığı duyulur. Matir kabilesinden yüzlerce Bedevi birbirlerinin üstüne üşüşerek tırnaklarıyla hazinenin olduğu yeri kazmaktadırlar. Biz bir-

kaç kişi hemen bu yağma kümesi üzerine şiddetli ateş açtık. Bu manzara hakikaten değerdi. Attığımız kurşunların beheri bu insan yığını içinde birkaç adam delip geçtiği halde bile bu ölüm fırtınası, yağmacıları katiyen işlerinden alıkoymayarak altın kapışmak hususundaki faaliyetlerine halel getirmiyordu!"

Eşref Bey'in müfrezesinden 38 kişi şehit olur. Diğerleri ve Kuşçubaşı dahil yaralıdırlar.

Eşref Bey yaralı arkadaşlarıyla beraber teslim olur. Emir Abdullah onu nezaketle, hürmetle karşılar. Mekke'ye Şerif Hüseyin'e götürür. Oradan Kahire'ye sevk edilerek İngiliz işgal komutanlığına teslim edilir. İngiliz işgal komutanlığı savaş esiri olarak Eşref Bey'i Malta adasına gönderir.

Eşref Bey'in başında bulunduğu müfreze Hayber'de Emir Abdullah'ın kuvvetleriyle çarpışarak 38 şehit vermesinden başka yanlarında bulunan 20.000 lira değerindeki altını da kaybeder. Ancak Eşref Bey'in Yemenli Şeyh Mezigir başkanlığında oluşturduğu birinci kafile Yemen'e ulaşmayı başarır. Çoğu Yemenli olan bu müfrezenin Yemen'e kazasız ulaşma şansı fazla olması sebebiyle Eşref Bey 30.000 altınlık hazineyi bu kafileyle gönderir. Hazine Sana'da Yemen'in son Osmanlı Valisi Mahmut Nedim Paşa'ya teslim edilir. Mahmut Nedim Paşa da bu parayı Arap yarımadasında hem tuttuğu ajanları beslemek hem de aşiret reislerine devlete bağlılıkları için rüşvet vermek üzere kullanır.

"Önce kullan işi bitince öldür!"

Modern devletler, yasalar ve uluslararası anlaşmalardan dolayı hareket kabiliyetini daraltan bazı olayları etkisiz kılmak ya da bertaraf etmek için kanundışı yolları tercih ederler. Susurluk skandalı, Yeşil ve Hizbulvahşet olayları bu yolun son örneklerindendir. İttihatçılarla beraber 19. yüzyıldan sonra gelenekselleşen bu metot, Türkiye'de sıklıkla başvurulan bir yol

oldu. Siyasal iktidarlar uğruna insanların nasıl kullanıldığı ve işleri bitince de nasıl harcandığına örnek teşkil eden Yakup Cemil Olayı tarihin ibret belgelerinden biridir.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın eski kumandanlarından ve M. M. Cemiyetinin aktif üyelerinden Hüsamettin Ertürk diyor ki;

"Meşrutiyetin bir Yakup Cemil'i olmuştur. İttihat ve Terakki'nin bir numaralı zorbası olan bu eli tabancalı, asi adamın mevcudiyeti, devlet içinde devlet olan adam denilmeye yakışır bir durumda idi. Astığı astık, kestiği kestik olan Yakup Cemil'i devrin ne Harbiye Nazırı, ne Dahiliye Nazırı, ne de herhangi bir devlet ricali zapt edilmiş, herkes binbir korku ve dehşet içinde titreyerek;

'Aman buna çatmasın da kime musallat olursa olsun.' diye düşünmüş ve kendisinden fevkalade çekinmiştir. Maiyetindeki çeteleri, asker kaçakları ve yol kesen eşkıya ile teşkil eden, içine pek az da vatanperver katan akla hayale gelmeyen maceraların bu tehlikeli kahramanını, koskoca imparatorluk içinde önleyecek kuvvet de yoktu. Tabancasıyla vurdukları emriyle ağaçlara astırdıkları kimseler, hiçbir kanuna ve nizama dayanmayan fevri kararlarının bugün zapta geçmiş hatalarıdır. O, bu kuvveti nereden almıştır? Kim kendisine müsaade etmiştir? Bunu anlatmak için evvela Yakup Cemil'in kim olduğunu söylemeye, sonra da İttihat ve Terakki'nin bünyesine arız olan türlü komploları tahlil etmeye gerek vardır.

Yakup Cemil, İstanbul'da Yenibahçe'de doğmuş, mütevazı bir memur ailesinin çocuğudur. Harbiye'den neşet ettiği tarih 319'dur. Askerliğe hevesi çocukluktan başlamış ve bu kuvvetli istek, onu kılıç kuşandıktan sonra Rumeli'de eşkıya takibine kadar götürmüştür. Bulgar-Rum çeteleriyle muvaffakiyetli çarpışmaları vardır.

Çok iyi silah kullandığı, pireyi gözünden vurur denilecek derecede nişancı olduğu cümlenin malumudur. Ateşli bir karaktere, isyankâr bir ruha malik olan Yakup Cemil de genç zabitler gibi Meşrutiyet'ten evvel, Abdülhamid'in idaresine karşı ruhunda sonsuz isyan duymuş ve o da diğerleri gibi tabanca üzerine el koyarak, gözleri bağlı olduğu halde şerefi, namusu ve Allah'ı üzerine yemin ederek İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne dahil olmuştu. Abdülhamid'in saltanatını yıkmış, sonra da partinin vilayet merkezlerinde, İttihat ve Terakki prensiplerini yürütmek için valiler kadar salahiyetli kabul ettiği murahhas mesullüklerden birini ele geçirmiş, askerlikten çekilerek bu parti vazifesiyle Adana şehrine gitmiştir.

Fakat Yakup Cemil'in haşin ve mücadeleci ruhu, particiliğin kaypak hareketleriyle bağdaşamamış, bu sırada İtalyanların Trablusgarp'a ani baskın yaptığını haber alınca gönüllü zabit olarak milis kuvvetlere karışıp binbir tehlikeyi göze alarak, imparatorluğun bu uzak ve sıcak vilayetine koşmuştur. İtalyanlara yapılan müteaddit savaşlara iştirak eden Yakup Cemil, burada da kanun dinlemez bir insan olduğunu göstermiştir. İlk cinayeti, uykusunda her şeyden bihaber uyuyan zenci mülazım Şükrü Efendi'yi vurmak olmuştur. Yakup Cemil bu zabitten şüpheleniyor, renk farkı onun havsalasına sığmıyordu. Aynı zamanda vehimli idi. Bu zencinin bir casus olacağını tahmin etmiş ve sırf böyle bir vehimle zavallıyı şehit etmişti.

O zaman en samimi arkadaşı Erkânıharp Binbaşısı Enver Bey de bu hareketini beğenmemişti. Yakup Cemil'i oradan uzaklaştırmış, o da çöl yollarından ve binbir maceradan sonra Afrika'yı dolaşarak İstanbul'a gelmişti. Balkan Harbi'nin ikinci kısmı başlıyordu. Bu fasılda zabitanın Babıali üzerine yaptığı baskında Enver'in yanında yürümüş, Sadaret Konağı'na beraber girmiş, kendilerine, sağdan soldan ateş edenlerin üzerine tabancasını kullanmış ve karşılarına çıkıp onlara bağıran Har-

biye Nazırı Nazım Paşa'yı, hiç beklemediği bir zamanda ve hiç tahmin etmediği bir taraftan, yanı başından ve şakağından bizzat vurmuştu.

Enver'e cevap verirken: "Bu adamlara laf anlatılmaz, onları böyle susturmak lazımdır!" diyerek ve henüz can çekişen Nazım Paşa'ya elindeki tabancasının diğer kurşunlarını boşaltarak, mukabele etmişti. Bu da ikinci cinayeti sayılabilirdi. Fakat hiç kimse kendisine bir şey söylememiş, koskoca Harbiye nazırının ölümü de örtbas edilmiş, güya bir müdafaa-i nefs zarureti telakki olmuştur.

Enver'le beraber Sadrazam Kamil Paşa'nın karşısına çıkan ve Sadaret Mührü'nü isteyenlerin başında o da vardı. Saraya koşanların içinde vardı. Bir gün sonra otomobilin içinde çıkan Nagand tabancasının mermi kovanları onun tabancasına aitti. Daha sonra Edirne'nin istirdadına iştirak etmiş ve Mahmut Şevket Paşa'nın Beyazıt'ta öldürülmesi üzerine Enver'in Harbiye Nezareti'ne getirilmesinde merkezi umumi üzerinde baskı yapanların başında o bulunmuştu.

İttihat ve Terakki Merkezi, Yakup Cemil'den korktuğu kadar kimseden ürkmemişti. Cihan Harbi başlar başlamaz Enver Paşa, bu baş belasını Teşkilat-ı Mahsusa'ya sokmuş ve bir müfreze ile Kafkas cephesine göndermişti. Maiyetinde iki bine yakın insan vardı. Bu kuvvetlere Trabzon'da Rıza Bey kuvvetleri de katılmıştı. Vatanperver yardımcıları arasında, Lazistan Mebusu Sudi Bey (Sabık merkez memuru), Şakir Bey (Kesebir), (Esbak İktisat Vekili) Binbaşı Asım, Memduh Şevket (Esendal, CHP Genel Sekreteri), Cemil Ferit (milletvekili), Yüzbaşı Halit (Deli Halit Paşa), Yüzbaşı Ethem Basri Bey (İttihat ve Terakki kâtibi mes'ullerinden) ve Abdülhamid Beyler vardı. Bu çete, Ardahan ve Batum'u, Rus ve Ermenilerden geri al-

mıştı. Yakup Cemil kendisine daima Ardahan ve Batum fatihi denilmesini isterdi.

Fakat bu müddet sonra çetesi Rus ve Ermeni kuvvetleriyle yaptığı savaşlarda erimişti Erzurum'a döndüğü zaman, Yakup Cemil, ordu kumandanı olarak karşısında Halepli Miralay Mahmut Kamil Bey'i bulmuştu. Tekrar çete kurmaya teşebbüs eden Yakup Cemil'den çok çekinen Mahmut Kamil Bey ona müsamahakâr davranmıştı. Ordunun gerisini vurmak isteyen Ermeni çetecileriyle savaşan Yakup Cemil, bunları bir hayli hırpalamıştı. Fakat bazen onlara mağlup oluyor ve bunun intikamını mahiyetinden çıkararak en ufak bir emrinin yerine getirilmediğini görünce müsebbiplerini derhal astırıyor ya da kurşuna dizdiriyordu.

Nihayet ordu kumandanı, Yakup Cemil'in bu keyfi hareketlerine dayanamayarak onu Bitlis'teki alaya gönderdi. Burada alay kumandanı, Afyonkarahisarlı Ali Bey var idi. Gözünü budaktan ayırmayacak kadar cesur ve sert bir asker olan Ali Bey, bir gün Yakup Cemil'in bu kanun nizam tanımayan hallerine fena halde kızarak onu karşısına almış: "Bana bak, ikide bir de tabancaya sarılmakla iş olmaz. Ordu nizamlarına uymazsan seni bitiririm. İflahını keser, seni mahvederim. Gözünü aç, edebinle otur!"

Herkese ve her kuvvete karşı gelen Yakup Cemil her nedense Afyonkarahisarlı Ali Bey'den yılmış, sesini çıkarmamıştı. Hayatında yegâne sükût ettiği hadise bu olsa gerekti. Fakat Ali Bey de bu adamın ne dehşetli bir komiteci olduğunu anlamış olacak ki bir müddet sonra onu Bağdat'a 6. Ordu merkezine vazife ile göndermekten de kendisini alamamıştı. Bu tarihte, bu ordunun başında Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa vardı. Kısa zamanda Halil Paşa da Yakup Cemil'in ne biçim

bir adam olduğunu anlamıştı. Bir gün onu huzuruna çağırdı ve şöyle dedi:

"Yakup Cemil Bey, şimdi İstanbul'dan, Harbiye Nezareti'nden bir telgraf aldım. Sizi oradan istiyorlar. Hemen hareket ediniz."

Hakikatte, Halil Paşa İstanbul'a yazarak, Yakup Cemil'in yanından alınmasını ısrarla Enver Paşa'dan istemişti. Yakup Cemil, İstanbul'a dönmek sevinci ile ve kaymakam olma ümidiyle Bağdat'tan ayrılmıştı. Fakat İstanbul'a gelip Enver'in soğuk muamelesiyle karşılaşınca atlatıldığını anlamıştı. Gönüllü zabitan rütbesi ancak binbaşılığa kadar yükselebilirdi. Fakat o, kaymakam olmak ve sırayla diğer rütbeleri ihra etmek istiyor, her defasında arkadaşı Enver'i sıkıştırıyordu. Bir defasında benim de şahidi bulunduğum bir konuşmada Enver Paşa'ya:

"Bana fırka kumandanlığı vermelisin. Seni şu makama oturtan kimdir? Ne çabuk unuttun bunları?"

Ona hiddetli bir nazar atfetmekle beraber, kadir ve kıymet bilen ve Yakup Cemil'in kurşunları tazyikiyle bu makama geldiğini anlayan Enver Paşa onun idaresi lazım geldiğini de düşünmüş olacak ki:

"Fakat ihtiyat zabitanı binbaşılıktan yukarı çıkamaz. Bu hususta elde mevcut kanun sarihtir. Yakup Cemil Bey!" deyince Yakup Cemil Bey fena halde kızarak;

"Öz kardeşiniz Nuri Paşa'ya fahri feriklik nasıl verildi?"

"Onunki fahri. Siz muvazzaf rütbe istiyorsunuz, bu olamaz!"

"Fahri ferikliğin salahiyeti muvazzaf ferik derecesinde değil mi?"

Bu karşılıklı çatışma bir müddet sonra yatıştı. Fakat Yakup Cemil kaymakam olamadı. Yakup Cemil bu hadiseyi bir türlü unutamadı. Askerlikten ayrılmış, ticaretle meşgul bulunan en samimi arkadaşı Sapancalı Hakkı'ya bir gün:

"Babıali'yi basmasaydık, Nazım Paşa'yı vurmasaydım, İttihat ve Terakki asla iktidara gelemezdi. Enver'in Harbiye nazırı olması da benim eserimdir. Talat'ın gizli mukavemetine rağmen, Sait Halim Paşa'yı gidip tehdit eden ben değil miyim? Benden bir rütbeyi esirgiyorlar. Kafamı kızdırmasınlar, vallahi bir gün hükümeti yeniden devireceğim!"

Seyrisefain İdaresi'nin üst katındaki yazıhanesinde Yakup Cemil'le görüşen Sapancalı Hakkı ona:

"Sen de halt ediyorsun ha! Senin de benim de nisbeti askeriyemiz kesilmiştir, böyle saçma konuşma. Vuracağım, kıracağım diyorsun, başımızı belaya mı sokacaksın? Git evinde otur, ben Enver'le konuşur lazım gelen şeyleri temin ederim. Benim haberim olmadan sakın ha, hiçbir şeye teşebbüs etme!" demişti.

Fakat Yakup Cemil'i, sabit fikirlerinden döndürmek asla mümkün değildi. O, ikinci bir Babıali Baskını'nı düşünüyordu. Bu baskın öyle olmalı ki başta Enver, Talat olmak üzere İttihatçıların hepsini, Çerkez Hasan gibi birer birer vurmak, bütün kabineyi ve umumi merkezi bir anda inhilal etmek mümkün olsun.

Babıali'yi Basma Planları

İstanbul'da gene bin hayal peşinde koşan Yakup Cemil, bu sırada Trabzon'da İttihat ve Terakki'nin murahhası mesulü vekili iken, vali ile geçinemeyerek onu Merkezi Umumiye'ye (Genel Merkez) ve Dahiliye Nezareti'ne şikâyet etmesine rağmen arzusu isaf edilmediği için vazifesinden istifa ederek ge-

len Hüsrev Sami'ye rastgelmişti. Her ikisi de İttihat ve Terakki Merkezi Umumisi'ne, Enver ve Talat'a bir hayli attıktan sonra, kafalarını dinlendirmek için beraberce Bursa'ya kaplıcalara gitmişlerdi. Orada tanıdıkları bir otel, kendilerine hürmet edecek bir adam vardı. Çekirge'de Servinaz Oteli'ni bu tarihte Satvet Lütfi Bey işletiyordu.

Fakat koskoca İttihat ve Terakki hükümeti, bir iki sergüzeştçi (serseri) Çerkezle, Lazla kolay kolay ortadan kaldırılamazdı. Nitekim suikast failleri eğer yurt dışına çıkmamışlarsa, hepsi bir tarafta ele geçmiş, Polis Müdürü Azmi Bey, bunların hakkından gelmişti. İttihat ve Terakki hükümeti merkeziyetçi ve otoriterdi. İşte bu işe karıştığı iddia edilen Satvet Lütfi Bey hadise ile derecei alakası kati olarak tespit edilmemekle beraber, Divanıharp kararıyla evvela Çorum'da, daha sonra da Bursa'da ikamete memur edilmişti. İşin garibi, ademi merkeziyetçi Satvet Lütfi Bey ile İttihatçı Hüsrev Sami'nin dostluğu idi. Biri zaten İttihatçıların hasmı bi amanı (amansız düşmanı) idi. Diğeri, yani Hüsrev Sami de Talat Paşa'ya kızmış, ona bu hisleri kafi gelmişti. Şimdi geriye Yakup Cemil kalıyordu. Hüsrev Sami, Satvet Lütfi'ye, pohpoha çok gelen ve Enver'e, Talat'a kızan gözü pek eli tabancalı bu adamdan faydalanmak lazım geldiğini anlamıştı. Satvet Lütfi böyle bir istifadeye yanaşmamış, yalnız memleket meseleleri hakkında düşüncelerini de anlatmaktan geri kalmamıştı. "Harp çok fena gidiyor. İttihatçılar, bu işin sonunda memleketi mahvedecekler. Vatanperverler birleşmeli, bu hükümeti behemehal devirmeli, münferid sulh yapılarak zararın neresinden dönülürse kardır sözüne uymalı." diyor ve ilave ediyordu:

"Çanakkale zaferinin Avrupa'daki tesirleri henüz yaşarken münferit sulh yapmak mümkündür. Fakat ah bu inatçı ve zalim Enver ile diktatör ruhlu Talat'a bunu kim anlatacak?"

İşte Bursa'da geçen bir haftanın bilançosu, sonra her iki arkadaş Satfvet Lütfi'ye teşekkür ve veda ederek İstanbul'a dönmüşlerdi. Yakup Cemil, Enver'e çıkıyor, münferit sulhtan bahsediyor. İngiltere ile anlaşmayı tavsiye ediyor, ileri geri konuşuyor.

Bir gün Enver Paşa beni çağırıp şöyle demişti:

"Hüsamettin Bey, Teşkilat-ı Mahsusamızda çalışan Yakup Cemil'in yeni bir çete teşkiliyle İran'a gönderilmesi fikrini nasıl buluyorsun?"

Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırının lütfen ve nezaketen sorduğu suale benim verilecek ne cevabım olabilirdi? Ben, pekâlâ anlıyordum ki Enver Paşa bu adamdan kurtulmak istiyor. Vaktiyle papaların, imparator ve krallardan kurtulmak için tertip ettikleri Haçlı Seferleri gibi Enver Paşa da bu tehlikeli insanı İstanbul'dan uzaklaştırmak istiyordu.

"Emredersiniz paşam. Fena olmaz. Belki de İran'da yüzümüzü güldüren başarılar elde eder dedim."

Enver Paşa, dikkatle yüzüme bakarak ve herhalde içinden 'Sen de zamana uyuyorsun.' diyerek bana Yakup Cemil'in Teşkilat-ı Mahsusamızdan isteyeceği silah ve cephaneyi vermemi emretti.

Yakup Cemil bir ara bu tertip edilen heyeti seferiye ile oyalandı. Bu sırada Sapancalı Hakkı Bey de ticari işleri için henüz harbe girmemiş olan Romanya'ya gitmişti. Bükreş'te Düveli İtilafiye (İtilaf Devletleri) ajanları, İttihatçıların güzide azası olan, Enver Paşa'nın büyük itimadını kazanmış bulunan Sapancalı Hakkı Bey'e münferit sulh için hükümeti nezdinde tavassutunu rica etmiş, ona menfaat göstermişlerdi ve hakiki vatanperverliğin, daha harbin ortasında Osmanlı Devleti'nin münferit bir sulh ile bu badireden çıkması olabileceğini anlat-

mışlardı. Sapancalı Hakkı Bey, mert, cesur bir insandı. Hemen mutavassıtlara:

"Benim aklım siyasete ermez, kimseye de telkin yapacak bir adam değilim, ben karışmam." diyerek işin içinden sıyrılmıştı. Fakat İstanbul'a dönünce, güya tavassut edeceği ve münferit sulh taraftarı olduğu şayi olmuş, bu da Enver Paşa'ya duyurulmuştu. Maksat, Enver'in adamlarından paşayı uzaklaştırmak ve onu tecrid etmek idi.

Diğer taraftan Yakup Cemil, tertip edeceği çeteye istediği zabitleri almak için Harbiye Nezareti Müsteşarı Mahmut Kamil Paşa'ya başvuruyor, onunla kavga ediyordu. Alacağı silah, cephane ve erzak için bir gün Merkez Kumandanlığı'nda benim üzerime yürümüştü. Bu tarihte Merkez Kumandanlığı inzibat subayı Nevzat'ın odasında bulunuyorduk. Yakup Cemil, daha evvel Harbiye Nezareti Levazım Şubesi Reisi'ni görmüş, ihtiyaçlarını söylemişti. Levazım Reisi de ona Teşkilat-ı Mahsusa dairesinden maiyetinizde bulunan zabitan ve efradın bir listesini tasdik ettirip getiriniz, ona göre verelim demişti. Beni Nevzat'ın odasında görünce cebinden çıkardığı uzun bir listeyi hemen orada tasdik ettirmek istemişti:

"Bu iş ayaküstü olmaz Yakup Cemil Bey, daireye zahmet ederseniz orada tetkik ederiz." deyince hemen üstüme yürüyerek ve tabancasını çekerek;

"Sana da çok yüz vermişler, ne demek, nerede istersem bu listeyi orada tasdik edersin." deyip yakama yapışınca, Nevzat Bey araya girip ayırmıştı.

"Şimdi bu zatı odanda hapsedeceksin, yeni bir emre kadar nezaret altında kalacak!" diyen Yakup Cemil, hiddetle odadan çıkmıştı. İnzibat subayı Nevzat Bey şaşırmıştı.

(...)

Yakup Cemil bir ara Sadrazam Sait Halim Paşa'ya çıkarak, İngilizlerle bir münferit sulh yapılmasını teklif etmiş ve sadrazamı hayretler içinde bırakmıştı. Sait Halim Paşa, bu adamın cür'et ve cesaretine hayret ve dehşetle bakmıştı. Aynı şeyleri Harbiye Nezareti Müsteşarı Mahmut Kamil Paşa'ya söylediği zaman paşa:

"Ben askerim, böyle şeylere karışmam!" diye cevap vermişti. Diğer taraftan Sapancalı Hakkı Bey, Enver'e giderek;

"Bu adama bir vazife ver, hepimizin başını belaya sokacak!" deyince Enver Paşa da ona;

"Birader ona yeni bir çete kurarak İran'a gitmesini teklif ettik. İstediği zabitleri, istediği adamları seçip alacak. Daha ne ister bu adam? Devlet içinde devlet mi olmak ister, ne yapalım?" diye cevap vermişti.

İşte Yakup Cemil, gün geçtikçe kabaran listesi, seçtiği zabitan ve erleri, Harbiye Nezareti'nin Mercan'a bakan kapısının iki tarafındaki dükkânlara, bir kısmını Sirkeci'deki otellere yerleştirmişti. Kendi de karargâhını Meserret Oteli'nde kurmuştu. Silahlanmış, hazırlanmış bir kuvvet her zaman bir hadise çıkarabilirdi. Bunu Dahiliye Nazırı Talat Bey yakından takip ediyor, Enver'i, asker taraftarlarından tecrit edebilmek için Yakup Cemil'in bazı mühim hareketlere teşebbüs etmesini bekliyordu. Bu müsamahadan habersiz olan Yakup Cemil, İran'a gitmeye değil, hazır eli değmişken Babıali'yi basarak hükümeti devirmeye hazırlanıyordu.

Meserret Oteli'nin 13, 14 numaralı odaları onun karargâhı idi. Böyle velveleli, dağdağalı bir baskın teşebbüsünden polisin haberdar olmaması imkansızdı. İstanbul'a gelen çete reisleri ile görüşen, hatta fikirlerini Merkez Kumandanlığı inzibat subayı Yüzbaşı Nevzat'a İdare-i Örfiye Divanıharp Reisi Nafiz Bey'in

yaveri Murat'a söylemekten çekinmeyen Yakup Cemil, nihayet bir gün baskına karar vermişti (13 Temmuz 1916).

Artık İttihat ve Terakki'nin sivil kısmı, yani Talat Paşa taraftarları ile asker kısmı yani, Enver Paşa taraftarları kati bir mücadele saatine yaklaşıyorlardı. Meserret Oteli'nde toplanmış olan çete reisleri vazifelerini almışlardı. Bu sırada sokaklar polis, jandarma ile sarılmıştı. Son dakikada vaziyetten haberdar olan Sapancalı Hakkı, bir taraftan Babıali Muhafız Jandarma kumandanına telefon ederek, diğer taraftan da Meserret Oteli'ne koşarak, Yakup Cemil'e:

"Yahu sen delirdin mi, derhal çeteni, adamlarını dağıt. Talat'ın komplosuna düşeceksin. Enver'e bu kadar fenalık yapmaya hakkın yok!" diye bağırmıştı. Yakup Cemil, güçlükle tasavvurundan vazgeçti. Fakat pek az sonra tevkif edilerek Bekir Ağa Bölüğü'ne sevk edildi. Bu suretli İkinci Babıali Baskını akim kalmış oldu.

Yakup Cemil'in Enver Paşa'nın Emriyle Tevkifi

Yakup Cemil, İran'a gidecek müfrezesini kurarken Anadolu'dan birçok maceraperest İstanbul'a akın etmişti. O, asker kaçakları, dağa çıkmış eşkıya için af çıkarttırmıştı. O zamanlar ağaçsız bir büyük meydan olan Harbiye Nezareti'nin duvarları içinde başıboş kafileyi tutuyordu. Harbiye Nezareti'nin içi dışı zapt-ü rapttan mahrum bulunan, boyunlarında asılı Çerkez kamaları, gümüşten mamul fişeklikleri, silahları, ayaklarında garip rengârenk çizmeleriyle gidip gelen serv-ü endam delikanlılarla dolmuş bulunuyordu. Onların nazarında Yakup Cemil her şey demekti. Çünkü kulaktan kulağa dolaşan şayialarda onun da arkasında Enver Paşa vardı. Kimin haddine, Yakup Cemil'e kimse el süremezdi. Diğer taraftan İttihat ve Terakki'nin meşhur Merkezi Umumisi, başta Talat Bey ve arkadaşları Bahaettin Şakir, Doktor Nazım olmak üzere başka bir grup memleketi

bu avanturye adamdan kurtaramadıklarından, bu fırsattan bilistifade Enver'in en yakın ve fedakar arkadaşları olan Mümtaz, Hüsrev Sami, Yenibahçeli Nail ve Sapancalı Hakkı Beyleri saf dışı edemediklerinden, İttihat ve Terakki kongrelerinde kendilerine daima muhalefet eden bu adamlardan sıyrılamadıklarından çok müteessir idiler. Yeni bir tertip düşünüyorlardı. Bir akşam Talat Bey, Merkezi Umumi'de otururken hatırına kurnazca bir fikir gelmişti. Yakup Cemil, İran'a gidecek müfrezeyi teşkil etmekle ve zaman zaman da hükümeti devirmeyi tasarlamakla meşguldü. Teşebbüs haline dahi gelemeyen, Babıali Baskını hareketini gizli olarak hatta tertip edenlerden biri olan Dahiliye Nazırı, hemen Kara Kemal'i Merkezi Umumiye'ye çağırtmış ve onun huzurunda Polis Müdürü Bedri Bey'i kabul etmiş ve ona ilk hitabı şöyle olmuştu:

Talat Paşa'nın Oyunu

"Sen uyuyorsun, bütün istihbaratın boş, bu saflığınla bizi ve hepimizi mahvedeceksin."

Bu sözlerden anlamayan Bedri Bey:

"Beyefendi, sözlerinizden bir şey anlayamadım, af buyurun!"

"Burada anlamayacak bir şey yok. Yakup Cemil, Enver'e, bize, hepimize suikasta hazırlanmıştır. Harbiye Nezareti'nin Mercan Kapısı'ndan giderken, Enver Paşa'yı yayılım ateşe alarak öldüreceklermiş. İşte herhalde sen ancak o zaman polis müdürlüğünü yaparsın. Fakat bu dünyada değil!"

Bedri Bey büsbütün şaşırmış kalmıştı. Talat Bey, şiddetle sözüne devamla:

"Haydi, uyuma, git bu esas dahilinde bana rapor hazırla ve bundan sonra istihbaratı yeniden tanzim et. İkinci bir ihtar yapmayacağım. Bunu ümit eder mi ki anlarsın."

Bedri Bey, telaşla Merkezi Umumi'den çıkmış, yolda bana rastlamış, vakayı teferruatıyla benden öğrenmiş ve başına gelenleri bize anlatmıştı. Bedri Bey o kadar şaşırmış bir halde idi ki bana:

"Yukarısı bıyık aşağısı sakal, ne halt edeceğimi şaşırdım vesselam. O kadar şaşırmışım ki Hüsamettin Bey, Talat Beyefendi'den af diledim ve derhal raporu hazırlamayı vaat ettim." demişti.

İki saat sonra rapor hazırdı. Polis Müdür Bedri Bey, bu raporu Talat Bey'in istediğinden daha mükemmel hazırlamıştı. Burada vaka pek mübalağalı korkunç bir şekilde hikâye ediliyor ve Yakup Cemil'in etrafında bulunan kimseler de müphem bir şekilde itham ediliyordu.

Raporu alan ve memnuniyetini gizlemeyen Talat Bey, Kara Kemal, Bahaeddin Şakir ve Nazım Beyleri otomobile bindirerek Enver Paşa'nın Kuruçeşme'deki yalısına ertesi günü alessabah göndermişti. Yalnız bu arkadaşlara Talat'ın sözü şu olmuştu;

"Enver'i en ziyade Mümtaz'dan ayırmak yolunu tutacaksınız." demişti. Hep beraber Enver Paşa'nın huzuruna gitmişlerdi. O sabah, Teşkilat-ı Mahsusa'ya ait bir emrin tebellüğü için ben de yalıya çağırılmıştım. Paşa, onlarla beraber beni de içeri almakta tereddüt etmemişti. Kara Kemal, kendine itimat eden bir insan sükûnetiyle söze başladı:

"Yakup Cemil'in hükümeti devirme teşebbüsü pek hafif değil Paşa. Yanında senin yaverin mümtaz, onun arkadaşları Hüsrev Sami, Nail ve Sapancalı Hakkı da var. Maksatları, seni Harbiye Nezareti'nde, bizi Merkezi Umumide bastırıp katletmek, Fethi Bey'i (Okyar), İstanbul Muhafızı Cemal (Paşa) ve İzmir Valisi Rahmi'yi iktidara getirmek, Hüsrev Sami'yi de Hariciye Vekili yapmaktır."

Enver Paşa ve ben de şaşırmıştık. Paşa sordu:

"Raporu göreyim."

Kara Kemal, soğukkanlılıkla cevap verdi:

"Dahiliye'dedir."

"Hayret, Mümtaz da mı bu işin içine dahil?"

"Evet, Paşam, bütün fesat bu adamdadır. Zaten Meserret Oteli hadisesini Yakup Cemil olmasaydı, o yapacaktı."

Enver Paşa'nın yaveri her şeyden evvel mert ve dürüst bir askerdi. Enver Paşa'ya çok bağlı idi. Teşkilat-ı Mahsusamızın da güzide bir azası idi. Enver Paşa'yı sinirlendiren keyfiyet de bu idi. O zaman Kara Kemal'e dönerek;

"Peki, kâfi. Siz şimdi gidin." Misafirleri uğurladıktan sonra bana:

"Haydi, Hüsamettin iş başına, Harbiye Nezareti'ne gidelim." Gayet asabi idi. Hiddetinden korkunç bir hal almıştı. Telefonu alarak Talat Bey'i buldu, rapor üzerine konuşmaya kalktı. Talat Bey, ona şöyle demişti:

"Enver kardeşim, işte uzun yıllar himaye etmek istediğin adamlar, bizi mahvetmek üzeredirler. Bereket, müdüriyetin istihbaratı imdadımıza yetişti. Buyurun Polis Müdürü Bedri Bey'in raporu."

Raporu masaya koydu. Benim hayretim, gizlenmeyecek kadar barizdi. Zira Bedri Bey, hiçbir şey bilmediğini bana söylemişti. Kendisinden rapor istendiği de malumdu. Şimdi güya bütün bunları o yazmış gibi Enver Paşa'ya getiriliyordu. Her ikisi iyi ve eski arkadaşın arasını bozmak bize düşmezdi. Fakat raporu okuyunca Enver Paşa çılgına dönmüştü. Enver Paşa'nın Polis Müdürü Bedri'yi hiç sevmediğini hatta ondan nefret ettiğini biliyordum. Zira Bedri Bey, Merkezi Umumi'nin emri al-

tında idi. Odanın içinde bir aşağı, bir yukarı gezinerek bağıran Paşa:

"Mümtaz da mı buraya dahil, bu nasıl olur?" deyince Talat Bey cevap verdi:

"Başsuikastçı o, ne zannettin? Sor bakalım gizli teşkilatın reisine, bak sana ne diyecek."

Enver Paşa yüzüme baktı. Bir tek kelime bile söylemedim. Zira Talat Bey'in fikrine iştirak etmiyordum. O, fikrini teyit için yeni sebepler zikretmeye başlamıştı:

"Yaverliğinizden istifası iğbirarındandır. İzmit'ten bunun için de İstanbul'a gelmiştir."

Halbuki pekiyi biliyordum ki zavallı Mümtaz, Yakup Cemil'i bir an evvel İstanbul'dan uzaklaştırmak için kalkıp İstanbul'a gelmişti.

Enver, bu söz üzerine sıçrayarak; "Ne, Mümtaz burada mı?"

Talat Bey soğukkanlılıkla "evet" deyince Enver Paşa hemen telefona sarılarak; "Merkez Kumandanı Cevat Bey'i bana verin. (biraz sonra da) Cevat Bey, ben Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver, şimdi Yakup Cemil'i tevkif ediniz." emrini verdi.

Bu emir verildiği zaman, odada bulunan Talat Bey ile ben, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın bu kadar yakın arkadaşı hakkında bu emri vereceğini asla tahmin etmiyorduk. Sonradan öğrendik ki asıl şaşkınlık ve hayret Merkez Kumandanı arkadaşım Miralay Cevat Bey'i perişan etmişti. Âdeta dehşet içinde kalmıştı. Cevat Bey'in dönen şeylerden haberi yoktu. Çünkü Polis Müdürü Bedri Bey, meseleyi ciheti askeriyeye aksettirmemiş, onların müdahalesinden çekinmişti. Enver Paşa'nın bu kati emrinde Cevat Bey'in vazi-

fesini hakkıyla başaramadığının ve ihmallerinin manası vardı. Bu, hakikatte bir emir değil, bir ihtardı. Enver Paşa'nın odasında Talat Bey muğber ve müteessir bir pozla oturuyor büyük bir tehlikeden en salahiyetli makamı haberdar etmiş bir kimse huzuru ile bakıyordu. Enver Paşa da bu eski arkadaşını bu kadar müteessir görmemişti. O da sessizdi. Talat Bey, Yakup Cemil'in tevkifini haber almadan nezaretten ayrılmamaya karar vermiş görünüyordu. Koltuğun birinden kalkıp diğerinde oturuyor, Yakup Cemil'in aleyhine söylenip duruyor, Enver Paşa, asabi adımlarla odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu. Ben, dosya koltuğumda paşanın Teşkilat-ı Mahsusa işlerine ait emirlerine intizar ediyor ve ayakta duruyordum. Enver Paşa bir ara bana dönerek;

"Hüsamettin Bey, Merkez Kumandanlığı'na gidiniz Yakup Cemil'in tevkifine şahit olunuz. Sizden neticeyi öğreneceğim."

Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili'ni selamlayarak huzurundan çıkmış ve Merkez Kumandanlığı'na gitmiştim. Ben oraya geldiğim zaman koridorlar inzibat subayları ve çavuşlarla dolmuştu. Yakup Cemil'i bir çavuşla çağırtmışlardı. Çavuş ona:

"Sizi Merkez Kumandanı Cevat Bey bekliyor, lütfen teşrif eder misiniz?" demişti.

Yakup Cemil, Merkez Kumandanlığı'na gelince alınmış olan fevkalade tertibatı görmüş, hayretle bakarak Merkez Kumandanı'nın odasına vurmadan girmişti. Miralay Cevat Bey, masasının başında ayakta duruyordu. Yanında üç inzibat subayı ayakta idiler. Yakup Cemil selam verdi. Cevat Bey, selama mukabele etmeden:

"Yakup Cemil Bey, Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa'nın emri ile mevkufsunuz." dedi. Tam bu sırada di-

ğer inzibat subayları ve çavuşları odanın kapısından içeri girmişlerdi.

Yakup Cemil'in Yargılanması

Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili'nin tevkif emri, Yakup Cemil'e tebliğ edildiği zaman, Merkez Kumandanı Miralay Cevat Bey'in oda kapısından içeri giren inzibat subayları ve çavuşları, hazır ol vaziyetinde Yakup Cemil'in etrafını çevirmişlerdi Yakup Cemil'in büyük hususiyetlerinde biri de hasımları kuvvetli olduğu zaman, son derece itaatkâr bir vaziyet alması idi. Yalnız şu kadarını sordu:

"Başkumandan Paşa Hazretlerinin emri ile mi?"

"Evet!" soğuk ve kati cevap duymuştu.

"Başüstüne!" Yakup Cemil, askerce resmî selamı ifa ederek geri dönmüştü. Merkez Kumandanı, inzibat zabitlerinden birine:

"İhsan Bey, Yakup Cemil Bey'e Bekir Ağa Bölüğü'ne kadar refakat ediniz."

Birçok inzibat ve zabit çavuşları, gözleriyle Yakup Cemil'in en ufak hareketlerini uzaktan yakından takip etmekle beraber, ona sokulmamayı tercih ediyorlardı. İki zabit, Harbiye Nezareti'ne ve oradan arkadaki Bekir Ağa Bölüğü hapishanesine giden uzun yolu beraberce katettiler.

Meydanda duran veya gelip geçenlerden büyük rütbeli, küçük rütbeli, er, sivil hiç kimse bu iki zabitin gidişindeki hakiki manayı asla anlamamıştı. Onlar da mevkufiyeti sezdirmemek için azami dikkati muhafaza ediyorlardı. Yakup Cemil, gururlu ve haysiyetine düşkün bir insandı. Zaafını göstermekten ise ölümü tercih ederdi. Devlete mukavemetin imkansız olduğunu nihayet anlamıştı.

Yakup Cemil, Bekir Ağa Bölüğü'nün alt katında bir odaya hapsedilir. Avrupa'ya gene ticari işleri için gitmek üzere tesadüfen o akşam Sirkeci trenine binen Sapancalı Hakkı Bey, sivil polisler tarafından tevkif edilerek Bekir Ağa Bölüğü'nün diğer bir odasına getirilir.

Hüsrev Sami ise o sırada İzmir'de meşhur kafileye asker yazılıyordu. İzmir Valisi Rahmi Bey'e tevkifi için yazılan telgrafta Rahmi Bey, komployu anladığı için aldırış etmemişti. Düşmanları ise başka bir planla Hüsrev Sami'yi acele İstanbul'a çağırmışlar, onu da Galata'da vapurdan çıkarken yakalatmışlardı.

Fakat birkaç saatlik mevkufiyetten sonra Enver Paşa'nın emri ile Hüsrev Sami Bey serbest bırakılmıştı. Mümtaz ise, ellerini kollarını sallayarak geziyor. Oradan oraya koşarak; "Bu nasıl olur?" diyordu. Nihayet Enver Paşa'nın huzuruna çıktı. Paşa onu soğuk karşıladı. Mümtaz, eski arkadaşına:

"Bu Talat'ın bir tertibidir. Sapancalı Hakkı sulh-u münferit teşebbüsünde bulunmamıştır. Bahaddin Şakir, Talat'ın tertibi ile Romanya'ya gönderilmiştir. Gerek onun gerek kâtibi mesullerden Ali Bey'in raporları yalandır. Hüsrev Sami, Sapancalı Hakkı sana son derece bağlıdır. Hepimiz senin yolunda hayatımızı feda etmekten çekinmeyiz, şimdiye kadar da çekinmedik. Bizleri senden mahrum etmek istiyorlar. Bunların başında Talat vardır. Bunların tertibine kurban gidiyorsun."

Enver Paşa, soğukkanlılıkla Mümtaz'a şunları sormuştu:

"Mümtaz Bey, peki ama Harbiye Nezareti'nin Mercan Kapısı'ndaki iki tarafını tahliye ettirip oraya çetecileri iskân etmek, ne maksada mebni idi? Bunu bana söyle kâfi."

"Paşam bunun ne kadar hesapsız bulunduğunu, Yakup Cemil'in ne kadar cüretkar, akılsız olduğunu size ben mi anlatacağım?"

"Görüyorum ki sizi de aldatmış, yeni kabine tasarlıyormuş, hepinize ayrı vazifeler verecekmiş!"

"Enver Paşa yalnız kalır."

Sınıf arkadaşım Mümtaz'ı çok iyi biliyordum. O Enver Paşa'ya son derece sadık idi ve paşayı çok seviyordu. Fakat bu iddia karşısında çılgına dönmüş, yalnız soğukkanlılığını değil, hatta ümidin kaybederek şunu söylemişti:

"Ne yazık ki Talat'ın ve muhitinin tezvirine kapılmışsınız, görüyorum ki düzme rapor sizi de çıldırtmış. İsterseniz beni de tevkif ettiriniz." demiş ve selam vermeden Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili'nin yanından çıkmıştı.

Mümtaz Bey, çok genç iken Selanik'te Müşir İbrahim Paşa'nın yaverliğini yapmış, erkânıharp Binbaşısı Arnavut Sedat Bey'i vurmuş ve müebbet hapis cezasıyla Akka Kalesi'ne sürülmüş, hürriyet ilan edilince affedilerek İstanbul'a gelmişti. Çok sert fakat çok namuslu bir insandı. Sözünü de kimseden sakınacak tabiatta değildi. Filhakika Enver Paşa da eski yaveri hakkında hiçbir emir verememişti.

"Yakup Cemil silahlarını teslim etmez."

Diğer taraftan Bekir Ağa Bölüğü'nün bodrum katında bir hücreye kapatılmış olan Yakup Cemil, üzerinde taşıdığı müteaddit tabancalardan hiçbirini kimseye teslim etmemişti. İlk defa hükümet, bir tutukludan silahını alamıyordu. Çünkü Yakup Cemil için silah, namus kadar kıymetli idi. Hemen Binbaşı Rıza Bey'in başkanlığında teşkil eden tahkik heyetinde üç yüzbaşı, bir mülazım ve Adliye Nezareti'nden tayin edilmiş kıymetli bir müstantik olan Vehbi Bey bulunuyordu.

Evrakı tahkikiyle tekemmül edince, İstanbul Jandarma Kumandanı Miralay Nafiz Bey, Yakup Cemil'i muhakemeye baş-

layacaktı. Fakat burada hiçbir muhakemenin veya Divanıharp'in başına gelmeyen garip bir vaziyet gelmişti.

Yakup Cemil'i iki gün geçtiği halde kimse tahkik heyetinin huzuruna çıkaramamıştı. Silahları elinden alınamamıştı. Hiç kimse onun odasına girmeye cesaret edemiyordu. O, bir iskemle üzerinde oturuyor, yatağına girmiyor, getirilen yemekleri de yemiyordu. Zehirlenmek veya uyutulmaktan korkuyor, her an tetikte duruyordu.

Koridorlarda süngülü nöbetçiler vardı. Yalnız üç süngülü er, onun kapısını bekliyordu. Kimse kendisi ile temasta değildi. İki gün sonra müstantik Vehbi Bey, Divanıharp Reisi Nafiz Bey'i ziyaret ederek;

"İki gün oldu, mevkufu isticvap (tutukluyu sorgulamak) üzere bekliyoruz. Kimse içeri giremiyor, silahlarını alamıyor, bunun sonu ne olacak? Sizin rütbeniz miralay, vazifeniz İstanbul Jandarma Komutanlığı, Yakup Cemil'in eski arkadaşısınız. Bendenize kalırsa, bizzat sizin onu görüp silahlarını teslim etmesini istemeniz muvafık olacak."

Nafiz Bey, bu sözlere bir şey diyememiş ve nihayet Yakup Cemil'i ziyaret etmişti. Gayet sıcak bir Ağustos günü idi. Kapıyı vurup içeri giren Divanıharp reisi, Yakup Cemil'i iskemle üzerinden fırlamış bir yay gibi karşısında bulmuştu. Nafiz Bey, hürmetkâr bir edayla;

"Merhaba, Yakup Cemil Bey." diyerek lafı döndürüp dolaştırıp silahları alma konusuna getirir. Ancak o sırada alnın ortasına soğuk bir tabanca namlusu dayanır. Nafiz Bey, bunun üzerine vedalaşıp hücreden çıkar.

O gün başka bir şey olmadı. Hadise, Merkez Kumandanlığı'na anlatıldı. Kızanlıklı Cevat Bey ile uzun uzun görüştüler. Nihayet şöyle bir tertip hazırlandı: İnzibat subaylarından

İhsan ve Vasfi Beyler bu işe memur edildi. Bunlar da yanlarına Divanıharp'in başgardiyanı Ömer Çavuş'u, Pehlivan Kara Emin ile Ali Ahmet'i Bekir Ağa Bölüğü hapishanesinin koridorlarında nöbet bekleyen süngülülerin arkasına saklanarak helaya gitmek üzere odasından çıkan Yakup Cemil'in arkasından birden bire üzerine atıldılar. Kollarını kenetlediler ve beraberce yere yuvarlandılar. Yakup Cemil güçlü ve kuvvetli idi. Fakat bu hücuma dayanamadı. Tabancaları alındı. O, bundan memnundu. Yalnız şöyle bir ihtar yapmaktan da vazgeçmedi:

"Aman dikkat edin, tabancaların tetikleri açık ve kurşunlar namludadır."

O, kızacağı yerde memnundu. Çünkü silahlarını eliyle veremezdi. Şimdi müsterihti. Hemen odasına döndü. Kaç gündür, çamaşır değişmemişti. Onları değiştirdi. Kaç gecedir baskına uğrarım diye uyumamıştı. Yatağına uzandı ve uyudu. Tevkifinin dördüncü günü Tahkik Heyeti önüne çıktı. Kimsenin ummadığı bir soğukkanlılıkla ve açıklıkla itiraf etti. Kabahatlerinin hepsini kabul ediyordu. Müstantik Vehbi Bey, Enver Paşa'ya nasıl suikast yapacağını soruyordu. Birden heyecanlanmıştı:

Talat Paşa'nın Tezgahı

"Enver Paşa'ya suikast mı, haşa! Ben vatanımın bu harp neticesinde büyük felaketlere uğrayacağını gördüğüm için Kara Kemal'e, Talat'a başvurdum, Münferit Sulh için müracaat ettim. Onlar, beni cesaretlendirdiler, 'Biz de senin fikrindeyiz, Fakat Enver Paşa'ya laf anlatmak kabil değil, ciheti askeriyeyi (asker kanadını) temin etmek lazım.' dediler. Bunun üzerine Harbiye Nazırı Müsteşarı Kamil Paşa'ya müracaat ettim, o da 'Doğrudur, gidişat iyi değil. Fakat ben askerim ve emre itaatle mükellefim, bu ciheti temin edemem. Haklı olduğunu görüyorum.' dedi.

Sadrazam Sait Halim Paşa'ya çıktım. O da beni tasdik etti. Sapancalı Hakkı Bey'e de Romanya'da sulh-u münferit için siyasi adamlar müracaat etmişlerdi. Vatanın tehlikede olduğu günlerde istikbale giden yolu değiştirmek vazifemizdir. Onun için Babıali'yi basacaktım. Fakat Sapancalı Hakkı beni men etti."

"Babıali'yi nasıl basacaktın, hangi kuvvetle?"

"Merkez Kumandanlığı bölük kumandanlarından Yüzbaşı Nevzat, silah ve bombaları Meserret Oteli'ne getirmişti. Divanıharp Reisi Miralay Nafiz Bey'in yaveri Murat, Dramalı Yahya Kaptan ve 17 kişilik adamını getirmişti. Bunlar da hazırdılar. Ben, Babıali'ye girdim mi Jandarma Yüzbaşısı Hasan Hoca bana selam verecek, hiç mukavemete maruz kalmadan Meclisi Vükelaya girecektim. Mukavemet eden olursa, onları tabancamla yere serecektim, fakat kaçarlarsa paşadan istifasını alıp istediğimiz kimseleri iş başına getirecektim."

"Ya Enver Paşa'yı ne yapacaktın?"

"Allah ya ona ya da bana yaşamayı nasip edecekti. Herhalde vuruşacaktık."

Mahkeme heyetinin hayreti fazla idi, bu adamı âdeta herkes arkasından itmiş, zorla sahneye çıkarmıştı.

Diğer suçluların hepsi dinlendi. Bunlardan Sapancalı Hakkı'nın ifadesi dikkate değerdi:

"Bütün bunlar Talat'ın komplosudur. Talat ve arkadaşları bu deliyi teşvik ettiler. Bizi toptan imha etmek, Enver'i yalnız bırakmak istediler. Taklib-i hükümet, sulh-u münferit, bunlar ne demektir hâkim bey? Yüksek dirayetiniz ve zekânız bu komployu ortaya çıkaracaktır. Meserret Oteli toplantısını dağıtan benim, şimdi suçlu mu oluyorum?"

Tahkik Heyeti her şeyi öğrenmişti. Şimdi Divanıharp'in kararı ne olacaktı? Bu herkesin merakı idi.

Talat Paşa'nın Oyunları

Yakup Cemil'e, arkadaşlarına ait tahkikat zabıtlarının suretlerini her gün Kara Kemal Bey, Talat Paşa'ya götürüp okutuyor, ben de her gece bu tahkikata ait evrakın suretlerini Tahkikat Heyeti'nden alıp Enver Paşa'ya götürüyordum.

Enver Paşa okudukça son derece hiddetleniyor, Talat ve arkadaşlarının çevirdiği manevrayı pek güzel anlıyordu. Maznunlardan Yüzbaşı Nevzat bomba ve silahları Meserret Oteli'ne kendisinin götürdüğünü itiraf etmişti. Divanıharp Reisi Yaveri Murat Bey de Yahya Kaptan ve 17 adamını Meserret Oteli'ne götürdüğünü gizlememişti.

Heyet-i Tahkikiye'yi düşündüren mesele, bir sulh-u münferit teşebbüsünün Heyet-i Vükelaya duyurulması arzusundan başka, ortada bir şey olmadığı idi. Taklib-i hükümet mevzuu bahis olmazdı. Çünkü başta Dahiliye Nazırı, Harbiye Müsteşarı, Sadrazam, hepsi Yakup Cemil'e hak vermiş, âdeta onu teşvik etmişlerdi. Suçlu diye gösterilen diğerlerinin ise değil cürümleri aranmak, bilakis bu menfur baskını önlemek için ellerinden gelen her şeyi yaptıkları muhakkaktı. Acaba Yakup Cemil'i teşvik edenlerin, onu bu yola sevk edenlerin hakiki maksatları ne idi?

İşte heyet-i hakimiyeyi düşündüren bu idi. Burada anlamadıkları yahut da anlayıp itiraf edemeyecekleri siyasi bir mücadele mevcut mu idi? Bu da Enver Paşa'nın arkadaşları ile Talat'ın adamları arasında cereyan etmekte olan savaş değil mi idi? Heyet-i Tahkikiye'nin vardığı bu neticenin meydana çıkması, Talat'ı ve arkadaşlarını fena halde telaşa düşürmüştü. Enver Paşa bunu sezerse her şey mahvolabilirdi. Talat, derhal

Kara Kemal'i çağırdı. O tehlikeyi anlattı. Bu sebeple, Yakup Cemil'in verdiği ifadeyi değiştirmesi gerekiyordu:

"Bu gece git, onu hücresinde gör. Onunla konuş, onu ikna et, ifadesini değiştirsin. Enver her şeyi anlamasın."

Kara Kemal Bey, Talat'ın bu kati emrine itiraz etmeye kalkışınca, o bağırmıştı:

"Mutlaka onun yanına gidecek ve dediğimi kabul ettireceksin, başka şey tanımam."

Sonradan Kara Kemal, Divanıharp Reisi Nafiz Bey'e göndererek onun yardımını rica etmişti. Nafiz Bey de bunu yapamazdı. Her ikisi kalkıp Merkez Kumandanı Miralay Cevat Bey'e gittiler. Cevat Bey çok düşünmüş, fakat her ikisini kıramamıştı. Nihayet beraber gitmelerine müsaade etti. Ziyaret saat ve şekli tayin edildi.

7 Eylül 1916 gece yarısından iki saat sonra, Kara Kemal ve Nafiz Beyler beraberlerinde bir inzibat subayı olmak üzere hapishaneye geldiler. Bu saatte yarı karanlık yarı loş koridorlarda yürüyerek Yakup Cemil'in hücresinin kapısına geldiler. Gecenin bu saatinde bu iki misafiri karşısında gören Yakup Cemil, şaşırmıştı. Onların idamın infazı için geldiğini sanmıştı. Her ikisi de hürmetkâr selam verdiler. Biri sandalyeye, diğeri yatağın kenarına oturmuştu. Yakup Cemil, Kara Kemal'i hiç sevmezdi. Fakat merakla onları dinlemeye koyuldu.

Kara Kemal Bekirağa Bölüğü'nde

Kara Kemal, binbir dereden su getirerek sözünü şöyle tamamladı:

"Enver Paşa seni harcıyor. Ötekilerini kurtarmaya çalışıyor. Her şeyi onların üstüne atacaksın. Onlar kurtulunca, seni de kurtarmamız mümkün olacak. Sen İttihat ve Terakki'nin ve-

fakâr ve kahraman adamısın. Ne Talat'ın, ne benim, ne de arkadaşların gönlü razı değildir. Seni feda edemeyiz, ifadeni değiştirmelisin." deyince Yakup Cemil o meşhur tavrını takınarak kati bir cevap verdi:

"Ben arkadaşlarıma iftira etmem."

"İftira değil hakikat. Bak Mümtaz, Hüsrev Sami, ellerini kollarını sallayarak dolaşıyorlar. Kabak senin başına patladı. Bu olur mu? Sulh-u münferit için yalnız sen mi çalıştın. Ya Sapancalı Hakkı, onu niye sıkıştırmıyorlar?"

Nihayet uzun münakaşalar oldu. Bir ara Nafiz Bey hücreden çıktı, sonra tekrar geldi. Kara Kemal, bu sıcak Eylül gecesinin hayatında bir dönüm noktası olduğunu pekâlâ biliyordu. O gece, var kuvvetiyle çalışmış, nihayet Yakup Cemil'i ikna etmişti.

Fakat hayatta ne garip tesadüfler vardı. Sıcaktan sabaha kadar uyuyamamış olan Sapancalı Hakkı, su dökmek üzere helaya çıkmış ve Yakup Cemil'in camlı kapısından içeride lamba yandığını ve Kara Kemal'in onun karşısında oturduğunu, yanında da Divanıharp Reisi Nafiz Bey'in bulunduğunu görünce deliye dönmüştü. Bu, hayra alamet değildi. Bunlar, bu saatte burada ne arıyorlardı? Sapancalı Hakkı derhal odasına gitmiş ve sabahı beklemişti. Sabah olunca da inzibat subayı İhsan Bey'i çağırttı:

"Beni derhal Heyet-i Tahkikiye huzuruna çıkaracaksınız. Yeni ifşaatım var. Hiç vakit kaybetmeye gelmez."

Sapancalı Hakkı'yı o gün çağırdılar. Gece gördüklerini anlattı. Bir taraftan, tanıdığı muhafızlardan biriyle vaziyeti Mümtaz Bey'e bildirdi. Enver Paşa'nın sabık yaveri çılgına döndü. Hemen Harbiye Nezareti'ne koştu.

O sırada Mümtaz'a sadık çavuşlardan biri de o geceyi görmüş ve hepsini kendisine söylemişti. Mümtaz, Enver Paşa'yı görmek için ısrar etti. Nihayet paşanın huzuruna çıkarak vaziyeti arz ettim. Mümtaz'ı içeri kabul etti ve onu dinleyince son derece hiddetlendi.

Enver Paşa, Mümtaz'a dönerek bağırmıştı.

Enver Paşa'nın gözü gerçekleri görmüyordu.

"Olamaz, bu ne demektir? Merkez Kumandanı ve Divanıharp Reisi benim düşmanlarım mı?"

"Evet paşam. Bizler, senin yolunda sonuna kadar yürüyeceğiz, fakat bunların kastı sana."

Ben de ayakta duruyordum. Başımdan aşağıya kaynar sular dökülüyor gibi idi. Bu siyasi hareketin memleket ve devlet bünyesinde büyük sarsıntılar doğuracağına kani idim. Mümtaz çıkıp gitti. Enver Paşa, bana telefonla Nafiz Bey'i davet etmemi söyledi. Sonra da Merkez Kumandanı Cevat Bey'i çağırmamı emretmişti. Nafiz Bey paşanın yanına girince soğuk bir muameleyle karşılaştı:

"Nafiz Bey, siz dün akşam Kara Kemal'i ne suretle Yakup Cemil'in yanına götürdünüz?"

Nafiz Bey şaşırmış kalmıştı. Her şeyi söylemeyi doğru bulmuştu.

"Evet, paşa, bir dostluk ziyaretinde bulunması için götürdüm. Cevat Bey'in de malumatı vardır. Yanlarında bulundum. Hiçbir şey konuşmadılar. Kara Kemal üzüldüğünden bahsetti ve çıkıp gitti."

"Gece yarısı, sabaha karşı mı, hatır sormak aklına gelmiş, 'Bu usulsüz, nizamsızdır. Nasıl olur?' diye Nafiz Bey'e şiddetle

çıkıştı. Sonra Merkez Kumandanı Cevat Bey'i kabul etti. Ona da fena halde bağırdı. Bir ara sesi dışarıya kadar aksetti."

"Hiçbirinize itimadım kalmadı. Çıkınız!"

Fakat Enver Paşa hiçbirini değiştiremezdi. Yalnız Merkez Kumandan Muavinliğine kaymakam Şerif Bey'i tayin ederek Miralay Cevat Bey'i bir nevi kontrol altına aldı ve Divanıharp'e de İstihbarat Müdürü Seyfi Bey'i müşahit olarak gönderdi.

Ertesi gün Heyeti Tahkikiye huzuruna getirilen Yakup Cemil Bey, biraz tereddüt ettikten ve bocaladıktan sonra ilk ifadesinden ric'at ederek Kara Kemal'in talimatını yerine getirdi. O zaman heyeti hâkime muvaceheyi emretti. Karşılaştırıldılar.

Vaziyet vahim bir şekle girmişti. Talat, hemen Harbiye Nezareti'ne geldi. Enver Paşa ile gayet sert ve ciddi bir münakaşa yaptılar. Talat Paşa burada, Enver'e şöyle demişti:

Talat Paşa Sonuca Gidiyor

"Bu adamları himaye etmek yüzünden, partiyi ikiye bölecek, mahvedeceksiniz, aramızdaki eski ve samimi arkadaşlığı düşün. Kara Kemal'in Yakup Cemil'i ziyaretinden ne çıkar? Bu kadar itimatsızlık gösterirsen, kime inanacaksın, harbin bu en tehlikeli anında, partide doğacak bir ihtilafın maazallah memleketi de mahvedeceğini düşünmüyor musun?"

Bir ara sesi tatlılaşmış. Enver'in zayıf taraflarını bulmuş, kâh rica, kâh tehditle bütün yollardan giderek onu yumuşatmıştı. Hatta bir ara işi latifeye dökerek;

"Canım ne fazla ısrar ediyorsun (Sapancalı Hakkı'yı kastederek) bir sizden, (Yakup Cemil'i benimseyerek) bir de bizden olup biter." demişti.

Enver çok müteessir, çok müteredditidi. Tahkikatın 12. günü öğleden sonra idi. Berlin'den, Alman genel karargâhın-

dan bir şifre almıştık. Enver Paşa'nın derhal o gün akşam hareket ederek, Romanya'da Mareşal Makenzen karargâhına uğrayarak Berlin'e gelmesi talep ediliyor ve bu ziyaretin 7 gün süreceği bildiriliyordu. Enver Paşa akşamki Semplon ekspresine binmek üzere hazırlanmıştı. Harbiye Nezareti'nden ayrılırken Talat Paşa'ya, kendisine vekâlet etmesini rica etmiş ve Yakup Cemil için yanımızda:

"Ben gelmeden hiçbir karara varmayacaksınız!" diye söylemişti. O gece, Enver Paşa'yı uğurlarken bana:

"Yakup Cemil meselesiyle meşgul olunuz ve her şeyi adım adım takip ediniz." demişti. Hareketinden sonra, evrakı tahkikiye tekemmül ettirilerek Divanıharp'e verilmişti.

Bugünlerde ben de Kafkasya'da Yakup Cemil'in Teşkilatı Mahsusa'da vazife ile bulunduğu ve orada harbettiği sırada maiyetinde şehit düşmüş kimselerle, askerlik etmiş zevatın ailelerine hidematı vataniye tertibinden bağlanacak maaş ile ahzıasker şubelerine ifa edilmiş askerlikleri için yazılacak tezkerelerle hakikatini tetkik için kendisinden soracağım hususlar dolayısıyla onu hapishanede ziyaret etmiştim. Beni gülerek karşılamış:

"Hoş geldin, vefakâr dost, nasılsın?" demişti.

Ben de:

"Geçmiş olsun Yakup Cemil Bey, evvela hatırın sormak, sonradan şu listede yazılı kimseler hakkında malumatını almaya geldim." dedim.

"Gel otur yahu..." dedi. Bu suretle barışmıştık. Bana birer birer hepsi hakkında izahat verdi, ayrılırken de:

"Vaziyet anlaşıldı, birkaç güne kadar tahliye edileceğim." demişti. Halbuki Enver Paşa'ya müteaddit mektupları gelmişti. Birinde harbe gönderilmesini istiyor, diğerinde Anadolu'nun

bir yerinde ikamete memur edilmesini rica ediyor, kimisinde paşanın yardımı, kimisinde affetmesi temenni olunuyordu.

Paşa, bunların hiçbirine cevap vermemişti. Çünkü o düşmüştü, düşenin de dostu olmazdı.

Yakup Cemil'in İdamı

Nihayet Divan-ı Harb-i Örfi kararını verdi. Divanıharp Reisi Miralay Nafiz Bey ve birkaç arkadaşı Yakup Cemil'in idamına ikinci reis Salim Muammer Bey ve arkadaşları müebbet hapsine karar vermişlerdi. Ekseriyet, Nafiz Bey'in tarafında idi. Yakup Cemil'in Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun 14. Maddesinin 6. Fıkrasına tevkifan idamına hükmolunmuştu.

Arkadaşlarından Sapancalı Hakkı, Hüsrev Sami, Mail, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde ikamete memur edilecekler, Yaver Murat'ın ademi mesuliyetine, Yüzbaşı Nevzat'ın kıtasının değiştirilmesine, Yahya Kaptan ile arkadaşlarının tahliye edilmesine hükmolunmuştu.

Bu haberi alan Merkez Kumandanı Cevat Bey şaşkına dönmüş, eski arkadaşı için infazın tehirini Talat Paşa'dan rica etmişti. Mektubun arkasına Harbiye Nazırı Vekili şunu yazmıştı:

"Emir katidir. Hüküm derhal infaz edilecektir."

Bu suretle Talat Paşa hükmü tasdik ediyordu. Merkez Kumandanlığı bütün inzibati tedbirler aldı. 11 Eylül'ü 12'ye bağlayan Perşembe gecesi (1916) Hapishane Müdürü İsmail Hakkı Bey, Yakup Cemil'in hücresine gelerek yukarı çağırıldığını söyledi. Yakup Cemil, cepheye gider gibi odadan çıktı. Dış kapının önünde yüzlerce jandarma, inzibat gördü. Bir bölük süngü takmış süvari bulunuyordu.

"Bu çocuklara zahmet ettirmişsiniz. Bir kişi için bu ne külfet? Ben hükümete itaat eden adamım."

Üç araba hazırdı. Birincisinin kapısını açarak bir hamlede sıçrayıp içeri girdi. Bir gardiyan çavuşu soluna oturdu. Diğer arabaya Müdde-i Umumi (savcı) Muavini Reşit Bey ile hapishane müdürü bindiler. Ben de kafileyi takip ettim. Arabaların etrafı süvari bölüğüyle muhafaza altına alınmıştı. Kafile, Eyüpsultan'a vardı. Sabah olmak üzere idi. Edirnekapısı dışında bir karpuz sergisinden karpuz istedi. İsteği hemen yerine getirildi. Onu büyük bir iştahla kesip yedi. Sonra, kafile Silahtarağa Köprüsü'nden geçti ve Kâğıthane Köşkü'nün yanındaki sırtta durdu.

İnzibat Zabiti İhsan Bey atından indi. Bir sırık dikilmişti. Yakup Cemil, mütemadiyen sigara içiyordu. Müdde-i Umumi Reşit Bey mahkûm arabasından inince, idam hükmünü okumaya kalktı.

"Reşit Beyefendi, zahmet buyurmayın, ben idam edilmemin sebebini biliyorum. Biz memleketi felaketten kurtarmak istedik. Bizi bu akıbete sürükleyenlerin yarın aynı felakete uğrayacaklarına kati kanaatim vardır."

İmam telkinde bulunmak istedi. Ona:

"Hocam, zahmet buyurma. Allah'a vazifemi yaptım. Vatana ve dinime bütün hayatımı vakfettim." dedi.

Müdde-i Umumi Muavini Reşit Bey, bir vasiyetinin olup olmadığını sorunca şu cevabı verdi:

"Malım yokki vasiyet edeyim. Yalnız şu yüzüğümle saatimi birinci hanımıma verirsiniz. Benim çocuklarımı İttihat ve Terakki arkadaşlarım elbette aç bırakmaz." Sonra zabite dönerek,

"Zabit efendi, hükümetin emrini yerine getiriniz. Vazifenizi iyi yapınız. Yaşasın İttihat ve Terakki!"

O sırada tiz bir düdük sesi duyuldu. 14 silah birden patladı. Fakat 14 kurşun bu İttihat ve Terakki fedaisini öldüremedi. Tam 30 dakika can çekişti. Yere sızan kanlarında âdeta İttihat ve Terakki yazıyordu.

Hıyanet-i vataniyeden idama mahkûm Yakup Cemil'in 4 nüfuslu ailesine, hidemat-ı vataniyeden (vatana hizmet) beher nüfusa 33'er kuruş maaş bağlanmıştı."

Yakup Cemil'in tahmini tuttu. Onu idama gönderen Enver ve Talat paşaların ikisinin de sonları öldürülme oldu. En azından Yakup Cemil memleketinde; canını feda ettiği topraklara kanını akıttı ve burada can verdi. Enver Paşa, Türkistan'da Rus mermileriyle, Talat Paşa da Berlin'de bir Ermeni suikastçının kurşunları sonucunda can verdi.

F- TEŞKİLAT-I MAHSUSA'NIN FAALİYETLERİ

Teşkilatın adı ilk kez 1911'de İtalyanların Trablusgarp ve Bingazi'ye (Libya) asker çıkarması üzerine duyuldu. Osmanlı Devleti savaşa doğrudan katılmama kararı aldığı için bu ülkedeki direniş Teşkilat-ı Mahsusa tarafından yönetildi. Daha sonra Türk siyasetinde önemli roller oynayacak olan birçok kişi, örneğin Mustafa Kemal, Rauf (Orbay), Fethi (Okyar), Nuri (Conker) bu dönemde teşkilat ajanı olarak Libya'da bulundular. Ancak Libya direnişi başarısızlıkla sona erdi. Osmanlı Devleti Libya'da zaten sözde kalan haklarını kaybettiği gibi, savaş tazminatı olarak On İki Adaları İtalya'ya vermek zorunda kaldı.

Savaştan Önceki Son Durum

Osmanlı Devleti daha savaşa girmeden İtilaf Devletleri idaresindeki Müslüman bölgelerine özel olarak eğitilmiş ajanlar

ve propagandacılar gönderiyordu. Bu faaliyetler savaşın sonuna kadar iki seviyede sürdürülecekti:

Bunlar, gönüllü birlikler toplamak, askerî ve İslam Birliği adına ayaklanmalar çıkarmak. Teşkilat-ı Mahsusa hakkındaki az sayıdaki bilgi kaynağı genellikle gönderilen bu heyetlerin personeli ve faaliyetlerine ilişkin bilgi vermez. Ancak, Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarp (Libya), Mısır, Kuzey Afrika, Osmanlı İmparatorluğu'nun Arap eyaletleri, Orta Asya, Hindistan, hatta La Cava ile Sumatara'ya kadar gittikleri ve buralardaki Müslüman halkları örgütledikleri bilinmektedir.

Osmanlı arşivlerinde savaştan önce bu heyetlerin ne yaptıkları konusunda hiçbir yazılı belge bulunmaması yine bu teşkilatın başarılarından biridir. Ancak bu konuda güvenirliği şüpheli olan İngiliz istihbarat arşivlerinde çok kısıtlı bilgiler mevcut. Bu bilgiler incelendiğinde, ünlü İngiliz casusluk şebekesi bile Teşkilat-ı Mahsusa'nın izine rastlamadığı görülür. Belgelerde hiçbir zaman Teşkilat-ı Mahsusa'nın adı geçmemekte, sadece isyancılar ve provokatörler diye anılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Ağustos 1914'ten Ekim 1914'e kadar süren "tarafsızlık" dönemi, İslam dünyasının çeşitli bölgelerine çok sayıda görevli heyet gönderilmesiyle geçer. İngiliz ve Fransızların birçok diplomatik raporunda kaydedilen bu faaliyet artışı, Enver Paşa'nın İslam Birliği propagandasını başlattığı dönemdir. Osmanlı Devleti'nin Suriye, Filistin ve Mısır sınırında askerî kuvvet yığma çalışmaları da aynı döneme rastlar. İngiliz istihbarat raporlarında bu askerî yer değiştirmelerinin kaydedilmesi de ayrıca ilginç bir diğer konu. Söz konusu İngiliz raporlarında, bir İslam Birliği propaganda kampanyasının yürütüldüğü ve Alman ajanlarının da bu faaliyetler içinde yer aldığı belirtilmektedir.

1914 yılının Ağustos ve Ekim ayları arasında, Teşkilat-ı Mahsusa'nın çabalarının çoğu üç alana yönelik olduğu görülür:

Süveyş Kanalı'na yapılacak bir saldırıya destek sağlamak ve İngilizlere karşı bir isyan başlatmak için Mısır'a, İngiliz idaresine karşı bir ayaklanma organizasyonu ve bağımsızlık ateşini yakmak için Hindistan'a, Osmanlı düzenli ordusunda hizmet verecek Bedevi yardım kuvvetleri toplamak amacıyla Irak ve Suriye'ye yoğunluklu olarak yöneldiği anlaşılıyor.

I. Dünya Savaşı'nda İngilizlerin Basra'yı ele geçirmesi üzerine, teşkilat liderlerinden Süleyman Askerî, Kürt ve Arap aşiretlerinden derlenmiş bir çeteyle İngilizlere karşı vur-kaç saldırıları düzenledi; Abadan'daki petrol tesislerini yaktı. Buna tepki olarak harekete geçen İngilizler, 12-14 Nisan 1915'te Türk ordusunu Şuaybe'de ağır bir yenilgiye uğrattılar. Süleyman Askerî intihar etti.

29 Nisan 1916'da Halil Kut Paşa komutasındaki Osmanlı 6. Ordusu'nun İngiliz birliklerini Kutül Amare'da yenilgiye uğratıp esir almalarından sonra, Nuri Paşa ve Rauf Bey yönetiminde bir Teşkilat-ı Mahsusa birliği savaşta tarafsız olan İran ve Afganistan'a girerek burada yerli kuvvetlerden oluşturulan birliklerle İngilizleri arkadan vurmayı denedi. Mareşal Liman von Sanders'e göre bu macera, Irak'taki Türk yenilgisinin nedenlerinden biri oldu.

Teşkilat-ı Mahsusa ismi, bu grup için muhtemelen, İttihatçıların Ocak 1913'teki hükümet darbesi sonrasına dek kullanılmıştı. 1913 yılı boyunca teşkilatın ajanlarının ve çetelerinin birçoğu, Osmanlı Devleti'nin Rumeli bölgesinde yetiştirilmişti, bu bölgede merkezi hükümete karşı "dağlara çıkmak" kökleşmiş bir gelenekti.

Teşkilat, 1913'te Edirne'nin Bulgarlara bırakılmasına karşı durulmasında aktif bir rol oynadı, oysa Osmanlı hükümeti şehrin kaybına razı görünüyordu. Teşkilat-ı Mahsusa, Temmuz 1913'te Edirne'nin geri alınmasından kısa bir süre sonra, Enver Bey'in emirleri üzerine, bu bölgeyi Bulgarlardan kurtarmak umuduyla kısa ömürlü de olsa Batı Trakya Muhtar Türk Cumhuriyeti'ni kurdu. (Teşkilat-ı Mahsusa'yı beş yıl sonra yine başka bir Türk cumhuriyeti kurarken görüyoruz. Bu sefer, Balkanlardan binlerce kilometre uzakta, Anadolu'nun şark hudutlarında bir devletin kuruluşuna imza atarken görüyoruz. Bu devlet, Kars ve civarında 1918'de kurulan Azerbaycan Türk Cumhuriyeti'dir.)

Süleyman Askerî Bey, bölgenin Müslüman ahalisinin önde gelenlerini, toplumda sözü dinlenen ulemayı, Enver Paşa'nın çabalarıyla, Gümülcine'de bir genel kongreye davet eder. Bu bölgeye göreve gönderilirken, daha rahat hareket edebilmesi ve icraatlarının etkili olabilmesi için İstanbul'daki hükümet tarafından kurulan Muhacirin Müdüriyeti idaresinin başına getirilir. Gümülcine'de Süleyman Askerî Bey, Batı Trakya Muhtar Türk Cumhuriyeti'nin ve Batı Trakya Muvaffak İslam Hükümeti adı altında bir hükümetin kurulduğunu da ilan edecek düzeyde etkili çalışmıştır.

Yunan ve Bulgar Krallığı, ilan edilen cumhuriyeti ve hükümeti tanımak zorunda kalırlar. Hükümet hemen para ve pul bastırır. Hükümetin geçici başkanlığına ise, teşkilatın güvendiği Gümülcine Belediye Başkanı getirilir.

Batı Trakya Muhtar Türk Cumhuriyeti'nin devlet ve hükümet üyeleri şunlardır:

Cumhurbaşkanı Hafız Salih Efendi, Hafız Galip, Hacı Saffet Bey, Hüseyin Paşa, Mehmet Paşa, Hacı İsa Efendi, Şükrü Bey, Süleyman Askerî, Hilmi Paşa Kuşçubaşı Eşref Sencer Bey

de hükümet üyeliğine getirilirler. Teşkilat-ı Mahsusa'nın iki numaralı adamı Süleyman Askerî Bey de yeni cumhuriyetin genelkurmay başkanlığını yürütür. Altında oluşturduğu ordu kadrosu şöyledir:

Batı Trakya Genelkurmay 2. Başkanı Çerkez Reşit (Çerkez Ethem'in kardeşi), Harekat Şube Müdürü Üsteğmen Manastırlı Halim, Topçu Kuvvetleri Komutanı Topçu Yüzbaşı İhsan (Eryavuz), Süvari Kuvvetleri Komutanı Yüzbaşı İlyas Seçkin, Ağır Kuvvetler Komutanı Üsteğmen Ömer Lütfü, Akıncı Kuvvetler Komutanı Üsteğmen Sırçıfeli Ekrem, Akıncı Kuvvetler İkinci Komutanı Üsteğmen İskeçeli Arif, Hücum Taburu Komutanı Yüzbaşı Kısıklılı Cemil, Milli Kuvvetler Komutanı Kuşçubaşı Eşref Sencer, Kuvayi Milliye Müfreze Komutanı Manastırlı Hüsrev Sami (Gerede), Kuvayi Milliye Müfreze Komutanı Cihangiroğlu İbrahim Bey.

Bölge ve yeni hükümet her yönüyle ve şartlar ne olursa olsun tümüyle Teşkilat-ı Mahsusa'nın kontrolü altındadır. Böylece Türk tarihinin ilk cumhuriyeti bu devlet olmuştur. Bu devletin asker sayısının 4 Ekim 1913 tarihi itibariyle 29.000 olduğu belirtilmiştir.

Bu hükümet 25 Ekim 1913'e kadar yaşayacaktır. Bundan sonrası ise gizli servis ile hükümet arasındaki anlaşmazlıklar ve karşı çıkışlarla geçer. Hükümet barış görüşmelerinde bölgenin tamamen boşaltılmasını kabul etmiştir ama Teşkilat-ı Mahsusa'nın bazı elemanları bu karara karşı direnir. Süleyman Askerî çaresiz kalmıştır. Duruma o dönemin İstanbul Muhafızı Cemal Bey, yani Cemal Paşa müdahale eder. Teşkilat onu sevmektedir; o da bu etkisini kullanır.

Osmanlı Hükümeti Eylül 1913'te Bulgaristan'la gönülsüzce bir barış antlaşması imzaladıktan sonra bile Enver Paşa, Trakya'ya işadamı ve hoca kılığında ajanlar göndermeye de-

vam etmiştir. Bu ajanların görevi yeni çeteler oluşturmak ve eğitmektir.

Trakya'daki ajanlar, Enver Bey'e göre düzenli ordunun moral bozukluğu ve muhalefetin gücü karşısında etkili olabilecek tek askerî kuvvet niteliğini taşıyordu. Teşkilat-ı Mahsusa ajanları, Süleyman Askerî, İzmitli Mümtaz, İskeçeli Arif ve Eşref Kuşçubaşı bu girişimde önde gelen roller oynadı.

Enver Paşa'nın planı, Makedonya ve Batı Trakya'daki Türklerin Doğu Trakya ve Anadolu'ya yerleştirilmesini de kapsıyordu. Bu yerleştirme palının uygulanışını, Süleyman Askerî'nin gözetimi altında İskeçeli Arif, Filibeli Halim Cavit, Şehreminli Çerkez Sadık ve Kırkkiliseli Ali Rıza yönetmişti. Trakya'daki diğer önemli ajanlar arasında, Temmuz 1908'de Manastır Kumandanı Şemsi Paşa'yı öldüren Atıf Kamçılı, Dr. Nazım, Trabzonlu Rıza, İsmail Canbulat, Yüzbaşı İhsan, Hüsamettin, Sapancalı Hakkı, Hüsamettin (Ertürk), Ohrili Eyüp Sabri ve Hayrettin bulunuyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumi üyelerinden Mithat Şükrü Bleda ve Dr. Bahattin Şakir faaldiler ve daha sonra Teşkilat-ı Mahsusa siyasi bürosunun idarecileri oldular. Bu kişilerin birçoğu 1908'den önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin önemli isimleri arasındaydı ve II. Meşrutiyet dönemi boyunca bu özelliklerini korudular.

Balkan Savaşı sırasındaki Rumeli'de yürüttüğü bu harekatlarla başlayarak, Teşkilat-ı Mahsusa'nın faaliyetleri tedrici olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bütününe yayıldı. Bu arada Enver Paşa'nın gücü arttı ve devlete canlılık kazandırma planları daha yaratıcı ve kapsamlı hale geldi.

Ölümüne Savaş

Şurası açıktır ki Teşkilat-ı Mahsusa, Enver Paşa'nın kendilerine verdiği misyonlar uğruna hayatlarını tehlikeye atmaktan

çekinmeyen birçok yetenekli kişiyi bünyesine almayı başarmış bir örgüttür. Ve Osmanlı İmparatorluğu tarihin tozlu sayfalarında yerini aldıktan sonra, cumhuriyet devrinde de teşkilat mensupları, böyle bir cemiyetin mensubu olmaktan hep gurur duymuşlardır.

Teşkilat-ı Mahsusa, genel olarak I. Dünya Savaşı'nda bir tür askerî faaliyete katılan, benzeri yapılanmalardan farklı ve enteresan bir örgüttür. Teşkilat-ı Mahsusa'nın yetiştirdiği ve idare ettiği yardımcı kuvvetlerin, ilgili askerî kuvvetlerin çoğunluğunu oluşturan harekatlar şunlardır:

Kürt, Çerkez, Bedevi mücahitler, Dürzü ve Laz aşiretlerinden oluşan gönüllü birliklerin yanı sıra Yemenliler ve Mevlevi Alayı bunların en bilinenleridir. Bu yardımcı kuvvetler, Enver Paşa'nın umduğu kadar çok değildi. Yine de düzenli ordunun ağır kayıplar vermesinden dolayı doğan boşluğu çok iyi doldurabilmiş ve hatta birçok cephede düşmana kök söktürdükleri gibi, onları geri püskürtmeyi başarmışlardı. Ayrıca, Kurtuluş Savaşı'nın ön cephelerinde çatışan ve işgalcileri bunaltan kuvvetlerin büyük çoğunluğu eski Teşkilat-ı Mahsusa mensuplarından oluşuyordu.

Teşkilat-ı Mahsusa ajanları genellikle adam toplayan, İslam Birliği ajitatörü ve eğitmen kadrolardan oluşturulmuştur.

Bu örgütü küçümsemek isteyen bazı Batılı (özellikle İngilizler) yazarlar, teşkilatın Almanlardan büyük destek aldığını iddia ederler. Alman Askerî Misyonu üyelerinin o dönemde Osmanlı Harbiyesi'nden Bronsart Paşa sayesinde üst düzey askerî planlamada birçok işe katkıda bulundukları doğrudur. Ayrıca, Alman ajanlarının bazı bölgelerde Teşkilat-ı Mahsusa ajanları ile çalıştıkları da doğrudur. Fakat bu, Teşkilat-ı Mahsusa'ya yardım emek için ya da ona yol göstermek için değildir kesinlikle. Ortak çıkarlar konusunda eylem birliği yapma söz

konusudur sadece. Almanlar, daha çok üst düzey komuta seviyesinde Teşkilat-ı Mahsusa ile ilişki kurmuştur.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın elde olan belge ve bilgilerine baktığımızda, örgütün yoğunlaştığı Kafkasya, Sina ve Irak'taki askerî faaliyetlerde Almanlara rastlanmamaktadır. Bu konuda Alman devlet arşivlerinde de herhangi bir bilgi, belge bulunmamaktadır.

"Elli devletin temelinde teşkilatın harcı var"

Osmanlı İmparatorluğu'nun son on yılına imza atan örgüt, Teşkilat-ı Mahsusa'dır. Enver Paşa'nın emriyle İttihat ve Terakki'nin seçkin eylemcileri tarafından kurulan örgüt, Meşrutiyet'in ilanında önemli bir rol oynamakla kalmadı, İtalyanlar tarafından işgal edilen Libya'da, daha sonra Balkanlarda, I. Dünya Savaşı'nda ve Kuvayi Milliye'de önemli rol oynadı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son on yılına imza atan örgütlerden biri Teşkilat-ı Mahsusa'dır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin en seçkin fedai ve eylemcileri tarafından kurulan gizli örgüt, Meşrutiyet'in ilanında önemli bir rol oynamakla kalmadı, aynı zamanda İtalyanlar tarafından işgal edilen Libya'da, Balkanlarda ve I. Dünya Savaşı'nda inanılmaz bir direniş ve kahramanlık örneği sergiledi. İttihat ve Terakki Cemiyetinin yeraltı faaliyetlerinde pişmiş olan eylemcilerden teşkil edilen "Teşkilat-ı Mahsusa" 1913'teki Babıali Baskını'nda da önemli rol oynadı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidar olmasıyla resmîleşen ve uluslararası nitelik de kazanan Teşkilat-ı Mahsusa, Hint kıtasından Afrika'ya, Ortadoğu'dan Balkanlara, Arap yarımadasından Orta Asya'ya uzanan İslam dünyasını Osmanlı etrafında birleştirmeyi amaçlıyordu. Teşkilat-ı Mahsusacılara göre teşkilat, tanıdık bildik bir gizli servis, bir ajanlar topluluğu değildi. Onlar bir dava etrafında bir araya gelen, güçlerini ve yeteneklerini bu çerçevede birleştiren idealistlerdi. Onların tek

gayesi imparatorluğu ayakta tutmaktı. Hangi etnik kökene ve dine mensup olursa olsun, imparatorluk sınırları içinde herkese yer vardı. Sömürge altında yaşayan Müslüman halklar kendi istiklallerini kazanmalı ve kardeş ülkelerle dayanışma içinde olmalıydı.

I. Dünya Savaşı ve Teşkilat-ı Mahsusa

Osmanlı İmparatorluğu, I. Dünya Savaşı'na girince Teşkilat-ı Mahsusa'nın niteliği değişir. Enver Paşa'ya kişisel olarak bağlı küçük bir grup olmaktan çıkıp, yeniden örgütlendi ve Harbiye Nezareti içinde yarı açık resmî bir statü kazandı. Ancak, Enver Paşa'nın doğrudan denetimi altında kaldı. Bu yeni statüyle birlikte, personeli genişledi ve artan operasyonlar neticesinde de bütçesi büyüdü.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın düzenli ajanlarının çoğu Türk'tü. Ancak, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yanına ve yurt dışına dağılmış bulunan çeşitli hücrelerin birçoğunun liderleri ve şefleri, Türkçe konuşan, yani Türk boylarına mensup insanlardı. Bazı iddialara göre, bunda en büyük etken, Enver Paşa'nın Müslüman olan diğer kavimlere mensup Osmanlı tebaasının sadakatine güvenmemesinden kaynaklanıyordu. Bu iddianın yine İngiliz kaynaklı olması dikkat çekicidir. Birçok yerde Teşkilat-ı Mahsusa'nın şef ve yöneticilerinin Çerkez, Kürt, Arnavut olması bu iddiayı yalanlamaktadır.

Teşkilat-ı Mahsusa personeli ağır kayıplara uğramadan önce, 1916 yılında en yüksek sayıya ulaşmıştı. Yaklaşık 30.000 kişilik bir güce sahipti. Teşkilat ajanlarının büyük çoğunluğunun uzman insanlardan olması ayrıca dikkat çekicidir. Doktor, gazeteci, veteriner, politikacı, geçmişi kuşkulu fakat sadakatinden şüphe edilmeyen pek çok gerilla savaşı uzmanı, teşkilatın bünyesinde görevliydi. Birçok gruba ayrılan Teşkilat-ı Mahsusa'nın içinde en düzenli grup, subayların oluşturduğu gruptu.

İkinci sırada gelenler ise, Teşkilat-ı Mahsusa'ya özel görevler için atanmış bürokratlardı.

Geri kalanların birçoğu Osmanlı Devleti'nin yaptığı çok sayıdaki savaşta askerî tecrübe kazanmış sivillerdi. Örneğin, Cumhuriyet döneminde adı teşkilatla özdeşleşecek olan Eşref Kuşçubaşı Bey bunlardan sadece biridir. Aslında Kuşçubaşı, subay kökenlidir. I. Dünya Savaşı'nda giydiği üniformasına ve askerlik rütbesine rağmen sivil kaldı. Eşref Kuşçubaşı'nın daimî rütbesi binbaşı idi. Resmî olarak kurmay yarbaylığa terfi etti. Ve Enver Paşa'nın, kendisine bir general maaşı ile başka gelirleri sağlaması, Kuşçubaşı'nın ne kadar başarılı bir personel olduğunun büyük bir göstergesidir.

Orta Asya ve Kuzey Afrika'ya (Libya, Cezayir, Fas, Tunus) yayılmış olan ajanların çok azı Teşkilat-ı Mahsusa mensubu olarak biliniyordu. Teşkilatın resmî üyelik listesi bulunmamasının esas sebebi, (Eşref Kuşçubaşı'nın hatıratında anlattığına göre) "listenin yayınlanması halinde Ortadoğu'daki pek çok yaşlı devlet adamının üzülmesi" imiş. Kuşçubaşı haklı görünmektedir. Çünkü harp sırasında Osmanlı'ya para karşılığı hizmet eden birçok kabile reisi, harp sonrasında ya devletçik başkanı olmuş ya da oralarda kurulan kukla yönetime katılmışlardır.

"Her şey Osmanlı'yı korumak içindi"

Teşkilat-ı Mahsusa'nın yapısı Osmanlı'nın etnik yapısını içinde barındırıyordu. Hepsinin ortak gayesi, imparatorluğu ayakta tutabilmekti. Kafkas kökenli Kuşçubaşı Eşref, teşkilatçıların bu yapısına dikkat çekerek; "Ben ne Dağıstan rüyalarını gören bir Çerkez, ne Arap, ne de Rum'dum; ben Türkçe konuşan Müslüman bir Osmanlıydım." diyordu. Fuat Bulca da Teşkilat-ı Mahsusa'nın esas vazifesinin imparatorluğun ayakta kalabilmesi için bağlanılmış olan büyük davaları gerçekleşti-

recek şahsiyetleri teşkilatlandırmak olduğunu belirterek şöyle diyordu: "Türk İstiklal Savaşı ile ilk fiili neticesini veren, II. Dünya Harbi nihayetinde ise bütün dünyaya yayılan ve sayısı elliyi geçen müstakil devlet kurdurmuş olan milli uyanışların fikri oluşunda, bizim Teşkilat-ı Mahsusamızın büyük himmeti vardır."

"Celal Bayar da teşkilatın adamıdır"

Ülke ekonomisinin millileştirilmesi de teşkilatın ilgi alanı içindeydi. İstanbul'da Kara Kemal Bey, bu amaçla esnafı örgütlemiş, yerli sermayeye dayanan şirketler kurdurdu. Celal Bayar, Teşkilat-ı Mahsusa'nın İzmir şubesindeydi. Başlıca görevi teşkilat ve parti arasındaki iletişimi sağlamak, yanı sıra İzmir ekonomisini Türkleştirmekti. Kara Kemal ve Celal Bayar Teşkilat-ı Mahsusa'nın Ticariye grubundaydı. Üçüncü Cumhurbaşkanı Celal Bayar "Ben de Yazdım" isimli hatıratında Kuşçubaşı Eşref'in gönderdiği bir özel dosyada yer alan bilgilere yer verdi. Buna göre Teşkilat-ı Mahsusa, 1913'te Batı Trakya Hükümeti'ne son verildikten sonra yeniden ikinci defa ve Enver Paşa'nın emriyle kuruldu. Dosyada Eşref Bey, şunları belirtiyordu: "Gelelim yeni Teşkilat-ı Mahsusamıza. Enver'in emrinde bir kurul ve Süleyman Askerî reis, ordudan subaylar, hükümet ricalinden yetkili bazı kişiler, yabancı Müslüman memleketlerinden Hilafet'e bağlı zevattan tanınmış ulema, tanınmış siyasi, milliyetçi ve memleketin kurtulması uğrunda çalışan kimselerle memleketleri için kendini göstermiş, teferrüt etmiş olanlardan kurulu." Eşref Bey'in verdiği listede önemli isimler vardı. Örneğin Hindistan'dan Muhammed ve Şevket Ali kardeşler, Sih Ghadr Partisi'nin lideri Dar Hayal bile teşkilatla ilişkilidir. Eşref Bey bazı isimleri açıklamıyordu. Bu zatlar önemli mevkileri işgal ediyorlardı.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın efsanevi şeflerinden Eşref Bey, işin en başından beri içindeydi. Teşkilat zaten büyük ölçüde Eşref Bey'in deneyimlerinden yararlandı. Kendisi Teşkilat-ı Mahsusacıların ruh yapısını ise şöyle anlatır: "Birer eski tüfekti. Bu adamlar, kendilerini vazifeye ve vatan hizmetine adamış, ucuz kahramanlıklara, süslü lakırdılara ve sahte tavırlara yüz vermeyen, samimi, gerçek vatanseverlerdi. Onların vatanseverliği derin ve içten yaşanan bir duyguydu. (...) Kaybedecek hiçbir şeyimiz yoktu. Davamızın haklı bir dava olduğuna inanmıştık. Sonunda kazanamayacak oluşumuzu gözardı etmek gayreti içindeydik. Etrafımızdaki dünya yıkılıp gitmeden hiç olmazsa birkaç tane daha küçük zafer elde edebiliriz diye düşünüyorduk."

"Gizli görevle Libya'ya giden

Atatürk, halı tüccarı kılığındaydı"

Halı tüccarı kılığında Mısır'a giden Mustafa Kemal'in ve diğer gerillacıların sahte kimlik ve pasaportlarının temin edilmesinden, ünlü Teşkilat-ı Mahsusacı Kara Kemal sorumluydu.

İttihat ve Terakki'yi İttihad-ı İslam (İslam Birliği) projesine teşvik eden, Trablusgarp'ın İtalyanlar tarafından işgal edilmesiydi. İttihat ve Terakki, iktidarın dizginlerini ele geçirdiklerinde bu projeye bel bağladı. İttihatçı eylemciler Libya'da kazandıkları tecrübeden Balkan ve I. Dünya savaşlarında da yararlanacaklardı. Enver Paşa'nın liderliğindeki Teşkilat-ı Mahsusa, Libya'da silah, cephane ve profesyonel asker kıtlığına rağmen, mükemmel bir gerilla harbini örgütleyerek, 200.000 kadar İtalyan askerini sahil şeridine kilitlemeyi başarıyordu. Trablusgarp'ta, sonradan çoğu Teşkilat-ı Mahsusacı olan ünlü isimler gerillacılık yaptı. Bunların başında Mustafa Kemal Paşa, Nuri ve Halil Paşalar, Ali Fethi Okyar, Kuşçubaşı Eşref ve Hacı Selim Sami, Kel Ali lakaplı Ali Çetinkaya, ilk

tayyareci şehitlerden Sadık Bey, Çerkez Reşit Bey, Süleyman Askerî, Fuat Bulca, Yakup Cemil, Nuri Conker, Rauf Orbay gibi isimler yer alıyordu. Ünlü Masonlardan Ord. Prof. Mim Kemal Öke de yüzbaşı rütbesinde Derne cephesindeydi. Prof. Ayhan Songar'ın babası Nazmi Bey ve ünlü seyyah Abdurreşit İbrahim de Libya'ya giden gönüllü mücahitler arasında yer alıyorlardı.

Trablusgarp direnişi için Teşkilat-ı Mahsusa, Enver Paşa tarafından gerçekleştirildi. Enver Paşa ve Ali Fethi Okyar Binbaşı, Mustafa Kemal Paşa kolağası rütbesindedir. Teşkilat-ı Mahsusa'nın kuruluşunu Atatürk'ün akrabası Fuat Bulca, Cemal Kutay'ın yayınladığı "Trablusgarp'ta Bir Avuç İnsan" adlı anılarında anlatır. Bulca, Mustafa Kemal'in muavinidir. Mustafa Kemal'in Bulca'ya ilk sözü şuydu: "Trablusgarp'a gidiyoruz, sen de geleceksin." olur. Mustafa Kemal, şöyle diyordu: "Enver'in planı şu: Bizler kendi arzumuzla ve hususi bir teşkilat olarak müdafaayı ele alacağız. Harbiye Nezareti de bizi istifa etmiş sayacak. Orada teşkilat yapacağız. Biliyorsun ki ben daha evvel de Trablusgarp'ta bulundum. Halet-i ruhiyeyi bilirim. Eğer ciddi olarak müdafaaya girişirsek başta Sunusiler olmak üzere halk bize yardım eder. Enver Urban'ı teşkilatlandıracak, onların dillerini ve âdetlerini bilen arkadaşları beraberimize alacağını söyledi. Eşref Bey de geliyor. Mıntıkaları harita üzerinde taksim dahi ettik. Sen benim muavinim olacaksın. Bu akşam Beşiktaş'ta Enver'in evinde toplanacağız. Mahrem tut. Hiç kimse bir şey bilmiyor. Mahmut Şevket Paşa'yla Enver temas ediyor. Ali Fethi de Cezayir'e geçecek, oradan deniz vasıtasıyla intikal imkanlarını araştıracak."

"Sahte Pasaport Kara Kemal'den"

Kara Kemal, Teşkilat-ı Mahsusa'nın İstanbul'daki işleriyle ilgilenecekti. Teşkilat-ı Mahsusa'ya seçilecek subayların iaşe-

leri, yolculukta kullanacakları kıyafetler, sahte kimlik ve pasaportların tanzim edilmesi onun işiydi. Hazırlıklar gizli tutuldu. Teşkilat-ı Mahsusa'nın hükümetle, İttihat Terakki merkeziyle irtibatından da Kara Kemal ve Şükrü Bey sorumluydu. Kara Kemal Bey'in Karagümrük'teki evi, Teşkilat-ı Mahsusa'nın güvenli eviydi. (Kara Kemal, 1926'da Atatürk'e suikast davasından aranırken intihar etti. Maarif eski Nazırı Şükrü Bey de aynı davadan idam edildi.)

"Arusi Şeyhi Ömer Fevzi,

Mardin sevkiyat sorumlusuydu"

Enver Bey'in evinde yapılan gizli toplantıda Mustafa Kemal, Ali Fethi Okyar, Kuşçubaşı Eşref, Mümtaz Bey, Süleyman Askerî, Fuat Bulca ve birkaç subay vardır. Toplantıda büyük bir harita başında çalışılıyordu. Teşkilat, Mısır üzerinden Libya'ya sızacaktı. İngiliz kontrolü altındaki Mısır'dan geçişler tehlikeliydi. Başka bir çare de yoktu. Mısır'da Eşref Bey'in çevresi işe dahil edilecekti. Mısır'ı iyi tanıyan biri daha vardı: Ömer Fevzi Mardin.

Fevzi Bey, Teşkilat-ı Mahsusa'nın İskenderiye'deki sevkiyat ve ikmal sorumlusu tayin edildi. Teşkilat, Trablusgarp'a karadan ve denizden bağlanan yollar üzerindeki merkezlerde güvenilir elemanlar görevlendirecekti. Teşkilat-ı Mahsusa herkese açık olmayacaktı. Profesyonel çeteciler ve idare etme niteliğine sahip güvenilir subaylar yer alacaktı. Enver Paşa, hazırlık için Eşref Bey'in önceden gitmesini istedi. Enver Paşa'nın son sözleri şöyleydi: "Hepimiz yekdiğerini tebrike layığız. Nizam ve disiplini muhafaza etmek için bağlı olduğumuz şuura azami riayet içinde, tam bir kardeşlik ve uhuvvet havasını temsil edeceğiz. Allah bizimle beraberdir."

Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Bey, Libya'da keskin nişancılığıyla ün saldı. Pusuya yatan Nuri Paşa'nın, tek başına 100'den

fazla İtalyan askerini öldürdüğü dilden dile dolaştı. Kuşçubaşı Eşref de "Uçan Şeyh" unvanını Libya'da kazanıyordu. Tunus, Cezayir ve Sudan'dan gönüllüler akıyordu. Cezayirli Emir Abdulkadir'in oğlu Emir Ali Paşa ile Tunuslu Şeyh Salih Şerif Tunusi de Eşref Bey'in davetiyle Trablusgarp'a geldi.

"İslam dünyası teşkilata destek verdi"

Zenci Musa her yerde savaştı, veremden öldü. Sudan'dan gönüllü olarak Libya'ya gelen Zenci Musa, Kuşçubaşı Eşref'e baba gibi bağlandı. Ölene kadar Osmanlı idealleri için savaştı. Sudanlı gönüllüler arasında meşhur bir isim vardı. İki metreyi aşan dev cüssesiyle bu siyahi Müslüman, Akif'in şiirinde yer alan Zenci Musa'ydı. Eşref Bey'e bir baba gibi bağlanan Zenci Musa, onun 1917'de Hayber'de esir edilişine dek yanından ayrılmadı. Zenci Musa, Yemen'deki Osmanlı kumandanına teslim edilmesi gereken emanetleri kurtardı. Ali Sait Paşa'ya emanetleri teslim ederken ağlayan Musa Bey, "Çok şükür başardık ve hazineyi teslim edebildik. Fakat Eşref Bey'imizin düşmanın eline düşmesine müsaade ettik." diyordu. Zenci Musa Yemen'de İngilizlere esir düştü. Serbest bırakıldığında İstanbul'a döndü. Eşref Bey, Malta'da esirdi. Ali Sait Paşa, "Eşref'in Arap'ı" ve "Eşref'in komandosu" olarak anılan Zenci Musa hakkında "O bizim cengâver Musa'dır. Yemen'e bize para getiren adam." diyordu. Gümrük hamallarına kâhya oldu, diğer hamallar gibi yük taşıdı. İngiliz İşgal Kumandanı General Harrington onu kocaman bir çuvalı tek eliyle kaldırırken görüp maiyetine istemiş, ancak "Benim bir tek efendim ve kumandanım var. Onu bekliyorum." cevabını almış.

Osmanlı Hükümet'inin resmî sorumluluğu dışında olmak üzere Teşkilat-ı Mahsusa'yı kurarak İtalyan işgali altındaki Libya'ya giden Enver Paşa ve arkadaşları Trablusgarp ve Bingazi'de aşiretleri örgütledi. Enver Paşa'nın Libya halkı üzerindeki

etkisi çok yüksekti. Sunusi Şeyhi Ahmet Şerif, Enver Paşa'nın en önemli destekçisiydi. Şeyh Sunusi, İslam birliği siyasetinin önemli bir unsuru olacaktı. Sudan, Cezayir, Mısır ve Tunus gibi yakın bölgelerden Libya'ya gönüllü akıyordu. Cezayir'den Emir Abdulkadir'in oğlu Emir Ali Paşa ve Tunuslu köklü bir ulema ailesinden Şeyh Salih Şerif Tunusi, Eşref Bey'in çalışmaları sonucunda gönüllü kuvvetlere katılıyordu.

"Yaralarımıza idrar döküyorduk"

Avrupa, işgalci İtalyanlara büyük destek verirken Libyalı direnişçiler binbir güçlükle boğuşuyordu. Eşref Bey, Cemal Kutay'a verdiği anılarında şöyle diyordu: "Hiçbir harpte, Trablusgarp'ta olduğu kadar yalnızlığımızı hissetmemiştik. Çöl ortasında idik... Yaralarımızı saracak pamuğumuz, tentürdiyodumuz yoktu. İçinde amonyak vardır diye yaraların üzerine idrar döküyorduk. Biz bu yoksulluk içinde iken, İtalya, Hıristiyanlık âleminin yardımına mazhardı. Kızılhaç'a mensup prensesler, Avrupa saraylarının kadın şahsiyetleri, Vatikan'ın dünyanın dört tarafından davet ettiği her mezhepteki kadınlık müesseseleri, sanki İtalya kendi topraklarından bir kısmını kurtarıyor da bizler istilacı imişiz gibi karşımızda yer aldı. Ele geçirdiğimiz İtalyan eşyası içinde neler yoktu? Bu hediyeler arasında 'Barbarlara karşı harp eden İtalyan askerine minnet' cümleleri ve bunların altında Güney ve Kuzey Amerika'yı, Avustralya'yı, Kanada'yı, Yeni Zelanda'yı temsil eden halk imzaları vardı. Kendilerine hiçbir fenalığımız dokunmamış insanlar, bizi yanlış tanıtmış olanların günahlarıyla karşımızda idiler."

"Şerif Hüseyin ihaneti olmayabilirdi"

Eşref Bey, Hıristiyan dünyasına karşı Hindistan Müslüman Cemiyeti'ni harekete geçirdi. Kalküta, Delhi, Keşmir ve Karaçi'de halk sokağa döküldü, İtalyan konsoloslukları saldırıya uğradı. Şii'siyle Sünni'siyle, Hint Müslümanları bir oldu. Hint ga-

zeteleri İtalyan işgalini kınayan başlıklarla çıktı. Pek çok ülkede tepkiler sokağa taştı. Bütün bunlar, İttihatçıları İslam birliğine teşvik etti. Eşref Bey'in itirafları ilginçti: "Trablusgarp harbi bizim hangi kuvvetlere istinat edebileceğimizi tereddüde mahal kalmadan ispat etti. Arabistan'da şehir merkezlerinde İngiltere ve Fransa'nın menfaatleriyle sarhoş olan ve siyaseti meslek olarak benimseyenler haricindeki büyük kitle, bilhassa Bedeviler devletimize sadık idiler. Biz Trablusgarp'ta yerlilerden gördüğümüz alaka ve sadakati her tarafta göreceğimizi düşünüp tedbirler alsaydık ne Şerif Hüseyin ihaneti olurdu, ne Filistin'i ne Suriye'yi ne Irak'ı bu kadar hazin dekorlar ve şartlar içinde kaybetmezdik. Büyük hatamız iş işten geçtikten sonra aklımızın -o da maalesef hatalı şekilde- başımıza gelmiş olmasıdır. Trablusgarp'ta Mısır bize en cömert şekilde el uzattı. Halkın kalbi bizimleydi. Sunusiler bize inanarak kanlarını döktüler. Yemenliler bize ikram ettiler. Bizi gadre uğramış büyük bir milletin çocukları olarak, kara günlerimizde kendi topraklarının şerefli müdafileri saydılar."

"İngiliz generali tersler"

Hamallık yaptığı sırada Anadolu'ya cephane sevkiyatında görev alan Zenci Musa, emekli maaşını "Millet aç... Ben bunu alamam." diyerek kabul etmemiş. Eşref Bey'in anlattığına göre hastalandığında devlet hastanesine yük olmamak için Şeyh Ata Efendi'nin şeyhi olduğu Özbekler Tekkesi'ne sığınmış. Vefat ettiğinde bavulunda kefeni ve Osmanlı haritası varmış. Bir de Eşref Bey'in soluk bir resmi. Eşref Bey, onun için "Ben Malta'dan kurtulup Millî Mücadele'nin bayrağını açanlardan birisi olmak şerefine mazhar olduğum günlerde, Musa, o benim kahraman Arap'ım, veremden ölmüş" diyecekti.

Merhum Akif, Zenci Musa'yı Eşref Bey'le birlikte Nasihat Heyetinin Arabistan yolculuğunda tanımıştı. Akif, Sudan'ın bu vefakâr evladını şiirine alarak şöyle diyordu:

"Eşref Bey'in emir eri Zenci Musa,

İsa Peygamber'e omuzlarını ödünç verir,

Ve Peygamber bu sayede göğe tırmanabilir."

Hükümet darbesi yaptılar. Edirne'nin düşüşü de İslam dünyasında infiale yol açtı. Edirne'yi savunmadan Bulgarlara verme niyetinde olan hükümet, kendi idam fermanını da imzaladı. İttihat ve Terakki, Enver Paşa'nın reisliğinde bir gizli toplantı yaptı. Sadrazam Kamil Paşa görevinden istifa ettirilecekti. Operasyon Teşkilat-ı Mahsusa tarafından gerçekleştirilecekti.

"Kamil Paşa istifa eder"

23 Ocak 1913 günü gerçekleşen Babıali Baskını'nda Enver Paşa beyaz bir atın üstünde şimdi İstanbul Valiliği olan binaya geldi. Binaya giden ara sokaklar ve caddeler Teşkilat-ı Mahsusa'nın kontrolündeydi. Hükümet binasını koruyan askerler Enver Paşa'yı görünce silahlarını indiriyordu. Ömer Naci'nin ateşli bir nutuk çekmesinden sonra içeri girdiler. Teşkilatın ünlü fedaileri Yakup Cemil, Sapancalı Hakkı, Filibeli Hilmi, Mümtaz Bey, Enver Paşa'nın yanındaydı. Harbiye Nazırı Nazım Paşa, darbecilere engel olmak isteyince Yakup Cemil tetiğe bastı. Konakta biri darbeci, dört ceset vardı. Enver Paşa kan dökülmemesi için talimat vermişti. En ufak bir harekette tetiğe basmayı huy haline getiren Yakup Cemil dur durak bilmiyordu. Sadrazam Kamil Paşa istifa mektubunu imzaladı. Yeni Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'ydı. Yeni bir dönem başlıyordu.

"Libyalılar Enver Paşa'yı uğurlar"

Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Harbi'yle meşgül olmasını fırsat bilen Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ birleşerek, 8 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açtılar. Osmanlı ordusu Çatalca önlerine kadar çekildi. 8 Kasım 1912'de Yunanlılar Selanik'i işgal etti. 17 Kasım 1912'de Bulgarların İstanbul'u almak için yaptıkları taarruzlar geri püskürtüldü. Bulgarların saldırısı sonunda 26 Mart 1912'de Edirne, ardından Yanya ve İşkodra düştü. I. Balkan Savaşı, 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması'yla sona erdi. Osmanlı Devleti'nin başkentine birkaç saatlik mesafedeki Edirne düştüğünde, Trablusgarp'ta savaşan Teşkilat-ı Mahsusa'nın başkanı Enver Paşa geri dönmek zorunda kaldı. Libyalıların gözyaşları içinde, milli marşlarla, tekbirlerle dualarla uğurladığı Enver Paşa İstanbul'a doğru yeni bir maceraya yelken açarken, arkasında muhteşem bir direniş, kulaktan kulağa yayılan destanlar bırakıyordu.

"Ömer Muhtar silah arkadaşı

Mustafa Kemal'den yardım ister"

I. Cihan Harbi'nden sonra Libya'da direnişin simgesi olan Şeyh Ömer Muhtar, Teşkilat-ı Mahsusa'nın komutasında savaşan Sunusi gönüllüler arasındaydı. İtalyan işgali sırasında Kasur Zaviyesi imamı olan Ömer Muhtar, 1931'de İtalyanlara esir düşerek idam edildi. 20 yıl savaştıktan sonra şehit olan Ömer Muhtar'ın cesareti Teşkilat-ı Mahsusa subaylarının dikkatini çekmişti. Sunusi şeyhleri, bir gönüllü müfrezesine kumanda eden Ömer Muhtar hakkında subaylara, "Böyle on tane Ömer Muhtar olsa bize yeter." diyorlardı. Teşkilat-ı Mahsusa'dan gerillacılığı öğrenen Ömer Muhtar, Cumhuriyet döneminde, eski silah arkadaşı Atatürk'e mektup yazarak destek istedi. Bu mektuplar cevapsız kaldı. Orhan Koloğlu'nun Libya Kralı İd-

ris Sunusi'nin başbakanlığını yapan babası Sadullah Efendi'nin naklettiğine göre, mektuplar Atatürk'e ulaşmamış. Libyalılar Türkiye'ye uzun süre kırılmışlar. İşin gerçeğini bir İngiliz ajanı, Sadullah Bey'e açıklamış. Buna göre İtalyan İşgal Kuvvetleri Komutanı faşist Mareşal Rodolfo Graziani, bu mektupları ele geçirerek saklamış.

Sonradan Müslüman olan İngiliz ajanı Libya'da şehit oldu. Sudan'dan gelen gönüllülerden biri de eski İngiliz istihbaratçı 'İngiliz Osman'dı. Enver Paşa, bir hanım arkadaşına yazdığı mektupta, şehit düşen İngiliz Osman için şöyle diyordu: "Kampımızda buraya gelmeden önce siyasi nedenlerle Müslüman olan İngiliz bir asker vardı. Hayatımda hiç karşılaşmadığım bir gözü pekliğe sahip, hakikaten çok iyi çocuktu. İtalyan dikenli tellerinin altından kayıp onların kalelerine girmek onun için spordu. Geçen gün Derne Vadisi'nde adamlarımla öldürüldüler, yaralandılar ve İtalyanlar tarafından götürüldüler. Hepimiz nasıl seviyorduk onu. Bu akşam yine, asıl adı Stuart Smallwood olan Osman adlı bu zavallı İngiliz kahramanı deforme olmuş ve antipatik suratıyla düşündüm. Onu yine de çok seviyor ve olağanüstü yiğitliğine hayrandım. Heyhat! Şimdi öldü ve cesedi İtalyanların elinde. İsmini yaşatmak için her şeyi yapacağım. Ailesinin altın imtiyaz madalyasını alması için Harbiye Nezareti'ne yazdım, annesi Şefkat Madalyası alacak ve ismi Harbiye Nezareti'nin altın defterine kazınacak. Ona gelince, o herhalde mutlu, huzurlu ve memnundur."

G- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE CİHAT

Kasım 1914'te "Cihad-ı Mukaddes"in ilanıyla birlikte, hem Osmanlı memleketlerinde hem de Batı sömürgelerindeki Müslüman milletlerin kendi güçleri nispetinde buna katılmasının arkasındaki itici güç ne idi? Resmî tarihe göre, halkın

salt inançlarından hareketle veya maceraperest duygularıyla münferit veya mevzi "cihat kalkışmaları" içinde bulunmuştu. Halbuki olayın perde arkasını incelediğimizde, çok farklı bir manzarayla karşılaşıyoruz. Sömürge ülkelerindeki Müslüman topluluklardan Osmanlı memleketlerindeki tebaanın silahlanıp işgalcilere karşı savaşmasında itici güç olarak Teşkilat-ı Mahsusa görülüyor.

Teşkilat-ı Mahsusa, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Genelkurmay İstihbarat Şubesi ve Dahiliye Nezareti'nin (İçişleri Bakanlığı) gizli polis örgütünden ayrı; Enver Paşa'ya bağlı gizli istihbarat servisi olarak çalıştı. Teşkilat, salt Enver Paşa'nın istediği bilgileri toplamakla kalmadı. Bu bilgilerden hareketle gerekli eylemler yaptı. Bu bakımdan Teşkilat-ı Mahsusa yüzyılın ilk profesyonel ve eylemci istihbarat örgütü olma özelliğini taşır.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın üst düzey görevlileri, Harbiye Nazırıyla yakın ilişkilerinden yararlanarak ordu birliklerine Enver Paşa adına emir verebiliyordu. Buna bakarak şunu çok rahatlıkla söyleyebiliriz: Teşkilat-ı Mahsusa, Enver Paşa ile ordu arasında bir köprü vazifesi ifa ediyordu. Cihat ilanından çok önce ilkeleri mümkün olan her yerde uygulamaya sokma emri verdi. Dolayısıyla teşkilat faaliyetlerinin çoğu İslam birliği için kapsamlı bir propaganda kampanyası yürütmeye yönelik oldu. Bu faaliyetler, Osmanlı (aslında Enver Paşa) Alman ittifakının imzalanmasından hemen sonra Teşkilat-ı Mahsusa'nın reorganizasyonunun arkasında yatan Panislamist düşüncenin bir yansımasıydı.

Teşkilatın geniş hücreler, ajanlar ve yarı askerî nitelikte çeteler ağından oluştuğu biliniyor ancak, cihat uğruna yürüttüğü faaliyetler o kadar çok bilinmiyordu. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Teşkilat-ı Mahsusa bu konuda dünyada benzeri olma-

yan açıklıkta ama aynı gizlilikte bir örgüttü. Bundan dolayıdır ki kendisinin faaliyetleri hakkında net bir bilgi yok.

İslam Birliği politikasının genel hedefi, yukarıda da belirttiğimiz gibi İngiliz, Fransız ve Rus işgali altındaki İslam milletlerini kışkırtmak ve isyanlar çıkartmaktı. Cihat Beyannamesi, Müslümanları yabancı yöneticilerine karşı birleştirerek bu hedefin gerçekleşmesi sağlamak için yayınlanmıştı.

İmparatorluk sınırları dışında İslam Birliği düşüncesi pek başarı sağlayamadıysa da 1914-15 yılları arasında Teşkilat-ı Mahsusa'nın propaganda çalışmaları arttı. Enver Paşa, İslam dünyasının hareketsizliğinden ve cihada karşılık verilmemesinden çok fazla endişelenmemişti. Çünkü o da biliyordu ki işgal altındaki İslam milletleri hem çok yoksul hem de birçoğunun aşiret veya kabile reisleri yabancı güçlerle iş birliği içinde idi. Bu feodal ve ekonomik engellere rağmen sağladığı başarı hiç de küçümsenmeyecek boyuttaydı.

H- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE TARİKATLAR

Osmanlı ordusunun düşmana direnme arzusunu çoğaltmak için İslam'ı kullanma yönünde garip ve pek bilinmeyen bir hareket 1915 yılının ilk yarısında Mücahidin-i Mevleviye veya Mevlevi Gönüllü Taburu'nun kurulmasıdır. Gerçi bu taburun kurulması Enver Paşa'nın fikriydi ve Teşkilat-ı Mahsusa'nın doğrudan sorumluluğunda değildi ama Eşref Kuşçubaşı ve diğer ajanlar bu taburun kurulması için harcanması gereken çaba ve kaynakların kat kat üstünde yarar sağlayacağı inancındaydılar.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın bu fikre verdiği destek, taburun kurulmasında ve savaş meydanına götürülmesinde sağladığı pra-

tik yardım dolayısıyla, söz konusu yarı askerî birlik üzerinde kısaca durmaya değer.

Yukarıda da belirtildiği gibi cihat, bütün İslam âlemini İtilaf Devletlerine karşı harekete geçirmek için ilan edilmişti. Osmanlı Devleti'nin askerî planlamacıları, aynı düşünceyle, halkı ve özellikle askerleri savaşı kazanacaklarına inandırmak için çalışırken imparatorluğun manevi kaynaklarını da savaş için harekete geçirmeye kalkıştılar. Mevlevi taburunun kurulması, silahlı kuvvetlerin moralini korumak ve aynı zamanda Suriye ile Filistin'deki Arapların dostluk ve desteğini elde etmek için en zengin, en yaygın ve en çok saygı duyulan tarikatlardan birinin dinsel prestijini kullanmaya yönelik bir girişimdi.

Harbiye Nazırı Mevlevi tarikatının Hindistan Müslümanları arasındaki saygınlığından bir hayli etkilenmişti. Bundan dolayı, İngiliz ordularında Türklere karşı çarpışan Müslüman askerlerin Osmanlı ordularında görev yapan Mevlevilerden gelen propagandaya özellikle duyarlı olacaklarını düşünmüştü.

Eşref Kuşçubaşı, taburun Osmanlı ordusunda yararlı olacağına, hatta seçilen Arap vilayetlerindeki yerel ahali arasında çalışacak bir propaganda şebekesi olarak da işe yarayacağına umut bağladığını ama Mevlevilerin İngiliz ordusundaki Hindistan Müslümanlarına yönelik olarak kullanılmasının sonuç vereceğini sanmadığını belirtmiştir.

Planın bu bölümünü hayal diye nitelemiş ve Enver Paşa, Teşkilat-ı Mahsusa mensuplarına böyle bir proje konusunda ne düşündüklerini sorduğu zaman ilgili projeyi reddettiklerini söylemiştir. Yine de Mevlevilerin padişahın davası uğruna mücadeleye katıldıkları şeklinde propaganda Hindistan'da yapılmıştır. Hükümetin kolay bir askerî zafer beklentisini doğrular raporlar cephelerden gelmediği takdirde, Harbiye Nezareti Osmanlıların moraline öylesine yüksek bir seviyeye çıkarmak

istiyordu ki bir dizi askerî felaket karşısında bile düşmana direnme azmi zayıflamasın.

Mevlevi taburu, tarikatın moral etkisini doğrudan doğruya cepheye taşıyacak, çoğunlukla İttihatçı hükümete pek de içten destek vermediği bilinen yörelerden toplanan askerlerin moralinin yüksek olmasını sağlayacaktı.

Tabur, İstanbul'daki Mevlevi şeyhlerinden ve dervişlerden kurulmuştu. Başka tarikatlardan olan veya tarikat mensubu olmayan kimselerin de tabura girmesine izin verilmişti; tabura giren herkes geleneksel Mevlevi başlığı sikke'yi takacaktı.

Mevlevi tarikatının kültürlü lideri Veled Çelebi İzbudak tabura komutan atadı. Tabur, Konya'daki kısa konaklama devresinde, tarikatın diğer dergâhlarından gelen Mevleviler ve 4. Ordu ile Teşkilat-ı Mahsusa'dan gelen askerî danışmanlarla genişletildi. Celalettin Rumi'nin türbesinin başında yapılan törenlerden sonra tabur, üç yıl boyunca bağlı bulunacağı 4. Ordu'da eğitim görmek üzere Şam'a gönderildi.

Şam'da savaş eğitimi görmesine rağmen Mevlevi Taburu çarpışmalara sokulmadı. Daha çok İngiliz ordusundaki Müslüman askerlere yönelik propaganda amaçlı çalışmaya gayret sarfettiler. 4. Ordu'ya bağlı derviş askerler, düşman kuvvetlerle silahlı muharebeye girmekten çok, askere moral vermek için kullanıldı. Ancak 1915 oldukça zor bir dönemde, 4. Ordu, başka yerlerdeki Osmanlı birliklerine takviyede bulunmak üzere boşaltıldı.

Cemal Paşa, "Hatıralarım" isimli eserinde kendi komutasında sadece iki Türk birliği kaldığını, bunlardan birinin Dobruca (Bulgaristan)'dan gelen gönüllü Türkler ile Mevleviler olduğunu belirtir. Bu ikisini, bir piyade taburu kurmak üzere birleştirdiğini de notlarına ekler.

Broken Hill Olayı

Cihat çağrılarının, istenilen boyutlarda yankı bulmamasının sebebi, Hicaz yarımadasında bulunan, Hazreti Hüseyin'in soyundan gelen Haşimi ailesinin İngilizlerle iş birliği yapmasından kaynaklanıyordu. İslam dünyasında büyük saygınlığı olan Hazreti Ali'nin sülalesinden gelen bir ailenin tutum ve davranışları, diğer Müslüman kabileler için önemli bir gösterge idi o günlerde.

Ama Haşimi hanedanının "ehli Salip" (Haçlılarla) iş birliği içerisinde olduğunu ve İslam'a ihanet ettiğini gören aile ve topluluklar da vardı. Bu aileler, teşkilatın cihat çağrısına olumlu cevap veriyorlardı. Diğer taraftan bireysel olarak cihat çağrısına olumlu cevap verenlerin sayısı oldukça fazladır. Cumhuriyet döneminde bile Türk istihbarat servisleriyle ilişkilerini koparmayan bu fert ve ailelerini etkileyen en önemli sebep cihat çağrısıdır.

Teşkilatın cihat çağrısı onbinlerce kilometre uzaklıkta olan Avustralya'da bile yankısını bulur. Burada bulunan Afganistan ve Hindistanlı iki Müslüman, Avusturya'nın Broken Hill mevkiinde, Osmanlı'ya savaş açan bu ülke ile savaşırlar. Dünya tarihinde çok küçük ama etkisi oldukça büyük olan Broken Hill olayı şöyle gerçekleşir:

1915 yılbaşı tatilinde Avustralya'nın Silverton kasabasında yasayan aileler piknik yapmak üzere trenle yola çıkarlar. Broken Hill Tepesi yakınına geldiklerinde birden demiryolunun yanında üzerine tanınmayan bir bayrak çekilmiş bir dondurma arabası ile karşılaşırlar. (Bunun daha sonra Türk bayrağı olduğu anlaşılacaktı.) Dondurma arabasının hemen yanındaki siperden iki kişi trene yayılım ateşine başlar. Açılan ateşle Silverton kasabasından birçok kişi ölür. Tren son hızla yoluna devam ederek olay bölgesinden kaçar. Vardığı ilk istasyonda yol-

cular durum telgrafla bölge polisine bildirirler. Bunun üzerine askerî birlikler, yerel polis ve Silah Kulübü gönüllüleri bölgeye sevkedilir.

Bu arada aranan iki silahşor bir tahta kulübeye girerek burada yaşayan bir adamı öldürdükten sonra tepeye doğru çekilip mevzilenirler. Askerî birlikler ve polis tepeyi muhasara altına alır. Yapılan "teslim ol" çağrılarına ateşle cevap verirler. İki tabur asker, onlarca polis ve bir o kadar da "Silah Kulübü" üyeleri ile tam dokuz saat çatışırlar. Çatışmada Avustralya birliklerine hayli zarar verirler. Dokuz saatin sonunda bu gerillalardan biri ölür, diğeri de ağır yaralı olarak yakalanır. Bir süre sonra ağır yaralı olan gerilla da hayata gözlerini yumar.

Avustralya hükümeti ve istihbaratı yaptıkları araştırmayla kendilerini hayrete düşüren bir sonuca varırlar. Gerillalardan birinin Gül Muhammed adında bir Afganlı deve sürücüsü ve dondurma satıcısı, diğerinin de Hintli Molla Abdullah adında yaşlı bir şahıs oldukları anlaşılır. Teşkilatın cihat ilanından sonra Osmanlı Devleti'ne savaş açan Avustralya devletine bu iki kişi Broken Hill'de cephe açarlar. İki Müslüman'ın bu onurlu tutumlarından oldukça etkilenen Avustralya hükümeti, Broken Hill tepesinde ikisinin adına bir anıt mezar yapar.

I- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE AŞİRETLER

İngiliz büyükelçisi cuma günleri İstanbul camilerinde verilen İngiliz aleyhtarı vaazlar üzerinde de durur. Ayrıca propagandacıların Halep'ten buradaki çabaları sonucu önde gelen şeyhlerin birçoğunun Almanya'nın safına geçtiği iddia edilmektedir. Hama, Humus, Baalbek, Şam ve diğer şehirlere doğru ilerlediğini kaydeder. Büyükelçinin raporuna göre, bu ajanlara Mısır'a kadar giderek oradaki Müslümanları da kışkırtma talimatı verilmiştir. Halep'e yerel liderlerin cihada des-

teklerini sağlamak için gönderilen ajanlarla Mısır'a yollananlar aynı kişiler değildir.

Mısır'da cihat propagandası faaliyeti, genellikle, İstanbul'da özel eğitim görmüş ve savaş başlamadan Mısır'a dönmüş Mısırlıların elindeydi. Örneğin, Şeyh Abdülaziz, savaştan önce Kahire'de Teşkilat-ı Mahsusa hücresinin yöneticisiydi. Genel olarak propaganda faaliyeti, İngiliz belgelerinin gösterdiğinden daha düzenli ve daha yaygın nitelikteydi.

İngiliz büyükelçisi, İstanbul'daki Alman elçiliğinin çıkardığı İngiltere'nin İslam düşmanı olduğu şeklindeki propagandaya da karşı çıkıyordu. Hepsinin Almanya'dan para aldığını iddia ettiği Türk gazetelerinin bu propagandayı bütün imparatorluğa yaydığını belirtiyordu.

1914 Ekim'inin ortalarında Teşkilat-ı Mahsusa'nın İslam birliği propaganda kampanyası Suriye ve Irak'taki Bedevi aşiretleri arasında yürütülüyordu.

Irak'taki Kürtler arasındaki kampanya ise, elçinin 15 Ekim 1914 tarihli raporunda bildirdiğine göre, İngiliz aleyhtarı propaganda yapmak amacıyla İstanbul'dan Basra'ya giden ve bir Kürt aşiret reisi oğlu olan bir kişi tarafından başlatıldı. İçlerinde Almanların bulunduğu başka ajanların da Afganistan'a gitmek üzere yola çıkmış oldukları belirtiliyordu.

Kürtlerin bu ajanların çağrısına kulak verecekleri bekleniyordu ve gerçekten de öyle oldu. 8. Ordu Komutanı Zeki Paşa'nın elinde Irak'taki Bedevilere dağıtmak için 5000 lira bulunduğu bildiriliyordu, bu arada Ayan üyesi Abdurrahman da Ma'an civarındaki aşiretler arasında çalışıyordu.

Enver Paşa'nın yaveri, Makedonya ve Trablusgarp'ta büyük tecrübe kazanmış bir Teşkilat-ı Mahsusa ajanı olan Mümtaz Bey, Kudüs civarındaki aşiretlerle çalışıyordu. Zeki Paşa'nın

elinde bulunduğu söylenen paralar onun kurmay subaylarıyla bağlantılı olan Teşkilat-ı Mahsusa ajanları tarafından dağıtıldı.

Süleyman Askerî Bey, Kasım ve Aralık 1914'te Mezopotamya'daki aşiretlerin bağlılığını kazanmak için 5000 liradan fazla para harcamıştı. Eşref Kuşçubaşı, 1957'de üzerinde yorum yapması istenene kadar hiç görmediği bu İngiliz raporundaki bilgilerin doğruluğu karşısında hayrete düşmüştür.

Aşiretler

Teşkilat-ı Mahsusa, sosyal yapısından dolayı Arap yarımadasında aşiretleri kazanmanın yolunu aradı hep. Aşiretlerin lider kadrosunun ikna edilmesi demek, bütün aşiret fertlerinin kazanılması anlamına geliyordu. Bu amaç uğruna on binlerce Osmanlı altını Arap çöllerinde dağıtıldı. Bu çalışmalar Osmanlı'ya katkı sağlamadı değil. Ancak oyunun kuralı belli idi: Parası olan kazanır. Osmanlı'nın dağıttığı paraların onlarca kat fazlasını dağıtan diğer istihbarat servisleri bu savaşı kazanacaklardı. Ancak kazandıkları eksiksiz bir savaş değildi.

Osmanlı'ya tamamen bağlı, hatta parasal bir beklentileri olmayan birden çok aşiret de vardı Arap yarımadasında. Bunlardan biri de Irak'taki Uceymiye aşiretidir. Irak'ta İngilizlere kök söktürenlerden biri de Arap aşireti liderlerinden Uceymi Sadun Paşa'dır. İngilizlerin altınlarını elinin tersiyle iten Uceymi Paşa, Osmanlı Devleti'nin yanında savaştı. İngilizler Basra'yı işgal ettikten sonra Uceymi Paşa'ya bir mektup göndererek, Uceymi Paşanın İngilizlerle iş birliği yapması durumunda Irak tahtının kendisine verileceği vaadinde bulundular. İngiltere hükümeti adına gönderilen mektuptan 24 saat kadar sonra Uceymi Paşa İngilizlere karşı bir baskın düzenleyerek cevap veriyordu. Paşa'nın cevabı açıktı. Paşa'nın Osmanlı'ya en büyük katkılarından biri de Teşkilat-ı Mahsusa hücum taburlarını Irak çöllerinde esir düşmekten kurtarmasıdır.

Şeyh Şamil'in damadı Osman Paşa'nın torunlarından Süleyman Askerî komutasındaki Teşkilat-ı Mahsusa müfrezelerinin Kafkas cephesine gitmek üzere yola çıktığını, bazı olaylar nedeniyle Irak'a girdiklerini, Nuheyli denilen yerde Uceymi Paşa ve fedaileriyle karşılaşır. Bu olayda tanık olan ve kendisi aynı zamanda bir Teşkilat-ı Mahsusa çalışanı olan Hamza Erkan o günü şöyle anlatıyor:

"Bağdat'tan beri menkıbe ve hikâyelerini işitmekte olduğumuz, düşman kuvvetleri ileri karakollarının rüyalarına giren ve uykularını kaçırarak dehşet uyandıran müttefik aşiretleri reisini o gün ilk defa görmüş oluyordum. Basra'nın tahliyesinden sonra anavatanla irtibat ve münasebetleri tamamen kesilmiş olan ve çok faik kuvvetler karşısında kahramanca müdafaalardan sonra merkezden verilen emir üzerine çekilmek mecburiyetinde kalan fedakar cenup müfrezemizi ıssız bir çölden geçirerek muhakkak bir esaretten kurtaran Uceymi Paşa'dır. (...) İşte bu asil çöl çocuğu ta Basra kapılarından Urfa'ya kadar ordumuzun kahraman bir muavini olarak harp ede ede çekilerek geldi. Daha sonra Milli Mücadele'nin ilk ve felaketli günlerinde Diyarbakır'a gelerek vatanın hizmetine koşmuş, cenup sınırlarımızda önemli ve unutulması mümkün olmayan hizmetler yaptı."

Mustafa Kemal'den Uceymi'ye Mektup

Mustafa Kemal, 1919'da Diyarbakır'a gelen Uceymi Sadun Paşa'ya iltifatkar bir mektup yazarak görüş alışverişinde bulunmak istediğini bildiriyordu. Mektupta Türk ve Arap milletlerinin ayrılık yüzünden ayrı ayrı zayıf olmasından yakınarak, emperyalistlere karşı el ele savaşım vermek gerektiğini vurguluyordu.

Uceymi Sadun Paşa, 1920'de Mardin'e geldi ve kentin ileri gelenleriyle yaptığı görüşmelerde, Irak'ta İngiliz yönetimine

karşı düzenlenecek bir ayaklanma için silah ve asker yardımı istedi. Irak'ın Revandiz bölgesindeki ayaklanmada İngilizler bozguna uğrayarak yöreyi boşalttılar. Ankara hükümetinin Güney Anadolu'da oluşturduğu Elcezire Cephesi Komutanlığı, 1920 sonlarında Revandiz'e bir piyade birliği gönderdi. İngilizler, Lozan görüşmelerinin başladığı günlerde, Musul sorununa askerî çözüm bulmak için bir saldırı dalgası başlattılar.

Revandiz'in Hakkari ve Şemdinli ile bağını kesmeye yönelik İngiliz saldırısı, güçlü bir direnişle karşılaştı. Çatışmalar aylarca sürdü. Ancak, İngilizlerle iş birliği yapan bazı aşiretler yüzünden Revandiz Müfrezesi çekilmek zorunda kaldı. Müfreze 1923 Nisan'ının son günlerinde Iran sinirini geçerek Usnu Kasabası'na sığınıyordu. Osmanlı Devleti ve Ankara hükümeti yanında yer aldığı için doğduğu toprakları terk etmek zorunda kalan Uceymi Sadun Paşa, Cumhuriyet döneminde Urfa'da Atatürk tarafından kendisine verilen bir çiftlikte ömrünün sonuna kadar ziraatle uğraştı.

Teşkilat-ı Mahsusa'nın örgütlediği ve Kuvayi Milliye döneminde Fransızlara karşı savaşan ve Ankara ile iş birliği yapan Arap örgütler şunlardır:

Halep Teşkilatı Milliyesi, Suriye ve Filistin Müdafaai Kuva-i Osmaniye Heyet-i Umumiyesi, Gönüllü Kahire Fırkası, Amman Çerkez Fırkası'dır. Bu örgütlerin liderleri de teşkilatın ajanları idi.

J- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE ERMENİ TEHCİRİ

Ermeni soykırımı iddialarını savunan tarihçilere göre, bu gizli teşkilat, iddia edilen soykırımı gerçekleştirmede kullanılan örgütmüş. İddialara göre, Talat Paşa hükümetinden sonra yeni hükümeti kuran Ahmet İzzet Paşa teşkilatın tüm belge-

lerini yok etme emri vermiş. Teşkilat-ı Mahsusa'nın iddia edilen soykırımı gerçekleştirmiş olan örgüt olduğu iddiası, Andonyan belgeleri ve 1919/1920 İstanbul savaş mahkemeleri yanında, soykırım tezini ispatta kullanılan başlıca iddialardan biri. Günter Lewy'nin verdiği bilgilere göre, Teşkilat-ı Mahsusa hakkındaki iddiaların belgelerde doğrudan dayanağı yok ancak bu iddialar, bu belgeleri okuduğunu belirtenlerin kuşkulu varsayımlarına dayanmaktadır. Lewy, soykırım tezinin savunucularından olan Vahakn Dadrian'ın, orijinal kaynakların imkan vermeyeceği varsayımlarda bulunduğunu bildiriyor.

Stoddart'a göre, Teşkilat-ı Mahsusa, Ermenilerin sınır dışı edilmesinde herhangi bir rol oynamamıştır.

K- TEŞKİLAT-I MAHSUSA VE KANLI PETROL SAVAŞI

İnsanoğlu onu şifa amacıyla kullandı ilk önce. Amerikan Kızılderilileri, "şifa yağı" ve "yanan su" derken, beyaz Amerikalılar da "kaya yağı" diyorlardı.

Romatizma ve kas ağrılarına iyi geliyordu. Hatta baş ve diş ağrılarına da... Ancak "şifa yağı"nı 1870'te aydınlatma aracı olarak kullanmaya başlayan Amerikalı Avukat George Bissel ile Kimya Profesörü Benjamin Silliman'ın, bu kirli suyun insanların toplu olarak öldürülmelerine yegâne sebep olacağını düşündü mü acaba? Kitlesel savaşların, her elli yılda bir, bu kirli suyun çıktığı bölgenin haritasıyla rejimlerinin değişeceğini biliyor muydu? İki büyük savaşı atlatan dünyanın bu uğurda daha nice savaşlara gebe kalacağını aklının ucundan dahi geçirdi mi? Bütün bu soruların cevabı elbette ki "hayır"dır. Tıpkı Alfred Nobel'in dinamiti insan hayatına hizmet etmek amacıyla bulduğu gibi, petrolü aydınlatma aracı olarak kullanmaya başlayan şahıs da bu buluşuyla insanlığa büyük katkıda bulunduğuna inanmıştı.

Yüzyıl boyunca bu maddenin çıktığı topraklarda akan kanlar "kaya yağı" ile yarışıyordu âdeta... İmparatorluklar yıkılıyor ve onların cesetleri üzerinde yeni yeni devletçik denen küçük aşiret idareleri kuruluyordu. Sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun toprakları üzerinde kurulan devlet sayısı nerdeyse 50'yi bulacaktı.

Kanlı, kirli ve neredeyse bulunduğu günden bu yana bedelini hep insan hayatıyla alan ve ancak o kadar da insanoğlunun vazgeçilmezi olan petrol, dünyada istihbaratçılık mesleğinin profesyonel ve "zamandan daha hızlı" olmasını sağlayan en büyük sebeptir. Tıpkı, kendi bedenini yiyerek hayatta kalabilme çabası veren bazı Yunan tanrıları misali petrol, insanlığa bir yandan ışığı getirirken, bir yandan da onun hayatını elinden alıyordu.

İnsanoğlu yaratıkların içerisinde en tuhaf olanı galiba. Kendi bireysel yaşamını güzel kılmak için milyonlarca türdeşinin hayat hakkını elinden alıyor. Bu çelişki acaba başka canlı türlerinde var mı?

19. yüzyılda Kızılderililerin şifa amaçlı kullandıkları petrol, Avukat George Bissel, Kimya Profesörü Benjamin Silliman'ın ortak çalışmaları sonucunda önce aydınlanma aracı olarak kullanıldı. Ve içten patlamalı motorun icadıyla birlikte insan hayatını her alanına girdi. Ardından Amerikalı John Rockfeller'ın Standard Oil'i ile Hollanda-İngiltere ortaklığı ile kurulan Royal-Shell şirketleri dünya tarihini değiştiren bütün önemli olayların baş aktörü, yönlendiricisi ve müsebbibi olarak hep yer aldılar.

Aslında petrolün aydınlatma aracı olarak kullanıldığı 1870'ten günümüze kadar anlatacaklarımız, yalnız istihbaratçılar savaşı değil, dünya tarihidir. 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyıl, petrol yüzyılıdır. 20. yüzyılda imparatorlukların yıkıl-

ması, iki büyük savaşın çıkması ve milyonlarca insanın öldürülmesinin tek sebebi petrole hâkimiyettir. İngiltere Başbakanı Winston Churchill'in "Bir damla petrol bir damla kan değerindedir." sözü, bu gerçeğin en özet ifadesidir.

Geçtiğimiz yüzyılda tarihin akışını değiştiren petrol, 21. yüzyılda da alternatif ucuz enerji kaynağı bulunana kadar yine tarihin tek belirleyici sebebi olacak. Körfez Savaşı ile yarım kalan 20. yüzyılın son hesaplaşması maalesef bu yüzyılda tamamlanacak. Ve yine binlerce masum insanın hayatı atılan bombalar, ölüm kusan namlulardan çıkan kurşunlarla son bulacak. Dileriz 21. yüzyılın daha ilk ayları olan bu günler kirli su olan petrol yüzünden kanla boyanmaz. Ancak olayların gelişmesi bizim dileğimizin gerçekleşmeyeceğini gösteriyor.

İngiltere'de gerçekleşen Sanayi Devrimi ile birlikte meydana gelen sermaye birikimi, İngiliz sermayedarını yeni arayışlara yöneltti. Devlet yönetiminde yegne söz sahibi olan sermaye grupları, "dış dünya"ya açılmak için her türlü güç ve imkanı kullanmaktan kaçınmayacaktı. Özellikle devletin en güçlü kuruluşlarından olan istihbarat servisini kendi özel çıkarları uğuruna kullanmak için Scotland Yard'a baskı uygulayacaklardı. Sermaye birikimi ile birlikte standardı yükselen yaşam tarzı ve tüketim arzusu, İngiliz sermayedarını ülke dışındaki "bakir sahalar"a yöneltti. İngiltere, dünyanın üçte ikisinin suyla kaplı olduğunu gerçeğinden hareketle denizlerdeki gücünü zamanında arttırarak Kraliçe Victoria döneminde en güçlü ülke konumuna geldi.

Amerika kıtasında yeni yeni uluslaşma sürecini tamamlayan ve neredeyse bütün kıtanın kuzey kesimini tek bayrak altında toplayacak olan "Birleşik Devletler" dev konumuna geçiyordu. Bu da İngiltere için bir rakip demekti. İngiliz hükümeti,

bunun farkına varmış ve dünyadaki hâkimiyetini korumak için yeni çareler üretecekti.

İngilizler, güçlerini koruma gayretinden hareketle 19. yüzyılın ikinci yarısında henüz dünyanın büyük bir kesiminde bilinmeyen petrol ile ilgilenmeye başladılar. Petrolün önemini kavramış ve o gün Birleşik Devlelerin kontrole gücü yetmeyen Galiçya, Çekoslovakya, Romanya, Osmanlı İmparatorluğu ve İran'daki "yanan su"yu kontrolüne almak için istihbari ve askerî girişimlerde bulundu. İngilizler, kıta Avrupa'sında petrole hâkim olmaya çalıştıkları bu sırada Amerika'da Standart Oil'in kurucusu Rockfeller, petrolü romatizma ilacı diye küçük şişelerle satıyordu.

Rockfeller, 1860'ta "romatizma ilacı" satışından büyük paralar elde ederek böylece Birleşik Devletlerdeki petrol sahalarına el attı. 1870'te İngilizler ile dünya pazarında kıyasıya gelecek güce erişen Rockfeller, artık dev bir tröst oldu. 1890'larda ise İngilizlerle savaşacak güce erişti. Bu savaş iki ülkenin de on binlerce kilometre uzağında, Çin topraklarında meydana geldi. Peki, Rockfeller'ın rakibi kimdi?

İngiliz Kraliyet Dizbağı Nişanı'na sahip Sir Henry Wilhelm Deterding'di. Deterding, Hollanda asıllı bir Yahudi ailenin çocuğu idi. Maddi yokluklar yüzünden genç yaşta bankacılık sektöründe çalışmış, tevafuklar sonucu İngiliz istihbarat servisi ile Hollanda'nın ortak şirketi olan Royal Dutch'ın başına geçmişti. Ve Deterding, inanılmaz manevraları ile bu şirketi dünyanın en büyük devi haline getirmeyi başarmıştı. Rockfeller'la "Çin Pazarı"nda karşılaştığında, rakibinin sermayesi 900 milyon dolar iken Deterding'in ise sadece 5 milyon Hollanda florini idi.

Kıyasıya girilen rekabette, Rockfeller, Çin'de "bir litre neft alana bir gaz lambası bedava" kampanyası başlattı. Ancak De-

terding, Sumatra'daki petrol kuyularından çıkan bütün mamulü Çin'e taşıtıyordu. Rockfeller, binlerce kilometre uzaklardan getirdiği petrole mukabil Deterding, hemen bu ülkenin burnunun dibindeki petrolü daha ucuz maliyetle pazara sokuyordu.

Ne var ki Standart Oil'in çok güçlü bir sermayesi vardı ve pazardan çekilmeyi aklından bile geçirmiyordu. Royal Dutch-Shell iflasın eşiğine geldiğinde İngiliz istihbarat servisi, misyonerler ile dönemin en güçlü hariciyelilerinden oluşan Hollanda Dışişleri Bakanlığı devreye giriyor ve Amerikan şirketi Standart Oil'i alt ediyordu.

Amerikalılar, bağımsızlıklarını kazandıkları günden bu yana ilk kez İngiltere'den böylesine bir tokat yiyorlardı. Çin pazarından zaferle çıkan Deterding, yine kendisi gibi Yahudi olan Samuel Marcus ile yani Shell gemi nakliyat şirketiyle ortaklık anlaşması imzalıyordu. Shell, o tarihlerde dünyanın en büyük gemi nakliyatı şirketiydi. Böylece Deterding, Uzak Doğu'da ürettiği petrolü daha az masraf ile Avrupa, hatta Amerika pazarına satarken, şirketinin adı da değişiyordu: Royal Dutch-Shell.

İngiliz istihbarat servisi için bir fırsat doğmuştu. ABD'den aldıkları yenilginin rövanşını almak; hem de çok acı bir biçimde almak istiyorlardı. Scotland Yard'ın ilgili dairesi sabahlara kadar aralıksız durmadan çalışıyor, proje üstüne proje geliştiriyordu. Ama sunulan hiçbir proje teşkilatın patronlarını tatmin etmiyordu. Teşkilatın kısa boylu sahada pek başarılı olmayan ama masa başında geliştirdiği taktik formülleri ile kurumda kalmayı başaran John ön adlı ajanın aklına gelen fikirden önce kendisi korktu. Ancak yavaş yavaş şekillenince, bunu büyük bir istekle patronlarına sunabilirdi: Amerikalıları evinde vurmak!

Bölüm şefi John'ın bu raporunu okuyunca küplere bindi. Bu bir savaş demekti. Amerika ile bu aşamada savaşabilecek güçte değillerdi. John'a bağıra bağıra "Manyaksın sen!" diye söyleniyordu. John, patronunun öfkesinin dinmesini bekliyordu. Ve sonunda bağırmaktan yorulan şefi koltuğuna yığıldı.

Artık John patronunu her seferinde yaptığı gibi yumuşatarak kontrolü altına alabilirdi. Ve başladı anlatmaya... Patronu dinledikçe meraklanmaya, meraklandıkça da dikkatini daha da toparlamaya çalışıyordu. Ve John, son sözünü bitirdiğinde, patronu, "Akşama ya da yarın bakanın yemek masasına oturabilecek kıyafetlerin üzerinde olsun." deyip eline aldığı dosya ile "yukarılara" gitti. Ve İngiliz hükümeti, John'ın Planını uygulamaya koydu: Plan, küçük Amerikan şirketlerini ele geçirip Rockfeller'ın karşısında can düşmanı rakipler yetiştirmekti.

Royal Dutch-Shell, Rockfeller'ın ABD'de batırdığı küçük petrol şirketlerine el atıyor ve kimi şirkete ortak olurken kimine de sermaye desteği veriyordu. Görünürdeki bu dost eli, aslında dünyadaki tek rakibi olan Standart Oil'i kendi evinde vurmaktı. Bunu büyük bir oranda da başardı. Ortak olduğu şirketler aracılığı ile ABD'nin birçok yerinde, hatta Rockfeller'ın kuyularının dibinde kuyu açıyordu. Petrol tröstlerinin bu kavgaları salt mali piyasada olmuyor, aynı zamanda petrollerine konmak istedikleri ülkelerde kendi ulusal istihbarat örgütleri ve orduyu yedeklerine alarak savaşıyorlardı.

Cemalettin Efgani İngilizlerle Beraber

Standart Oil'in Asya'daki yenilgisi, Rockfeller'ı durduracağına, daha da kamçılamış, savaşı İngiltere'nin hinterlandında, hatta Avrupa'nın merkezine taşımasına sebep olmuştu. Rockfeller, Ortadoğu'ya ilgi göstermesinden yıllar öncesinde İngilizler, Avrupa ve İran'da petrol çıkarma, işletme ve pazarlama işlemlerini gerçekleştirmişti. İngiltere, İran'a başka bir şirketle,

Burmah Oil ile girmiştir Ancak her ne kadar bu şirketin adı Farsça görünse de gerçekte Deterding yani İngiliz istihbarat servisi Entelligence Sevice'nin adamıydı. Ne var ki İngiltere, Avrupa'da olduğu gibi İran petrollerine de rahat bir şekilde konamıyordu.

Bunun yanında İngilizlerin başını çektiği Avrupalı petrolcüler, dünyanın dört bir yanında petrol aramalarına girişmişlerdi. İngilizlerle Hollandalılar ortaklaşa Asya petrollerine el koyarlarken, Avrupa, Ortadoğu ve Osmanlı topraklarındaki petrol için kıyasıya mücadeleye girişiyorlardı.

19. yüzyılın sonlarında bütün Avrupa devletleri Ortadoğu'da yani Osmanlı toprakları ve havalisinde bulunan kandan daha değerli olan bu kirli su için mücadeleye girmişlerdi. Bu yüzyılın en büyük ülkeleri İngiltere, Almanya, Rusya ve Fransa arasında pastadan pay kapma mücadelesi yarım yüzyılı aşkın bir süre bölgeyi kan gölüne çevirecekti.

Artık istihbarat servisleri kontrolden çıkmışlardı. Şizofrenik derecede ölümüne başa ülkelerin topraklarında birbirleriyle savaşıyorlardı. Bu küçük çaptaki savaşlar, mevzi, cephe sonra da kutuplaşma savaşlarını doğuracaktı. Romanya ve Galiçya petrolleri için önce iki Balkan Harbi, ardından da Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesini getirecek olan I. Dünya Savaşı'nı getirecekti. Ne var ki iki yıkım ve akabinde dünyayı felakete sürükleyen I. Dünya Savaşı petrolcüleri doyurmayacaktı. Ardından, insanlık tarihinin en vahşi olayı olan II. Dünya Savaşı zorunlu hale gelecekti.

Entelligence Service sermayeli Burmah Oil, Osmanlı toprakları dahilindeki Irak ve Arabistan petrolleriyle ilgilenmesi üzerine Almanlar da atağa geçiyor ve 1886'da Osmanlı hükümetiyle muhtelif ticari anlaşmalar yapıyorlardı. Almanlar da

Deutsche Orient Bank ve Palestina Bank aracılığıyla Osmanlı Devleti'nde büyük yatırımları gerçekleştiriyorlardı.

Bunların en önemlisi ve diğer güçlü Avrupa devletlerini ayağa kaldıran "Anadolu Bağdat Demiryolu Projesi"ni hayata geçiriyorlardı. Almanlar, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde bu imtiyazları hayata geçirirken İngilizler de Kanada asıllı William Kont D'arcy eli ile İran petrollerinin imtiyazını almaya çalışıyorlardı.

Mühendis D'arcy, kısa zamanda İran Şahı Nasuriddin'in en önemli adamı olmayı başarıyor ve İran petrollerinin bir kısmının imtiyazlarını almayı başarıyordu. İngilizlerin bu faaliyetleri, kuzeyde bulunan Rusları fena halde öfkelendirecek ve karşı tedbirler almaya yöneltecekti. Rusların İran'daki karşı hareketine Almanların katılmasından kısa bir süre sonra Fransızlar da bu ülkede sürdürülen petrol imtiyazı mücadelesini başlatıyorlardı. Ve iç barış problemi olmayan İran Şehinşahlığı birden kaynayan bir kazana dönüyordu.

Almanlar da İran'a D'arcy ayarında bir ajan gönderiyorlardı. 1884 yılında İran'a gelen ajan Holtz, muhtelif imtiyazlar aldı. Bununla yetinmeyen Alman İmparatorluğu, 1889 yılında daha aktif bir ajan gönderiyordu. Bu ajanın bir diğer özelliği ise, Almanlar nezdinde önemli bir statü olan "Baron" olmasıydı. Baron Julius D. Rueter, İran'a geldikten kısa bir süre sonra tüm İran'da petrol arama imtiyazını elde etti. Bununla da yetinmeyen Baron Reuter, İmperial Bank of İran'ı kurarak bu ülkeye kredi muslukları açma ve farklı alanlarda yatırım yapma ön hazırlıklarını gerçekleştirdi.

Ruslar, zamanında İran Veziriazamı (Başbakan) Emin El Sultan Ali Esfer Han'ı avuçlarına almayı başarmış ve İran ordusunun eğitimini Rus subaylarının vermesini sağlamayı başarmışlardı. Bununla da yetinmeyen Ruslar, Albay Liyakoff

komutasında Kazak süvarilerinden oluşan bir birliği İran'da konuşlandırmış ve bu özel müfreze birliği İranlılara emniyet, asayiş ve iç güvenlik talimi veriyorlardı. İngiliz istihbaratçıları, Rusların bu durumundan faydalanarak halk arasında yaptıkları karşı propagandanın meyvelerini kısa zamanda toplayacaklardı. Halk, Nasuriddin ve Esfer Han'a karşı sonu isyanla bitecek bir öfkeye kapılıyordu.

Halkın önderliğini yapan ulemanın büyük bir kısmın İngiltere'de eğitim almasının yanı sıra bir şahsın İngilizlerle el ele vermesi oldukça dikkat çekiciydi. Bu isim, 20. yüzyılın başında İslam hakkındaki "aykırı görüşleri" ve Fransızların ünlü ateistlerinden Ernest Renan ile birçok konuda paralel düşüncelere sahip olan Cemaleddin Afgani idi.

Afgani, İngilizlerle ortak şaha karşı darbe teşebbüsünde bulunduğu sıralarda, aynı zamanda İran'da bulunan Fransız istihbaratçıları ile de ilişki kuruyordu. Başbakan Ali Esfer Han sayesinde İran'a yerleşen Rusların ünlü istihbarat servisi ÇEKA da diğer yabancı haber alma servisleri gibi bu ülkede faaliyet gösteriyordu. Ne var ki ÇEKA, diğer üç ülkenin (İngiltere, Almanya ve Fransa) istihbarat servislerinden daha güçlüydü ve Afgani ile İngilizlerin ortaklaşa düzenledikleri darbe girişimini önceden haber almışlardı. ÇEKA, derhal harekete geçerek Cemaleddin Afgani'nin sürgün edilmesi kararını şaha imzalatmışlardı. Darbe liderinin sürgün edilmesi halkı galeyana getirmiş ve beklenenden önce, plansız bir şekilde darbe girişimi başlamıştı.

Cemalettin Afgani, sürgün kararından sonra Osmanlı İmparatorluğu'na sığınarak canını zor kurtaracaktı. İstanbul'a yerleşen Afgani, burada da rahat durmayacak, Abdülhamid'e karşı oluşturulan örgütlerle irtibata geçecekti. Yıldız Jurnal Teşkila-

tı'nın sıkı takibine alınan Afgani, bir süre sonra ev hapsinde tutularak etkisiz hale getirilecekti.

Petrol İçin Akıtılan İlk Kan

19. yüzyılın ortalarında dünya hâkimiyeti için kullanılan birinci güç olan petrol için yapılan mücadelede direkt olarak hiç kan akıtılmamıştı. Ancak 1894 yılının Mayıs ayında petrol için doğrudan kan akacaktı. Hem de bir devlet başkanının; İran şahının kanı olacaktı.

İran Şahı Ali Esfer Han, bir Cuma selamlığından çıktığında, adı sonradan öğrenilen ve İngiliz istihbarat servisi tarafından eğitilen İranlı ajan Molla Rıza'nın suikastı sonucu öldürüldü. Şahın öldürülmesi üzerine Rus Albay Liyakoff emrinde olan İran ve Rus Kazakları halkın üzerine ağır silahlarla saldırdılar. Böylece binlerce masum insanın kanı İngiltere, Fransa, Rusya ve Almanya hükümetlerinin yaptıkları petrol savaşında akıyordu.

Ruslar, Nasuriddin'in ölümü üzerine yerine Muzafferuddin'i şah olarak atadılar. Ve 1901 yılında İran'a yüksek faizli krediler açarak ülke ekonomisine "katkıda" bulunuyorlardı. Oysa verilen bu kredilerin bir tek amacı vardı: İran petrollerinin imtiyazı. Bu imtiyazların hacmi ve kapsadığı alan daha büyüktü: Kuzey İran'daki bütün petrol arama, çıkarma, işletme ve pazarlama.

Rusların İran petrollerinin hemen hemen tümüne neredeyse hâkim olmaları İngilizleri durdurmadı. Entelliagance Service bu sefer taktik değiştirerek ajanlarını "arkeolojik kazı" amaçlı bütün İran sathına dağıttılar. Ancak geçen zaman içerisinde hiçbir ajandan olumlu rapor gelmiyordu. İngilizler, tüm İran topraklarını taratmalarına rağmen petrole bir türlü rastlamamışlardı. Ve o güne kadar harcadıkları para korkunçtu: Tam 6 milyon sterlin.

Londra tam İran'dan umudunu kestiği sırada yeniden William Kont D'arcy devreye giriyor ve Nasiruddin'e olduğu gibi Muzefferuddin'le ilişki kuruyor ve onun en önemli danışmanı haline geliyordu. Bununla da yetinmeyen D'arcy, kısa bir süre sonra Muzafferuddin'in dostu, sırdaşı oluyordu. Bir süre sonra yaşlandığını ileri sürerek şahtan kendisini emekli etmesini istedi. Şah onun bu isteğini büyük üzüntüyle karşılarken, görülmemiş ihsanlarda bulunak istedi. Ancak D'arcy, bu ihsanları nazik bir dille çeviriyor ve görünürde çok masum ve ucuz bir talepte bulunuyordu: İran'da yer üstü ve yer altı kazı çalışmaları yapmak ve çıkardıklarının mülkiyet hakkını almak.

Bunun üzerine Şah Muzafferuddin şu fermanı veriyordu: "Kanada hükümeti kaviyyesi ile İran Şehinşahlığı arasındaki payidar olan çok samimi münasebetlere dayanarak, Kanada hükümeti kaviyyesi tebaasından William Kont D'arcy'ye, akrabalarına, dostlarına ve yakınlarına 60 yıl müddetle İran Şehinşahı'nın hükmettiği toprakların derinliklerinde istedikleri şekilde araştırma ve kazıda bulunmak üzere tam selahiyetle serbest çalışma müsaadesi bahşedilmiştir. İş bu selahiyet ve bahşedilen serbestîye binaen Kanada hükümeti kaviyyesi tebaasından William Kont D'arcy'nin veya akrabaları ve yakınları ile dostlarının tespit ederek işleyecekleri bilumum toprakaltı ve toprak üstü servetleri kendi mal-ı meşrutu olacaktır."

Ancak bu ferman D'arcy'nin başına bela olacaktı. Gittiği Mısır'da önce İngiliz istihbarat servisi miktarda paralar yüklü (6 milyon sterlin) teklif ederek imtiyazı satın almak istediler ancak, D'arcy bu teklifi kabule yanaşıyordu bile. Daha sonra bombalı suikasta uğramış ve şans eseri kurtulmuştu. Mısır'dan alelacele İngiltere'ye gitmek için bindiği gemide bir rahiple tanışıp dostluk kuran D'arcy, rahiple yaptığı sohbetlerden etkilenerek elini eteğini dünya nimetlerinden çekmeye karar verecekti.

Günler süren gemi seyahati sırasında her gün saatlerce dini sohbetlerle D'arcy'nin aklını başından alan rahip, yolculuğun son günlerinde elindeki imtiyazı Kilise'nin hizmetine vermesi ile Allah katında büyük hizmet edeceğini söyleyerek ikna etmişti. D'arcy, elindeki paha biçilmez imtiyazı Kilise'nin ve kutsal davetin hizmetine vermekle büyük bir iç huzura ermişti. Ancak yolculuğun son gününde bir türlü rahibi göremeyen D'arcy, son yolcu inene kadar geminin merdivenlerinin başında bekleyecek ve "Tanrı'nın adamı"nı göremeyecekti.

D'arcy, kısa bir süre sonra imtiyazının Entelligence Service'nin elinde olduğunu öğrenecekti. Milyonlarca paund değerindeki imtiyazı elinden kaçıran D'arcy İngiltere'de harçlığa muhtaç halde ortada kalmıştı.

Peki, kimdi bu rahip? Gerçek adı Sidney Reyi olan bu ajan yıllar sonra Rusya'nın Petrograd şehrinde meydana çıkacaktı. Ancak Petrograd'daki adı Rozblum'du. Yahudi asıllı bu ajan, Petrograd'da 1921 yılında Lenin'e başarısız suikast teşebbüsünde bunmuştu ve yakalanarak kurşuna dizilecekti.

İngiliz istihbarat servisi 60 yıllık imtiyaz fermanına sahip olmakla birlikte büyük bir koza sahip oldu. Böylece Rusya ve Almanya'ya karşı daha avantajlı duruma geliyordu. Ancak bu avantaja rağmen Ruslarla Almanlara karşı doğrudan mücadele edemiyordu. Çünkü yönetim Rusların kontrolündeydi. Öncelikle yönetimi İngiliz yanlısı yapmak gerekiyordu. Bunun için de şaha teklif veya ihtarlar yerine direkt darbe ve ihtilal teşebbüsleri oluşturma, finanse etme ve yönlendirme taktiklerine başvuruyordu. Bir yandan bu komploları kuran İngilizler bir yandan da ellerindeki imtiyazlarla İran'ın her tarafında petrol kuyuları açıyor ve işletmesini yapıyordu ve "Consesus" adı altında bir organizasyon kurarak İran'da çıkardıkları tüm petrolleri tek çatı altında topluyorlardı. 1909 yılında bu kurumu fesh

ederek Anglo-Persian Oil. Co. Şirketi'ni kuruyordu. Bu şirketin kurulması, İran petrollerinin fiilen İngiltere'nin kontrolleri altına girmesi demek oluyordu.

İngilizlerin bu atağına karşı Ruslar karşı atağı başlattılar. Ülkede İran istihbarat servisinden daha güçlü olan Rus istihbarat servisi OHRANA, halkı örgütleyip İngilizlerin aleyhine kışkırttılar. Önce gösteri şeklinde başlayan bu provokasyonlar sonra isyana dönüştü ve İran'da kanlı bir ihtilal meydana geldi.

Muzafferuddin tahttan indirilerek yerine yine Kaçar hanedanından Mehmet Ali getirildi. Mehmet Ali tahta oturur oturmaz, İngilizlere verilen imtiyazların tümünü iptal etti. İngilizler, diplomasi yoluyla Şah Mehmet Ali'yi tehdit ettiler ancak sırtını Ruslara dayayan şah, İngilizlerin tehdidine aldırış etmedi.

Bunun üzerine İngilizler donanmalarını Basra Körfezi'ne gönderdiler. Donanma başta Abadan olmak üzere tüm kritik yerleri işgal etti. Bunu fırsat bilen Ruslar da çıkarlarını korumak bahanesiyle tüm kuzey İran'ı işgal ettiler. İran toprakları zengin petrol yataklarının yanı sıra kan gölüne de dönmüştü. İki süper gücün petrol kavgasından dolayı ülkenin her tarafında yerli halkın kanı oluk gibi akıyordu.

İşgal uzun sürmedi. Rusya ve İngiltere çıkarları doğrultusunda anlaşmaya vardılar. İngilizler daha önceki imtiyazlarının tümünü geri aldılar. Mehmet Ali Kaçar Han, ülkesini terk etmek zorunda kalarak İtalya'ya yerleşecekti. İtalya'ya gittiğinde, yalnız kalan şaha "Alman ve Rus dostları" da sahip çıkmayacaktı. Yıllar sonra komşu ülke Osmanlı Devleti'nin hükümdarı olan Sultan Vahdettin de İtalya'ya sürgün edilecek ve şahla "sürgün dostluğu" kuracaktı.

O günlerde petrol bulunan Arabistan, Filistin, Irak ve İran'da kan gövdeyi götürürken, işgal kuvvetleri istedikleri im-

tiyazı ellerine geçirmeyi başarıyorlardı. İran teslim olmasına rağmen Osmanlı İmparatorluğu ise halâ direniyordu. Ancak Osmanlı Devleti'nin her tarafında milliyetçilik hareketinden dolayı kanlar akıyor, İngilizlerle Almanları kendi ülkesine zarar verdirmeden petrol yüzünden kapıştıran Sultan II. Abdülhamid Han tahttan indirilmiş ve Anadolu'da yemen türküsü yakılırken, İstanbul ise Rumeli'den göçen Türklerle dolup taşıyordu. Ortadoğu'daki sacayaklarından en önemlisini halleden petrolcüler, bu sefer Balkanlara yöneliyorlardı. Sıra, Romanya'daydı.

Romanya, 20. yüzyılın başında petrol savaşlarının en yoğun yaşanan ilk Avrupa ülkesi oldu. Romanya'nın yanı sıra Avusturya, Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya'da da petrol savaşı vardı ancak, adı geçen bu ülkelerin tümünün petrol rezervleri Romanya petrollerinin çeyreği mesabesinde idi.

Bir yandan Amerika, Fransa, bir yandan da Almanya, İngiltere ve Rusya, Romanya'da kıyasıya çatışıyordu. Romanya petrolleri savaşının ilk perdesini Almanlarla İngilizler kazandı. İngilizler, Almanların Rumen petrolleri üzerinde neredeyse kendilerini geçen bir imtiyazı almalarını bir türlü hazmedemiyor ve Cermen asıllı Rumen kralına karşı komplolar kurmaya girişiyorlardı.

İngilizlerin Romanya'da terör, şiddet ve tedhiş ortamını oluşturmaları üzerine, o günlerin en güçlü kara ordusu olan Alman Birlikleri Balkan ülkelerine doğru harekete geçen kara bulutlar gibi teyakkuza geçtiler. Bunun üzerine İngilizler, 1907 yılında ellerini Romanya'nın içinden çektiler. Ne var ki ünlü ajanları Sidney Reyi, Romanya'da diplomat zırhı ile korunmuş bir şekilde tutulacaktı. 1907'de Romanya petrolleri egemen güçler tarafından şu şekilde parsellenmişti:

Almanya, 120 milyon leylik hisseye sahip iken, İngiltere 95, Hollanda 60 milyon, Fransa 30 milyon, ABD 25 milyon leylik bir paya sahipti. Romanya ise kendi petrollerine ancak 17 milyon ley civarında olan bir hisseyle sahipti.

İngiltere hükümeti, Almanlardan yediği bu darbeyi her defasında olduğu gibi yine diplomasi ile çözmek yoluna gittiler. Aynı yıl (1907) Fransa ve Rusya ile ortak savunma ve çıkarları koruma merkezli bir anlaşma yaptılar. Bu anlaşma, İngiltere'yi kara Avrupasında güçlü konuma getirecekti.

Ve ajanları yeniden harekete geçip Romanya'nın etrafını bir ateş topu haline getirdiler. Almanlar da boş durmuyordu. Onlar da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya ile üçlü ittifak kurarlarken, Osmanlı İmparatorluğu'nu yedeğe alıyorlardı. Hatta Osmanlı topraklarında, Alman ajanlarının yoğun faaliyetleri sonucunda halkın arasında İmparator Wilhelm'in Müslüman olduğu kanaati yayılıyordu.

Ne de olsa ortada petrol vardı. Ve altından kat be kat değerli olan bu kirli su için din bile değiştirilirdi. Ancak, I. Dünya Savaşı süresince İngiltere, el altında yürüttüğü diplomasiyle Rumen petrollerinin büyük bir kısmına, savaş bittikten sonra 1923'te açıklanan resmî belgelere göre ise neredeyse tümüne sahip olmuştu.

Savaş sonrasında Fransa'nın İngiltere'den sonra Rumen petrollerinden en büyük payı almasını İngilizler kabullenememişlerdi. Ancak, bu harpte Fransız kara birlikleri olağanüstü başarılar göstermiş ve Alman ordularından oluşan boşluğu doldurmuşlardı. Karadaki bu güç, Fransızların Rumen petrollerinden daha fazla imtiyaz almalarını sağlıyordu. İngilizler ne yapıp edip bu dengeyi bozmak zorundaydılar. Yoksa Romanya'dan sonra başka bölgelerde de Fransızlar başlarına bela olacaklardı.

İşte burada yine ünlü İngiliz diplomasisi ve istihbarat servisi devreye giriyordu. İngilizler, Rumen basınını ele geçirmiş ve basın aracılığıyla Rumen petrollerinin millîleştirilmesi fikrini halk arasında yaymayı başarmışlardı.

Ve 1921 yılında İngiltere'den destek alan Rumen hükümeti, Romanya'da petrol işiyle uğraşan şirketlerin sermayelerinin en az % 60'ının Rumen sermayeli olması zorunluluğunu getiren kanunu çıkardılar. Bu kanundan önce, Romanya'da faaliyet gösteren İngiliz petrol şirketleri az hisseli Rumen ortakları oldukları için "milli şirket" statüsünü kazanıyor, böylece İngiliz diplomasisi bir kez daha maharetini göstermiş oluyordu.

Fransa, Hollanda ve Belçika bu kanunu şiddetle protesto ettiler. Hatta İngiliz hükümeti de resmen protesto etti. Ne var ki gayriresmî olarak İngiliz hükümeti bütün gücü ile Rumen hükümetinin arkasında idi. Bu yüzden zayıf Rumen hükümeti bu protestoları kaale bile almadı. İngilizler, 1924'ten II. Dünya Savaşı'na kadar Rumen petrollerinin yegâne sahibi ve hâkimi oldular. II. Dünya Savaşı'nda bu hâkimiyet yine durmaksızın el değiştirecekti.

"Harekat ordusunun yürüten güç, petroldü"

Sultan II. Abdülhamid Han, Osmanlı İmparatorluğu tahtına oturmadan 20 yıl önce (1857) Galiçya'da çıkan petrol üzerine Avrupa devletlerinin giriştikleri rekabet ve savaş Osmanlı Devleti'nin bütün topraklarına yayılmıştı. II. Abdülhamid, Osmanlı topraklarında petrol yüzünden istihbaratçıların kıyasıya kapıştığı bir ortamda tahta geçti. Tahta geçer geçmez İngilizler, Adana-Mersin demiryolunun imtiyazını aldılar.

İngilizlerin tazyikleri üzerine bu imtiyazı veren Abdülhamid Han, durumu dengelemek için Almanlara Bağdat demiryolu imtiyazını verdi. Sultan Abdülaziz döneminden itibaren Mezopotamya havzasında imtiyazlar elde etmek isteyen pet-

rolcüler, Abdülhamid Han'ın bu siyasi oyunuyla karşı karşıya geldiler.

1886 yılında Almanlarla yapılan "Bağdat Demiryolu Anlaşması" üzerine İngiliz, Rus ve Fransız istihbaratçılarının bölgede giriştikleri komplo, siyasi buhran ve otoriteyi yıkma eylemlerinin arkasında Musul ve Kerkük yöresinde bulunan petrolün sebep olduğunu öğrenir öğrenmez 1890 yılında derhal bir "irade-i seniye" çıkararak petrol bulunan bölgeyi "memalik-i şahane" (padişah mülkü) olarak ilan etti.

Böylece petrol bölgesini garantiye alıyordu. Ancak petrol tröstleri "Hakana gerekli dersi vermeye" kararlıydılar. Birden Bosna Hersek'ten Yemen'e kadar Osmanlı toprakları üzerinde milliyetçilik kavgaları başgösteriyordu. Osmanlı topraklarındaki milliyetçilik olaylarını başlatan, direkt devlete karşı silahlı eyleme girişenlerin Türk olmaları ayrıca dikkat çekiciydi. Fransa'da üstlenen Jön Türkler, Balkanlar, Arap yarımadası ve Anadolu'daki ayrılıkçı hareketin öncüleri ve teşvikçileri idiler. Ve bunu Türk devleti olan Osmanlı'ya karşı yapıyorlardı.

İngilizler aynı tarihte Amerikalılarla da Çin ve Uzak Asya'da petrol savaşına girişmişlerdi. Gerçi büyük mücadeleler sonucu Amerikalıları Çin pazarından sökmeyi başarmışlardı. Ancak Avrupa ve Ortadoğu'da rakipleri Almanlarla Fransızlardı ve bu iki ülke de kendileri gibi coğrafi ve askerî güç olarak bölgeye yakındılar. İngilizler, askerî alanda sıkıştıklarında klasik metotlarına başvuruyorlardı: Diplomasi.

Derhal İstanbul'a en mahir ajan diplomatlarını gönderiyorlardı. 1896 yılında Royal Dutch-Shell'in, yani Deterding'in has adamlarından olan Philip Currie, "Sir" unvanı ile İstanbul'a büyükelçi olarak atanır atanmaz padişahı sıkıştırmaya başlıyordu. Almanlar da bu rekabette geri kalmadılar. Kayzer Wilhelm'in yakınlarında bulunmuş, uzun süre Alman istihbaratının beyin

takımında görev almış Von Wangenheim'i elçi olarak tayin ediyor ve Babıali'ye baskı yapmasını istiyorlardı. Yapılan çifte tazyik, Osmanlı padişahını daha da taktik ve stratejik davranmaya zorluyordu.

İngilizler, istedikleri petrol imtiyazını elde edemeyince, basit bir bahaneyle Akabe Körfezi'ne çıkarma yaptılar. Bunun üzerine Abdülhamid Almanların bölgedeki imtiyazlarını arttırıp Hicaz demiryolu işini de Almanlara verince, Alman donanması Akabe limanına dümen kırdılar.

Alman donanmasını Akabe limanında gören İngilizler derhal işgali kaldırdılar. Abdülhamid, İngilizlerin Akabe'den çekilmeleriyle yetinmedi. Mısır konusunda İngilizlerin taraf olmayacaklarına dair yazılı teminat aldı. Almanlar, petrole sahip olma hırsıyla Abdülhamid'in verdiği şartlı imtiyazları kabul etmekle hata ettiklerini sonradan anlayacaklardı. Çünkü bu demiryolu inşasını gerekli finansman ve teknik donanım için öngörülen süre içinde Almanların yerine getirmesi imkansızdı. Getiremeyince, Abdülhamit imtiyazları geri aldı.

Abdülhamid Han'ın bu taktiğiyle Akabe, Mısır ve Musul sorunu devleti hiçbir masrafa sokmadan halledilmişti. Ancak Almanlar Musul petrollerinden vazgeçecek gibi değillerdi. O güne kadar Musul ve Hicaz petrollerine konmak için petrol lafını ağızlarına hiç almayan Almanlar ve İngilizler, Akabe Körfezi'nde Abdülhamit Han'ın oyununa geldikten sonra ilk kez "kirli su"yun adını anacaklardı.

Alman Elçisi Wahgenhaim, Abdülhamid Han ile yaptığı görüşmede diplomasi kurallarını ve müttefik ülke hukukunu çiğneyen bir üslupla petrol imtiyazını istiyordu:

"Almanya İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı bütün anlaşmaları harfiyen uygulama kararındadır. Fakat Alman İmparatorluğu'nun bu kararını tatbik etmek için ileri

sürdüğü talepler vardır ve bu taleplerden biri, Musul petrol havzası için de imtiyaz almaktır."

Padişah, Almanların bu nezaket dışı tekliflerini geri çevirince, petrol savaşları bu sefer şiddetli bir şekilde Balkanlara sıçradı. Almanlar, padişahtan umudu kesince, askerî eğitim ve sistemde Prusya Ekolü'ne hayran olan Enver Paşa üzerine yoğunlaştılar. Fransızların yönlendirdiği Jön Türk hareketinden doğan İttihat Terakki Cemiyeti, kısa bir süre sonra Almanların kontrolüne girdi. Enver Paşa ve arkadaşları artık Babıali'den çok Berlin'den gelen haberlerle ilgileniyorlardı. İngilizler, cemiyetin (İttihat Terakki) Almanların kontrolüne girmesinden rahatsız olmuş ve bu cemiyetin içerisine Royal Dutch-Shell'in adamlarından ajan Sidney Leyi ile Ravlineson'ı sokmaya çalışıyorlardı.

Reyi ismi, o günlerde Avrupa'nın her tarafında ilgili çevrelerce aşina idi. Ancak Ravlineson ismini kimse tanımıyordu. Yıllar sonra bu isim, Anadolu'da başlatılan Kurtuluş Savaşı'nın kurmay kadrosu çevresinde görülecekti. Kaymakam Rütbesi ile Şark'ta dolaşan Ravlineson, Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir paşalarla sıklıkla görüşen biri haline gelecekti.

İttihat ve Terakki Partisi, dışarıdan böylesine sıkıştırılan padişaha karşı ayaklanma hazırlıklarına hız verdi. Ve 30 yılı aşkın süredir topraklarındaki petrolden bir damlayı dahi kaptırmayan ihtiyar sultanın tahtından etme ortamı hazırlanmıştı. Bulgar, Rum, Sırp, Makedon, Arnavutların büyük bir yekûnunu oluşturduğu Hareket Ordusu (3. ordu) İstanbul'u girerek padişahı tahttan indirip yönetimi ele geçirdi. Ve İttihat Terakki yönetime gelir gelmez ilk büyük hatayı yapacaktı. 24 Temmuz 1324 yılında çıkardığı bir kanunla padişahın Musul-Kerkük toprakları hakkındaki irade-i seniyesini iptal ettiğini ve

bu yöre topraklarının Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne intikal ettiğini duyuruyordu.

İttihatçıların bu kanundan hemen sonra Balkanlar bir ateş topuna döndü. İsyanların ardı arkası kesilmedi. Yüzyıllardır bölgede yerleşik bulunan Türklerden 100.000'in üstündeki katledildi, geriye kalanı sürgüne gönderildi. İttihat Terakki rejimi Balkan Harbi ve onun doğurdukları meselelerle ilgilenirken, petrol devi ülkeler Osmanlı toprakları ve sularında karşı karşıya geliyorlardı.

İttihat ve Terakki yönetiminin Musul Kerkük toprakları hakkındaki kararları İngilizleri harekete geçirmiş ve General Townsend komutasındaki 45.000 kişilik İngiliz ordusu hızla Irak topraklarında ilerlemeye başladı. Ancak Townsend ve petrolcülerin beklemediği bir olay meydana geldi. Yorgun Osmanlı ordusu Ali İhsan (Sabis) Paşa komutasında, üstün teknolojiye sahip işgal ordusunu Kutül Amare'de esir alıyordu. İngilizler, silahlı kuvvetlerle baş edemedikleri Osmanlı Devleti'ni, kurdukları mükemmel ajanlık örgütüyle dize getireceklerdi.

Bayan Gertrud Bell ve Lawrence öncülüğündeki İngiliz ajanları, başta Mekke Şerifi Hüseyin olmak üzere tüm Arap şeyhlerini Osmanlı aleyhine kışkırtıyor ve istediklerini elde ediyorlardı. Gerçi İngilizler henüz I. Dünya Savaşı başlangıcında Musul petrollerini garantiye almışlardı.

Osmanlı'nın Londra'daki elçisi aracılığıyla İttihat ve Terakki hükümetini sıkıştırıyor ve İttihatçılar da buna boyun eğiyorlardı. İngilizler, klasik şantaj yoluyla (Osmanlı Devleti'ne ait ve bedelleri tamamen ödenmiş olan Reşadiye ve Fatih zırhlılarını zapt etmişlerdi.) Osmanlı hükümetini müzakere masasına oturtmuştu. İngilizler, şantajlarında o kadar ciddi idiler ki

Rauf Bay (Orbay) başkanlığında İngiltere'ye gemileri teslim almak üzere giden Türk heyetini geri çevirmişlerdi.

İttihatçılar çaresiz, 10 Mart 1914 yılında, Maliye Nazırı Cavit Bey başkanlığındaki bir heyetle İngilizlerle müzakere masasına oturuyorlardı. Cavid Bey, Londra'ya giderken yanına Düyun-u Umumiye'de önemli bir mevkiye sahip ve Ermeni hanedanına mensup Klaust Gülbenkyan'ı da almıştı.

Londra'da müzakereler devam ederken, İstanbul'dan, Sadrazam Sait Halim Paşa'dan gelen bir telgraf üzerine Cavid Bey apar topar İstanbul'a dönecekti. Cavid Bey, İstanbul'a dönerken yerine Gülbenkyan'ı "tam yetkiyle" vekil bırakıp gidiyordu. Bu da İngilizler için paha biçilmez bir fırsattı. Çünkü savaşın çıkacağını ve Enver Paşa'nın Almanlarla ittifak edeceğini aylar öncesinden haber almış, müzakereler sırasında Gülbenkyan'a çok küçük imtiyazlar vererek bir an önce anlaşmayı bitirmeye çalışıyorlardı. Bu müzakereler sırasında dikkati çeken en önemli bir olay da şudur: Almanların, kendilerinin tasarladıkları I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti ile ittifak kurarlarken, diğer yandan da petrol için İngilizlerle anlaşma yoluna giderek Osmanlı'yı arkadan bıçaklamalarıydı. İngiliz Alman ortaklığı ile kurulan petrol şirketinin adı da ilginçti: The Turkish Petroleum Company Limitet.

"Ortadoğu'da petrol savaşı ateşi yakıldı"

Londra'da Gülbenkyan'ın Osmanlı menfaatlerini sattığı anlaşmadan 11 gün sonra, The Turkish Petroleum, 30 Mart 1914 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne başvurarak bütün Irak'ı kapsayan petrol imtiyazı talebinde bulundu. Şaşkına dönen İttihat ve Terakki yönetimi, anlaşmayı görünce, bu talebe boyun eğip imtiyazı verdi ve böylece İngilizler, bir daha çıkmamak üzere Irak petrol alanlarına oturdular. Fransızlar bu durumdan istifade ederek 1917 yılında İngi-

lizlere tazyikler yaparak Irak petrollerine ortak olmak istedi. Ancak Irak toprakları ikiye bölünerek (Suriye) Fransa'ya sadece bu bölgedeki petrolden The Iraq Petroleum şirketi aracılığıyla bir kısım imtiyaz verildi.

Bununla yetinmeyen petrolcüler Arap petrolleri üzerinde çatışmaya girdiler. Arap şeyhleri, İngilizlerin altın ve vaatlerine kanarak dindaşları olan Osmanlı askerlerini sırtından hançerledikten kısa bir süre sonra, büyük güçlerin çıkarları için birbirlerinin kanını akıtmaya başladılar.

İngilizlerle Amerikan petrol şirketlerinin kavgası Arapların kanı akıtılarak yürütülüyordu. İbnüssuud ile Faysal'ın orduları birbirlerini kırarken ortada görünürde hiçbir sebep yoktu. Oysa gerçekte Standard Oil ile İngiliz petrol şirketlerinin çatışması vardı. On binlerce Arap kanı aktıktan sonra, Standard Oil Company of California ile Suud bin Abdülaziz, Mayıs 1933'te bir anlaşmaya gidiyor ve Standard Oil bu anlaşma ile Suudi Arabistan'ın doğusundaki petrollerin tümüne sahip oluyordu.

Amerikalıların bu atağına karşı İngilizler de atağa geçiyor ve aynı yıl içerisinde Suud bin Abdülaziz ile Kızıldeniz sahillerine kadar 60 yıllık bir petrol anlaşması imzalıyorlardı. Bu anlaşma 1993'te bitecekti. Ne var ki 1990'da Saddam kışkırtılarak Kuveyt işgal ettirilecek ve akabinde de İngilizlerle Amerikalılar 1991'de bir daha çıkmamak üzere Arap yarımadasına yerleşeceklerdi. Körfez harbinin, 1933'te yapılan petrol anlaşmasının bitimine 2 yıl kala başlaması bir tesadüfi değildir. Çünkü bu savaş sonrası hem İngilizler hem de Amerikalılar, Hicaz yarımadasının petrollerinin neredeyse tümünün imtiyazını alacaklardı. Suud petrollerinin % 50'sini, Kuveyt petrollerinin de % 70'ini inhisarına alan Amerikan-İngiliz ortaklığı, diğer Körfez ülkelerini de koruma bahanesi ile petrollerine % 25-35 arasındaki oranlarda ortak oldular.

Körfez Savaşı'nda aradığını bulamayan Fransa ve Almanya, ABD ambargosuna rağmen, "yeni dünya düzeninin asi cüppeli çocuğu molla"larla ikili anlaşmalar yaparak ticari iş birliklerini geliştirirler.

L- İNGİLİZ İSTİHBARAT RAPORLARINDA TEŞKİLAT-I MAHSUSA

Bir İngiliz istihbarat raporuna göre 1914 yılının Ağustos ayında bir Hamburg silah firmasının Hindistan'daki Müslüman mücahitlere gönderilmek üzere eski tüfeklerin satışı için Osmanlı Devlet yetkilileri ile görüşmeler yaptığı belirtilmektedir.

Eşref Kuşçubaşı konuyla alakalı olarak anılarında şunları söyler: "Harbiye Nezareti, silah sağlanması girişimlerinin Alman firmaları ile özel şahıslar arasındaki ticari ilişkiler olarak gözükmesinin en iyi yol olduğunu düşünmüştür. Böylece Almanya, Hindistan'a karışmakla suçlanacak ve Osmanlı Devleti doğrudan işin içine girmemiş olacaktı. Enver Paşa, İngiliz hükümetinin çarpışmalar başlayana kadar Osmanlı-Alman ittifakından habersiz kalmasına büyük önem veriyordu."

1914 yılında Londra'daki İngiliz istihbarat merkezine raporlar yağıyordu. Teşkilat-ı Mahsusa'nın Mısır'daki faaliyetlerinden, Hint yarımadasındaki çalışmalarına kadar yığınla raporlar İngiliz İstihbarat Servisi'nin Osmanlı masasında yığılıyordu.

I. Dünya Savaşı sırasında Trablusgarp'taki komitacılık faaliyetleri ile İngilizlerin boy hedefi haline gelen, aynı zamanda Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda milletvekili olan Süleyman El Baruni'nin Kahire'de gösterdiği ihtilalci hareketleri, İngiliz istihbarat servisinin korkulu rüyası haline gelmişti. El Ba-

runi ile ilgili Londra'ya yollanan bir raporda İngiliz ajanlarının, bir Türk subayının yazdığı bir mektubu ele geçirdiği belirtiliyordu.

Bu mektupta, söz konusu Türk subayının İngiliz askerlerinin nakliyatı için kullanılacak dört geminin mürettebatını grev yaptırmaya uğraştığı yazılıydı. Gerçi mektupta subayın grev çıkartmadığı bildiriliyordu ama kendisinin askerler bindikten sonra gemileri batırmaya çalışacağı da ilave ediliyordu. Daha sonra gerçekten grev yapılmıştır.

1914 Eylül'ünün sonlarında, Kahire'deki İngiliz otoriteleri, Türk subaylarının kışkırttığı silahlı Araplar, Mısır sınırını ihlal ettiğini bildirir. Bu dönemde Teşkilat-ı Mahsusa'nın Sina yarımadasında Bedevilerden yardımcı kuvvet toplama gayretleri oldukça iyi sonuç vermiştir.

Eylül 1914 tarihli bir başka raporda, İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi, Osmanlı hükümetinin Mısır'a saldırmayı ciddi olarak düşüneceğine inanmadığını belirtir, gerçi Almanların Osmanlı Devleti'ni buna zorladığından kuşkusu yoktur. Ona göre, Türkler, Almanlara onlar ne isterse yapacaklarını düşündürterek Almanya'yla ilişkilerinden yarar sağlamak için saldırı hazırlıklarına izin vermişlerdi. Almanların Osmanlı hükümetini zorlamaya çalışmalarına rağmen, girişimlerinin bir hayli direnişle karşılaştığını kaydeder.

Osmanlı-Alman ittifakının imzalanması ile çarpışmaların başlaması arasındaki dönemde İngiliz büyükelçisinin yazdığı raporlar, bilgi kaynaklarının güvenilir olduğunu veya kendisinin politik ileri görüşlülüğünü kanıtlar nitelikte değildir. Türkler, İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin 'tarafsızlığı' döneminde Osmanlı-Alman iş birliğinin doğası ve boyutu hakkında ne kadar az şey bildiğini savaştan sonra öğrenince memnunluk duymuşlardır. O sırada İngilizlerin iki devlet arasında bir ittifak ol-

duğuna ilişkin bir fikri bulunduğunu varsaymışlardı, bunun da nedeni, Eşref Kuşçubaşı'nın belirttiği üzere şudur; "Bizim hükümetin sır saklayabileceğine pek güvenmiyorduk."

İngiliz büyükelçisi ayrıca şu bilgiyi verir:

Sadrazam, kendisiyle konuşurken, Osmanlı hükümeti üzerinde baskı olduğunu kabul etmesine rağmen Osmanlı İmparatorluğu'na Mısır'a saldırtmaya yönelik Avusturya-Almanya entrikaları hakkında hiçbir şey bilmediğini söylemiştir. Sadrazamın Mısır'a saldırı planları konusunda tam bilgilendirilmemiş olması da mümkündür.

Enver Paşa, 1914 yılı Ekim ayının başlarında İngiliz askerî ataşesiyle yaptığı bir görüşmede, Mısır'a saldırmak gibi bir niyetleri olmadığını belirtmiş ama çatışmaların başlamış halinden yararlanmak üzere Bedevi aşiretlerinin desteğini almak için girişimleri bulunduğunu kabul etmiştir.

Ateşe, görüşmeden Enver Paşa'nın "Arap dünyasına ve Mısır'a yönelik büyük emelleri bulunduğu" izlenimiyle ayrılmıştır. İngiliz subayı bunu yanlış olarak, ileriki bir tarihe, savaşta Almanya'nın İngiltere'yi yenilgiye uğrattığı zamana yönelik diye değerlendirmiştir.

İstanbul'daki İngiliz diplomatları Osmanlı bakanları kendilerine ne söylerse onu doğru sayma eğilimindeydiler. Bakanlar da genellikle İngilizlerin duymak istediklerini söylüyorlardı. Bu, Enver Paşa'nın politikalarına muhalif oldukları düşünülen Talat ve Cemal Paşalar için özellikle doğrudur. Bu üç lider arasında sık sık anlaşmazlık çıkmasına rağmen, bunun pratik iş birliğini engelleyecek derecede ciddi olduklarını gösterecek pek kanıt yoktur. Kuşkusuz, yabancı diplomatlarla 'gizli' politik konuşmalar yaparken birleşik bir ceple oluşturmaya özen gösteriyordu.

Suriye ve Irak Operasyonları

Osmanlı Devleti'nin Suriye ve Irak eyaletlerinde Teşkilat-ı Mahsusa operasyonları 1914 yazında başladı. 1914 Eylül'ünün sonuna doğru İngiliz Dışişleri Bakanlığı İstanbul'daki büyükelçisine şu doğru bilgiyi verir:

Temmuz 1914'te Enver Paşa, Necd Emiri İbnüssuud'a telgraf çekerek kuvvetlerini eğitecek subaylarla birlikte silah ve cephanenin kendisine yollandığını bildirmiştir. Osmanlı hükümeti Osmanlılara bağlılığı çok sağlam olmayan bu güçlü şahsiyetin desteğini kazanmak istiyordu.

Rapora göre, Enver Paşa aynı zamanda Basra valisine şu bilgiyi iletiyordu:

Aralarında Alman subayları da bulunan otuz üç ajan Hindistan, Afganistan ve Bulgaristan'da cihat propagandası yapmak üzere yola çıkmış ve Alman bayrağı altında Basra'ya silah ve cephane gönderilmişti. Basra, Hindistan'a giden ajanlar için bir konaklama yeriydi.

1914 Ekim'inin başlarında İstanbul'daki İngiliz büyükelçisi, Bedevi aşiretlerine aktarılmak üzere bir süredir Suriye'ye para gönderildiğini fark eder. Raporunda; ayrıca Suriye'de aralarında Yarbay Kress von Kressenstein'in de olduğu otuz üç Alman subayının bulunduğu ve Musul vilayetinden yola çıkan 4000 askerin Halep'e ulaştığını bildiriyordu.

Osmanlı Devleti'nin Suriye ve başka yerlerdeki Bedevi şeyhlerine kaynak aktardığı bir sır değildi. Uzun süredir böylesi kaynak aktarımları, eyalet merkezleri dışında asgari bir düzen sağlanmasının maliyetleri arasında sayılıyordu.

Son örnekte ise, yapılan ödemeler, şeyhlerin aşiretlerin Osmanlı Devleti'nin düzenli ordusunda savaşacak asker sağla-

maya ve bölgeden geçen asker ve erzak konvoylarının yağlanmayacağına dair taahhütleriyle ilgiliydi.

Musul'dan gönderilen 4000 asker, o sırada çoğalan sayılarla buraya gelerek başlamış bulunan düzenli ordu birlikleri değil de söz konusu Bedevi aşiretlerinden yollanan yardımcı kuvvetler olmalıdır. Şam'da yalnızca çok sayıda Alman subayı bulunmuyordu, aynı zamanda önemli bir Avusturya-Alman ortak istihbarat operasyonunu kontrol etmek üzere bu şehre gelmişti.

1914 Ekim'inin ilerleyen günlerinde İngiliz büyükelçisi şu bilgiyi iletiyordu:

Halep nihayetindeki Müslümanlar, öyle büyük bir propaganda bombardımanına uğramışlardı ki kayzerin Müslüman olduğuna ve Almanların Rusya'ya karşı İslam için savaştığına inanmış görünüyorlardı. Alman ve Türk propagandacıları kayzerden İslam'ın dostu ve koruyucusu "Hacı Wilhelm" diye söz ediyorlardı. Kendisinin Osmanlı İmparatorluğu'na yaptığı ziyaretler de geniş kitlelere duyurulmuştur. Eşref Kuşçubaşı birçok defa şu noktayı dikkat çeker: "Bu tür unvanlar Teşkilat-ı Mahsusa propagandacılarını oldukça eğlendirmiş, ancak bunların pratik değeri, kayzerin adını hiç duymamış ve çok uzakta bir memleket olan Almanya'yı belli belirsiz bilen yığınların cehaletiyle sınırlı kalmıştır."

Büyükelçi aynı raporda, çeşitli şekillerde kılık değiştirmiş 600 fedainin, Enver Paşa'ya bağlı bir subayın komutasında Halep'e ulaştığını bildirir. Bu Teşkilat-ı Mahsusa personelinden Suriye'ye gönderilen ilk büyük müfrezeydi ve içinde teşkilatın en yetenekli çetecileri ve propagandacıları da bulunuyordu.

Bu birlik, önce, Enver Paşa'nın kardeşi Nuri Bey tarafından komuta ediliyordu. Nuri Bey daha sonra Kuzey Afrika'da başarıyla hizmet verecektir. Bu ajanlardan dört yüzünün, yanlış olarak, İzmir'den geldikleri bildirilir, bu şehirdeki Müslümanları

orada yaşayan Rumlara karşı kışkırttıkları iddiası öne sürülür. O sırada İzmir yöresinde Rumlara karşı faaliyetler hakkında pek az şey biliniyor, ancak Çanakkale savaşları sırasında yöredeki Rumlar İngilizlerin çabucak bir zafer kazanmasını beklerken teşkilatın ajanları orada faaldi.

Müslümanları, Rumlara karşı kışkırtmak için yapılan propaganda -hedefine ulaşması kolay bir iştir- İttihat ve Terakki Cemiyetinin İzmir Şubesi gözetiminde yürütülür. Eşref Kuşçubaşı'ya göre, 600 fedai de doğrudan doğruya teşkilatın İstanbul'daki merkezinden Suriye'ye gitmiştir, ancak göze batmamak için hepsi aynı anda yola çıkmamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN YIKILIŞI VE İSTİHBARAT

A- KARAKOL ÖRGÜTÜ

Efsanevi Teşkilat-ı Mahsusa, Enver, Cemal ve Talat Paşaların yurt dışına kaçmasından sonra tarihe gömüldü ancak ajanlarının hepsi ayaktaydı. Yeni gelen hükümet, İngiliz işgalcilerle birlikte bu ajanları imha etmeye çalışacaktı. Komitacı, darbeci, birden çok istihbarat örgütleri ile savaşan ve cephede hep galip gelen Teşkilat-ı Mahsusa ajanları elbette ki bu imha harekatına karşı direneceklerdi.

İşgal gemileri İstanbul'da demirleyince, yıllardır kendilerine kök söktüren Teşkilat-ı Mahsusa'nın derhal tasfiyesine giriştiler. İngiliz işgalciler, İttihat Terakki düşmanı olan Hürriyet ve İtilaf hükümetinin bizatihi destekleriyle İstanbul sokaklarında Türk ajanı avına çıktılar. Çekirdek devlet neredeyse etkisiz hale gelmiştir artık. Özellikle Damat Ferit döneminde bu iş, tam bir "sürek avı"na döner.

Osmanlı MGK'sı, Damat Ferit'e söz geçiremez hale gelmişti. Padişah Vahdettin de Damat Ferit'in adeta kuklası durumuna düşmüştü. Artık yapılacak bir şey yoktu. Yıllardır dünyanın bir ucundan öbür ucuna üç kıtada canlarını dişlerine takarak çatışan Türk ajanları İstanbul'da barınamaz hale gelmişlerdi. Saraydan; çekirdek devletten gelen haberlere göre güvenliklerini sağlamaya çalışan ajanlar, derhal bir çatı altında toplanıp mücadele etmeleri gerekliliğine karar verdiler.

Aynı zamanda İttihatçı olan Teşkilat-ı Mahsusa ajanları, son başkanları Hüsamettin Ertürk'ün de içinde bulunduğu yeni bir teşkilatı kurdular. Ajanlar, yurt dışına kaçan üç liderlerini (Enver, Cemal ve Talat Paşalar) gelişmelerden sürekli haberdar ederler. Ve vardıkları teşkilat kurulması fikri için onay

haberini beklemektedirler. Talat Paşa'nın onayıyla İttihatçıların ünlü iaşe Nazırı Kara Kemal ile Kurmay Albay Kara Vasıf Bey ve Karadeniz Boğaz Kumandanı Galatalı Şevket Bey 5 Şubat 1919'da Avukat Refik İsmail Bey'in Sultanhamam'daki ofisinde toplanırlar. Toplantıda Galatalı Şevket Bey, örgütün başkanlığına seçilir.

Örgütün adı, Baha Sait Bey'in isteği üzerine, Kara Vasıf Bey ile Kara Kemal Beylerin adlarından esinlenilerek "Karakol" olarak belirlenir. Ancak, bir başka iddiaya göre de örgütün kurulması daha öncelere dayanır. Bu tezi savunanların verdikleri tarih ise Ekim 1918'dir. İki tez arasında adlar ve kuruluş öyküsü açısından bir farklılık olmamakla birlikte tarih konusunda bir çatışma söz konusudur.

Teşkilatın ilk işi, parti ve teşkilattaki eski arkadaşlarının hayatlarını korumaktır. Karakol Cemiyeti, bu konuda umulmadık başarılar elde eder. Dağınık olan Teşkilat-ı Mahsusacılar bir bir bu cemiyetin çatısı altında toplanırlar. Cemiyet, Karadeniz kıyıları, Ege ve Doğu Anadolu'da güçlü bir şekilde örgütlenir. Artık canlarını korumaktan öte bir güce erişmişlerdir. Can korumak garantiye alındı, sıra vatanı korumaya gelecekti.

Üyeler 55, 555 ve 88 gibi rakamlarla tanınıyordu. İlk çalışma sırasında Kemalettin Sami askerlerle, Kara Vasıf Bey aydınlarla, Ali Rıza Bey ise sevkiyat konularındaki ilişkileri pekiştireceklerdi. Bunun yanı sıra, ilk geçici grupların Üsküdar ve Topkapı'da faaliyete geçirilmesi kararlaştırılmıştı.

Cemiyetin ajanları yeniden Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar dağılırlar. Tekkeler, aşiretler, tüccarlar, avam ve havas yeniden örgütlenir. Cemiyetin en büyük özelliği ise, Teşkilat-ı Mahsusa gibi Anadolu'ya sığınıp kalmış, Türk, Çerkez, Laz, Kürtlerden oluşmaktadır. Yani tam anlamıyla "bir Anadolu örgütü"dür.

Karakol Cemiyeti'nin kurucuları ve yöneticileri şu isimlerden oluşmaktadır:

Kurucusu ve Başkanı: Albay Kara Vasıf;

Yönetim Kurulu Üyeleri: Albay Galatalı Şevket, Yarbay Kemalettin Sami (Gökçe), Yarbay Edip Servet (Tor), Baha Sait, Kara Kemal, Binbaşı Ali Rıza, Binbaşı Ali (Çetinkaya), Avukat Refik İsmail, Çerkez Reşit, Muhittin Bey, Sudi Bey, Yüzbaşı Baki, Binbaşı Hüseyin Kadri, Albay Arif Hikmet, Arif Bey (milletvekili), Binbaşı Tolçalı Süleyman, Binbaşı Üsküdarlı İhsan, Ahmet Hilmi Bey, Binbaşı Çolak İbrahim, Binbaşı Cemal Karabekir, Binbaşı Naim Cevat, Albay Ömer Lütfi;

Karakol Örgütü Beyannamesi

Örgütün gizli yayınlayıp gerekli yerlere gönderdiği beyannamede ilginç noktalar bulunmaktadır:

a- Beşerin saadetini temin, millî istiklâl ve hakları istihsal ve vatanın tamamını müdafaaya çalışan bir cemiyet vardır. İsmi "Karakol"dur.

b- Karakol'un maksadı vicdani inanç ve vatanın haklarına ve menfaatlerine muhalif, her nevi istibdadı kırmak esas-ı dairesinde çalışan, bütün hükümetler ve cemaatler ile birlikte çalışmaktır.

c- Karakol, kuvvetini insaniyet âleminin en necibi bulunan sulhsever heyetlerin ve gruplarının milletlerarası müzaheretinden ve Türk Müslüman âleminin yüreğinden ve maksadını kabul eden her fert ve cemiyetin yardımından alır.

d- Zaruret duyuldukça ihtilal silahına sarılacak ve kırılmaz bir azimle yumruğunu sallayacak, hür ölecek fakat esir ve zelil yaşamayacaktır.

Karakol Örgütü'nün genel konuları içeren 50 maddelik talimatnamesinde ise bir sahra ordusunun kurulması, muharebe çetelerinin durumu da yer almaktadır.

Karakol Örgütü, "Diğer unsurları imha ve zarara uğratmak mesleğinde değildir." diyor ve şunları da ekliyordu:

"Yalnız diğer unsurların, Müslümanlara karşı yapacakları her cinayet ve zararı misliyle cezalandırmayı vazifelerinden sayar ve bu sebeple kana kan, göze göz, mala mal alır ve hem de mukabele-i bilmisilde, asgari iki misliyle hareket eder."

Devam edelim:

"Hainçe mesai ile fikirlere nüfuz ve tesir yapmaya muktedir olanlar ihtara rağmen, faaliyetlerine devam ettikleri takdirde derhal idam olunurlar. Hain şahısları idam için ayrıca fedailer teşkil olunur."

Örgütün Yönetimi

Karakol Örgütü yönetmeliğinde amaç söyle belirlenmişti:

"Arapların çoğunluğu teşkil ettiği yerlerden gayri olan Türk topraklarından düşmanlar çıkarılacaktır. Bunun için de memleket bir harabe haline gelinceye ve bütün millet yok oluncaya kadar mücadele edilecektir."

Örgüt, ana amaç olarak yurdun kurtarılmasını öngörmektedir. Bunun sağlanması için de son noktaya kadar mücadele verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Örgüt, mücadelenin genişlemesine kadar tüm çalışmaların gizli yapılmasını esas tutmuştur. Amaç dışında olanları yargılamak üzere yönetimden seçilecek üç kişiye görev verilmişti. Verilecek kararlar, başkanın onayından sonra gerçekleştirilecekti.

Örgüt, yargılamalarda idama neden olacak hareketleri şöyle saptamıştı:

1- Emirleri yerine getirmemek, bunların yerine getirilmesi sırasında gerekli fedakarlık ve basireti göstermemek, cemiyet nüfuzunu kullanarak kişisel çıkar sağlamak,

2- Düşmanla iş birliği yapmak ve Türkleri imha etmeye çalışmak,

3- Hayatı pahasına da olsa, örgütün sırlarını düşmanlara veya kendi yakınlarına açıklamak.

Yönetim konusunda örgütü temsil yetkisi başkana verilmişti. Başkan, gerekli siyasi ve askerî tüm önlemlerin alınması ile görevli kılınıyordu. Önemli konular ise, genel kurulun tartışma ve ekseriyet kararına bırakılıyordu. Örgütün geliri için askerî kaynaklar ve bağış yapacak kişiler gösterilmişti. Geliri toplamak işleminde gizlilik ön plana alınmıştı.

Galatalı Şevket Bey başta olmak üzere örgütün diğer üyeleri yönetmeliği imzaladıktan sonra yemin etmişlerdi. Yemin, siyah bir Türk bayrağına sarılan Kur'an-ı Kerim'e el basmak şeklindeydi.

Karakol Örgütü başkanı diyordu ki:

"Beni başkan yapmanıza teşekkür ederim. Tuttuğumuz yol, çok kanlı yoldur ama kurtuluş yoludur. Tarihte, bizim gibi acı günler yaşamış başka milletler de vardır. Bunlardan, mücadeleyi göze alanlar kurtulmasını bilmişlerdir."

Karakol Cemiyeti'nin kuruluş maddelerinde yegâne amaçlarının yurdun kurtarılması olduğu ifade ediliyor. Her şey tamamen gizli olacaktır. Cemiyete üye girişi belli bir ritüelle yapılır: Siyah bir Türk bayrağına sarılı Kur'an üzerine yemin ederler. Bu yemin geleneği gizli kurulan hemen bütün Türk örgütlerinde aynıdır

Karakol Teşkilatı hem askerî birliklerde hem de mahallelerde örgütleniyordu. Cemiyet, Beşiktaş, İstanbul (suriçi), Bakırköy ve Üsküdar bölümlerine ayrılıyordu.

Karakol Teşkilatı mensupları kaçakçılık konusunda uzmanlaşmıştır. Bölümü Askerî Sevkiyat Müdürü Ali Rıza Bey yönetir. Anadolu'ya durmadan cephane ve adam gönderilir. Kaçakçılık bölümü, Anadolu hareketinin lider kadrosunu da İstanbul'dan kaçırır. Ankara hükümetinin bel kemiğini oluşturacak Fevzi Çakmak, Kazım Orbay, Saffet Arıkan, Kazım Özalp gibi kumandanları Anadolu'ya başarıyla geçirir. Cemiyet, 1919 ile 1921 arasında tam 2000 subayı Anadolu'ya kaçırmayı başarmıştır

Niçin Karakol?

Örgütün üyeleri, isim konusunda tartışmış ve sonunda "Karakol" üzerinde birleşmişlerdi. Örgüt, Baha Sait Bey'in fikrine katılmış ve böylece iki anlama gelen bir isme kavuşmuştu: "Karakol"

Örgütün kuruluşundan ilk bilgi sahibi olan kişiler arasında şunlar yer alıyordu:

Balıkesir'deki Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Bey,

Bursa'daki Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey,

İzmit'teki Fırka Kumandanı Rüştü Bey,

Samsun ve Sivas'taki kolordu kumandanlarından Refet ve Selahattin Paşalar.

Karakol Örgütü daha sonra şu isimlerle de bağlantı kuracaktı:

Erzurum Müdafaa-i Hukuk Murahhası Jandarma Binbaşısı Kazım Bey,

Garbî Anadolu Redd-i İlhak Cemiyeti murahhasları Vasıf Çınar ve Necati Beyler,

Kocaeli Murahhası Sırrı Belli Bey.

Örgütün Sovyetlerle İlişkisi

Örgütün kuruluşu tamamlandıktan sonra ve gerekli kişilerle bağlantı sağlandıktan sonra bir dış yardım gereği üzerinde durulmuştu. O dönemin siyasal durumuna göre bu dış yardımın Sovyetler Birliği'nden alınması yolundaki düşünceler çoğunluktaydı. Öneri kabul edilecek ve Sovyetler, miktarı anlaşmanın imzalanmasından sonra belirlenmek üzere altın ve diğer yardımı sağlayacaktı. Türkiye ise, dostluk ve ittifakı belirtmek üzere bir tabur askeri Kafkasya'ya gönderecekti. 1919 Eylül'ünde Kafkaslara gönderilen eski Osmanlı Milletvekili Dr. Fuat Sabit ile Karakol Örgütü üyelerinden Yusuf Ziya ve Baha Sait Beyler Bolşevik ileri gelenleriyle ilişki kurmuştu. İlişkilerin Heyet-i Temsiliye dışında gelişmesi Millî Mücadele erkânını rahatsız edecek ve bu sıkıntı Karakol faaliyetinin sonunu hazırlayacaktı.

Karakol Örgütünün Kararları

Sovyetler sivil bir temsilciyi İstanbul'a gönderdiği zaman, Mustafa Kemal Anadolu'ya geçmiş ve Erzurum ile Sivas kongrelerini tamamlamıştı.

Karakol Örgütü, mücadelesine güç katacak unsurları şöyle belirlemişti:

1- Anadolu ve İstanbul çevresinde kadrolaşma sürdürülecek, etki alanındaki semtlerde örgütlenme tamamlanacaktı.

2- Anadolu ile bağlantıyı temin etmek için sivil çeteler kurulması sağlanacaktı.

3- İstanbul hükümetinin ve işgal kuvvetlerinin karar ve eylemlerini öğrenmek ve mücadele etmek için bir istihbarat şubesi oluşturulacaktı.

4- Anadolu hareketini güçlendirmek amacıyla, İstanbul'dan silah cephane ve diğer araç gereçleri göndermek amacıyla bir kaçakçılık bölümü kurulacaktı.

5- Propaganda servisi oluşturulacak ve böylece mücadelenin etkinliği sağlanacaktı.

Örgütün Güçleri

Örgüt çabaların kesin başarıya ulaşması için aşağıdaki birliklerle sıkı bir bağlantıya girişmişti:

a) Üsküdar İtfaiye Taburu,

b) Üsküdar Jandarma Taburu,

c) Şehzadebaşı Kafkas Fırkası,

d) Müstahkem Mevki Kıtası,

e) Maltepe Binicilik Okulu,

f) Diğer Askerî Birlikler.

Semt Örgütleri

İstanbul hükümetine bağlı görünmesine rağmen Karakol Örgütü ile iş birliği yapan birlikleri güçlendirmek, İstanbul'da yaygınlığı sağlamak amacıyla semt örgütleri oluşturulmuştu. Buna göre, örgüt semt olarak Beşiktaş-İstanbul, Bakırköy ve Üsküdar bölümlerine ayrılmıştı.

Beşiktaş ve Rumeli bölümü kumandanlığına Binbaşı (Çopur) Mustafa Bey, yardımcılığını ise Halil İbrahim Bey (Eski Resne Kadısı) getirilmişti. Bakırköy ve çevresinde ise Kumandan Paşabahçeli Şükrü Bey getirilmişti (Maltepe Binicilik Okulu Müdürü).

Üsküdar ve çevresinde İtfaiye Tabur Kumandanı Binbaşı Mehmet Bey (Ortaköylü) kumandan, Yüzbaşı Remzi Bey ise yardımcısı olmuştu.

İstanbul bölümünden ise Muğlalı Mustafa Bey ile Hafız Besim Bey (Kaymakam) sorumlu tutulmuştu.

Örgütteki en büyük özellik ve önem taşıyan konu gizlilikti. Bütün üyelerden, öncelikle bu koşula uyulması istenmişti. Hücreler biçimi oluşturulan örgütte, bir üyenin ancak üstündeki kişiyi tanıması sağlanmıştı. Üyeliğe kabul edilen kişi için daha önceden sıkı bir soruşturma yapılır, örgüt mensupları bağlılıklarını ant içerek ortaya koyarlardı.

Kaçakçılık Bölümü

Örgütün kaçakçılık bölümü, Anadolu'ya insan ve malzeme sevk etmek konusunda çalışıyordu. Bölümü örgütün yöneticilerinden olan Askerî Sevkiyat Müdürü Ali Rıza Bey yönetiyordu.

Kurmay Binbaşı Naim Cevat (Harbiye Nezareti Harbiye Dairesi Başkanı), Cemal Paşa (Esliha Şubesi Başkanı), Şevket Paşa (Harbiye Nezareti Zat İşleri Müdürü, General), Mustafa Paşa (Muğlalı kaymakam, ordu kumandanlarından), Binbaşı Arap Mehmet Ali (Sevkiyat Müdürlerinden), Binbaşı Haki Bey (Saraçhane Deposu Müdürü) bu konudaki önderler arasındaydı.

Anadolu'ya insan sevkinde ulusal ordunun ihtiyacı olan ve İstanbul'da bulunan subay ile teknik elemanların gönderilmesi amaç edinilmişti. Anadolu'nun istediği kişilerin adları örgüte bildiriliyor, örgüt de bunu servis şefine iletiyordu. Harbiye Nezareti'nin Zat İşleri Masası ise örgütün bu isteklerini atama yoluyla gerçekleştiriyordu. Bu durum, bir süre sonra işgalcilerin dikkatini çekecek fakat örgüt buna da önlemler getirecekti.

Sivil giysili ordu mensupları ellerindeki tanzim edilmiş belgeleri ile Anadolu'ya geçmeye devam edeceklerdi.

Bu arada Rıza Bey'in (Topçu) Suadiye'deki evi ile General Seyfi Bey'in evi saklanma yeriydi. Ayrıca Merdivenköy'deki Bektaşi Tekkesi de bu konuda yararlanan yerler arasındaydı. Başta Mareşal Fevzi Çakmak olmak üzere, orduda önemli komuta görevinde bulunan çok sayıda subayı Anadolu'ya bu örgütün, kaçakçılık bölümü ulaştırmıştı.

Örgütün İstihbarat Yapısı

Basın, propaganda ve casusluk bölümlerinden meydana gelen istihbarat servisinde en önemli rolleri Ali Rıza, Kemaletttin Sami ve Edip Servet Bey oynuyorlardı. Bunlar içinde Kazım Orbay, Saffet Arıkan ve Kazım Özalp gibi kumandanlar da vardı.

Basım Bölümü

Ali Rıza Bey, İleri gazetesinde yazılar yazıyordu. Örgütün basın yoluyla mücadelesinde genellikle uyandırıcı ve halkı aydınlatıcı bir politika izlenmişti. Örgüt lideri Şevket Bey, basın bölümüne ayrıca ilgi gösteriyor ve yardımcı oluyordu.

Propaganda Bölümü

İstanbul'da Kafkas Fırkası Kumandanı bulunan Kemaletttin Sami (Berlin Büyükelçisi), bu çalışmayı genellikle Aydınlar Grubu ile oluşturmuştu. Türk haklarını; İngiliz, Fransız ve İtalyanlara anlatmak ve kamuoyu oluşturmak propaganda bölümünün görevleri arasındaydı.

Casusluk Bölümü

Servisin yönetimi Kurmay Yarbay Edip Servet Bey'in omuzlarındaydı. İlk zamanlardaki deneylerden sonra bir yandan düşman karargâhlarına, bir yandan da iş birlikçiler arasına

sızma harekatları yapılmıştı. Bundan başarılı sonuçlar alındığı görüldü. Yabancı elçilik personelleri arasına konulan ajanlar aracılığıyla çok sayıda belge elde edilmiş ve aleyhte karar ve bilgiler şifreli telgraflarla Anadolu'ya ulaştırılmıştı. Ali Galip ve adamlarının Sivas'a gönderileceği, Tevfik Paşa hükümetinin bir darbeyle işbaşından uzaklaştırılacağı, bazı İngilizlerin de Erzurum'a gönderileceği yolundaki haberler, hep bu gizli çalışmaların ürünü olmuştu. Karakol Örgütü Başkanı Galatalı Şevket Bey çalışmaları sırasında çok sayıda tehlikeyle karşı karşıya kalmış ve bu arada tutuklanmıştı.

Nazım Paşa'nın Harbiye Nazırlığı döneminde tutuklanan ve Bekir Ağa Bölüğü'ne gönderilen Şevket Bey, "Ali Rıza Paşa hükümetinin işbaşına gelmesinden sonra Mersinli Cemal Paşa tarafından baskılar sonucu tahliye edilmişti. Şevket Bey, daha sonra Anadolu hükümeti tarafından 22. Kolordu Kumandanlığı'na atanmıştı. 16 Mart 1920'de Mebusan Meclisi'nin basılması, Misak-ı Milli'den başka bir konu tanımayanların sindirilmesi harekatında Şevket Bey de yer almış ve tevkif edilmişti.

Şevket Bey, 'Parolamız: Ya istiklal ya ölüm!'dü." diyor ve 16 Mart işgalini daha önce haber aldıklarını belirtiyordu.

Şevket Bey, bu konuda şunları söylemişti: "Fakat Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'daki ordular, İstanbul kapılarına dayandıktan sonra harekete geçmemizi emrettiğinden karşılık veremedik. Buna zorunlu olduğumuz gün, gerekirse düşmanla beraber şehri yıkacak ve savunmamızı yapacaktık. Bunun için planlarımız hazır bulunuyordu. Bu, gizli mesai sonunda beni en fazla yoran, tahkir olunan subaylarımız ile halkımızın zamansız bir mücadeleye atılmasını önlemek yolundaki çabalarım olmuştu. Birliklerine indirilen darbelerle ruh ve şuurları tam bir ihtilale uğramış yurtseverleri, ikna etmek kolay olmuyordu. Peşinen ölmeye razı olanlar, ayaklarıma kapanarak iş-

birlikçilerden beşini onunu öldürmeye müsaade vermemi istiyorlardı. Kaç tane subayım emrimi bozmamak için tabancayla kendilerini vurdular. Yaverim Mehmet Ali Bey de bu kahramanlardan biridir."

B- MİLLİ MÜDAFAA GRUBU

Karakol Örgütü Başkanı Galatalı Şevket Bey'in tevkif edilip Malta'ya gönderilmesinden sonra, örgüt çalışmalarını yine sürdürecekti.

Şevket Bey'in yerini alan Kemal Bey (Tümgeneral Koçer) yurt dışında öğrenim görmüş, lisan bilen, aydın bir albaydı. Osmanlı ordusunun askerî durumunu saptayacak komisyonun en mütevazı üyelerinden biriydi.

Ordunun elinde bulunan ve sayısı 150'nin üzerindeki topların imhası gerekmekteydi. Kemal Bey, adı geçen komisyonda, İstanbul'da 16 topun olduğunu söylemiş ve bunu orada bulunan yetkililere inandırmıştı. Komisyondaki işgalciler ordunun bu derece zayıf olmasından yana sevinçliydiler.

Oysa toplar, bu inandırıcı rapordan sonra Anadolu'ya sevk edilecek ve Mustafa Kemal'in silahsız ordusuna verilecekti.

İki Örgütün Farkı

Temelde, iki örgüt arasında bir fark yoktu. Karakol Örgütü, Mustafa Kemal Samsun'a çıkmadan önce kurulmuştu. Örgüt, askerî bir görünüşte olmasına rağmen siyasi bir kuruluştu.

Millî Müdafaa Grubu ise, Karakol Örgütü başkanının tevkifi ve kurtuluş ışığının Anadolu'da yanmasından sonra oluşturulmuştu.

Başkanın tutuklanması, diğer bazı üyelerin de Anadolu'da ulusal kuvvetlere katılması üzerine yeni bir örgütün kurulması

gerekli olmuştu. Kemal Bey, Yüzbaşı Hakkı Bey (Safranbolulu), Üsteğmen Abdülvehhap Bey, Yüzbaşı Bilal Bey, Yüzbaşı Saffet Bey, Üsteğmen Burhan Bey ve Ahmet Bey bir kurul teşkil etmiş ve çalışmaya başlamıştı. Bir süre sonra örgütün genişlediği ve bir "Merkez Heyeti" oluşturduğu görülecekti:

Komutanlıklar

Yapılan araştırmalara göre; Millî Kurtuluş mücadelesine katılacakların sayısı 60.000 kişi olarak tespit edilmişti ve bunların gerekli silah ve cephane ihtiyaçları sağlanarak depolara yerleştirilmişti.

Örgütün İstihbarat Şubesi

İstihbaratın şefliğini, Polis Müdürü Miralay Esat Bey yapıyordu. Teğmen Burhan ve Yüzbaşı Saffet Beyler de yardımcılarıydı. İstanbul'daki örgüt çalışmaları, zaman zaman el değiştirmiş bu arada Kaymakam Muhittin Bey başkanlığında bir "Merkez Kurul" da oluşturulmuştu.

İstanbul'daki Müdafaa-i Milliye örgütü mıntıkalara göre yönetim kurulları oluşturulmuştur.

M M Grubu Çalışmaları

Beykozlu Iraklı, vitrinine her malı koymayan bir bakkaldı. Iraklı, vitrininin dışındaki her şeyi İngilizlere veriyordu. Yani bilgileri...

Iraklı, İngiliz casusuydu ve 27 Karadenizliyi Kuvayi Milliye'den olduğu gerekçesiyle ihbar etmiş ve kurşuna dizdirmişti.

Önceleri, Teşkilat-ı Mahsusa'da daha sonra M. M. Grubunda bulunan Hâkim Rıza Bey, Eczacı Ferit Bey, Ziraat mütehassısı Cevat Rüştü, Beykozlu Sporcu Nedim Bey, Tütüncü Hidayet Bey, Sandalcı Seyfi, Paşabahçeli Salih Kaptan, Nihat

Bey, Hüseyin Bey, Iraklı gibi ajanların tehlikeli çalışmalarına bu yakadan karşı koyan kişiler arasındaydı.

Maçka Silah Deposu Müdürü (Emekli Albay) Bahattin Bey, 55.000 tüfek, 800 sahra topu, 215 makineli tüfeği kazılan gizli tünellerden Anadolu'ya sevk etmişti.

Daha sonra, "Haber Alma ve Vurucu Tim Grubu"na çeşitli isimler katılacaktı:

Savaş yıllarının her döneminde büyük örgütçü olan ve Nemrut Mustafa Paşa'nın karşısına çıkarılmasına rağmen idamdan dönen Hüsamettin Bey'in anlattıkları bir belge niteliğindedir.

Örgüt üyesi Muğlalı Mustafa (o tarihte kurmay kaymakam) İstanbul Merkez Kumandanı Emin Bey'in yardımcısı Müfit Bey çalışmaların içindeydi.

Bu arada tutuklamaların da sayısı az değildi. Divanıharp reisi, eski Teşkilat-ı Mahsusacı Nemrut Mustafa'nın makamına çıkarılanlar arasında her alandan adları görüyoruz:

Topkapı, Eyüp, Kadıköy, Bakırköy ve Çengelköy semtlerindeki milli örgütün elemanları, başta Eczacı Ahmet Bey olmak üzere karşı propaganda çalışmalarına girişmişti. İngiliz ajanları da aynı biçimde çalışıyor ve halkı etkilemek amacıyla yardım kuruluşlarına sızıyordu. Rahip Frew ve işbirlikçiler özellikle Topkapı'da geniş bir faaliyet programı çizmişti. Topkapı Fukaraperver Cemiyeti'ne her gün kurbanlık 50 koyun getiriliyor ve karşı propaganda ile milli örgüt yıpratılmak isteniyordu.

M. M. Grubu; Emin Ali Bey'le ve İsmail Hakkı Bey'le ilişki ve çalışmaları yönlendirmişti. Hafız Kemal Bey, Eyüp'te örgütünü kuracak ve Defterdar'dan Eyüp'e kadar uzanan feshane fabrikalarından sorumlu olacaktı. (Lozan Anlaşması'ndan sonra İstanbul'da belediye üyeliği ve milletvekilliği yaptı.) İş-

çilerin örgüte alınmasının sağlanması onun çalışmalarıyla gerçekleşti.

Örgüt ve propaganda çalışmaları gösterenler, örgütü destekleyenler arasında her meslekten insan vardır.

Saraydaki Ajan

Saraydaki olayların, günü gününe ulusal kuvvetlere ulaştırılması konusunda Razi Yalkın'ın ilginç açıklamaları vardır. Olayların içinde bulunan Yalkın, gizli örgütte çok önemli görevler yapan Zekai Uğurlu ve Şef Aziz Hüdai Bey'le birlikte yaptıkları çalışmaların bir bölümünü dile getirirken, Fehime Sultan konusunda da ayrıntılı bilgi vermektedir:

"Kıymetli şefimiz Aziz Hüdai ve mesai arkadaşım Yüzbaşı Yusuf Beyler ve ben, o zamanki Merkez Kumandanlığı'nın bulunduğu binanın alt katındaki odalardan birinin loş köşesinde karşılıklı oturmuş, derin düşüncelere koyulmuştuk. Büyük Millet Meclisi'nin açılması, reisliğine de Mustafa Kemal Paşa'nın getirilmesi haberi, işgalci devletlerin temsilcilerini, başta Sultan Vahdettin olmak üzere saray ileri gelenlerini ve yardakçılarının ihanet duygularını ve öç alma arzularını şahlandırmıştı.

Anadolu'da uyanan ve kabaran milli istiklal ve milli hâkimiyet his ve arzularını söndürecek etkili tedbirler alınmaya başlandığına dair o sabah aldığımız haberlerdi.

Gerçi işgalci devletlerin istihbarat şebekelerinde, gizli hizmetler servislerinde, sarayın, hürriyet ve itilafın hıyanet mahfillerinde yalnız verilen kararları, alınan tedbirleri, geçilen teşebbüsleri değil, hatta düşünce halindeki niyetleri bile, zamanında grubumuza bildiren gizli elemanlarımız yok değildi. Fakat saraydaki haber alma kudret ve vasıtalarımız düşman servisleriyle hürriyet ve İtilaf çevrelerine nazaran biraz zayıftı.

Bilgiler, Naime Sultan ile eşi Damat Celal Paşa ve Şehzade Ziyaettin Efendi'nin damadı Celalettin Bey'den muhtelif şekillerde edindiğimiz haberlere münhasır kalıyordu. İşte o gün, odada acı acı düşünüyor ve bu noksanı tamamlamak çarelerini araştırıyorduk... Bunun için de çareyi Damat Celal Paşa ile Cemalettin Bey'e ayrı ayrı başvurmak, bizleri gayemize kavuşturacak şekillerde yeni teşebbüslere geçmelerini kendilerinden rica etmekte bulmuştuk."

"Aranan Fehime sultan olur..."

"... Sağlanılması imkanından bahsettiğiniz bu vasıta kimdir Zekai?"

Kulağıma eğilerek fısıldadı:

"Fehime Sultan..."

Daha sonra, bir cuma günü Zekai Bey'in Üsküdar'da Altunizade Camiisi çevresindeki köşkünde Fehime Sultan'la buluşma sağlanacak ve gerekli iş birliğinin tohumları atılacaktı.

Fehime Sultan, saraydan verdiği bilgilerle her türlü karşı hareketin başını Damat Ferit Paşa'nın çektiğini bildirecekti. Bu arada Baha Sait, Miralay Esat, Yüzbaşı Ekrem, Aziz Hüdai Bey, Komodor Nazmi Bey ve Topçu Yüzbaşı Eyüp Beylerin adlarını takdirle anan Fehime Sultan şu bilgiyi de ekleyecekti:

"Mustafa Kemal Paşa'nın aleyhine halk arasında bir saltanat ve hilafet taraftarlığı cereyanı yaratmak, doğuda bölücülüğü körüklemek üzere geniş bir çalışma programı uygulanacak."

Boyabatlı Şükrü Şakir'in Kilyos'tan İpsiz Recep'in takasıyla İnebolu'ya geçerek Ankara'daki Milletvekili Nazım'a 4500 lira götüreceği ve bu paranın kışkırtıcılığı desteklemek için saraydan verildiğini bildiren Fehime Sultan, Damat Ferit Paşa ile

işgalcilerden Binbaşı Henry arasındaki ilişkiden söz etmişti. Fehime Hanım, daha sonra Eski Beden Terbiyesi genel müdürlerinden Vildan Aşir'in babası Hafız Aşir Efendi'ye de çok belge ve bilgi ulaştırmıştı. Bu çalışmalara Fahri Bey de şahit olmuştu. (Ankara Belediyesi'nde görev aldı.)

Fehime Sultan'ın verdiği belgeler arasında Boyabatlı Şükrü Şakir'in fotoğrafı, saray ile Nazım Bey arasında kullanılan iki şifrenin kopyaları, Nazım Bey'in Damat Ferit Paşa aracılığıyla Binbaşı Henry'ye Ankara'daki genel durum ve Mustafa Kemal'in teşebbüslerine dair gönderdiği mektupların asıllarını Aziz Hüdai Bey ile Razi Yalkın'a vermişti.

Fehime Sultan'ın verdiği bilgiler arasında; Binbaşı Henry'nin "Bland" takma adıyla Anadolu'ya geçtiğini ve tüccar ve gazeteci hüviyeti ile çalışmalar yaptığı da vardı.

Milli Mücadele'de İngiliz Casusları

"Terzi Mehmet" casusluk olayı Intelligence Service'in en önemli yerlere nasıl girebildiğine büyük bir belgedir.

İngiliz gizli servisinin Üsküdar ve Anadolu yakasındaki ajanlarından biri olan Mehmet, aslen Herekeliydi. İngilizler, Mehmet'e yardımda bulunmuşlar ve Üsküdar'da bir dükkân açmasını sağlamışlardı. Böylece Mehmet'in casusluk çalışmaları gölgelenecekti. Kocaeli bölge komutanı ile tanışabilecek ve Anadolu'da görev alabilecek kadar itimat telkin eden Mehmet'in üzerinde bulunan bir belgede şunları okumak mümkün:

"Büyük Millet Meclisi'nin... Tarih ve numaralı emirnameyle harekat-ı milliyenin fedakar şahıslarından Herekeli Mehmet Efendi Mücahid-i Milliyeciler nezdinde mazharı itimat olmak üzere işbu vesika ita kılındı."

Vesikanın altındaki imza ve mührün ilk bakışta sahte olmadığı görülmüştür. Fakat ilgililerin yaptığı inceleme sonunda, bu tür belgeleri, o dönemde verebilmek için Büyük Millet Meclisi'nden emir alınmasına gerek olmadığı anlaşılmıştır. Mehmet'in vesikasındaki emirnamenin Meclis yoluyla verdiğinin yazılması ilgilileri kuşkulandıracak tek yön olmuştur. Çünkü belgedeki komutanın imzasından, mührüne kadar her şeyin asıllarından ayırt edilmesine imkan olmadığı, dönemin bilirkişileri tarafından belirtilmiştir. Terzi Mehmet, bu vesikası ile Anadolu'nun her köşesini dolaşmış, özellikle Karadeniz'de Türk çetecilerinin içlerine kadar girmişti. Çetelerimizin kuvvet durumlarını, nerelerde faaliyet gösterdiklerini ve daha sonra yapmayı amaçladıkları saldırıları, İngiliz gizli servisine bildiren Mehmet, Mustafa Kemalcileri yakalattırıp gizli serviste işkence ettirmiş, Anadolu'ya kaçırılan silahlara İngilizlerin el koymasını sağlamıştı.

Terzi Mehmet'in yaptıklarını şöyle sıralamak mümkün:

1- Üsküdar ve Kadıköy'de oturan askerlikte ilişkili emekli ve muvazzafların adresli listesini Intelligence Service'nin casuslarından Wold'a vermek,

2- Bu yakadaki silah depolarının yerlerini bildirerek Mustafa Kemalcileri yakalatmak,

3- Selimiye Kışlası'ndaki telsiz telgraf araçlarının Anadolu'ya kaçırılacağını servise bildirmek ve bunların İngilizler tarafından müsadere edilmesini sağlamak,

4- Kısıklı'da oturan ve Anadolu'daki Mustafa Kemalcilerle işbirliğini ve haberleşmeyi sağlayan Refik Bey'i yakalattırmak ve depodaki 100 tüfeği müsadere ettirmek,

5- Üsküdar Nuh Kuyusu'nda harmanlık mevkiinde bulunan okulun subaylarını bir at arabası ile Anadolu'ya kaçırmak

isteyen Namık Bey ve arkadaşlarını ihbar ederek onları Alemdağ'da yakalattırmak,

6- Anadolu'da bulunan Milli Mücadelecilerle haberleşen 10 tıp öğrencisinin adını servise vererek tevkif ettirmek,

7- Millet vapurunu batırmak ve silahların alınmasına sebep olmak,

8- Çerkez Ragıp'la Anadolu'ya silah götüren bir motoru Ahırkapı'da basmak ve Salih Çavuş'u İngiliz gizli servisine teslim ederek işkence yaptırmak; aynı şekilde Mustafa Kemalcilerden Mehmet Reis'i yakalattırmak.

Gordon'un Emrindeki Ajanlar

İşbirlikçi casus Mehmet, bu konuda yalnız değildir. Onun gibi hareket eden ve birçok Mustafa Kemalcinin İngiliz gizli servislerinde işkencelere uğramasına, öldürülmesine sebep olanlar arasında Çerkez Ragıp da bulunuyordu.

Milli Mücadele'de Atatürk'ün istihbarat servisinde görevli Albay Akdemir, Çerkez Ragıp'ın Yüzbaşı Bennet ve Teğmen Bland ile çalıştığını belirtiyor. Büyükdere'de oturan Ragıp'ın yanı sıra Değirmendereli Kazım, Merkez Memuru Mazlum ve Robenson'un da isimlerini veren istihbarat subayımız, bu adları geçen İngiliz ajanlarının deniz subayı Gordon'un emrinde bulunduklarını söylemektedir.

Peçenin Altındaki

İngiliz Gizli Servisi İstanbul Şefi Binbaşı Hey, indirdiği peçenin altında Cemile'nin güzel yüzü yerine bir erkek yüzü ile karşılaşmıştı. Gerçek Cemile, silahları Anadolu'ya ulaştırmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının belirlendiği 1881 yılında İngiltere, özellikle Küçük Asya ve Ortadoğu için önemli kararlar almıştı.

İmparatorluk çıkarları bu kez adı geçen yerlerde bir çeşit Bağımlı Devletler sistemini öngörüyordu. "Colonial Office" yani İngiliz Sömürgeler Bakanlığı, İngiltere'ye bağlı Hicaz ve Irak Krallığı ile Ürdün Emirliği'ni ortaya çıkarmıştı. 1917-1920 arası Sovyetler Birliği'nin uluslararası aktif politikadan çekildiği yıllardı ve İngiltere "Ermenistan" özerkliğini desteklemekte yalnız kalmıştı.

İki Avcı

İngiltere'nin amacı belliydi. Osmanlı İmparatorluğu'nda Sultan VI. Mehmet yönetiminin güçsüzlüğü, Küçük Asya'nın bölünme işlemini kolaylaştıracaktı. Fakat İngiliz kaplanı umulmadık iki avcı ile karşılaştı. Sovyetler tekrar doğuya girmiş (1920), Mustafa Kemal'in Ankara hükümeti Sevr Antlaşması'na başkaldırmıştı. Tüm bunlar yetmiyormuş gibi, ortaya bir de Fransa'nın çıkması İngiltere'yi iyice tedirgin etmişti. Kaplan, tüm kollarını açmış, ağlarını kurmaya başlamıştı. Doğrusu kadrolaşma ve ihtisaslaşma, casusluk dili ve gerçeği ile mükemmeldi. Daha dün kol kola Ortadoğu Amerikan çıkarlarına karşı olan Rus Okrana ve Intelligence Service ajanları, şimdi ayrı yollara gidiyorlardı. Gidecekleri yer aynı ama yolları ayrı olan iki tanıdık gibi...

Başbakana bağlı "Colonial Office", bir yanda Savunma Bakanlığı, Deniz ve İçişlerini oluşturuyordu. Öbür yanda ise bilinen adres vardı: Downing Street 10.

"Fransa atağa geçer"

İngiltere, Suriye üzerinde oynanan oyundan dolayı alabildiğine öfkeliydi. Çünkü Fransızlar, Suriye üzerindeki kaplan pençesinden tedirgindi. Hele Intelligence Service'in örümceklerinden çok kuşkuluydu. Parçalanmış bir Küçük Asya'nın İngiltere'nin eline geçmesi Fransa'nın politikasına çok ters düşüyordu. Fakat Paris'in gizli bölümlerini yöneten bazı çok özel

kişiler, politikacılarına müttefiklerin hiç aklına getirmedikleri bir yöntemi önerdi. Mustafa Kemal Paşa ve İstanbul'da Fransız 11. Bürosu, Intelligence Service'in pek uzağında sayılmayacak biçimde çalışmaya başlamıştı. Servisin başındaki sorumlu, Albay Blanc'dı.

Tokatlıyan Oteli'nin salonunda, kordiplomat, bir çay saatinde buluşmuştu. Ve casusların da dans edecek zamanları vardı. Albay Blanc, cazip ve alımlı damını dansa kaldırdığı zaman, İngiliz Binbaşı Hey kadının kim olabileceği konusundaki sorularına bir cevap alamamıştı. 1921 yılının sıcak bir yazında, İngiliz Servisinin İstanbul sorumlularından olan Binbaşı Hey ertesi gün Tokatlıyan'daki kadınla ilgili hazırlanan raporu okuyordu:

Adı: Cemile

Yaşı: 26

Özelliği: Kültürlü, Fransızca konuşur, piyano çalar.

Siyasi tavrı: Mustafa Kemalci olması mümkün.

Bilinen yanı: Eski bir büyükelçinin kızı.

İkâmetgâhı: Maçka-İstanbul.

İngilizler ve Cemile

İngiliz gizli servisinin Maçka'daki evde yaptığı araştırma sonuçsuz kalmış ve bunun üzerine Boğaz'daki tüm şilepler gözaltına alınmıştı. İki gün sonra İngiliz ajanları, bir Fransız şilebinden indirilen sandıkları şüpheli bulmuşlardı. Tüm dikkatleri bu şilepten indirilen sandıklardaydı. Saat 21.00'de Cemile Hanım'ın Tokatlıyan'dan çıkıp, bir arabaya bindiğini gören Binbaşı Hey, dört arabayla Cemile'yi izliyordu. Bir saat sonra Fransız şoför ve yüzü peçeli Cemile Hanım İngiliz servisinin bürosundaydı. Soruşturmayı bizzat yapan Hey, peçeyi indir-

diği zaman karşısında adının Ahmet olduğunu söyleyen bir erkek bulmuştu. Binbaşı yanılmıştı. Böylece yanlış yöne sürüklenirken, gerçek Cemile de silahları çoktan teslim almıştı. Kaplan, avını kaçırmıştı...

Savaşta İngilizlere iltica eden Tevfik, Ankara hükümetine silah yardımı yapmak istiyordu. Silahları Fransız deniz ateşesinin yardımıyla vereceğini söyleyen Tevfik için soruşturma açılmış ve İngiliz ajanı olduğu anlaşılmıştı. Tevfik için Celal Bayar da ifade verdi.

"Ankara'ya gezisinden sonra, orduya silah, cephane ve sair harp levazımatını İstanbul'dan getireceği gibi birtakım bahaneler ve envai türlü hile ve desiseler kullanarak fesat ve aldatma yollarına saptığı, dinlenen şahitlerin şahadetleri ve kendisinin müevvel itirafları ile sabit olduğundan İngiliz casusu bulunduğu anlaşılmasına ve Ankara hükümetini aldatmaya muvaffak olduğu takdirde serbestçe Anadolu'da dolaşımı ifsat etmek maksadını tatbik fikir ve emeliyle buraya geldiğine, vicdanen kanaat hâsıl olduğuna binaen bu hareketine uyan Hıyanet-i Harbiye Kanunu'nun 14. Maddesinin 5. Fıkrası ve Askerî Ceza Kanunu'nun 137. Maddesine tevfikan idamına ittifakla karar verildi."

20 Ekim 1920 tarihinde verilen bu karar gereğince, Faik Paşa oğlu Tevfik ertesi günü idam edilmişti.

Olay, orta boylu ve yakışıklı bir sivilin 10 Temmuz 1920'de Samsun'a gitmek üzere yola çıkmasıyla başlamıştı. Cebinde "Anadolu'ya gidebilir" belgesi taşıyan bu sivil, Karadeniz Ereğlisi'nde karaya çıkmıştı.

Teşkilat Meydanlarda

İzmir'in işgal edilmesi Karakol Cemiyeti için hem bir bağımsızlık fitilini ateşleme, hem de bir fırsattır. Halk üzerindeki

etkilerini ölçmek ve ona göre taktik-strateji belirlemek için bulunmaz bir nimettir. Derhal ajanlar İstanbul'un her tarafına yayılır ve halkı 15 Mayıs günü, İzmir'in işgalini telin mitingi için Sultanahmet meydanına davet ederler.

Aylardır halk içerisinde çalışan, halkı örgütleyen, Anadolu'daki bağımsızlık savaşı için halktan destek toplamaya çalışan Karakol Cemiyeti'nin organize ettiği bu miting tek kelime ile muhteşem bir şekilde gerçekleşir. Hamdullah Suphi, Kara Vasıf, Mehmet Emin Yurdakul, Rıza Nur, Kemal Mithat, halkı galeyana getiren konuşmalar yaparlar. Ve artık "İstanbul tamam"dır. Anadolu'ya rahatlıkla çıkılabilir.

"Çekirdek devlet"in yardımlarıyl Karakol Cemiyeti İstanbul'dan Anadolu'ya silah sevkiyatına başlar. İstanbul'dan giden silah ve mühimmatlar, İzmit'te toplanır. Kara ve deniz yolları tamamıyla cemiyete açıktır. Osmanlı birliklerindeki silahlar kâfi gelmez. Cemiyetin önde gelenleri ortak bir karara varırlar:

İşgal kuvvetlerinin cephaneliklerine baskın yapılacaktır. Birbiri ardına yapılan baskınlarla düşman cephanelerinden gasp edilen silahlar Anadolu'ya taşınır ve çetelere dağıtılır.

Halep'te 7. Ordu komutanı ve aynı zamanda Teşkilat-ı Mahsusa'nın önemli bir ajanı olan Mustafa Kemal, İstanbul'da oluşan kaostan faydalanarak hükümete girmeyi planlar. Gerek "çekirdek devlet" ve gerekse Padişah Vahdettin'in onaylarına rağmen istediğini elde edemez. Çar naçar, Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal, padişah yaverliği gibi Osmanlı'da duruma göre Harbiye nazırının (Milli Savunma Bakanı) bile üstünde olan bir paye ve sınırsız yetkilerle donatılarak Samsun'a çıkar.

Anadolu'da Karakol Cemiyeti'nin örgütlediği çeteleri araştırır ve çok sevdiği, yakın arkadaşı olan Giresunlu Osman Ağa'nın da bir çetenin başına geçtiğini, hatta çetesinin Karadeniz'de Ermeni, Rum ve Ruslara kök söktürdüğünü duyunca

hemen bu eski arkadaşına haber göndererek buluşmak ister. Topal Osman oldukça ilginç bir insandır. Mustafa Kemal Paşa ile Teşkilat-ı Mahsusa'da iken tanışır ve birbirlerini çok severler. Öylesine bir sevgisi olur, "gözünü kırpmadan canını bile verecek kadar" sever paşayı. Osman Ağa, teşkilatın âdeta ikinci Yakup Cemil'i gibidir. Ama o Yakup Cemil gibi hemen belindeki silahına davranmaz. Hatta fertlerle tek tek ilgilenmez. Kızanları ile birlikte cephe halinde düşmanının üzerine yürür ve cesedini dahi ortada bırakmaz.

Teşkilatın İkinci Yakup Cemil'i Topal Osman

Karakol Cemiyeti ajanlarının elde ettiği bilgilere göre, Fener Rum Patrikhanesi'nde kurulan Mavri Mira Cemiyeti'nin aldığı bir karar mucibince, Anadolu'daki bütün Rumlar derhal örgütlenip silahlı mücadeleye gireceklerdir. Silahlı mücadeleye girecek potansiyeli olmayan aileler, cemiyeti maddi olarak destekleyeceklerdir. Yine ajanların elde ettiği belgelere göre, patrikhanenin aldığı bir kararla, Yunan Kızılhaç'ı, Resmî Muhacirin Komisyonu, Mavri Mira Cemiyeti'nin faaliyetlerini kolaylaştırmakla görevlendiriliyor. Alınan bu karardan sonra, Anadolu'daki bütün Rum okullarının "İzci Kolları" 20 yaş ve üstündeki Rum gençlerini üye olarak alıyor ve izcilik eğitimi adı altında onları silahlı eğitime tabi tutuyor, çetecilik öğretiliyor.

Ajanların ele geçirdiği bir başka belge onları daha da hayrete düşürür. Yüzlerce yıl önce Bizans ve Rumların baskı ve katliamlarından kurtulmak için Türklere elçi üstüne elçi gönderen Ermeni Kilisesi de Fener Patrikhanesi'nin aldığı bu kararlara her türlü desteği vereceğini taahhüt ediyor. Ve bu taahhütnamenin altında, Ermeni Patriği Zaven Efendi'nin mührü bulunuyor.

Trabzon, Samsun ile bütün Karadeniz sahillerinde örgüt kurmuş ve İstanbul'daki merkeze bağlı olan Pontus Cemiyeti rahatça Anadolu'daki bu Rum örgütlerinin organizatörü olur.

Karadeniz'e sahil olan bölgelerde de bir Rum Pontus hükümeti kurulacağı korkusu Müslümanlar arasında yayılır. Teşkilat-ı Mahsusa aldığı bu istihbaratları derhal değerlendirerek Rumların ve Ermenilerin yoğun olduğu bölgelere ajan takviyesi yaparak Müslüman halkı örgütlemeye başlar. Öncelikle Trabzon'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında bir yarı silahlı ve çeteci örgüt kurulur.

Bununla yetinmeyen cemiyet ve "çekirdek devlet", cephe tecrübesi oldukça geniş olan, Teşkilat-ı Mahsusa'nın en güvenilir ve örgütçülüğü ile ordunun en parlayan generali olan Mustafa Kemal'i Mayıs 1919'da, Harbiye Nezareti'nin emriyle Samsun'a gönderir. Kendisine verilen talimat aslında iki taraflı bıçak gibidir: "Mıntıkada asayişi sağlamak, dahilin istikrarını tesis etmek ve bu asayişsizliğin sebeplerini bulup ortaya çıkarmak."

Bu görevin anlamı şudur: Bölgede huzursuzluk çıkaran, eşkıyalık yapana gerekli dersi ver. Onlara her türlü desteği veren kişi ve kurumları bertaraf et. Çünkü görevlendirme hem emir mahiyetinde hem de o kadar geniş ve sınırlayıcı hiçbir kelime içermiyor. Asayişin temini ile "fesatçıların ıslah edilmesi" şekli ve yöntemi tamamen Mustafa Kemal'in becerilerine ve kişisel tercihlerine bırakılmıştır.

Atatürk, bölgeye gelmeden yerli halk ve mahalli ajanlar zaten küçük çaplı ve dağınık da olsa örgütlenmişlerdir. Atatürk bölgede kısa süren çalışmalarından sonra ne yapacağını Harbiye Nezareti'ne gönderdiği şifreli telgrafta belirtiyor aslında:

"Bölgede Rum nüfusu arttırmak için Rusya'dan göçmen getirilmektedir. Deniz yoluyla kıyıdan içerilere çeteler sokul-

maktadır. Samsun ve civarında kırk kadar Rum çetesi faaliyet göstermektedir. Türk halkı da bunların saldırısından korunmak maksadıyla on üç çete teşkil etmişlerdir."

Bu şifreli telgraf, kurmaylığının yanı sıra aynı zamanda hem gerillacı hem de çok iyi bir kontrgerillacı olan Mustafa Kemal'in ne yapacağını açıkça anlatıyor. Ve bölgedeki on üç çetenin en büyüğü, en güçlüsü ve ismi yaramaz çocukları bile korkutup susturan Giresunlu (Topal) Osman Ağa çetesidir. Osman Ağa, aynı zamanda Teşkilat-ı Mahsusa'nın bölgedeki Yakup Cemil'idir. Çok sert ve tavizsizdir.

Mustafa Kemal, Samsun'a çıktıktan sonra ajanlar aracılığıyla Topal Osman'a görüşme isteğiyle haber ulaştırır. Osman Ağa haber alır almaz derhal randevu yerine doğru hareket eder.

Çünkü randevuyu isteyen, teşkilattan en yakın arkadaşlarından biridir. Her ne kadar arkadaşı "mektepli" olsa da aralarında daha önceki cephelerde yakın çalışmanın getirdiği bir ahbaplık, bir dostluk bağı oluşmuştur.

Hem Osman Ağa, teşkilatın içinde en sevdiği üç beş arkadaşından biri olan Sarı Paşa'yı görmek için "yolu cehennemden de geçse yine gider" görür. Mustafa Kemal'in verdiği gün ve saatte, tebdili kıyafet, sırtında "nagant" tabancası ve yanında "iki kızanı" ile randevu yerine gider. Randevu yeri Samsun'a bağlı Havza kazasının göze batmayan ahşap bir evdir. Paşanın Samsun'a çıkışının onuncu gününde 29 Mayıs'a tekabül eder bu görüşme. Paşa, Osman Ağa'yı ilk başta tanımaz. Yaklaştıkça, ortadaki pejmürde köylü kılıklı aksayan adamın Osman Ağa olduğunu fark eder. Ağa, paşanın yanına varınca iki arkadaş yılların verdiği hasretle sıkı sıkıya sarılırlar birbirlerine. Geçmiş günler yâd edilir. Topal Osman, önce en çok sevdiği ve özlediği teşkilattaki arkadaşları sorar hemen.

Cephelerde şehit olanların haberlerini alınca, gözyaşlarına hâkim olamaz. Sonra "şu Damat Ferit denen, bıyıktan başka hiçbir şeyi erkeğe benzemeyen, tırnakları ojeli" sadrazamdan yakınmaya başlar. "Korkak adamın hükümeti, teşkilatın elini kolunu bağlamak için elinden geleni yapıyor. Bereket versin ki 'çekirdek devlet' var da onlar teşkilatı Damat'ın zulmünden koruyor. Padişah da Damat'ın bu tavrından rahatsız. Hatta 'Benim gerçek gizli ordum.' diye teşkilatı taltif etmesi olmasa, şeytan diyor ki al yanına üç kızanı, atla İtalyan kumpanyasının gemisine, git bas Babıali'yi, daya Nagant'ın soğuk namlusunu tırnağı ojelinin kafasına, boşalt mermileri olmayan beynine..."

Mustafa Kemal, Karadeniz'in bu yiğidin umutlarını diri tutmak için "Boşver, bu günler de geçecek. Hem de çok yakında. Sonra oturup bugünleri hep gülerek yâd edeceğimiz günleri hep birlikte yaşayacağız." diyerek teselli eder. Sonra asıl mevzuya gelir: "Bak Ağa, İstanbul hükümetinden aksi bir emir gelmiş olsa bile, sen gene Pontusçularla sonuna kadar mücadeleye devam edecek ve bunların tenkilinde bulunacaksın. İşine sakin ola ki nihayet verme, bilakis hız ver." der.

Topal Osman, teşkilattan arkadaşı olan canından çok sevdiği Sarı Paşa'nın bu sözünü iki ettirir mi hiç? "Merak etmesindi, bu Rum çetecilerden bir ferdi hayatta kalana kadar döşekte uyku ona haramdı. Karadeniz'in toprağı döşek, taşları yastık olacaktı Osman Ağa'ya son Pontusçu'yu da imha edene kadar..."

Canından çok sevdiği "teşkilattan arkadaşı" Mustafa Kemal'le görüşmeye giderken, boynunda Nemrut Mustafa'nın Divanı"nın (Yüce Divan) Ermeni katliamı yatığı gerekçesi ile gıyabında verdiği idam kararının ipi ile gider Topal Osman... Darağacındaki asılı ipi koparıp boynuna takmış, umurunda mı gıyabi karar.

Topal Osman, oldukça ilginç bir insandır. Babası, askere gitmemesi için bedelli parası yatırmasına rağmen o yine şubeye giderek orduya yazılır. Balkan Savaşı'na katılır, orada yaralanarak sakat kalır.

I. Dünya Savaşı sırasında teşkilatın görevlendirmesiyle Kafkasya cephesine gider. 93 gönüllü kızanı ile birlikte Batum'daki Teşkilat-ı Mahsusa'nın emrinde görev yapar. Ermenilere büyük bir darbe vurur. Taşnak ve Hınçak örgütlerini dağıtır. Bölgenin Ermenilerden boşaltılması emrini alır. Kulakkaya-Şebinkarahisar yoluyla İç Anadolu'ya Ermenileri sürgün eder. Sürgün esnasında Ermenilere zulmettiği gerekçesiyle Nemrut Mustafa (kendisi Kürt'tür) yargılanır ve gıyabında idam cezasına çarptırılır. Nemrut Mustafa Paşa'nın verdiği bu idam kararı, Topal Osman'ın içinde bir intikam ateşini yakar. Ancak o gününü bekleyecektir. Koçgiri Ayaklanması onun için bir fırsattır yıllar sonra. Bizzat gönüllü olarak ayaklanmayı bastırır. Kadın yaşlı çocuk demeden isyana katılsın veya katılmasın Kürt vatandaşlarımızı öldürür.

Kürt Mustafa Paşa'nın verdiği idam kararından sonra dağa çıkan Topal Osman, kısa zamanda Karadeniz'deki en güçlü çeteyi oluşturarak Pontus çetelerine karşı savaşır. Bu arada çete mensuplarının ailelerine de aynı muameleyi yapar, Topal Osman'ın bu baskılarından dolayıdır ki bölge kısa zamanda Rum ahali tarafından boşaltılır ve Pontusçular mağlup olur.

Osman Ağa bir yanda dağlarda Pontusçularla savaşırken bir yandan da teşkilatın ajanı olmanın verdiği bir yetenekle şehir merkezinde (Giresun) Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'ni kurdurur. Cemiyeti kurduktan sonra şehri basarak Taşkışla'ya asılan Yunan bayrağını indirir. Bayrak indirmesi sırasında Yunanlı askerlerle çatışmaya girer. Çetesiyle birlikte şehir merkezindeki Yunanlıları kovar. Halkın İstanbul'a yoğun

baskılarına rağmen hükümet onu affetmez. Ancak "çekirdek devlet"in tavsiyesi üzerine Sultan Vahdettin tarafından "affı şahane"ye uğrar. Aftan sonra Giresun Belediye Başkanlığı koltuğuna oturur. Daha sonra, Giresun Gönüllü Alayı oluşturarak Erzurum'daki Kazım Karabekir Paşa'nın emrine gönderir. Kasım 1920'de Atatürk'ün muhafızlığına getirilir. Topal Osman, Giresun Askerlik Şubesi Başkan Binbaşı Hüseyin Avni Bey'in (Alpaslan) komutasındaki 42. Giresun Gönüllü Alayı ve kendi komutasındaki 47. Alay ile Koçgiri İsyanı'nın bastırılması görevinde bulunur. Pontusçuların karargâhı haline gelen Merzifon Amerikan Koleji'nin basılmasında görevlendirilir. Akabinde, Sakarya, Dumlupınar ve Büyük Taarruz'a katılır. O, artık kelimenin tam anlamıyla Mustafa Kemal'in Yakup Cemil'idir.

Trabzon'a gelen Mustafa Suphi ve arkadaşlarının hepsini kızanlarından Yahya Kaptan'a öldürtür.

Mustafa Suphi olayı dallanıp budaklanınca, Yahya Kaptan sinirlenir ve bağırarak; "Sanki bütün işlerde ben tek başıma mıydım? Daha fazla üstüme varırlarsa, her şeyi olduğu gibi ortaya dökerim." der. Ancak bu sözler onun idam fermanı gibidir. 1922 yılının 3 Temmuz gecesinde bedenine sıkılan onlarca kurşunla can verir. Bu olayı ortaya çıkarmak isteyen Lazistan Mebusu Ali Şükrü Bey'i öldürür ancak cesedini gizleyemez. Bir milletvekilinin öldürülmesi Meclis'te infiale yol açar. Tutuklanması için emir verilir. Ancak o çatışmaya girer ve öldürülür. Cesedi Meclis kapısında ibret-i âlem olarak asılır.

Atatürk'ün eski Muhafız Alayı komutanlarından General İsmail Hakkı Tekçe, 4 Aralık 1977 tarihli Günaydın gazetesinde yayımlanan anılarında, Yahya Kâhya'yı kendisinin, Topal Osman'ın iki adamıyla birlikte öldürdüğünü açıklamıştı.

Yol Ayrımı

Karakol Cemiyeti, İttihat Terakki ekibinin "A" kadrosu tarafından kurulan bir örgüttür. Örgütün tüm bireyleri cephede elde silah, bazen yalın kılıç, aylarca yıllarca savaşan insanlardı. Ve onların yıllarca korumaya çalıştıkları ülke işgal edilmişti. Artık yapacak tek şey vardı; değil cemiyete karşı olanı, cemiyeti eleştireni de ortadan kaldıracaklardı. Cemiyetin böylesine birkaç faili meçhule imza atması Mustafa Kemal Paşa'yı endişelendirir. Sivas Kongresi'ne delege olarak katılan teşkilatın kurucularından ve İstanbul'da son derece etkili olan örgütün kurucularından Kara Vasıf Bey, burada Mustafa Kemal Paşa ile görüşür. Bu görüşmede Mustafa Kemal, örgütü Kara Vasıf Bey ve arkadaşlarının kurduğunu anlar.

Mustafa Kemal, ilk başlarda İttihat ve Terakki'ye üye olmasına rağmen, pek parti çalışmalarına katılmamış bir üye idi. Hatta daha sonra cumhuriyetin öncü kadroları olan birçok kişi de aynı Mustafa Kemal gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti'ndendiler, ancak onlar da partide hiçbir zaman etkin olamayacaklardı. Ve bunlara "partinin B takımı" sıfatı uygun görülecekti. Buna mukabil iki grup da Teşkilat-ı Mahsusa'nın ajanıydılar aynı zamanda. Ama devlet yönetiminde söz sahibi parti olduğuna göre, "A" ve "B" grubu arasında ister istemez bir çekişme, bir iktidar mücadelesi olacaktı.

Sivas'ta Kara Vasıf'la görüşen Mustafa Kemal, cemiyetin adam öldürülmesine cevaz veren ve her askerî kışlada bir Karakol Örgütü komutanının bulunacağı şeklindeki yasalarına katılmadığını açıkça söyler. İttihat Terakki özleminin memlekete zarar vereceğini de laf arasında belirtir. Artık iki taraf da birbirlerini çok iyi anlamışlardır. Aynı tastan çorba içemeyeceklerini fark ederler.

Kara Vasıf İstanbul'a döner. Olanları arkadaşlarına anlatır. Ancak arkadaşları kararlıdır: Memleket işgal altındadır. Fikir ayrılığı olmaz. Hepimiz Anadolu'daki Mustafa Kemal'e ilk günkü gibi tam desteğimizi vereceğiz. Bütün çeteler yine onun emrinde olacak! Memleket düşman işgalinden kurtulduktan sonra kozlar paylaşılacak! Alınan bu karar harfiyle uygulanır. Cemiyet, yine silah, mühimmat, ayni ve nakdi yardım, asker toplama, istihbarat konularında bütün imkanlarını Mustafa Kemal için seferber eder.

Ancak Mustafa Kemal, cemiyetle yavaş yavaş yol ayrımına girer. Mustafa Kemal Paşa ile cemiyetin arasını bir daha düzelmeyecek şekilde bozan olay, Yahya Kaptan'ın öldürülmesidir. (Yahya Kaptan'ın adı, İzmit'te bir mahalleye verilmiştir.) Yahya Kaptan, cemiyetin ajanı ve gerillacısı olmasına rağmen, Mustafa Kemal'e daha yakındır. İstanbul'dan gelen emirlerden çok, Mustafa Kemal'in emirlerine uyar. Adapazarı ve İzmit havalisinde yaptığı başarılı çetecilikten dolayı ismi efsaneleşen Yahya Kaptan, kendi başına buyrukluğundan (aslında Mustafa Kemal Paşa'ya direkt bağlılığından) dolayı cemiyetle arası tamamen bozulur. Bu arada İstanbul hükümetinin Yahya Kaptan hakkında "yakalanarak öldürülme" kararı çıkmıştır.

Yahya Kaptan kendi bölgesinde Mustafa Kemal dışında cemiyetin hiçbir emrine uymaz. Hatta Karakol Cemiyeti birkaç kere Yahya Kaptan'ı Mustafa Kemal Paşa'ya şikâyet eder. Ancak her seferinde paşa, Yahya Kaptan'ı korur.

İstanbul hükümeti Yahya Kaptan'ın öldürülmesi için bir grup askeri yola çıkarır. İzmit'in Tavşancıl mevkisinde 2000 kişilik bir hükümet kuvveti, Kuvayi Milliye Komutanı Yahya Kaptan'ı 7 Ocak 1920'de abluka altına alır. Tavşancıl köyüne sığınan kaptana halk sahip çıkar. Ancak zaptiyenin köyü yağ-

malayıp ateşe verme tehdidi üzerine Yahya Kaptan kendiliğinden teslim olur.

Mustafa Kemal bu olayı Nutuk'unda şöyle anlatır:

"Yahya'yı takip ettiren Harbiye Nazırı Cemal Paşa'dır, İzmit'ten tümen komutan vekilinden gelen 9-10 Aralık 1920 tarihli iki telgrafla 'Duyulduğuna göre iki çarpışmadan sonra Yahya Kaptan'ın ölü olarak ele geçirildiği bildirildi. 11 Ocak 1920'de tümen komutan vekilinden, İstanbul'dan gelen müfreze komutanına, benim adıma tebligatta bulunup bulunmadığını sordum. Üç gün sonra 14 Ocak 1920 tarihli raporunda tümen komutan vekili şu bilgiyi verdi:

'Bizzat yaptığım soruşturmadan, çarpışma olmadığı ve yalnız, Yahya Kaptan'ın teslim olduktan sonra, köy dışında kesici bir alet ile öldürüldüğü anlaşılmıştır. Kafatasının olmaması bunu doğrulamaktadır.'

Bu uğursuz haber üzerine İstanbul'daki teşkilatımıza 20 Ocak 1920'de Albay Şevket Bey vasıtasıyla şu telgrafı yazdık:

"Yahya Kaptan'ın öldürülmesinin sebepleriyle, teslim olduktan sonra kasten şehit edildiği anlaşıldığından, öldürülmesinde kimlerin elinin ve etkisinin bulunduğunun, İstanbul'dan müracaat eden pek çok fedakar arkadaşa açıklama yapılmak üzere acele bildirilmesi rica olunur, efendim.

Heyeti Temsilliye adına Mustafa Kemal"

Mustafa Kemal bu telgrafı Karakol Örgütü'nün kurucusu ve yöneticilerinden olan Kara Vasıf'a gönderir.

Kara Vasıf, Mustafa Kemal'in konuyla ilgili telgrafına şu cevabı verir:

"Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne Özel:

1- Olay yerinde bulunan güvenilir bir zatın ifadesine göre, Yahya Kaptan yakalanıp köy dışında bulunan karakola götürülürken, çevreden on kadar eşkıyanın karakol üzerine ateş etmesi üzerine, kaçmaya çalışmış ve bu sırada öldürülmüştür. Bununla birlikte, iyi bir soruşturma yapılması için hükümete başvuruldu.

2- Yahya Kaptan'ın Kuvayi Milliye adına pek çok kötülükler yaptığı söylentisi ağızdan ağza yayıldığı gibi, özel ve resmî yoldan yapılan soruşturma da bunu doğruladığı için hükümet kovuşturmaya karar vermişti. Ancak heyetimizce, kendisinin geçici bir süre için gizlenerek Kuvayi Milliye işlerine karışmaması ve kötülüğe cüret etmemesi, yanında bulunan kaçak er ve jandarmaları geri göndermesi şartıyla kovuşturma yapılmaması istenmiş ve ilgililer katında teşebbüslerde bulunulduğu gibi, Gebze'ye özel olarak bir memur da gönderilmişti. Bu sırada hükümet, birdenbire gizlice asker göndermiş, yalnız Yahya Kaptan'ı ele geçirmek istediğini ilan etmiş ve arz edilen durum meydana gelmiştir efendim.

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Şevket"

Mustafa Kemal bu durumu şöyle açıklar:

"Köy dışındaki karakola götürülürken çevreden ateş edilmiş. Kaçmaya çalışmış, bu sırada öldürülmüş. Bu sözlerin bu gibi suikastlarda bir formül gibi kullanıldığını anlamamak için çok safdil olmak lazımdır. Yahya Kaptan'ı ortadan kaldırmak için birlikte çalıştıkları ve karar verdikleri hükümetin gizlice, birdenbire bir oldubitti'ye getirivermiş olduğu yolundaki sözler de dikkate değer, İstanbul'da Jandarma'dan, İstanbul Muhafız Alayı'ndan subay ve asker görevlendiriliyor, İstanbul'da duruma hâkim olduklarını iddia eden teşkilat başkanlarımız bunu öğrenemiyorlar."

Mustafa Kemal, daha sonra milletvekili de olan Kara Vasıf ile arasındaki telgraflaşmalar sonucunda yargılarını şöyle noktalıyor:

"Yahya Kaptan'ın hiç kimseyi dinlememesinin, öldürülmesine sebep olarak gösterilmesi asla doğru olamaz. Merhum şehit, beni dinliyordu, benden emir alıyordu. Verdiğim emre göre hareket ediyordu. Yahya Kaptan'ın öldürüldüğüne şüphe kalmamıştı. Bu gerçek bilindikten sonra onu öldürmüş olan hükümetin kanuni kovuşturmaya başlamış olması, cinayeti işleyenlerin meydana çıkamayacağına delil değil miydi? Zaman her şeyin, her gerçeğin tarih önünde samimi olarak incelenmesine imkan hazırlar.

Hükümeti ve İstanbul'daki teşkilatımızın başkanlarını böyle çirkin bir cinayetin işlenmesinde vasıta olmaya yönelten sebep ve etkenlerin incelenmesinin, gerçekten ibret verici sonuçlar getireceğine inandığım içindir."

Karakol Cemiyeti'nin Özellikleri

Karakol Cemiyeti'nin adam öldürme gerekçeleri şu maddelerle belirleniyor: Ancak, herhangi bir ajan kendi başına karar verip infazı yapamazdı. Yönetimden üç kişi, öldürülecek kişiyi yargılayıp karar veriyor; karar başkanın onayından geçtikten sonra infaz ediliyordu. Ölüme sebep olacak davranışlar şunlardır:

1- Emirleri yerine getirmemek, bunların yerine getirilmesi sırasında gerekli fedakarlık ve basireti göstermemek, cemiyet nüfuzunu kullanarak çıkar sağlamak.

2- Düşmanla iş birliği yapmak ve Türkleri imha etmeye çalışmak.

3- Hayatı pahasına da olsa örgütün sırlarını düşmanlara veya kendi yakınlarına açıklamak.

Yine cemiyetin nizamnamesinde, "Cemiyeti temsil yetkisinin reise verildiği" yazılıyor. Reis, yani başkan, gerekli siyasi ve askerî tüm önlemlerin alınmasıyla görevlidir. Önemli konular ise İdare Heyeti'nin müzakere ve çoğunluk kararına bırakılıyor.

Karakol Cemiyeti'ni Teşkilat-ı Mahsusa'dan ayıran bir özelliği dış propagandaya önem vermesi ve bu konuda başarılı olmasıdır. Ayrıca İstanbul'daki birçok elçiliklere ajanlar yerleştirerek, buralardan sürekli olarak bilgi akışı sağladılar. 1919'un Eylül ayında Kafkaslara gönderilen Osmanlı eski Milletvekili Dr. Fuat Sabit ile Karakol Örgütü mensuplarından Yusuf Ziya ve Baha Sait Beyler burada Bolşevik gizli servisiyle irtibata geçerler. Yapılan görüşmeler sonucunda Anadolu'daki Bağımsızlık Savaşı için Rusya silah, mühimmat ve para yardımında bulunur.

Anadolu'da Kurtuluş Savaşı adım adım ama kendinden son derece emin bir şekilde yürüyor, büyüyor ve düşmana karşı zaferler elde ediyordu. Kuruluşundan beri İttihat ve Terakki eğiliminin fazla olmasından dolayı Atatürk tarafından soğuk karşılanan ama mecburen onlarla ortak çalışan son derece rahatsızdır. Hatta görüşmeleri sırasında Kara Vasıf'a, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri dışında oluşturulan bu örgütün müstakil çalışmasına karşı olduğunu belirtecekti.

Mustafa Kemal ile Karakol Cemiyeti'nin yolları ayırımlarının açısı giderek büyümektedir. Ancak Kurtuluş Savaşı'nın omurgasını ayakta tutmaya devam eder. İşte bu sırada tam 1920 yılının 16 Mart tarihinde İngilizlerle İstanbul hükümeti Karakol'a yönelik bir baskın operasyon düzenlenir. Operasyon o kadar gizli planlanmıştır ki planlayıcıların tümü İngiliz istihbarat servisidir.

İstanbul'daki İngiliz işgal kuvvetleri komutanı ile onun kurmay heyetinin dışında başka hiç kimsenin haberi yoktur. Ve operasyondan bir iki saat önce subayların birliklerini hazır hale getirmeleri emri verilir. Operasyona gidildiği sırada karargâha toplatılan subaylara bilgi verilir. İngilizlerin kendi subaylarından bile gizlediği bu operasyon, Karakol Cemiyeti'nin sonu olacaktır. Baskın operasyonuyla birlikte tutuklanan Karakol Örgütü yöneticilerinden Şevket Bey ile Kara Vasıf Beyler, derhal Malta adasına sürgüne gönderilirler. Cemiyet üyeleri bu sürgünle birlikte verilen mesajı almışlardır. Bu, bir çökertme operasyonudur; İngilizler, yalnızca Şevket ve Vasıf Beyleri değil, cemiyetin bel kemiği olan isimleri de sürgün ederler.

Karakol Cemiyeti'nin yediği bu ağır darbeden sonra İngiliz ajanları Anadolu'da cirit atmaktadırlar âdeta. Cemiyetin kaçabilen üyeleri bir yandan toparlanmaya çalışırlarken bir yandan da Kurtuluş Savaşı'na gerekli lojistik destekleri yapmaya çalışırlar. Ancak o güçlü istihbarat ağı yoktur artık. Cemiyet, 1920'de resmen dağıtılır. Bunun ardından oluşturulan Yavuz adlı grup Yüzbaşı Mustafa (Muğlalı) tarafından bir süre daha faaliyetlerine devam edecektir. Ancak yakalanacağını anlayan Muğlalı, Eylül 1921'de İstanbul'dan Anadolu'ya geçecektir.

Karakol Cemiyeti tipik bir İttihat ve Terakki Partisi gibidir. Kanının son damlasına, canının son nefesine kadar prensiplerinden vazgeçmeyen, ilk fırsatta toparlanıp ayağa kalkmaya çalışan bir örgüttür. Mustafa Kemal, örgütün dağılmasına ve ajanların Anadolu'daki savaşa her alanda hizmet etmelerine rağmen hepsini takip ettirir. Çünkü o da (her ne kadar "B" takımından olsa da) bir İttihatçıdır. İttihatçıların varlığı, İzmir suikastı ile birlikte sona erir. 1923'te, Milli Mücadele'den sonra bitirilebilecektir.

Mustafa Kemal Paşa 1923'te İzmit'e yaptığı bir gezi sırasında, Kara Kemal'i çağırarak görüşmüş ve İttihatçıların durumunu sorar. Kara Kemal, İttihatçıların dağınıklığını dile getirip, toparlamak için görev verildiğinde bunu yerine getireceğini söyler. Bunun üzerine eski Maliye Nazırı Cavit Bey'in evinde birkaç toplantı yapan İttihatçılar, bir muhalefet partisi olarak ortaya çıkılmaması ama gelecek için bir parti programı yapılması kararı alırlar.

İttihatçıların hareketlerini adım adım izleyen Mustafa Kemal, onlara karşı cephe aldığını bütün dünyaya ilan eder. 14 Nisan 1923'te Anadolu Ajansı aracılığıyla yaptığı açıklamada hiç kimsenin İttihat ve Terakki adına angajman almaya yetkili olmadığını belirtir. Mustafa Kemal, bu açıklamasıyla İttihat Terakki'ye, yani Karakol Cemiyeti'ne karşı açıkça "kılıç kuşandığını" söylemektedir aslında.

"Ayıcı Arif anlatıyor"

Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarından, Teşkilat-ı Mahsusa ile İttihat Terakki'nin "A" takımından olan Miralay Arif Bey (Ayıcı Arif, cepheye dahi giderken çok sevdiği ayısını yanından ayırmadığı için orduda adı "Ayıcı Arif"e çıkmıştı. Cumhuriyet'in ilanından sonra İzmir Suikastı davasından dolayı İttihat Terakki'nin "A" takımından olan diğer şahıslar gibi idam edilerek tasfiye edildi.) Hatıralarında Karakol Cemiyeti'nin kuruluşunu şöyle anlatıyor:

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden önce Sivas eski Mebusu (milletvekili) Kara Vasıf Bey'in girişimleriyle İstanbul'da gizli olarak bir cemiyet (Karakol Cemiyeti) kurulmuş ve bu cemiyet İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgaline kadar övgüye değer bir biçimde çalışmıştır.

Anadolu milli harekatına yardım işinde, adı geçen cemiyet, görevini hakkıyla yapmış ve taşıma işini ustaca yönetmiştir.

Harbiye Dairesi Başkanı Kurmay Albay Ömer Lütfi Bey (Yenibahçeli) ve Silah (piyade ve makineli) Şubesi Müdürü Kurmay Binbaşı Naim Cevat Bey'in yurtseverce yardımları ve İstanbul halkının (Mavnacılar, Hamallar, Arabacılar, Gümrük, Deniz Yolları ve Polis) memurları ve çalışanlarının fedakarca çalışmaları sayesinde Ferit hükümetinin ve İngilizlerin kontrolleri altında bulunan ambar ve depolardan geceleyin aşırmak suretiyle muhtelif tarihlerde İstanbul'dan (56.000 mekanizma, 320 makineli tüfek, 1500 tüfek, bir batarya top, 2000 sandık cephane, 10.000 takım elbise, 100.000 giyim, nal ve mıh, 15.000 matara, 1000 tona yakın malzeme ve çeşitli askerî eşya) Anadolu'ya geçirilmiştir.

Zonguldak tüccarlarının kiralarında bulunan Fransız bandıralı Kornilof, Mecda ve Vovesta vapurları ile İstanbul'dan İnebolu ve Samsun'a yapılan muhtelif seferlerde birçok askerî malzeme ve askerî eşya gönderilmiş ve taşınmış ve bu göndermede adı geçen vapurlarda komiserlik görevini yapan deniz yüzbaşılığından emekli Gelibolulu Mehmet Kaptan ile emekli İsmail Hakkı Kaptan'ın ve arkadaşlarının birçok fedakarca hizmetleri olmuştur.

Sakarya Savaşı sırasında Trabzon'dan bir motora yüklenip gönderilen ve Fatsa açıklarında batmak zorunda kalan 4 adet seri ateşli 5,10'luk toplarımızın tahliyesi ve Yunan donanmasının Karadeniz'deki faaliyetlerine rağmen Giresun Alayının (Topal Osman'ın alayı) acele olarak Samsun'a nakli hususunda adı geçen kaptanlarla maiyetlerindeki Türk tayfalarının yurtseverce çalışmaları anılmaya değerdir.

Teşkilat hususunda Muğlalı Yarbay Mustafa Bey, Emekli Topçu Binbaşısı İhsan Bey, (Cebel-i Bereket Mebusu) Jandarma Binbaşısı Remzi Bey, Üsküdarlı Hoca Naci Efendi, Yüzbaşı Dayı Mesut ve Yenibahçeli Şükrü Beylerin çalışma ve ça-

baları anılmaya ve kaydedilmeye değerdir. Bu arada Merkez Telgraf Haberleşme memurlarından özellikle Halit Efendi'nin fedakarca hizmetleri de anılmaya değerdir.

İstanbul'da taşımacılık ve satın alma işleriyle uğraşmak üzere daha sonra (Hamza ve Felah) daha sonra MİM Grupları kurulmuş ve Anadolu'ya birçok eşya, telefon malzemesi ve topçu malzemesi göndermişlerdir. Yunanlıların İstanbul'a yapacakları taarruz söylentileri üzerine (Müdafaa-i Milliye) adıyla askerî bir grup daha kurulmuş ve (MİM MİM) grubuyla iş birliği ederek İstanbul ve çevresinde kuvvet kazanmış ve halktan bir kısmına silah dağıtmışlardır.

İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgali üzerine, Üsküdar yoluyla Anadolu'ya geçirilecek kişilerin geçişini kolaylaştırmak amacıyla, başlangıç Üsküdar'da olmak üzere, bir menzil hattı kurulmuş ve bu menzil hattının Anadolu içindeki görevlerini Yüzbaşı (1925'te Binbaşı) Dayı Mesut ve Yenibahçeli eski Mebus Şükrü Beyler ile Maltepe Atış Okulu'ndan Yüzbaşı (1925'te Binbaşı) Fehmi ve Hulusi Beyler üstlenmişler ve birçok önemli saygıdeğer kişiyi Anadolu'ya geçirmeyi başarmışlardır. Bu heyet daha sonra Kocaeli Kuvayi Milliye örgütüyle de meşgul olarak, 24. Tümen Kumandanı Yarbay Atıf Bey'in emir ve talimatı dairesinde pek önemli hizmetler yapmışlardır.

Kocaeli Kuvayi Milliye kumandanlığını Dayı Mesut Bey üstlenmiş ve Fehmi Bey'de "Yavuz" takma adıyla Adapazarı Milli Taburu'nu kurmuş idi.

İzmit çevresinde İngiliz ve Yunanlıların yardımlarıyla lanet edilecek işler yapan ve birçok Müslümanın kanını akıtmış olan Gönüllü Ermeni Alayı Kumandanı Kaptan Tanik çetesine Aslan Bey köyünde bir gece baskın yapan Yavuz Bey, 500'ü aşkın Ermeni çetesini bütünüyle yok etmiştir."

C- BEŞLER GRUBU VE HAMZA GRUBU

Karakol Cemiyeti tamamen dağılır ama ajanlar hayattadır. Ajanlığı bir yaşam tarzı olarak seçen bu insanların köşelerine çekilecekleri elbette düşünülemez. Bu durumu çok iyi bilen Mustafa Kemal Paşa, bunlardan faydalanmasını bilecektir. Cemiyetin birçok ajanını istihbarat, kaçakçılık, sabotaj grupları olarak çalıştırır. Bunlardan yine Kara Kemal tarafından kurulan **Beşler Grubu** ile **Hamza Grubunun** da faaliyetlerini sürdürmelerine izin verir.

Hamza Grubu Ankara'nın olurunu alarak kurulan ve desteklenen İstanbul'da ilk istihbarat grubudur.

Daha sonra ortaya çıkan Felah Grubu'nun ilk çekirdeğini oluşturan Hamza Grubu 23 Eylül 1920'de faaliyete başlar. Kurucusu Kurmay Yarbay Çopur Neşet Bora Bey'dir. Grup kendi içinde iki alt birim daha oluşturur. Bunlar Ferhat ve Kerimî şubeleridir. Bu şubeler, yeni ajanlar yetiştirmekle meşguldürler.

Herhangi bir tehlike anında Hamza Grubu'nun yerine Ferhat Grubu, onun da bertaraf olması durumunda yerine Kerimî Grubu geçecektir. Anlaşılan, İngilizlerin Karakol Cemiyeti'ne yönelik yaptığı operasyondan ders çıkarılmıştır. Ajanların bu alt birim oluşturmayı gerçekleştirmeleri aslında büyük bir başarıdır. Çünkü İstanbul hükümeti yanlısı ve İngiliz ajanları üst yapının içine sızar. Bunu fark eden teşkilat, kendini tasfiye eder. Oysa bu bir yanıltmaca, iz kaybettirmedir. Çünkü hemen akabinde 31 Ağustos 1921'de Felah Grubu adıyla yeniden teşkilatlanacaklardır. Felah Grubu, İstiklal Savaşı'nın sonuna kadar faaliyetlerini sürdürür.

Hamza Grubu'nun yapılanması ve çalışma biçiminde Karakol'dan daha profesyonel ve günü kurtarmaktan çok, geleceğe yönelik planlara göre çalıştığı anlaşılıyor. Grup, kendi içe-

risinde farklı birimlere ayrılmış ve herkes sadece kendi işiyle ilgilenmektedir:

Grubun 1. Şube Müdürlüğü görevinde "Yıldız" kod adıyla anılan Kurmay Yüzbaşı Seyfettin Bey (Tümgeneral Düzgören) bulunuyor. Bu şubenin görevi Yunan ordusunun teşkilat ve harekatı hakkında istihbarat toplamaktır.

2. Şube Müdürlüğü'nün başında 'Fuat' kod adlı Muhabere Yüzbaşı Hilmi Bey bulunuyor. Genelkurmayca öngörülen teknik ekipmanı sağlamak, siparişleri ve satın almaları gerçekleştirmektir.

3. Şubeden sorumlu kişi ise, 'Ay' kod adıyla görev yapan Grup Komutanı Neşet Bey'dir. Saray çevresi ve düşman karargâhları ile ilişkileri konusunda bilgi toplamak bu şubeye verilir. Bu şube ayrıca kontrespiyonaj, yani casus avcılığı yapmakla da görevlidir. Şube ayrıca, Anadolu'ya geçişleri kontrol altında tutan ve sağlayan birimdir aynı zamanda.

Cumhuriyet döneminde korgeneralliğe kadar yükselecek olan Kurmay Yüzbaşı Ekrem Bey (Baydar), 4. Şube Müdürlüğü'nün başına "Güneş" kod adıyla atanır. Bu şube istihbarat için gerekli teknik elemanları bulmak, yurt içinden ve yurt dışından alınacak malzemeleri ihtiyaç duyulan cephelere göndermek ve İstanbul hükümetinin satmaya çalıştığı silahları alarak Anadolu'ya geçirmek ve hesapları tutmakla görevlidir.

Hamza Grubu, yaptığı başarılı çalışmalardan dolayı İngiliz istihbarat servisinin bir numaralı hedefi haline gelir. Örgütün içine bir türlü sızamayan İngiliz ajanları, "kaba operasyon" olarak tabir edilen, açık zaptiye operasyonlarına girişir. Bu, okyanusun en karanlık yerinde el yordamı ile balık yakalamak gibidir aslında ve sonuç, tamamen şansa bağlıdır. İngilizlerin şansı yaver gider ve İzmir'deki Kuvayi Milliye'ye silah taşımacılığı yapan bir motorcunun yapılan kontroller sonrasında üze-

rinde çıkan belgelerden hareketle yapılan soruşturma sonunda Hamza Grubu deşifre olur.

D- MİM MİM GRUBU

Örgütün deşifre olmasından sonra Mustafa Kemal Paşa yeni bir istihbarat servisi kurma girişimlerini başlatır. Anadolu'daki hareket de artık çok güçlü duruma gelmiştir. Yurt içinde birçok faaliyeti yapacak güç ve iktidardadır. Yapılan uzun müzakerelerin sonucunda yeni bir istihbarat teşkilatının kurulmasına karar verilir. Bunun üzerine Fevzi Çakmak, Teşkilat-ı Mahsusa'nın son başkanı sıfatını taşıyan Hüsamettin Ertürk'ü Ankara'ya çağırır. Ve kendisine oluşturulmak istenen gizli teşkilat hakkında bilgi verilerek yeni bir teşkilat kurup başına geçmesi istenir.

Bunun üzerine, Ertürk, adı Müsellah Müdafaa-i Milliye Grubu (Silahlı Milli Savunma Grubu) olarak belirlenen teşkilatı oluşturmak üzere harekete geçer. Mim Mim Grubu olarak da adlandırılan bu oluşum, çalışma merkezini İstanbul'a kaydırır. Çünkü İstanbul, eski istihbarat servislerinin dağılmasıyla açıkta kalan onlarca ajanın bulunduğu bir şehirdir.

Hüsamettin Ertürk, İstanbul'daki dağınıklığı toparlayarak, bütün yapılanmaları bu çatı altında toplamayı başarır ve İstanbul'da yine çok güçlü bir ağ kurar. Saraydan ve düşman karargâhlarından sağlanan bilgiler, derhal Ankara'ya ulaştırılır. İstanbul örgütünün kurulması görevini Topkapılı Mehmet Bey'e veren Hüsamettin Ertürk, Ankara'nın direktifleri doğrultusunda başkanlığa Esat Bey'i getirir. Esat Bey göreve gelir gelmez örgütün başarıları da hızlanarak artmaya başlar. Ancak burada beklemedikleri bir terslik olur. Esat Bey, İstanbul valiliğine atanır. Bunun üzerine örgüt kısa süreli bir bocalama dönemine girer ancak daha sonra yeniden toparlanarak faaliyet-

lerini sürdürür. İstanbul'da örgüt çok başarılı iken Esat Bey'in İstanbul valiliğine tayini örgütten kopmalara yol açar. Ancak örgüt, çalışmalarına devam eder.

Mim Mim Teşkilatı'nın birincil görevi Anadolu'ya düzeyli olarak silah, mühimmat ve nakdi yardım sevkiyatı sağlamaktı. Teşkilatın böylesine hummalı bir çalışma başlattığı sırada, İstanbul'daki Fransız ve İtalyan işgal güçleri, İngilizlerle gerginlikler yaşıyorlardı. Bu durumu iyi değerlendiren teşkilat, Fransız ve İtalyanların İstanbul'da bulunan ajanlarından aldığı yardımlarla İngiliz kışlalarına baskınlar düzenleyerek Anadolu'ya aralıksız silah göndermeye başladılar.

Teşkilatın Yapısı

3 Mayıs 1921 tarihinde Mustafa Kemal başkanlığındaki TBMM hükümeti, Mim Mim Teşkilatı'nı resmen tanır. Arşiv belgelerine göre MİM MİM Grubu'nun teşkilat yapısı ve ajan kadrosu yer alır.

MİM MİM Grubu Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı Tuğgeneral İhsan (Sökmen) Paşa yürütürken, üyeler de her rütbeden oluşmuştu. Aynı zamanda İstanbul hükümetinde önemli görevlerde bulunan ve MİM MİM Grubu'na yardımcı olanlar ise çeşitli meslektendi.

MİM MİM Grubu'nda Cami İmamı

Mim Mim Grubu, Karakol Cemiyeti gibi kısa sürede İstanbul'un her tarafına ajanları ile hâkim olur. Kürt hamallardan manavlara, vatansever Ermeni'den cami imamına kadar birçok isim teşkilatta görev alır ve inanılmaz görevler başarıyorlardı. Bu grubun İstanbul'dan Anadolu'ya silah sevk eden en önemli ajanlarından biri de cami imamı Cemal (Ögütçü) Hoca'dır. Cemal Hoca'nın kızının bize yaptığı anlatımlara göre ba-

bası yalnızca silah sevkiyatı yapmıyor, aynı zamanda teşkilata ajan da buluyordu.

Cemal Hoca'nın ajan bulma taktiği şöyledir:

Çevresinde sözüne güvenilir, bileğine güçlü mert Müslüman veya gayrimüslim vatandaşlarımızı hedef tayin eder ve arkadaşları ile onu takibe alırdı. Yapılan uzun takibat sonucunda hedef kişinin teşkilatta çalışabileceğine karar verilirse, bir gece onun evinin yolu üzerinde pusu atılır. Ağırlıklı olarak dar sokakta ya da ağaçlık bölgede kıstırılan kişinin yanında elinde tabancalı iki kişi bitiverir. Bunlardan biri mutlaka Cemal Hoca'dır. Şahsı derdest ettikten sonra arka yollardan Cemal Hoca'nın evine gözleri bağlı halde getirilir. Evin müsait bir odasına alınan şahsın gözleri açılır ve kendisine bütün olay anlatılır. Eğer teşkilatta çalışmayı kabul edecekse, Kur'an ve silah üzerine yemin ettirilir, hemen ertesi gün işe başlatılırdı. Yok, eğer düşünmek için zaman isteyen ya da tereddütlü olan kişilerin tekrar gözleri bağlanır ve "ağzını sıkı tutmaması halinde en kısa samanda sonsuza dek susturulacağı" uyarısı ile tekrar evinin yoluna bırakılır.

Cemal (Öğütçü) Hoca'nın Anadolu'daki cephelere silah sağlama yöntemi de oldukça ilginçtir. Türk kışlalarında vatansever subaylarla irtibata geçilir ve kışlada asker öldüğü gerekçesi ile dışarıdan imam ile cemaatten birkaç kişi çağrılır. İmam, Cemal Hoca'nın kendisidir. Kışlalarda İngiliz işgal birlikleri de vardır. Özellikle nizamiyelerde kuş uçurtmayan İngiliz askerleri geleni gideni sıkı kontrol ederler. Kışlaya alınan şahıslar, hemen tabuta ağır bir silah ile cephanesini yerleştirirler ve hepsi cüppelerinin altına en az beş tabanca, mekanizma ve ceplerine de mermi ile bomba doldurmaktadırlar. Cenazeyi (!) alıp dışarı çıkmadan önce gözlerine bolca soğan sürerler. Soğandaki asit, cemaati gözyaşlarına boğar. Cemaatin

böylesine gözyaşları içerisinde tabutu alıp dışarı çıkmalarına İngiliz askerleri hiçbir müdahalede bulunmazlar. Alınan silahlar, en yakın camide veya mezarlıkta toprağa gömülür. Gece yarısı ise başka ajanlar bu silahları alarak Karaköy ya da Boğaz'ın diğer iskelelerinden Anadolu yakasına, oradan da İzmit'e sevk ederler.

Anadolu'nun işgalinden sonra, işgalci devletler arasında kıyasıya mücadele başlar. Pastadan kimseye pay vermek istemeyen İngiltere, aslında bu topraklarda kendi sonunu hazırlamaktadır. 23 Mayıs 1919 tarihli Paris Konferansı'nda bu tavrını netleştiren İngiltere, sonunun nereye varacağını tahmin edemez. Bu durumu hoş karşılamayan Fransız ve İtalyan kuvvetleri, İstanbul'da bulunan ajanlarının "İngilizleri yıpratma" teklifini kabul ederler. Türk ajanlarının "İngilizlere karşı ortak çalışma" teklifini kabul ederek harekete geçerler.

Tam bu evrede Arap yarımadası, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz bölgelerinde İngiliz pastasına başka gruplar da göz koymaktadır: Emir Faysal, Suriye, Irak, Cezire, Hicaz, Yemen'in de dahil olacağı Arap topraklarını, Rus ajanlarının kontrolünde olan Ermeniler, Kilikya, Maraş Sancağı, Erzurum, Bitlis, Van, Diyarbakır, Harput, Sivas, Trabzon'un kıyı şeridini Türkiye'den ayrılarak İtilaf Devletlerinin himayesi altında kendilerine verilmesi ve 20 yıllık bir manda ile yönetilmelerini istemeleri, Kürtlerin Diyarbakır, Harput, Bitlis, Musul, Urfa sancaklarını kapsayan bağımsız bir Kürdistan talep etmeleri, İngilizlerin planlarını altüst ederken Anadolu topraklarında gözü olan bu grupların da birbirine düşmesine sebep olurlar.

Bu kurt oyununda Anadolu da boş durmaz, Anadolu'daki Kuvayi Milliye hareketinin kurduğu bir tuzağa İtalyanları düşürmeyi başarırlar. Bu plan şöyledir: Anadolu'daki maden-

lerin imtiyazı İtalyanlara verilecek. Pastadan hiç pay alamayan İtalyanlar, Anadolu'dan gelen bu teklifin üstüne atlarlar ve derhal Mustafa Kemal Paşa ile bir gizli protokol imzalarlar. Bu protokol, İtalyan Başbakanı Kont Sforza'nın yakın arkadaşı Kont Fago ile Mustafa Kemal arasında imzalanır. Protokole göre İtalya, Ankara hükümetine 4 milyon Türk lirası borç verecektir. Ayrıca, Yunanlıların Anadolu'da yayılmasını engelleyecektir. Buna ek olarak da Ankara hükümetinin yurtdışından getireceği silah ve cephanelerin Ankara'ya indirilmesini engellemeyecektir. Büyük miktarda cephaneyi Antalya, Zonguldak, Ereğli ve Bartın'da Rossi Şirketi gemileriyle Türklere teslim edeceklerdir.

Türkiye'nin bu oyunu tutar ve İtalyanlar Anadolu'nun dışarıdan satın aldığı silah, mühimmat ve cephanelerini taşırlar. Türkiye'deki ekonomik ayrıcalıklarının gittiğini sanan Fransızlar bunun bir adım önüne geçmek için çaba sarfederler ama artık iş işten geçmiştir. Üçlü troyka bozulmuştur.

MİM MİM Teşkilatı, İstanbul'un kurtuluşundan sonra 5 Ekim 1923'te tasfiye edilir. Bütün üyelerine yeni kurulan devletin belirli mevkilerinde görevler verilir. Cemal (Öğütçü) Hoca'ya ise Diyanet İşleri Başkanlığı görevi bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından teklif edilir. Ancak Cemal Hoca bu görevi kabul etmez.

Binbaşı Hey Olayı

MİM MİM Grubu, yaptığı olağanüstü şartlardaki çalışmalarda istihbarata karşı koyma konusunda da oldukça büyük başarılar elde eder. Bunlardan biri de Binbaşı Hey olayıdır.

Fransızlarla İngilizler, pasta paylaşımı ihtilafından dolayı İstanbul'da müttefikten çok düşman gibidirler. İngiliz istihbaratının İstanbul'daki şefi Binbaşı Hey, Fransız istihbaratının İstanbul bürosunun ikinci şefe Albay Blanc'ın Anadolu'ya silah

kaçırma olayında aktif rol oynadığını ajanlarının takibi sonucunda öğrenmiştir. İngiliz binbaşının amacı Albay Blanc'ı suçüstü yapmaktır.

Fransız Albayı Blanc ile Türkiye'nin eski Atina büyükelçisinin kız kardeşi arasında su sızmamaktır. Binbaşı Hey'in istihbaratçılarının getirdiği raporlara göre, bu kız (Cemile Hanım) Anadolu'ya Fransızların eli ile silah sevkiyatı yaptırdığı belirtilmektedir. İngiliz ajanları, 1921 yılının ortalarında Cemile Hanım ile Albay Blanc'ı yakın takibe almayı başarırlar. Burada ikilinin yaptığı konuşmayı anında binbaşıya gönderirler. Ajanların "büro"ya ilettiği rapora göre Cemile Hanım ile Albay Blanc, o gece Anadolu'ya yapılacak silah sevkiyatını konuşmaktadırlar. İngiliz gizli servisi alarma geçer. Binbaşı Hey, anında Tokatlıyan Oteli'ne gelir.

İngiliz ajanları albay ile Cemile Hanım'ın konuşmalarında geçen yerlerde pusu atarlar. O gece, Boğaz'a doğru yol alan, görünüşte masum bir Fransız şilebini belirlemiş ve gözaltına alırlar. Şilebin kaptanı ile Cemile Hanım arasındaki bir görüşme de İngilizlerce saptanmış ve bir kısmı dinlenmiştir. Boşaltma ertesi gece yapılacaktır ve Cemile'nin ışık işaretleri Fransızlara yol gösterecektir, İngiliz Binbaşı Cemile'nin göz hapsine alınmasını ve sıkı bir şekilde izlenmesini ister adamlarından.

Beklenen gün gelir. Hey ve aynı teşkilattan Albay Maxfield o gün Tarabya Palas'ın bahçesinde diğer ajanlarla birlikte Cemile Hanım'ın çıkışını beklerler. Cemile Hanım, gece saat 21.00'de otelden süzülerek, kapıda kendisini bekleyen arabasına yönelir. Hava fırtınalıdır. Göklerden yağmur yerine bardaktan boşanan su akmaktadır âdeta. Otomobilin şoför koltuğunda Albay Blanc'ın bir ajanı oturmaktadır.

Otomobil, gelen hanımı alır almaz hızla ötelin önünden hareket eder. Arkasından da İngiliz ajanlarının bindiği otomo-

bil homurdanmaya başlar. Cemile Hanım'ı taşıyan Fransızların otomobili, İstanbul'un eski mahallerinden birinde, Albay Blanc'ın randevu yeri olarak kullandığı bir evin önünde durur. Cemile Hanım eve girer, birkaç dakika sonra çıkar. İngiliz ajanlarının takibi fırtınaya, bozuk yollara rağmen amansız bir şekilde devam eder. Cemile Hanım'ı taşıyan araba, kıyıda aniden bekler. Bu arada Fransız şilebi bütün ışıklarını söndürmüş halde Boğaz'da süzülmektedir. Cemile Hanım kıyıya vararak şilep ile ışıklı mesaj gönderirler birbirlerine. Cemile Hanım'ı gözetleyen dört İngiliz ajanı arabadan inerek siper alırlar.

Tam bu sırada bir ışıldak Binbaşı Hey ve adamlarının üzerine yönelir yönelmez, namlulardan mermiler boşalmaya başlar. İngilizler, kendilerine açılan ateşe karşılık verirler. Bir süre devam eden ateş sırasında isabet alan ışıldak kırılır ve silahlar susar. Hey'in arabaları mermilerle delik deşik olmuştur âdeta. Binbaşı Hey, Cemile Hanım'ın arabasına doğru koşarak öfkeyle bağırır. Arabanın şoförü gayet soğukkanlı bir şekilde kendisinin Fransız vatandaşı ve aracının da Fransa hükümetine ait olduğunu söyler. Arabadaki bayanın da bir Türk diplomatının kızı olduğunu belirtir.

Binbaşı Hey, bu sözlere aldırış etmez ve onları gözaltına alarak yaralı ajanları ile birlikte kendi karargâhına döner. Cemile Hanım'ı bir büroya aldırır ve kendisi sorgulamak ister. Odaya girer girmez gözlerine inanmaz. Karşısında kadın kıyafeti giymiş bir erkek vardır. Tabii bu arada Cemile Hanım sevkiyatı çoktan yapmıştır.

E- MUHARİP VE FELAH GRUPLARI

Karakol Cemiyeti'nin Mustafa Kemal ile yol ayırımına girmesi üzerine teşkilattan kopmalar oldu. Bir süre sonra Muharip Grubu kuruldu. Muharip Grubu'nun ömrü kısa sürdü. Ar-

dından, ismini Felah Grubu olarak değiştirerek faaliyetlerini sürdürdü. Bu iki örgüt de direkt olarak Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı olarak çalışıyorlardı. Bu arada Mustafa Kemal de 1920'nin ortalarında, Ankara'da Ordu Karargâhı'nda bulunan Matbuat ve İstihbarat Müdürlüğü'nü faaliyete geçirir. Bu bölümün başına, Tuğgeneral Kazım Paşa'yı getirir. Bölüm başkanlığına daha sonra Hamdullah Suphi (Tanrıöver) ve Ahmet Muhtar'a bırakılır.

Ancak bu başkanların başında direkt olarak Genelkurmay Başkanı bulunuyordu. Bu örgütün görevi Anadolu içinde ve dışında propaganda, casusluk ve mukabil casusluk örgütlerini takip etmekti. Roma, Zürih, Berlin, Paris ve Moskova'da 5 dış büro açacaktı. Bu bürolardaki istihbaratçıların görevi, Avrupa'da topladıkları istihbaratı Anadolu'ya göndermek ve Kurtuluş Savaşı'nın propagandasını, müdüriyet aracılığıyla Avrupa'ya yaymaktı. Matbuat İstihbarat Müdürlüğü'nün dış bürolarından en önemli işler icra eden Roma bürosudur. Bu büro, aynı zamanda Avrupa'daki diğer büroların merkez istasyonu konumundaydı. Akdeniz ve Antalya yoluyla, Anadolu ile ulaştırma merkezi olarak görev yapıyordu.

Moskova, Berlin ve Roma arasında bir kurye sistemi kurulmuştu. Roma'daki büro, aynı zamanda, Trablusgarp (Tripoli)'deki İslam komiteleriyle ilişki kurarak Hindistan Hilafet Delegasyonu'yla irtibata geçiyordu.

İngilizlerin, İzmit civarında yakaladıkları bir motorda ele geçirdikleri bir belgede teşkilatın adı ortaya çıkınca, derhal isim değişikliğine gidilerek Felah adı alındı. Yine büyük çoğunluğu Teşkilat-ı Mahsusa'nın ajanı olan Felahçılar, İstanbul'daki Fransız karargâhından büyük yardımlar aldılar. Yunanlıların mevzi haritalarını, planları ve durumunu hep Fransızlardan aldılar.

Grup, Anadolu'ya gitmek isteyen tüm subayları çok detaylı araştırma ve soruşturmalardan sonra uygun gördüklerini gönderirdi. İtalyanlardan alınan ve halkın yardımı ile biriken paralarla silah ve mühimmat alarak sürekli Anadolu'ya gönderdiler. Grup, daha sonra istihbaratın birleştirilmesinden dolayı tasfiye edildi.

F- P TEŞKİLATI

Ankara hükümeti, dağınık olan ve bazen koordinasyonsuzluk yüzünden çalışmalarında aksamalar olduğu gerekçesiyle, istihbarat servislerini "merkez"de toplama arzusundadır. Konuyu Fevzi Çakmak'a açan Mustafa Kemal, derhal bir askerî istihbarat servisini kurmasını ister. Fevzi Paşa, kısa adı "P" olarak bilinen 18 Şubat 1920 tarihli bir yazı ile Askerî Polis Teşkilatını kurdurur.

Bu teşkilatın bütün ajanları askerlerden oluşur. Askerî Polis Teşkilatı'nın kurulması ordu içerisinde tedirginliklere sebep olur. Ancak Fevzi Paşa, teşkilatın ordu içerisinde çalışmayacağını, düzenli ve disiplini bir kurum oluşturmak için bütün personeli ordu mensuplarından seçilen bir haber alma teşkilatı kurma zorunluluğu ile karşı karşıya olduklarını belirterek ordu mensuplarının gönlüne su serper.

P Teşkilatı'nın başkanlığına Binbaşı İsmail Hakkı Bey getirilir. İsmail Hakkı Bey göreve gelir gelmez, Anadolu'daki İngiliz ajanlarını ve propagandalarını ortadan kaldırılması için startı verir. Ordunun her biriminin bulunduğu yer, aynı zamanda P Teşkilatı'nın bir beslenme destek alma yeri olur.

Ajan subaylar, araştırma, takip etme işini o kadar ileri boyuta vardırırlar ki milletvekillerini dahi takip etmekten kendilerini alamazlar. Bu konuda, Meclis kürsüsünde yani yerli ajan-

lardan Türk milletvekillerinin rahatsızlığını dile getirdiği tek olay budur. Son olay ise, 1970'li yıllarda CHP'li milletvekilleridir. "P" ajanlarının Atatürk'ün muhalifi olan milletvekillerini takibe almaları Meclis'in gündemine alınır. Ajanların Eskişehir'de Hakkı Behiç Bey'i izlemesi, bölgede temaslarda bulunan Diyarbakır Milletvekili Hacı Şükrü Bey'in Çerkez Ethem ve ekibiyle temaslarının kontrolü açılan tartışma da olayı büyütür.

Hacı Şükrü Bey yaptığı geziyi, Askerî Polis Teşkilatı'nın kendilerini izlemesini anlatarak TBMM kürsüsünde sözlerini şöyle noktalar:

"Efendiler ben sözüme son vermeden heyeti umumiyenizden rica ediyorum, benim hakkımda ufak bir cürüm isnadı vaki ise, yapmış olduğunuz Hıyanet-i Vataniye Kanunu ile beni idam etmenizi hassaten istirham ediyorum. Eğer cürüm varsa tahkikat icra edeceksiniz ve beni bu Millet Meclisi'nin kapısının önünde asacaksınız."

Hakkı Behiç'in bu konuşmasına Mustafa Kemal cevap verir:

"Hakkı Behiç Bey kardeşimizin (P) teşkilatı tarafından takip olunduğunu söylediler. Hakikaten bunu işittiğim zaman ben de müteessir oldum. Bunu tahkik etmek için bizzat, Garp Ordusu Kumandanlığı'na telgraf yazmak suretiyle bunu tahkik etmeyi bir vazife addettim. Gelen cevapta deniyor ki: Benim malumatım hilafında belki takip olunmuştur; bu meseleyi tahkik ediyorum. Fakat belki de hiçbir kimse tarafından takip olunmamıştır. Kendisine öyle bir vehim gelmiş olabilir."

Mustafa Kemal, bu açıklamasında Hacı Şükrü Bey ile ilgili izleme ve bilgi toplamayı kabul eder. Hatta konuşmasında Hacı Şükrü Bey'in kabul etmediği birkaç belgeden örnekler verir ve kendisi hakkında araştırma yapıldığını, Divanıharp'te hesap vereceğini söyler.

Mustafa Kemal Paşa'dan, hem de Meclis kürsüsünden böylesine destek alan ajanlar, gemi azıya alır ve örgütün gücünü kişisel çıkarları için kullanmaya başlarlar.

Gittikleri bölgelerdeki askerî birliklerde kendilerinden üst rütbeli subayları bile tahkir eden davranış ve sözleri kullanırlar. Fevzi Paşa'nın açık sözüne rağmen, ordu içerisinde araştırma yaparlar, sevmedikleri, çekemedikleri subaylarla ilgili düzmece raporlar hazırlarlar. Bununla da yetinmeyen P ajanları, halka da zulmetmeye başlarlar. Eğlenmek, keyif sürmek için gittikleri yerlerde pavyon veya oturak âlemlerinin yapıldığı evlerde keyiflerince kadın oynatıp yiyip içen ajanlar, harcadıklarının parasını bile ödemezler. Bunun üzerine halk ajanları hükümete şikâyet eder.

Güney Cephesi Komutanı Refet (Bele) Paşa, Fevzi Çakmak Paşa'ya yazdığı raporda, P örgütünün düştüğü seviyeyi şöyle anlatıyor:

"Cephenin kumandasını deruhte ettiğim güne kadar (P) teşkilatının ekserisi hakkında edindiğim kanaat şu merkezde idi: Bir zamanlar vilayetlerin valileri ve onların da yanında ittihat ve Terakki'nin murahhasları vardı. Mesul memurlar yanında gayrimesul insanlar daha fazla mevki sahibi olmak isterler. Kumandanlarla (P) memurlarının da vaziyeti bu halde idi.

Gizli kalması lazım gelen (P) memurları, üzerlerinde levhaları bulunan dairelerde oturuyorlar; koltuklarındaki çantalarla kahvelere giriyorlar; tavla oynarken insanların hissiyat ve metanetine tesiri olan mühürlerini kullanıyorlardı. Bittabi taharri memurları da devr-i sabıkın hafiyeleri gibi damgalı ve herkes tarafından tanınmış insanlardı. Bu insanlardan bir kısmı da geceleri ev basmak, insan soymak, mevkilerinden istifade ederek tehdit ile adam dolandırmak, kandırmak gibi ahvalden içtinap etmediler.

Anadolu'daki P Teşkilatı memleketin daha uzun müddet lanetle yâd edeceği pek sakin bir şey olmuştu, ika ettikleri yüzlerce cinayet arasında, birkaç cani de elde ettiler. Fakat sarf ettikleri para ve yaptıkları fenalıklarla bu muvaffakiyet listesi teşkilatın lehinde olmaktan çok uzaktır. Cephenin teşkili ile beraber bu teşkilat ilga edildiğinden irade buyurulan istatistikî takdim etmek müşkildir."

Teşkilatın böylesine çirkin davranışlar sergilemesi, bu örgütün başarılı işler yapmadığı anlamına gelmiyor. Örneğin İstanbul Sütlüce'deki Karaağaç kışlasını basarak hatırı sayılır mühimmat ve silah Anadolu'ya kaçırmayı başarır. İstihbarat faaliyetlerinde de hayli mesafe kaydeder. İngilizler, Fransızlar, Sovyetler, İtalyanlar ve özellikle de Yunanlılar hakkında oldukça geniş bilgiler toplar. Türk istihbarat teşkilatlarında ilk düzenli rapor yazma P Teşkilatı ile başlar.

1920 yılının Temmuz ayı ortalarında kurulan P Teşkilatı, toplumun her kesiminden gelen tepkiler üzerine sekiz ay Nisan 1921'de görünürde kaldırılır. Kaldırılması askerler arasında ve özellikle (P) elemanları içinde tepkiyle karşılanır. Bazı şubeler kendilerini bir süre daha lağvetmeme cüretini gösterirler.

Bu görünürdeki kaldırılmaya bile tahammül edemeyen asker ajanlar, 1 Nisan 1921'de Tetkik Heyeti Amirlikleri adlı "yeni" bir istihbarat servisi çatışı altında toplatılır. Bu örgütün her ne kadar Meclis'e yeni olduğu gösterilse de isminden başka hiçbir şeyi yeni değildir. Başta nizamnamesi olmak üzere bütün ajanları da P Teşkilatı mensuplarıdır. Fevzi Paşa ile Mustafa Kemal Paşa'nın bu taktikleri de sonuçsuz kalır. Çünkü beden aynı sadece elbise değişmiştir. Tetkik Heyeti Amirlikleri yapılan sınırsız harcamalar ve sunulan imkanlara rağmen verimli çalışamazlar. Buna kızan Mustafa Kemal Paşa da 22 Ha-

ziran 1922'de bu örgütü topyekûn, bütün birimleri kapatılarak ortadan kaldırır.

1922 yılı sonları ile 1923 yılı başları arasında, Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti (Genelkurmay Başkanlığı) tarafından 1. Ordu Komutanlığı'na bağlı olarak, İstanbul ve Trakya'ya yeniden yapılacak bir saldırıya karşı koymak, İngiliz işgal birliklerini takip ve kontrol etmek amacıyla, Geçit Teşkilatı Kumandanlığı (GTK) adı ile bir istihbarat servisi kurulur. Lozan Barış Görüşmeleri (20.11.1922-7.2.1923)'nin, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Anlaşması ile sonuçlanmasından sonra, Fevzi (Çakmak) Paşa'nın emri üzerine 8 Ağustos 1923 tarihinde teşkilatın faaliyetlerine son verilmiştir.

KAYNAKLAR

A

Ahmad F.; İttihat ve Terakki (1908-1914), İstanbul 1995, Kaynak yy.

Ahmet A.; Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuk Tahlilleri, 5. Kitap, Kanuni Devri Kanunnameleri, II. Kısım, İstanbul 1990.

Anonim Osmanlı Kroniği, Haz. N. Öztürk, İstanbul 2000, Türk Dünyası Araş. Vakfı yy.

Aşıkpaşazade; Tevarih-i Al-i Osman, Matbaa-i Amire, İstanbul 1332.

Ataöv T.; Afrika: Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri, Ankara 1977, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yy.

Aydın, N.; İstihbarat ve İstihbaratçı, İstanbul 2010, Paraf yy.

Aydın, N.; Türkiye'nin Yeni Yol Haritası, İstanbul 2010, Paraf yy.

Aydın, N.; Avrupa Birliği Nedir Ne Değildir?, İstanbul 2009, Kumsaati yy.

Aydın, N.; Etkili İletişim Stratejileri, İstanbul 2009, Kumsaati yy.

Aydın, N.; Hukuka Giriş, Ankara 2009, Adalet yy.

Aydın, N.; İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya, İstanbul 2008, Kumsaati yy.

Aydın, N.; İşte İstihbarat, İstanbul 2009, Kumsaati yy.

Aydın, N.; Küresel Terör ve Terörizm, İstanbul 2009, Kumsaati yy.

Aydın, N.; Türk Suç ve Ceza Hukuku, Ankara 2009, Adalet yy.

Aydın, N.; Türkiye'nin Milli Güvenlik Stratejisi, İstanbul 2008, Kumsaati yy.

Aydın, N.; Türklerin Küresel Güç Doktrini, İstanbul 2008, Kumsaati yy.

Aydın, N.; Küresel Terör ve Türkiye, Ankara 2006, Bilgi yy.

Aydın, N.; Yeni Yüzyıl İçin Ulusal Stratejiler, Ankara 2005, Atlas yy.

Aydın, N.; Milli Stratejik Konsept, Ankara 2002, Öncü yy.

B

Başlangıçtan Günümüze Dünya Casusluk Tarihi, Gn. Yön. E. Arıklı, Red. H. Yavuz, c. I, İstanbul 1974.

Braudel F.; Akdeniz ve Akdeniz Dünyası, Çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul 1990, Eren yy.

C - Ç

Cavendish A.; İstihbaratın İçinden, Arena yy.

Clausewitz C.; Savaş Üzerine, Çev. Ş. Yalçın, İstanbul 1997.

Çınar B.; Devlet Güvenliği-İstihbarat ve Terör, Ankara 1997, Sam yy.

D

Devrimler ve Karşı Devrimler Ansiklopedisi (5 cilt), Gelişim yy.

Divan-ı Lugat-it Türk, c. III, Ankara 1986, TTK yy.

Dünya Casusluk Tarihi, 4 cilt, anonim, Artel yy.

Düzdag M. E.; Yakin Tarihimizde Gizli Çehreler, İstanbul 1991, İz yy.

E

Efendi Mustafa; Tarih-i Selanik, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara 1999.

Ercan, Y.; Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar, TTK yay. Ankara 1989.

Ercan, Y.; Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler, Kuruluştan Tanzimat'a kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları, Ankara 2001.

Erdal, İ.; Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, Ankara 2002.

Ernest Volkman; Casusluk, İstanbul 2004, Truva yy.

Eroğlu H.; Klasik Dönemde Osmanlı Devleti'nin İstihbarat Stratejileri.

Eroğlu, H.; Osmanlı İmparatorluğunda Şehzadelik Kurumu (Klasik Dönem), Ankara 2002.

Ersanel N.; Siber İstihbarat, Ankara 2001, Asam yy.

Ertürk H.; İki Devrin Perde Arkası, İstanbul 1957.

F

Fuller G. E.; Siyasal İslam'ın Geleceği, Çev. M. Acar, İstanbul 2004, Timaş yy.

G

Gazavatname (Yay. Halil İnalcık-Mevlud Oğuz), Ankara 1989, TIK yy.

Gellner E.; Uluslar ve Ulusçuluk, Çev. B. Behar, G. Özdogan, İstanbul 1992, İnsan yy.

Gibbons H. A.; Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu, Çev. B. Arı, Ankara 1998, 21. Yüzyıl yy.

Gökyay O. Ş.; Dedem Korkutun Kitabı, İstanbul 1973, MEB yy.

Gömeç S.; Kök Türk Tarihi, Ankara 1999, Akçağ yy.

Güven E.; Stratejik İstihbarat, Stratejik Analiz Dergisi Armağanı, Ankara, Şubat 2006.

H

Hadidi, Tevarih-i Al-i Osman, (1299-1523), Haz. Necdet Öztürk, Marmara Üniversitesi, İstanbul 1991, Edebiyat Fakültesi yy.

Halaçoğlu Y.; Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme, Menziller, Ankara 2002, PTT Gn. Md. yy.

Hanioğlu M. Ş.; Kendi Mektuplarında Enver Paşa, Der yy.

Hezarfen Hüseyin Efendi; Telhisü'l Beyan Fi Kavanin-i Al-i Osman, (Haz. Sevim ilgürel), Ankara 1988, TTK yy.

Hırzu'l-Mülük, (Yay. Y. Yücel), Osmanlı Devlet Teşkilatına Dair Kaynaklar, Ankara 1988, TTK yay.

Hiçyılmaz E.; Teşkilat-ı Mahsusa, Ünsal yy.

I - İ

Ironhouse A.; Bushların Gizli Tarihi, Çev. K. Okuyan, Ankara 2002, Kim yy.

İbn Kemal, Tevarih-i Al-i Osman, (Yay. Ş. Turan), II. Defter, Ankara 1991, ATIK yy.

İlter E.; Milli İstihbarat Teşkilatı Tarihçesi, Ankara 2002.

İlter, E.; Osmanlılarda İstihbarat (XIV.-XIX. Yüzyıllar)", Avrasya Dosyası, Cilt 8, Sayı: 2, 2002.

K

Kahn D.; "İstihbaratın Tarihsel Teorisi", Avrasya Dosyası İstihbarat Özel, Yaz, 2002, Cilt: 8, Sayı:2, Ankara, Avrasya Bir Vakfı yy.

Karabağı A.; Generalin İtirafları, Kıyam yy.

Karabekir K.; Gizli Harp-İstihbarat, İstanbul 1998, Kamer yy.

Kitabı Mukaddes: Eski ve Yeni Ahit, İstanbul 1981, Kitabı Mukaddes Şirketi.

Koçi Bey Risalesi, Haz. Y. Kurt, Ankara 1998, Akçağ yy.

Kontrgerilla Operasyonları, ABD Kara Kuvvetleri, Haziran yy.

Koru F.; Türkiye'de İslamcı Akımlar, Beyan yy.

Köymen M. A.; Nizamülmülk, Siyasetname, Ankara 1990, Kültür Bakanlığı yy.

Küçük A.; Dönmeler ve Dönmelik Tarihi, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

Kürkçüoğlu Ö.; Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908-1918, Ankara 1982, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi yy.

L

Laqueur W.; A World of Secrets: The Uses and Limits of Intelligence, New York 1985, Basic Books.

Levy J.; Gizli Tarih Geçmişi Şekillendiren Gizli Güçler, Çev. P. F. Özülkü, İstanbul 2007, İthaki yy.

Lewontin R.C.; "Soğuk Savaş ve Akademinin Dönüşümü", Chomsky N (Ed.), Soğuk Savaş ve Üniversite, Çev. M. Ceylan, İstanbul 1998.

Lewy Guenter; Ermeni Soykırımına Yeniden Bir Bakış

Liman von Sanders; Türkiye'de Beş Sene, 2006, Yeditepe yy.

Ludlum R.; Gizli Devlet, İnkilap yy.

Lukacs J.; A History of the Cold War. New York, Doubleday, 1961.

M

Marchetti V. Marks J. D.; CIA, Nebioğlu yy.

Marlowe J.; Arab Nationalism and British Imperialism. New York 1961, Praeger,

McNeill W. H.; Dünya Tarihi, İmge Kitabevi.

Medyali A.; Kürdistanli Yahudiler, Ankara 1992, Berhem yy.

Mehmet Neşrif, Tarih-i Cihannuma, (Haz. Mehmet Altay Köymen-Faik Reşit Unat), TIK yay.

Mertoğlu H.; Kontrgerilla Tanıklar Belgeler Bilgiler, Esra yy.

Monteil V.; Afrika'da İslam, Çev. İzzet Tanju, İstanbul 1992, Pınar yy.

Mumcu U.; Kontrgerilla Öğretileri, Umag yy.

Mumcu U.; Saklı Devletin Güvencesi "Çatlı v.s...", Umag yy.

Mustafa Efendi; Tarih-i Selanik, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara 1999

Myagkov A.; KGB'nin İçyüzü, Kervan yy.

N

Nizamülmülk; Siyasetname, (Haz. M. Altay Köymen), Ankara 1990, Kültür Bak. yay.

O - Ö

Orkun H. N.; Eski Türk Yazıtları, Ankara 1986, TTK yy.

Osmanlı Kroniği (1299-1512), Anonim, Haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı. yy.

Öke M. K.; Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar: İhanetler... Komplolar... Aldanmalar, İstanbul 1991, Çağ yy.

Örs H.; Musa ve Yahudilik. İstanbul, Remzi Kitabevi.

Özkan T.; Bir Gizli Servisin Tarihi, Milliyet yy.

Özkan T.; Mit'in Gizli Tarihi, İstanbul 2003, Alfa yy.

P

Parkes J.; A History of the Jewish People, Victoria 1967, Penguins Books.

Parlar S.; Kirli İşler İmparatorluğu, 1986, Bibliotek yy.

Parlar S.; Kontr-Gerilla Kıskacında Türkiye, İstanbul 1997, Bibliotek yy.

Parlar S.; Osmanlıdan Günümüze Gizli Devlet, İstanbul 2006, Mephisto yy.

Payne R.; Mossad: Israel's Most Secret Service, London 1991, Corgi Books.

Perinçek D.; Çiller Özel Örgütü, İstanbul 1997, Kaynak yy.

Popkin R. H.; The Philisophy of the Sixteenth and Seventeenth Centuries, New York 1966, The Free Press.

R

Riess C.; 2. Dünya Savaşında Topyekün Casusluk, Jandarma Basımevi.

Roberts K.-Norton D. P.; Strateji Haritaları, İstanbul 2006, Alfa yy.

S

S. Takats; Macaristan Türk Aleminden Çizgiler, Çev. S. Karatay, İstanbul 1970, MEB yy.

Sacidi A.; Dünya Casusluk Teşkilatları, İstanbul 1992, Dünya yy.

Saçan A. S.; Akbabalar Örgütü, İstanbul 2005, Bir Harf yy.

Sayın Ü.; Derin Devletler, Gizli Projeler ve Kirli Gerçekler, İstanbul 2006, Neden Kitap.

Sayin Ü.; Gizli Hükümetler, Gizli Projeler ve Kara Bilim, Bilim ve Ütopya, 1998.

Selaniki Mustafa Efendi, Tarih-i Selaniki, (971-1003/ 1563-1595), Haz. M. İpşirli, Ankara 1999.

Sezgin F.; Sistemin İntikamı, Yeni Düşünce yy.

Sezgin Ü.; Aydınlanmamış Cinayetler, İletişim yy.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi

Stoddard Philip H.; Teşkilat-ı Mahsusa, Çev. T. Demirel, İstanbul 2003, Arma yy.

Stoddard Philip; Teşkilat-ı Mahsusa, Arba Yayınları

Sun Tzu; Savaş Sanatı, Anahtar Kitaplar, İstanbul 1996.

T

Takats S.; Macaristan Türk Aleminden Çizgiler, Çev. S. Karatay, İstanbul 1970, MEB yy.

Tanyu H.; Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, İstanbul 1976, Bilge yy.

Tarih-i Cihannuma, Haz. M. A. Köymen-F. R. Unat), Ankara 1995, Ankara, c. I, TIK yy.

Tevarih-i Al-i Osman, (1299-1523), Haz. Necdet Öztürk, Marmara Üniversitesi, İstanbul 1991, Edebiyat Fakültesi yy.

The Real Eichmann Trial or The Incorrigible Victors, California 1983, Institute for Historical Review.

The Ugly Truth About The Anti-Defamation League, Washington 1992, Executive Intelligence Review.

The World Order: A Study in the Hegemony of Parasitism, Staunton: Ezra Pound Institute of Civilation, 1985.

The World Order: Our Secret Rulers, Staunton: Ezra Pound Institute of Civilation, 1992.

Tılısbık N.-Akbal Ö.; İstihbarat ve Türkiye, Konya 2006, NKM yy.

Todd Paul - Bloch Jonathan; Küresel İstihbarat, İstanbul 2006, Truva Yay..

Tokatlı A.; Gizli Örgütler: Eski Büyücülerden Çağdaş Darbecilere, 1979, Hürriyet yy.

Trofiment G.; Amerikan Savaş Stratejileri, Pencere yy.

Turan Ş.; Kanuni Süleyman Dönemi Taht Kavgaları, Ankara 1997, Bilgi yy.

Turhan T.; Emperyalizm Bataklığında İstihbarat Örgütleri, İstanbul 1999, Sorun yy.

V

Vahid Çabuk, Solakzade Tarihi, Ankara, 1988, Kültür Bakanlığı yy.

www.2023.gen.tr

www.ankara.edu.tr/kutuphane/TarihArastirmalari_2003

www.depoturk.com.tr, huseyinsaglam.

www.tureng.com/search/istihbarat,

Y

Yakın A.; İstihbarat-Casusluk ve Casuslukla Mücadele, Ankara 1969, Dışişleri Akademisi yy.

Yakın Tarih Ansiklopedisi (6. cilt), Akit Gazetesi yy.

Yalçın H.; Psikolojik Savaş, İstanbul 2006, Kaynak yy.

Yavuz T.; ABD'nin Kürt Kartı, İstanbul 1993, Milliyet yy.

Yetkin Ç.; Türkiye'nin Devlet Yaşamında Yahudiler, İstanbul 1992, Afa yy.

Yılmaz M.; "Sened-i İttifak'tan Demokrat Parti'ye Demokrasi İçin Atılan Adımlar", Kök Araştırmalar, Cilt I, Sayı 1, 1999.

Yusuf bin Abdullah; Bizans Söylenceleriyle Osmanlı Tarihi, Tevarih-i Ali Osman, Haz. E. Sevinçli, İzmir 1997.

Yusuf bin Abdullah; Bizans Söylenceleriyle Osmanlı Tarihi, Tevarih-i Ali Osman, (Haz. Eftal Sevinçli), İzmir 1997.

Z

Zürcher, E. J.; Milli Mücadelede İttihatçılık

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İSTİHBARAT

NURULLAH AYDIN

PARAF YAYINLARI
Yakın Tarih

Binlerce yıllık Türk tarihinde kurulan birçok devlet veya imparatorluk, bağımsızlıklarını koruyabilmek için ismi ne olursa olsun sonuçta istihbaratla uğraşan basit veya gelişmiş teşkilatlara sahiptiler. Bütün milletlerde olduğu gibi Türklerde de istihbarat ve istihbaratçılarla ilgili kavramlar vardır. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecinde kurulan Teşkilat-ı Mahsusa ise dünyanın en kapsamlı istihbarat örgütü olarak kabul edilmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun gizli temel taşı Teşkilat-ı Mahsusa, modern istihbarat örgütlerinin anası sayılmaktadır.

Batılıların yazdığı kitaplarda ise Teşkilat-ı Mahsusa'dan bahsedilmez. Bahseden çalışmalarda verilen bilgiler de çoğunlukla doğru değildir. Teşkilat-ı Mahsusa arşivi elde değildir; 1918 yılında İttihat ve Terakki liderleri yurt dışına gitmeden önce arşivin imha edildiği ileri sürülür. Mütareke döneminde İstanbul'da yapılan Divan-ı Harb-i Örfi mahkemelerinde teşkilata ilişkin birçok iddia dile getirilmiş ve tanıklar dinlenmiştir.

Elde bulunan sınırlı ve sağlam kaynaklar kullanılarak hazırlanan bu kitapta Cumhuriyet'ten önceki tüm Türk istihbarat faaliyetleri hakkında önemli bilgilere yer verilmiştir. Yahudi İstihbarat Örgütü **Nili**'den ilk Türk istihbarat teşkilatı **Börü Budun**'a, **Nizamülmülk**'ten **Haşhaşilere**, **Fatih Sultan Mehmet**'ten **Sultan II. Abdülhamid**'e, **Yeni Osmanlılar**dan **Jön Türkler**e, **Ohrana**'dan **Hamidiye Alaylarına**, **Teşkilat-ı Mahsusa**'dan **Karakol Cemiyeti**'ne, **Kuşçubaşı Eşref**'ten **Yakup Cemil**'e, **Mustafa Kemal Atatürk**'ten **Kazım Karabekir**'e, **Osmanlı**'dan **Cumhuriyet**'e, gerçekleştirilen tüm istihbarat operasyonlarından tüm aktif görev almış Türk ajanlarına kadar günümüzün işgal, kontrol ve yönetim mekanizmasının temeli olan istihbaratın geçmişimizde nasıl yer aldığına şahit olacaksınız...

ISBN 978-605-5539-37-5

9 786055 539375

16.00 TL

www.parafyayinlari.com